

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

TÜRKİYE'DE FARKLI KORUMA STATÜSÜNDEKİ GÖÇMENLERİN İSTİHDAM DENEYİMLERİ

Büşra USLU AK

Doktora Tezi

Ankara, 2021

TÜRKİYE'DE FARKLI KORUMA STATÜSÜNDEKİ GÖÇMENLERİN İSTİHDAM
DENEYİMLERİ

Büşra USLU AK

Doktora Tezi

Ankara, 202

ÖZET

Uslu Ak, B. Türkiye’de Farklı Koruma Statüsündeki Göçmenlerin İstihdam Deneyimleri, Doktora Tezi, Ankara, 2021.

Bu çalışmada, Suriye, Afganistan, İran, Irak ve Somali uyruklu, Türkiye’ye göç etmiş, geçici ve uluslararası koruma sahibi ve uluslararası başvuru sahibi bireylerin sosyal hizmet disiplini bağlamında istihdam süreçlerindeki deneyimleri ve karşılaştıkları sorunlar ele alınmıştır. Çalışmanın verileri, araştırmacı tarafından nitel araştırma yöntemlerine uygun olarak, on iki göçmen ve yedi göç ve istihdam alanında çalışan uzman ile yarı yapılandırılmış, derinlemesine görüşmeler aracılığı ile toplanmıştır. Bulgular; göçmenlerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar, göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları ve göçmenler ile ilgili politika önerileri olmak üzere üç tema altında tartışılmıştır. Birinci tema olan göçmenlerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar; dil engeli, denklik alamama, eğitimsizlik, ayrımcılık, toplumsal cinsiyet rolleri, doğru bilgilendirilmeme, çalışma izni, işverenin kayıtsız istihdamı tercih etmesi, düşük maaş, hakları bilmeme/savunamama, çalışma izni olmaksızın çalıştırılma, uygunsuz/uzun çalışma saatleri, görev tanımı dışında iş yapma, taciz ve istismar, izin kullanamama, uyum sağlayamama ve benzeri olarak belirlenmiştir. İkinci tema olan göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları; olumsuz baş etme mekanizmaları, toplumsal ve siyasal kutuplaşma, suça yönelme, çocuk işçiliği, işsizlik oranlarının artması, psikolojik ve ekonomik sorunlar, hükümete tepki, siyasi partiler arasında anlaşmazlıklar ve hükümetin sorumluluklarının artması olarak belirtilmiştir. Son olarak, göçmenler ile ilgili politika önerileri teması altında tartışılan bulgular; göçmenler için staj/eğitim programları, göçmen istihdamına teşvik, Türkçe dil kursları, tercüman desteği, çok kültürlü işyerlerinde uyum programları yapılması ve benzeri olarak not edilmiştir. Sonuç olarak, göçmenlerin çalışma haklarını ifa edememesi hem insani hem anayasal hem de uluslararası yükümlülükler bakımından üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu hususun mikro seviyeden makro seviyeye sosyal ve ekonomik anlamda önemli etkileri bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler:

Göç, İstihdam, Göçmen İşgücü, İstihdam Deneyimleri

ABSTRACT

Uslu Ak, B. Employment Experiences of Migrants with Different Protection Status in Turkey. PhD. Dissertation, Ankara, 2021.

In this study, the employment related experiences and problems of Syria, Afghanistan, Iran, Iraq and Somali nationals, who emigrated to Turkey, and under temporary and international protection status are taken into discussion in the context of social work discipline. The data of the study have been collected by the researcher in accordance with qualitative research methods through semi-structured in-depth interviews with twelve immigrants and seven experts working in the field of migration and employment. The findings have been discussed under three themes: problems faced by migrants in work life, the consequences of immigrants' inability to access the labour market, and policy recommendations regarding migrants. Under the first theme, the problems faced by immigrants in work life are noted as language barrier, lack of equivalence, lack of education, discrimination, gender roles, not being informed correctly, work permit, employer preferring unregistered employment, low salary, not knowing / defending rights, working without work permit, inappropriate / long working hours, doing work outside of job description, harassment and abuse, not being able to take leave and so on. Under the second theme; the consequences of immigrants not being able to access the labour market are listed as negative coping mechanisms, social and political polarization, tendency to crime, child labour, increased unemployment rates, psychological and economic problems, reaction to the government, disagreements among political parties and increased government responsibilities. Finally, the findings discussed under the theme of policy recommendations on immigrants are internship / training programs for immigrants, incentives for immigrant employment, Turkish language courses, interpreter support, integration programs in multicultural workplaces and so on. As a result, the inability of immigrants to exercise their right to work is a matter of concern both in terms of humanitarian, constitutional and international obligations. This issue has significant social and economic impacts from micro to macro level.

Key Words:

Migration, Employment, Migrant Workforce, Employment Experiences

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
TEŞEKKÜR	xiv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	4
1.2. ULUSLARARASI GÖÇ REJİMLERİ	7
1.3. GÖÇ BAĞLAMINDA REFAH REJİMLERİ.....	18
1.3.1. Liberal Refah Rejimi: Kanada Örneği	20
1.3.2. Muhafazakâr/ Kıta Avrupası Refah Rejimi: Almanya Örneği.....	24
1.3.3. Sosyal Demokrat/İskandinav Refah Rejimi: İsveç Örneği.....	26
1.3.4. Güney Avrupa Refah Rejimi: İtalya Örneği	28
1.4. GÖÇ.....	31
1.4.1. Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Sosyal Hizmetler	55
1.4.2. Barınma Hizmetleri	67
1.4.3. Eğitim Hizmetleri.....	71
1.4.4. Sağlık Hizmetleri.....	77
1.4.5. Psiko-Sosyal Destek Hizmetleri.....	82
1.4.6. Geçim Kaynaklarına Erişim.....	87
1.5. İSTİHDAM.....	95
1.5.1. Türkiye’de İstihdamın Genel Durumu.....	98
1.5.2. Türkiye’de Göçmenlerin İstihdamı	109
1.5.2.1. Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Bireylerin İstihdamı	110
1.5.2.2. Uluslararası Koruma Sahibi Bireylerin İstihdamı	112
1.5.2.3. Geçici Koruma Sahibi Bireylerin İstihdamı	115

1.5.2.4. Göçmenlerin İstihdama Hazırlık Aşaması	119
1.5.2.5. Göçmenlerin İstihdama Erişimleri.....	123
1.5.2.6. Göçmenlerin Çalışma Yaşamı.....	126
1.5.3. Covid-19 Pandemisinin Göçmen İstihdamına Etkisi	129
1.6. GÖÇ, İSTİHDAM VE UYUM	133
1.6.1. Ekonomik Sonuçlar	134
1.6.2. Toplumsal Sonuçlar	138
1.6.3. Bireysel Sonuçlar	142
1.7. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	145
1.8. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	146
1.9. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	147
2. BÖLÜM: YÖNTEM	148
2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	148
2.2. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI.....	150
2.3. ARAŞTIRMANIN YERİ VE ZAMANI	154
2.4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI VE GÖRÜŞME SÜRECİ.....	155
2.5. VERİLERİN ANALİZİ.....	158
2.5.1. Tematik Analiz ve İçerik Analizi	158
2.5.2. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenirliliği	160
2.5.3. İnanılabilirlik	161
2.5.4. Güvenilebilirlik.....	161
2.5.5. Onaylanabilirlik	162
2.5.6. Aktarılabilirlik.....	162
2.5.7. Etik Açıklamalar	162
2.5.8. Araştırmacının Rolü	163
2.5.9. Araştırmanın Aşamaları	163
3. BÖLÜM: BULGULAR	165
3.1. ARAŞTIRMANIN TEMALARI.....	165
3.1.1. Göçmenlerin İş Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar	166
3.1.1.1. İstihdama Hazırlık Süreci	168
3.1.1.1.1. Dil Engeli.....	168
3.1.1.1.2. Denklik Alamama	170
3.1.1.1.3. Eğitimsizlik	171
3.1.1.1.4. Ayrımcılık	172

3.1.1.1.5. Toplumsal Cinsiyet Rollerine.....	173
3.1.1.1.6. Doğru Bilgilendirilmeme	174
3.1.1.2. İşe Giriş Süreci	175
3.1.1.2.1. Çalışma İzni	175
3.1.1.2.2. Kayıtsız İstihdamın Tercih Edilmesi	176
3.1.1.2.3. İşverenin Bilgi Sahibi Olmaması	177
3.1.1.2.4. İşyeri Güvenliğinden Emin Olamama.....	178
3.1.1.3. Çalışma Yaşamı	178
3.1.1.3.1. Ayrımcılık	179
3.1.1.3.2. Maaş Alamama ve Düşük Maaş	180
3.1.1.3.3. Uzmanlığı Dışında Bir İşte Çalışma	181
3.1.1.3.4. Sigortasız ve Çalışma İzni Olmaksızın Çalıştırılma.....	182
3.1.1.3.5. Haklarını Bilmeme ve Savunamama	183
3.1.1.3.7. Uygunsuz ve Uzun Çalışma Saatleri.....	184
3.1.1.3.8. Görev Tanımı Dışında İş Yapma.....	185
3.1.1.3.9. Taciz/İstismar.....	185
3.1.1.3.10. İzin Kullanamama	186
3.1.2. Göçmenlerin İş Piyasasına Erişememesinin Sonuçları.....	192
3.1.2.1. Bireysel Sonuçlar	194
3.1.2.1.1. Ekonomik Sorunlar.....	194
3.1.2.1.2. Psikolojik Sorunlar	196
3.1.2.2. Toplumsal Sonuçlar.....	198
3.1.2.2.1. Suça Yönelme.....	199
3.1.2.2.2. Çocuk İşçiliği	200
3.1.2.2.3. Olumsuz Baş etme Mekanizmaları	201
3.1.2.2.4. Toplumsal Kutuplaşma	203
3.1.2.2.5. İşsizlik Oranlarının Artması	204
3.1.2.3. Siyasal Sonuçlar.....	205
3.1.2.3.1. Hükümete Tepki.....	206
3.1.2.3.2. Siyasi Partiler Arasında Anlaşmazlıklar	207
3.1.2.3.3. Hükümetin Sorumluluklarının Artması.....	207
3.1.3. Göçmenler İle İlgili Politika Önerileri	212
3.1.3.1. İşe Hazırlık Sürecinde Staj ve Mesleki Eğitim Desteği Verilmesi	214

3.1.3.2. Göçmen İstihdamına Teşvik Yapılması	215
3.1.3.3. Türkçe Dil Kursları Sağlanması	215
3.1.3.4. Göçmenlere Özgü Konularda Kapsamlı Çalışmalar Yapılması	216
3.1.3.5. Göçmen Girişimcilerin Desteklenmesi.....	216
3.1.3.6. Çalışma İzni Alımı Sürecinin Kolaylaştırılması	217
3.1.3.7. Tercüman Desteği Niceliği ve Niteliğinin Artırılması	218
3.1.3.8. İşveren Denetimlerinin Artırılması	218
3.1.3.9. İşverenler ve Göçmenler İçin Bilgilendirilme Çalışmaları Yapılması	219
3.1.3.10. Çok Kültürlü İşyerlerinde Uyum Programlarının Yapılması ...	219
3.1.3.11. Ayrımcılıkla Mücadele Edilmesi ve Eşitliğin Sağlanması	220
3.1.3.12. Var Olan Politikaların Güçlendirilmesi	221
3.2. BULGULARA YÖNELİK İLİŞKİSEL ANALİZ	225
4. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	231
4.1. Göçmenlerin İş Yaşamına Özgü Sonuçlar ve Öneriler	231
4.2. Göç Politikalarına Özgü Sonuçlar ve Öneriler.....	234
KAYNAKLAR	240
EK 1 ORJİNALLİK RAPORU	263
EK 2 ARAŞTIRMA AMAÇLI ÇALIŞMA GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU	263
EK 3 GÖÇMENLER İÇİN YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU	265
EK 4 GÖÇ KONUSUNDA ÇALIŞAN UZMANLAR İÇİN YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU	268
EK 5 GÖRÜŞME ÖRNEĞİ	270
EK 6 ETİK KOMİSYON İZİNİ.....	286
ÖZGEÇMİŞ.....	287

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)
ECHO	: AB İnsani Yardım ve Sivil Koruma Genel Müdürlüğü
GBM	: Geçici Barınma Merkezi
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
IFSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (International Federation of Social Workers)
USTÖ	: Uluslararası Sivil Toplum Örgütü
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
İşKUR	: Türkiye İş Kurumu
KFH	: Kanada Federal Hükümeti
MEİP	: Mesleki Eğitim ve İstihdam Projesi
STÖ	: Sivil Toplum Örgütü
şEY	: şartlı Eğitim Yardımı
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UİK	: Uluslararası İşgücü Kanunu
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1. Esping-Andersen'in Refah Rejimleri Tipolojisi.....	19
Çizelge 2. Türkiye'ye Yönelik Kitlesele Göçler (1922-2019)	34
Çizelge 3. Yurt Dışında Yapılan Medya-Göç İlişkisi Araştırmaları.....	51
Çizelge 4. Türkiye'de Yapılan Medya-Göçmen İlişkisi Araştırmaları	52
Çizelge 5. AÇSHB Sosyal Hizmet Faaliyetleri.....	62
Çizelge 6. Geçici Barınma Merkezleri (15 Ekim 2018).....	68
Çizelge 7. Geçici Barınma Merkezleri Sağlık Hizmet Kapasitesi.....	79
Çizelge 8. Türkiye'de Sağlık Hizmeti Veren Ulusal/Uluslararası STÖ'ler	81
Çizelge 9. Türkiye'de Temel İşgücü Göstergeleri (2011-2019)*	100
Çizelge 10. Cinsiyetlerine Göre İşgücüne Katılamama Sebepleri.....	102
Çizelge 11. Türkiye'de Yabancılara Yasak Meslekler	129
Çizelge 12. Veri Analiz Sürecinde Kodlama ve Kategorileştirme Örneği	160
Çizelge 13. Göçmen Katılımcı Profili.....	152
Çizelge 14. Uzman Katılımcı Profili.....	153
Çizelge 15. Cinsiyete Göre Göçmenlerin İş Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar	189
Çizelge 16. Koruma Statüsüne Göre Göçmenlerin İş Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar	190
Çizelge 17. Kurumlara Göre Göçmenlerin İş Piyasasına Erişememesinin Sonuçları.....	208
Çizelge 18. Güncel Çalışma Durumuna Göre Göçmenlerin İş Piyasasına Erişememesinin Sonuçları	210
Çizelge 19. Katılımcı Profiline Göre Göçmenlerin İş Piyasasına Erişememesinin Sonuçları.....	211
Çizelge 20. Sigorta Kayıtlılık Durumuna Göre Göçmenler İle İlgili Politika Önerileri	222
Çizelge 21. Katılımcı Profiline Göre Göçmenler ile İlgili Politika Önerileri	224

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Uluslararası Göçmen Sayıları (1995- 2019).....	8
Şekil 2. Uluslararası Göçmenlerin Cinsiyet-Yaş Durumu (2019).....	9
Şekil 3. Uluslararası Göç Rejimleri.....	13
Şekil 4. Kanada'ya Gelen Göçmen Sayıları Değişimi (2000-2019).....	21
Şekil 5. Türkiye'ye Yönelik Göçlerde Ülkenin Çekici ve İtici Faktörleri.....	33
Şekil 6. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler (2011-2020).....	43
Şekil 7. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı	44
Şekil 8. Türkiye'ye Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan Göçmenlerin Yıllara Göre Dağılımı (2010-2019).....	46
Şekil 9. Türkiye'deki Şartlı Mülteci ve İkincil Koruma Statüsüne Sahip Göçmenler	47
Şekil 10. Türkiye'ye Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan Göçmenlerin Uyruklarına Göre Dağılımı	48
Şekil 11. Türk Medyasında Suriyeliler ile İlgili Haberlere Yönelik Kelime Bulutları	54
Şekil 12. Ulusal Mevzuatta Farklı Statülere Sağlanan Sosyal Hizmetler.....	61
Şekil 13. GİGM Teşkilat Yapısı	66
Şekil 14. Türkiye'deki Tüm Yabancı Öğrenciler	72
Şekil 15. Okullara Göre Öğrenci Sayıları	73
Şekil 16. Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma	74
Şekil 17. Yükseköğretime Geçiş Sağlanan Öğrenci Sayıları (2014-2018)	76
Şekil 18. Ulusal Mevzuatta Farklı Statülere Sağlanan Sağlık Hizmetleri.....	78
Şekil 19. Uluslararası Mevzuatta Göçmenlere Yönelik Çalışma Hakları	90
Şekil 20. Ulusal Mevzuatta Farklı Statülere Sağlanan İş Piyasasına Erişim Hizmetleri.....	94
Şekil 21. Kurumsal Olmayan Nüfustaki Devinimler	96
Şekil 22. Türkiye Nüfus Piramidi, 2018	99
Şekil 23. Türkiye-AB İstihdam Oranları Karşılaştırması (2011-2018).....	101
Şekil 24. Kayıt Dışılık Oranları (2011-2019).....	105
Şekil 25. Türkiye'de Uluslararası Koruma Başvurusu Süreci	113

Şekil 26. Uluslararası Koruma Statüsüne Sahip Bireylerin Çalışma İzni Süreci	115
Şekil 27. Geçici Koruma Statüsüne Sahip Bireylerin Çalışma İzni Süreci.....	117
Şekil 28. İkamet İzni ve Çalışma İzni Alan Yabancıların Yıllara Göre Dağılımı*	124
Şekil 29. Çalışma İzni Alan Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı	125
Şekil 30: Araştırmanın Aşamaları.....	164
Şekil 31: Türkiye’de Farklı Koruma Statüsündeki Göçmenlerin İşgücü Piyasası Deneyimleri ve İstihdam Politikaları Tema Gösterimi.....	166
Şekil 32: Göçmenlerin İş Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar Kod Gösterim Modeli	167
Şekil 33: Göçmenlerin İş Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar Temasına Ait Kod Bulutu.....	168
Şekil 34: Göçmenlerin İş Piyasasına Erişememesi Kod Gösterim Modeli.....	193
Şekil 35: Göçmenlerin İş Piyasasına Erişememesinin Sonuçları Temasına Ait Kod Bulutu	194
Şekil 36: Göçmenler ile İlgili Politika Önerileri Kod Gösterim Modeli.....	213
Şekil 37: Göçmenler ile İlgili Politika Önerileri Temasına Ait Kod Bulutu	214
Şekil 38: Türkiye’de Farklı Koruma Statüsündeki Göçmenlerin İşgücü Piyasası Deneyimleri ve İstihdam Politikalarına Yönelik İlişkisel Analiz	226
Şekil 39: Katılımcı Gruplar-Arası Kod Analizi	228

TEŞEKKÜR

Bütün eğitim yaşamım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, yaşama karşı tutumlarını örnek aldığım ilk öğretmenlerim, annem ve babam **Sıddıka ve Sadettin USLU'** ya teşekkürlerin en büyüğünü sunarım.

Danışmanım ve akıl hocam **Prof. Dr. Kasım KARATAŞ'**a, doktora başladığım ilk günden bugüne verdiği emek, gösterdiği anlayış ve öğrettiği her şey için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Biricik yol arkadaşım, eşim **Dr. Mehmet Onur AK'**a, gösterdiği koşulsuz sevgi, anlayış ve destek için minnettarım.

Tez İzleme Komite'mde olmayı kabul ederek, tez dönemim boyunca bana akademik motivasyon sağlayan ve yol gösteren değerli hocalarım **Prof. Dr. Sema BUZ'** a ve **Prof. Dr. Şenay GÖKBAYRAK'**a teşekkürlerimi sunarım.

Doktora dönemimde, her kafa karışıklığımda çözümleri ve destekleri ile yanımda olan değerli arkadaşım **Mehmet BAŞCILLAR'**a ayrıca teşekkür ederim.

En büyük teşekkürü ise vatanlarından ayrılmak zorunda kalarak ülkemize sığınmış, ailesinin refahını düşünerek emeğini arz etmeye hazır ve ekmeğinin peşindeki göçmenlere etmek isterim. Umarım ki bu çalışma, iyi uygulamaların yaygınlaşmasına ve herkes için insan onuruna yakışır çalışma ortamlarının oluşturulmasına vesile olur.

Aralık, 2020

Büşra USLU AK

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti, bulunduğu coğrafya ve göç politikalarından dolayı sığınma amaçlı göç almaktadır. Bölgedeki, çatışmalar ve istikrarsızlıklar dolayısı ile Suriye, Afganistan, İran, Irak, Somali ve benzeri uyruklu, sayıları neredeyse dört milyona ulaşmış, uluslararası koruma ve geçici koruma altında bulunan bireyler Türkiye’de yaşamaktadır (GİGM, 2020).

Göçmenlerin geçim kaynaklarına erişimi, kapasitelerinin ve ekonomik yeterliliklerinin güçlenmesi ve uygun çalışma koşullarında yaşamlarını sürdürmeleri, ülke refahını ve sürdürülebilir kalkınmayı destekler. Bunun yanında barış ortamı ve sosyal uyum için de geçim kaynaklarına erişim oldukça önemlidir. Ayrıca, ekonomik katılım ve haklarını bilmek, bireylerin ihtiyaçlarını güvenli, sürdürülebilir ve insan onuruna yakışır bir biçimde, yardım bağımlılığı ve benzeri olumsuz baş etme mekanizmalarına bağımlı olmadan, karşılamalarına yardımcı olacak ve bireyin ve ailesinin iyilik halini artıracaktır.

Bu çalışmanın amacı; ülkemizde geçici koruma, uluslararası koruma statüsündeki ve uluslararası koruma başvuru sahibi bireylerin çalışma yaşamlarındaki deneyimlerini ortaya çıkararak, işe hazırlık, işe giriş ve çalışma döneminde karşılaştıkları sorunları inceleyerek çözüm önerileri sunmaktır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmanın problemine yer verilmiş olup, uluslararası göç rejimlerine değinildikten sonra Türkiye’nin refah sistemi içinde göçün ve istihdamın genel ve güncel durumu ele alınmıştır. Ayrıca, Türkiye’de göçmenlere yönelik hizmetler, çalışma hakları ve uygulamalar derinlemesine araştırılarak derlenmiştir. Ayrıca, refah rejimleri bağlamında, göç ve istihdam boyutu ile ülke örnekleri verilmiştir.

Bu çalışmanın birinci kısmını oluşturan alanyazın aşamasında taranan kaynaklar (kitaplar, makaleler, uluslararası sözleşmeler, ulusal ve uluslararası yasalar ve medya metinleri) göz önünde tutulduğunda, bu araştırmanın öznelere olan

bireylerin **yabancı, göçmen, mülteci, sığınmacı geçici korunan** ve benzeri sözcüklerle nitelendirildiği görülmüştür. Uluslararası göç konusu küresel bir yaklaşım ile eşgüdümlü müdahale gerektirmektedir ve bu türden uluslararası eşgüdüm ve iş birliğinin başarılı olabilmesi için özellikle akademik çalışmalarda ortak bir dil geliştirilmelidir. Bu sebepten, benzer terimlerin, iç hukukumuzda ve uluslararası hukukta farklı kullanımı ve bu terimlere özgü tanımlar, çalışmanın birinci bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Uluslararası Göç Örgütü, Göç Terimleri Sözlüğünde (2019:135) göç olgusunun tanımını şu şekilde belirtmiştir:

“Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir.”

Bu çalışmada, bahsi geçen tanım, uzmanlar ve göç alanında çalışan akademisyenlere danışılarak, çatı kavram olarak kabul edilmiştir. Dolayısı ile, araştırma özneleri “**göçmen**” olarak nitelendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü ise yöntemdir. Bu kısımda, araştırmanın, modeli, yöntemi, veri toplama araçları ve analizi detaylı bir şekilde rapor edilmiştir.

Çalışmanın omurgasını oluşturan üçüncü bölümse ise, araştırmanın bulguları tartışılmıştır. Ayrıca alanyazın taramasında derlenen bilimsel bilgi araştırma bulguları desteklenmiştir. Bulgular üç tema altında tartışılmıştır.

Birinci tema olan, göçmenlerin çalışma yaşamında karşılaştığı sorunlar; dil engeli, düşük maaş, denklik alamama, eğitimsizlik, ayrımcılık, doğru bilgilendirilmeme, işyeri güvenliğinden emin olamama, maaş alamama, uzmanlığı dışında bir işte çalıştırılma, sigortasız çalıştırılma, haklarını

bilmeme/savunamama, kayıt dışı çalışma, uygunsuz/uzun çalışma saatleri ve taciz/istismar olarak kaydedilmiştir.

İkinci tema olan göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları ise üç kategori altında incelenmiştir: Bunlar bireysel, toplumsal ve siyasal sonuçlardır. Bu kısımda, ekonomik ve psikolojik sorunlar, suça yönelme, toplumsal kutuplaşma, çocuk işçiliği, işsizlik oranının artması, olumsuz baş etme mekanizmalarının benimsemesi ve hükümete tepki gibi durumlar göçmenlerin istihdama erişememesinin sonucu olarak not edilmiştir.

Üçüncü tema ise, göçmenler ile ilgili politika önerileridir. Bunlar özetle, işe hazırlık sürecinde staj/eğitim, göçmen istihdamına teşvik, Türkçe dil kursu, göçmenler ile ilgili çalışmalar yapılması, çalışma izni alımının kolaylaştırılması, var olan politikaların güçlendirilmesi, göçmen girişimcilerin desteklenmesi, işveren denetimi, işverenlerin ve göçmenlerin bilgilendirilmesi, çok kültürlü işyerlerinde uyum programları yapılması, eşitlik ve tercüman desteği olarak kaydedilmiştir.

Çalışmanın son kısmında ise ülkemizde geçici koruma, uluslararası koruma statüsündeki ve uluslararası koruma başvuru sahibi bireylerin çalışma yaşamlarındaki deneyimlerini, sorunlarını ve araştırma özneleri olan göçmen ve göç alanında çalışan uzmanların önerilerini temel alarak çözüm önerileri sunulmuştur.

1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

İçinde bulunduğumuz yüzyıl, sınır ötesi insan hareketliliğinin en fazla deneyimlendiği dönem olması nedeni ile 'göç çağı' olarak adlandırılmaktadır. Göç hareketleri çoğunlukla iklim koşulları, savaş, coğrafya, ekonomi, din, siyaset, kültür, eğitim, sanayileşme ve dijitalleşme gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır.

Nedeni ne olursa olsun, ulus aşırı göç hareketlilikleri, ülkeler için hem göçün yönetilmesi hem de göçle gelen birey ve grupların yerel toplumla bütünleşmesi konusunda çalışma gereği doğurmuştur.

Göç yönetimi ve sosyal uyum konuları, ülkenin refah rejimi ve göç politikaları ile yakında ilgilidir. Bu noktada tasarlanan eylemler ve uygulamalar, göçmenlerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal katılımları ve yerel toplumla bir arada yaşamaları konularında oldukça önemlidir.

Sosyal uyum, göçmenlerin kültürel, sosyal ve ekonomik olarak yaşadıkları topluma dahil olması, aidiyet duygularının gelişmesi, farklılıkların karşılıklı olarak tanınması, yerel toplum ile bir arada yaşama pratiklerinin oluşması olarak tanımlanabilir. Sosyal uyum bir süreçtir ve iş birliği gerektirmektedir. Bu sürecin yalnızca göçmenlerin deneyimlemesi gereken bir ön şart olarak düşünülmemesi önemlidir. Aksine, sosyal uyumun başarılı olabilmesi için, yerel toplumun, göçmenlerin, kamu, özel ve sivil toplum kurum ve kuruluşlarının aktif ve bilinçli olarak çaba sarf etmesi gereklidir.

Sosyal uyumun alt unsurlarından biri olan ekonomik katılım göçmenlerin geçim kaynaklarına ve çalışma haklarına erişimi ile ilgilidir. Göçmen istihdamı, bireylerin kendi kapasitelerini, sürdürülebilir ve insan onuruna yakışır bir biçimde,

ihtiyaçlarını, karşılamalarında ve bireyin ve ailesinin iyilik halini artırmada destek olacaktır.

Türkiye'deki sayıları günümüzde yaklaşık dört milyonu bulan geçici ve uluslararası koruma altındaki göçmenler, ekseriyetle kayıt dışı olarak düşük vasıf gerektiren işlerde çalışmakta veya kayıtlı istihdama erişim konusunda güçlük yaşamaktadır (Erdoğan, 2018: 80-81). Bu sorunlar, istihdama hazırlık süreci, işe giriş süreci ve çalışma yaşamı süreci olarak üç kategoride sınıflandırılabilir.

İstihdama hazırlık aşamasında karşılaşılan sorunlar; bireyin yaşı, cinsiyeti, Türkçe bilmemesi, eğitim ve meslek geçmişinin iş piyasası gereksinimleri ile eşleşmemesi sorunu, iş arama motivasyonu, kişinin eğitim ve meslek geçmişini belgelendirememesi, belgelendirmesi halinde denklik alma sorunu, bireyin eğitim ve meslekleri konusunda bazı durumlarda yanlış beyan vermesi, yasal düzenlemeler hakkında bilgi eksiklikleri, ev sahibi topluluğun olumsuz yargıları, ayrımcılık ve damgalanma olarak sıralanabilir.

İşe giriş sürecinde karşılaşılan sorunlar; çalışma izni başvurularının işveren tarafından yapılması, çalışma izni sürecinin maliyetli ve uzun oluşu, işverenlerin kayıtlı istihdamı tercih etmemeleri, kayıtlı istihdamın bireyin kendisi ve ailesi için verilen sosyal yardımları ve hizmetleri sonlandıracağını bildiği için kayıtlı çalışmayı tercih etmemesi, çalışma izni başvurularının yalnızca çevrimiçi sistemden yapılıyor olması, dil sorunu, yasal düzenlemeler hakkında bilgi sahibi olmamaları, bireylerin eğitim ve mesleki geçmişleri ile uyumlu olmayan işlerde çalışmak zorunda kalmaları olduğu düşünülmektedir.

Son olarak, çalışma yaşamı ile ilgili sorunlara yer vermek gerekir. Çalışma yaşamına girmiş göçmenlerin ise özellikle kayıtsız ise maaşlarını zamanında ve sözleştikleri şekilde alamamaları, kayıtlı istihdamın bireyin kendisi ve ailesi için verilen sosyal yardımları ve hizmetleri sonlandırması, dil ve iletişim sorunu, işyerinde maruz kaldıkları ayrımcılık, şiddet ve yıldırma sorunları, bireylerin işe giriş öncesi verdiği eğitim ve meslekleri ile ilgili yanlış beyanlar kaynaklı işverenin

beklentisini karşılayamamaları ve yasal düzenlemeler hakkında bilgi sahibi olmamaları olarak özetlenebilir.

Bu güçlükler göz önünde tutulduğunda göçmenlerin sosyal işlevselliklerini ve kendi potansiyellerini tam olarak ifa edemedikleri, belli durumlarda marjinalleştikleri, sosyal yardımlara bağımlı hale geldikleri söylenebilir. Ayrıca, sosyal dışlanma ve önyargılar (Erdoğan, 2018: 132-133) seks işçiliği (Kaya, 2017: 107-117), çocuk işçiliği, erken yaşta evlilikler (Erdoğan, 2018: 98), çok eşli evlilikler (Kaya, 2017: 60-74) ve benzeri sosyal sorunların da istihdama erişim kısıtı dolayısıyla yaygınlaştığı düşünülmektedir.

Bahsi geçen bu sorunlar ve olumsuzlukların, ülkenin göç politikalarının doğrudan veya dolaylı sonuçları olduğu düşünülmektedir. Türkiye’de ve dünyada göç; ulusal ve uluslararası politika, ikili ve bölgesel ilişkiler, ulusal ve uluslararası güvenlik, sosyal politikalar ve benzeri unsurları gün geçtikçe daha çok etkilemektedir.

Göç kavramı geniş anlamıyla ele alındığında; politik, sosyo-kültürel, ekonomik olaylardan ve kişisel tecrübelerden etkilenen, kısa, orta veya uzun vadeli, geri dönme niyetiyle veya sürekli yerleşme düşüncesiyle yapılan bir bölgeden başka bir bölgeye yer değiştirme hareketi olarak tanımlanmaktadır (Yalçın, 2004: 12-13). Sosyoloji, iktisat, siyaset bilimi, nüfus bilimleri, coğrafya gibi çeşitli bilim dallarının inceleme konusu olan göç olgusu, çeşitli bilim dalları tarafından farklı boyutlarda ele alınarak disiplinler arası bir konu haline gelmiştir. Kişilerin zorunlu yer değiştirmeleri sonucunda sosyal ve ekonomik refahlarında oluşan etkilerin araştırılması sosyal bilim disiplinlerinde önem kazanmıştır. Nitekim zorunlu göçlerin; kişilerin işgücü ve yoksulluk konumlarını kapsayan ekonomik çıktıları; evlilik, doğurganlık, sağlık ve eğitim faaliyetlerini kapsayan sosyal ve demografik çıktıları; siyasi tercihlerini ve haklarını kapsayan politik çıktıları etkilediği görülmektedir (Betts, 2009: 12-13).

Göçün bu boyutları ele alındığında, konunun refah rejimleri ve göç politikaları bağlamında ele alınması, sorunların ve çözüm önerilerinin araştırılması önemlidir. Bir ülkenin koruması altında bulunan göçmenlerin, günlük deneyimleri, haklarına ve sosyal hizmetlere erişimleri, ekonomik katılımları ve sosyal uyum süreçleri şüphesiz ülke refah rejiminin ve göç rejiminin bir yansımasıdır. Bu noktada, göçmenlerin sorunlarının ülke refah ve göç rejimi bağlamında ele alınması, sorunların ve çözüm önerilerinin araştırılması gereklidir.

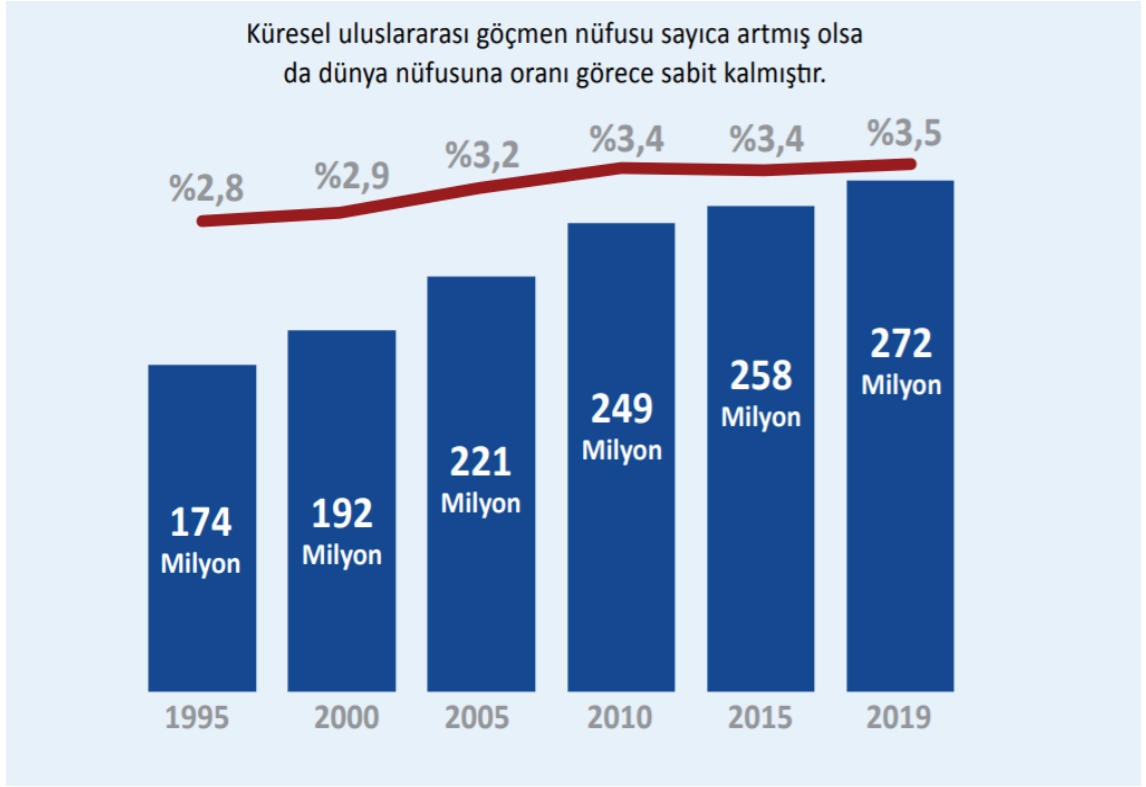
1.2. ULUSLARARASI GÖÇ REJİMLERİ

Tarihsel olarak ulus devletler, göç rejimleri kapsamında ulusal çıkarları göz önünde tutarak, yabancıların ülkeye giriş ve çıkış, ülkede kalış süreçlerini düzenleme amaçlı politikalar ve yasalar oluşturmuşlardır. Bu bağlamda, göç rejimleri ulusların egemenliği kapsamında değerlendirilmekte ve göçmenlerin kabulü gibi göç rejimlerini ilgilendiren konular, ulus-devlet kimliği ve hatta güvenliği ile ilişkilendirilmektedir. Göç rejimi, kurallar ve normlardan oluşur ve bunlar göçmenlerin vatandaş olmaları, ikamet ve çalışma izni almaları ve ekonomik, kültürel ve politik yaşama katılmaları gibi konuları içerir (Sainsbury, 2006: 230).

Göç konusu, küresel olarak yaşanan sorunlar sebebi gündemden düşmemektedir. Günümüzde yaşanan insan hakları ihlalleri, siyasi istikrarsızlıklar, baskıcı rejimler, etnik çatışmalar, iç savaşlar, ekonomik krizler, iş gücü talebindeki azalma, coğrafi koşullardaki yetersizlikler, can güvenliği kaygıları gibi etmenler insanların görece daha rahat yaşayabilecekleri, para kazanabilecekleri, borçlarını ödeyebilecekleri, ailelerine maddi destek sağlayabilecekleri ülkelere göç etmelerine sebep olmaktadır. Zaman zaman yaşamlarını ortaya koyarak göç sürecine dâhil olan insanların ucuz iş gücü ihtiyacı olan batı ülkelerine yöneldikleri görülmektedir (Danış, 2004: 1).

Uluslararası göçe sebep olan yukarıda belirtilen olay ve durumları ortaya çıkaran başlıca küresel, bölgesel ve yerel gelişmeler; “küreselleşme süreci, İran İslam

Devrimi, İnan-İrak Savaşı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile Yugoslavya'nın dağılması, Afganistan Savaşı, Körfez Savaşı, Arap Baharı ve Suriye iç savaşı" olarak sıralanabilir. Uluslararası G   rg t  (International Organization for Migration-IOM) tarafından yayınlanan Dünya G  Raporu verilerine istinaden; 1995'te yaklaşık 174 milyon olan göçmen sayısının artarak 2019 yılında 272 milyona ulaşığı belirtilmektedir. Son dönemde dünya üzerinde yaşanan uluslararası g lere yönelik göçmen sayıları Şekil 1'de gösterilmektedir. Buna göre göçmen sayılarında artış olduğu ancak dünya nüfusuna oranı açısından bakıldığında %2,8-3,5 arasında istikrarlı kaldığı görülmektedir (IOM, 2020: 21).

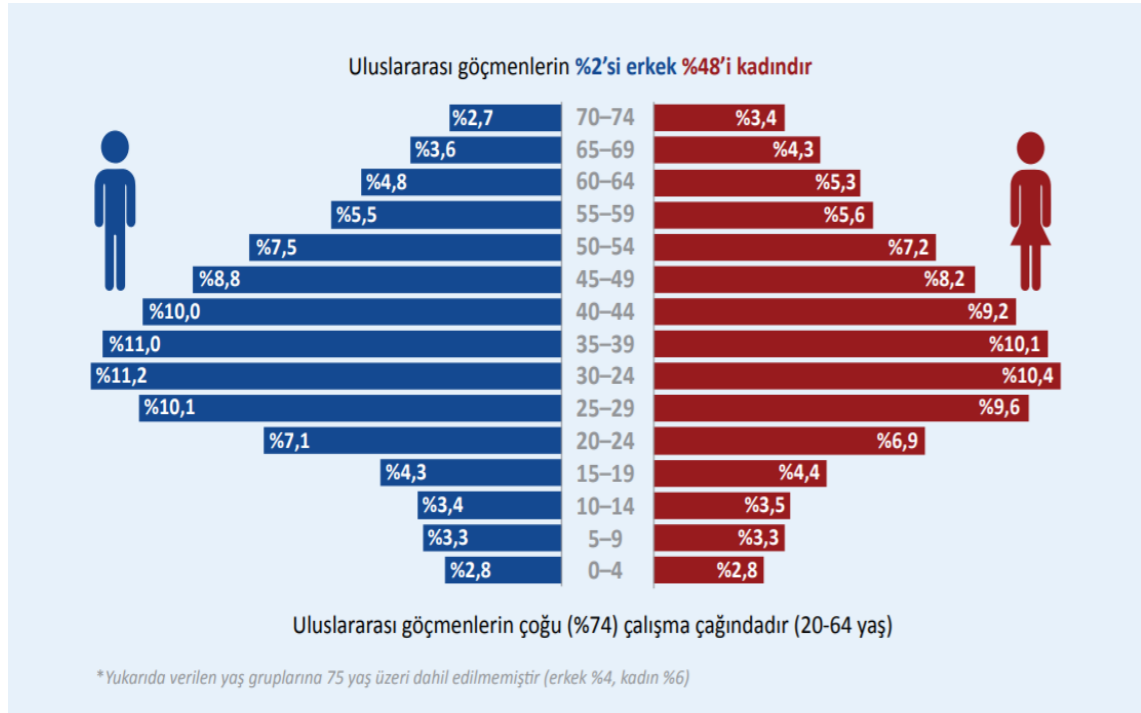
Şekil 1. Uluslararası Göçmen Sayıları (1995- 2019)

Kaynak: IOM, 2020: 21, World Migration Report,

https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf Erişim: 05.11.2020.

IOM, Dünya G  Raporu verilerine göre Şekil 2'de görüldüğü üzere 2019 yılında göç eden bireylerin %52'sinin erkek, %48'inin ise kadın olduğu görülmektedir.

Bunların ise %74'ünün çalışma yaşı olan 20- 64 yaş aralığında olduğu belirtilmektedir. Bu durum göçlerin çoğunluğunun emek göçü olarak ele alınabileceğini göstermektedir.

Şekil 2. Uluslararası Göçmenlerin Cinsiyet-Yaş Durumu (2019)

Kaynak: IOM, 2020, World Migration Report 2020, https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf Erişim: 05.11.2020.

Uluslararası göçmenler hem geldikleri hem de göç ettikleri ülkeleri etkileyen önemli ekonomik, sosyal ve politik roller oynarlar. Göç, toplumların doğasını değiştirebilir ve kaynak ülkelerdeki itici faktörlerin ve göç alan ülkelerdeki çekici faktörlerin bileşimi ile beslenen göç türlerinden biri olan ekonomik temelli göç, işgücü arzını, işletmelerin hem yüksek vasıflı hem de vasıfsız işçi talepleriyle ilişkilendiren gelişmiş ağlar tarafından sürdürülmektedir. Aynı zamanda, çatışmalar, insan hakları ihlalleri ve siyasi baskı, insanları kendi toplumlarından uzaklaştırdığı sürece zorunlu göç devam edecektir.

Tanım olarak, uluslararası göç en az iki ülkeyi etkilemektedir. Pek çok ülke uluslararası akışların kaynağıdır veya göç alır. Diğerleri ise göçmenlerin hedef ülkelere ulaştığı geçiş (transit) ülkeleridir. Meksika ve Türkiye gibi ülkeler her üç kapasitede de göçü deneyimlemektedir. Alıcı, kaynak ve geçiş ülkeleri arasında iş birliğini sağlamaya yönelik mekanizmalar ve yasal çerçeve henüz başlangıç aşamasındadır. İnsanların hareketlerine ilişkin kurallar koyan, uluslararası bir rejim yoktur (Boucher ve Gest, 2014:157). Daha özgür veya daha kısıtlayıcı göç politikalarının maliyetleri ve faydaları konusunda devletler veya uzmanlar arasında ortak bir anlayış da yapılan alanyazın taramasında bulunamamıştır. Ancak son on yılda, Amerika, Avrupa, Doğu Asya, Afrika ve benzeri göç alan, kaynak ve geçiş ülkelerini ilgilendiren ortak konuların uluslararası göçün, politikaların ve yaklaşımların ele alındığı bölgesel mekanizmalar oluşturulmuştur (IOM, 2020).

Modern mülteci rejimi, Avrupa'da 55 milyon kadar insanın yerinden olduğu II. Dünya Savaşı'nın sonuçlarına yanıt vermek için oluşturulmuştur (Loescher, 2001). Rejimi oluştururken devletler, mültecilerin ciddi zararlarla karşılaşacakları bir ülkeye zorla geri gönderilmeme hakkını tanımışlar ve ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal grubun üyeliği veya siyasi görüş ve benzeri sebepli zulüm korkusuna dayalı bir "mülteci" tanımını benimsenmiştir.

Zamanın ruhunu yansıtan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14 (1) maddesi, bireylerin kendi ülkeleri dışındaki ülkelere sığınma hakkına sahip olmasını sağladı (1948). BMMYK'nin kurulmasına yönelik müzakereler ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne Yönelik Sözleşme'nin (1951 Cenevre Sözleşmesi) taslağının oluşturulduğu süreçler benzer dönemlerdedir. Sözleşme, başlangıçta imzacı devletlerin yükümlülüklerini coğrafi ve zamansal bir odakla tanımlamış ve mültecilerin genel bir tanımını sunmuştur. Bununla birlikte, mülteci statüsünün belirlenmesi için gerekli süreçleri belirtmemiş ve süreci büyük ölçüde devletlerin takdirine bırakmıştır. Sözleşmenin büyük bir kısmı, ulusal mahkemelere erişim, hareket özgürlüğü, çalışma ve eğitim hakkı ve ev sahibi ülkenin vatandaşların sahip olduğu haklarla aynı düzeyde diğer birçok sosyal, ekonomik, medeni ve

siyasi haklar dahil olmak üzere, ilerici bir dizi mülteci haklarını detaylandırmaktadır. Sözleşmeyle mültecilere tanınan en önemli hak, geri göndermeme ilkesi ile ilgilidir ki bu da mültecilerin “yaşamlarının veya özgürlüklerinin ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal gruba üyelik veya siyasi görüş” nedeniyle tehdit altında olacağı bölgelerin sınırlarına herhangi bir şekilde geri gönderilmesinin yasaklanmasıdır.

Geri göndermeme, uluslararası mülteci korumasının temel taşı olmaya devam etmektedir (Goodwin-Gill ve McAdam, 2007) ve günümüzde uluslararası teamül hukukunun bir hükmü olarak kabul edilmektedir. Zaman içinde, mültecinin tanımı ve mültecilere ait haklar; devletler tarafından yapılan yorumların bir kombinasyonu ve ek bölgesel anlaşmalar yoluyla güncellenmektedir.

1950'lerde oluşturulan bu temel normlar, kurumlar ve (sınırlı) karar alma prosedürleri sonrası, göç rejimi, kapsam ve uygulama açısından gelişmeye devam etmiştir. Devletlerden gelen taleplere yanıt olarak, rejimin birincil kurumu olan BMMYK, faaliyetlerini Avrupa dışına genişletmiştir.

1951 Cenevre Sözleşmesi' nin coğrafi ve zamansal sınırlamaları daha sonra 1951 Sözleşmesinin mülteci tanımını koruyan, ancak 1951 öncesi Avrupa'daki olaylarla ilişkisini ayıran Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 tarihli Protokol (New York Protokolü) ile kaldırılmıştır. Sözleşme, ayrıca bölgesel anlaşmalarla da desteklenmiştir. Yine de küresel mülteci rejiminin yönetişimi, üç ana özellikle sınırlandırılmıştır.

Birincisi, devletlerin iltica niceliği ve niteliği üzerinde nihai karar verme yetkisine sahip olması ile ilgilidir. BMMYK, mülteci statüsü belirleme süreci hakkında rehberlik ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanması hakkında denetim sağlarken, devletler nihai olarak kendi topraklarındaki mültecilere statü vermek ve haklarını belirlemekten sorumludurlar.

İkincisi, rejimin işleyişini sağlamak için devletler üzerinde hiçbir bağlayıcı yükümlülüğün olmamasıdır. Sığınma başvurusu yapılan ülkelerinin, mültecileri zulüm görmekten korktukları bir ülkeye zorla geri göndermeme konusunda uluslararası bir yükümlülüğü varken, diğer devletlerin, hükmüyle bağlantılı maliyetleri paylaşma konusunda bağlayıcı bir yükümlülüğü yoktur. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin önsözünde, "sığınma izni belirli ülkelere aşırı derecede ağır yükler getirebilir ve... çözüm... uluslararası iş birliği olmadan elde edilemez" ifadesine yer verilmiştir. Rejimin yönetim düzenlemelerindeki bu boşluk, uluslararası iş birliğinin önemini vurgulandığı birçok belge göz önüne alındığında ciddi bir hata olarak nitelendirilebilir.

Son olarak, mülteciler ile ilgili kararlar, mülteci rejiminin kapsamı dışında kalan politika alanlarındaki giderek daha fazla yer edinmektedir. Örneğin, mültecilere yönelik kararlar; seyahat, çalışma, insan hakları, insani yardım ile ilgili rejimler içinde alınan kararlarla şekillenmektedir. Mülteci yönetiminin bir dizi örtüşen kuruma tabi olduğu fikri (Betts, 2010:12- 37) uluslararası göç rejiminin birbiri ile iç içe girmiş güncel doğasını destekler niteliktedir. Aşağıdaki Şekil 3'te görüldüğü gibi uluslararası göç rejimi; kalkınma rejimlerinden seyahat rejimlerine, insan hakları rejiminden mülteci rejimine kadar farklı alt-rejimler ile örtüşmeler göstermektedir.

Şekil 3. Uluslararası Göç Rejimleri

Şekil 3'te belirtilen İnsan Hakları rejiminin en büyük aktörü Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi (OHCHR) olup İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi gibi uluslararası sözleşmeler önemli belgelerdir. Bu rejim, uluslararası göç rejiminde tamamlayıcı koruma fonksiyonuna sahiptir.

Ayrıca, Emek Göçü rejimlerin de ise Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) çatı kurum olup, göçmenlerin iş piyasasına ve geçim kaynaklarına erişime yönelik

haklar ve uygulamaları düzenler. Zorla Çalıştırmanın Kaldırılması Sözleşmesi, 1957 (No. 105), Asgari Yaş Sözleşmesi, 1973 (No. 138), Eşit Ücret Sözleşmesi, 1951 (No. 100) ve benzeri ILO sözleşmeleri büyük önem arz etmektedir.

Kalkınma Rejimi, göçmenlerin güçlendirilmesi fonksiyonu ile uluslararası göç rejiminde var olmaktadır. Dünya Bankası ve Birleşmiş Millet Kalkınma Programı (UNDP) ana aktörlerdir.

Güvenlik Rejimi, Barışı Koruma Operasyonları Departmanı (DPKO) ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi koordinatörlüğünde uluslararası rejimin bir parçası olagelmıştır. Diğer yandan İnsani Yardım Rejimi, göçmen koruma alanındaki düzenlemeleri içermektedir. Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA) koordinatör kurumdur. Seyahat Rejimi ise, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) aktörleri ile Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ve benzeri belgeler ile hareketlilik alanında uluslararası göç rejiminin bir parçasıdır.

İltica Rejimi, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) koordinatörlüğünde, koruma alanında işlevsellik gösterir. Mültecilerin Hukuki Statüsüne Yönelik Sözleşme ve New York Protokolü önemli belgelerdir.

Uluslararası göç rejiminin alt-rejimlerinin yapıtaşları olan bahsi geçen kurumlar ve uluslararası belgeler göz önünde tutulduğunda, devletler arasında uluslararası iş birliği ilkesi ile yük ve sorumluluk paylaşımı konusunda geniş bir mutabakat olduğunu anlamaktayız. Bununla birlikte, devletler üzerinde bağlayıcı yükümlülükler oluşturmazlar. Bu büyük boşluğun en ciddi sonucu, güncel insani sorunlardan biri olan Suriye krizinin başladığı 2011 yılından bu yana, Ege Denizi'nde canlarını kaybeden kadın, erkek ve çocuklardır.

Modern dünyada uluslararası göç, uzun süredir devam eden göç modellerinin yeni biçimlere bürünmesi ile devam etmektedir. Bunlar siyasi, ekonomik ve

kültürel değişime ve şiddetli çatışmalara tepkilerin sonuçlarıdır. Çeşitliliğe rağmen, bazı genel eğilimlerden bahsetmek mümkündür:

- Göçün Küreselleşmesi: Giderek daha fazla ülkenin uluslararası göçten önemli ölçüde etkilenme eğilimi olarak tanımlanabilir. Dahası, göç veren ülkeler, giderek artan bir şekilde göçmen alma eğilimindedir.
- Baskın Göç Akışının Yönünün Değişmesi: Yüzyıllar boyunca Avrupalılar fethetmek, sömürgeleştirmek için dışarıya doğru hareket etti ve yabancı topraklara yerleştiler. Bu modeller, II. Dünya Savaşı'ndan sonra tersine döndü. Başlıca bir göç kaynağı olan Avrupa, büyük bir küresel göç hedefi haline dönüştü.
- Göç Farklılaşması: Çoğu ülkede tek tür hareketle başlayan göç zincirleri, genellikle diğer biçimlerle (işçi göçü, aile birleşimi, mülteci hareketi veya kalıcı yerleşim) devam etmektedir.
- Göçte Geçiş Sürecinin Yaşanması: Bu durum geleneksel olarak göç veren ülkelerin, göç alan ülkeler haline geldiğinde meydana gelir. Artan transit göç genellikle baskın hale gelmenin başlangıcıdır. Örneğin, Polonya, İspanya, Fas, Meksika, Dominik Cumhuriyeti, Türkiye ve Güney Kore gibi çeşitli ülkeler bir göç geçişinin çeşitli aşamalarını ve biçimlerini eş zamanlı yaşamaktadır.
- Emek Göçünün Kadınlaşması: Geçmişte birçok işçi göçü erkek egemenliğindeydi ve kadınlarla işe başlamış olsalar bile aile birleşimi kategorisi altında değerlendirilmekteydi. 1960'lardan beri kadınların emek göçü oranına paralel olarak, kadınların göçteki rolü ile ilgili farkındalık arttı.
- Göçün Artan Siyasallaşması: İç siyaset, ikili ve bölgesel ilişkiler ve devletlerin ulusal güvenlik politikaları uluslararası göçten giderek daha fazla etkilenmektedir. Artan siyasi önemi, göç rejimlerinin standartlaşması ve küresel ortak bir sistemin kurulması ihtiyacının bir kere daha altını çizmektedir.

Göç rejimlerinin standardının olmayışı sosyal bilim araştırmalara yansımış olup, göç konusu da henüz birleşik, sistematik ve kapsamlı bir biçimde gerektiği gibi

kuramsallaştırılmamıştır. Bu kuram yetersizliğinin en iyi açıklaması, ortak bir çağdaş göç rejimi sınıflandırma sisteminin olmayışıdır. Göç çalışmaları alanında bilim insanları, göç rejiminin yapıtaşlarını içeren geniş kapsamlı çalışmalar yerine, yalnızca belli açıları inceleyerek tüm göç rejimlerinin özelliklerini ortaya koymaktadır. Zorunlu göç, işçi göçü, vatandaşlık veya uyum gibi konularda çalışmalar yapılmakta ve bu konular genel göç rejimi türleri çerçevesi içinde ele alınmamaktadır. Çağdaş göç rejimi yaklaşımları ile ilgili çalışmaların çoğunda örnek vaka seçiminin demokratik ve genellikle Batı Avrupa ya da Kuzey Amerika ülkelerine yoğunlaştığı gözlemlenmiştir (Boucher ve Gest, 2014:154).

Bununla beraber, göç rejimlerini karşılaştırmalı refah rejimleri ile birlikte ele alan Sainsbury ve Songur' a (2001) göre ise, göç rejimleri çalışmalarının eksik kalan yönlerini refah rejimleri bağlamında ele almak, bahsi geçen genel ve kapsamlı göç rejimleri çalışmalarına katkı sağlayacaktır. Göçmenlerin özel koşullarını anlamak için, refah rejimi tipolojisinin göç rejimleri ile tamamlanmış olması gereklidir.

Uluslararası göç araştırmacıları, göçmenlerin topluma dâhil edilmesi veya toplumdan dışlanmasını düzenleyen göçmen politikası rejimi (Faist, 1995) veya bütünleşme rejimi (Soysal, 1994) kavramlarına odaklanır. Göç rejimi göçmenlerin bir ülkede vatandaş olmak, ikamet ve/veya çalışma izni almak ve ekonomik, kültürel ve politik etkinliklere katılmak gibi olasılıklarını içeren kurallar ve normlardan oluşur. Farklı vatandaşlık ve ulus kimlikleri kavramlarını vurgulayarak, bilim insanları başlangıçta dört ana göç rejimi türünden bahsetmişlerdir. Bunlar;

- Emperyal Rejim,
- Etnik Rejim,
- Cumhuriyetçi Rejim,
- Çok kültürlü Rejim (Castles and Miller, 1993)

Politikaya odaklanarak, yukarıdaki sınıflandırmayı takip eden çalışmalar, etnik çeşitliliği yönetmek üzere olan göç modelleridir. Bunlar ise; dışlayıcı model, asimilasyoncu model ve çok kültürlü model (Castles and Miller, 1998: 244–50) olarak sıralanabilir.

Sainsbury (2006) göç rejimlerini yukarıdaki sınıflandırma ve modellemeler yerine sınıflandırmanın altında yatan bir gerekçeyi yani “dâhil etme ve dışlama” boyutlarının önemine değinmektedir. Birincil nokta, göç rejimin kapsayıcılığı ve kimlerin dâhil olduğu ile ilgilidir. İkincil nokta ise göçün biçimidir. Özellikle “ülkeye giriş” kategorileri çeşitli göç biçimleriyle ilişkilidir (Morris, 2002: 19). Bu kategoriler göçmenlerin belirli haklara ve sosyal hizmetlere nasıl erişeceği ile ilgilidir. En önemli giriş kategorileri ise: **“emek göçmenleri veya ekonomik göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar veya siyasi göçmenler, aile üyeleri, etnik 'vatandaşlar' ve düzensiz/ belgesiz göçmenlerdir”** (Sainsbury, 2006:2).

Giriş kategorilerinin sosyal haklar üzerine etkilerini incelemede, Cenevre Sözleşmesi'nde mültecilerin durumu örnek gösterilebilir. Cenevre Sözleşmesi, mültecilere kamu yardımları ve sosyal güvenlik bağlamında vatandaşlarla aynı muamelenin sağlanmasının altını çizmiştir. Başka bir örnek verilecek olursa, göç ettikleri ülkenin vatandaşları ile aynı etnik kökene sahip göçmenlerin ise ülkenin vatandaşları kadar ayrıcalıklı olup, genellikle vatandaşlık statüsünden yararlandığı söylenebilir. Düzensiz/ belgesiz göçmenler ve iltica arayanların ise hak talepleri yoktur veya çok azdır. Başka bir deyişle, giriş kategorileri göçmenlerin sosyal haklarında hiyerarşik bir farklılaşma doğurmaktadır. Bu tabakalaşma, refah rejim tipolojisinde kavramsallaştırılan tabakalaşma ve onun etkilerden oldukça farklıdır (Sainsbury, 2006: 3). Karşılaştırmalı refah devleti çalışmaları ve refah devletleri kuramları, büyük ölçüde göçmenlerin durumunu göz ardı etmiştir.

Çalışmanın bir sonraki kısmında Esping-Andersen (1990) tarafından ortaya konan üç tür refah rejimi ve Ferrera (1993) tarafından bu tipolojiye eklenen Güney Avrupa refah rejimi kategorileri temel alınarak, göç ve istihdam temalarına

değınilecektir. Ayrıca, farklı refah kategorilerinde ele alınan Kanada, İsveç, Almanya ve İtalya örneklerinin refah ve göç rejimleri ele alınacaktır.

1.3. GÖÇ BAĞLAMINDA REFAH REJİMLERİ

Sosyal devlet, toplumda adalet sağlamak ya da mevcut eşitsizlikleri ortadan kaldırmak adına sosyal aktörlerin ve piyasanın negatif etkilerini yok etmeyi amaçlayan bir devlet biçimi şeklinde tanımlanmaktadır (Ruggie, 1984: 11). Bu devlet anlayışıyla birlikte, geçen yüzyılda özellikle batı ülkelerinde bazı programlar geliştirilmiştir. Bunlar, işsizlik, emeklilik, yoksulluk, hastalık, engellilik, ölüm ya da aileyi geçindirecek kişinin olmaması durumlarında bireylere gelir güvencesi veren sosyal güvenlik ve yardımlaşma programlarıdır. Bazı araştırmacılar, sosyal devlet tanımının ya da sosyal güvenlik programlarının; eğitim, sağlık, sosyal yardımlar ve çocuk bakımı gibi vatandaşların yaşamlarını büyük ölçüde etkileyen hizmetleri de kapsamı gerektiğine vurgu yapmaktadırlar (Orloff, 1993: 304).

Sosyal devlet, Avrupa'da çok farklı kriterlerle tanımlanmaktadır. Esping-Andersen (1990) sosyal devleti; liberal, sosyal demokrat ve muhafazakâr devlet rejimleri olacak şekilde üç tip refah modelinde ele almıştır. Bu rejimleri birbirinden ayıran dört faktör bulunmaktadır. Bunlar; aile yapısı, sosyal sınıflar, devlet-piyasa ilişkisi ve emeği meta olmaktan çıkarmak için piyasadan bağımsız olarak devletin sağladığı parasal imkânları ifade eden “dekomodifikasyon” ya da “meta dışılaştırma” olarak tanımlanmaktadır. Meta dışılaştırma, kişinin piyasaya girmemesi ya da girememesi durumunda, piyasada nasıl yer edineceği, desteğin niteliği gibi konularda bireylere devlet desteği sağlamak anlamına gelmektedir.

Esping-Andersen'e göre refah rejimleri “piyasa, devlet ve aile” faktörlerinin baskınlığına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Liberal devlet modelinde, piyasa; sosyal demokrat devlet modelinde, devlet; muhafazakâr devlet modelinde ise aile daha baskındır. Esping-Andersen tarafından yapılan bu üçlü rejim modelinden başka Ferrera (1993) tarafından Güney Avrupa ülkeleri kapsayan ve

“Latin Çemberi” olarak da bilinen bir model ele alınmıştır. Esping-Andersen (1990) tarafından ortaya konan üç tür refah rejimine ait genel özellikler Çizelge 1’de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Esping-Andersen’in Refah Rejimleri Tipolojisi

Rejim	Liberal	Muhafazakâr	Sosyal Demokrat
Ülke Örnekleri	İngiltere, ABD, Kanada	Almanya	İsveç
Felsefi Temel	Klasik liberalizm	Muhafazakâr sosyal politika	Sosyalizm/ Marksizm
Dekomodifikasyon	Düşük	Orta	Yüksek
Sosyal Haklar	Gereksinim temelli	Katkıya dayalı	Evrensel
Refah Önlemleri	Karma hizmetler	Transfer ödemeleri	Kamu hizmetleri
Haklar	Düz oranlı ödenekler	Katkıya dayalı	Yeniden dağıtıcı
Sosyal Politika Sağlayan Kurumlar	Piyasa (kalıntısar)	Devlet (mesleksel)	Devlet (evrensel)

Kaynak: Esping-Andersen (1990)

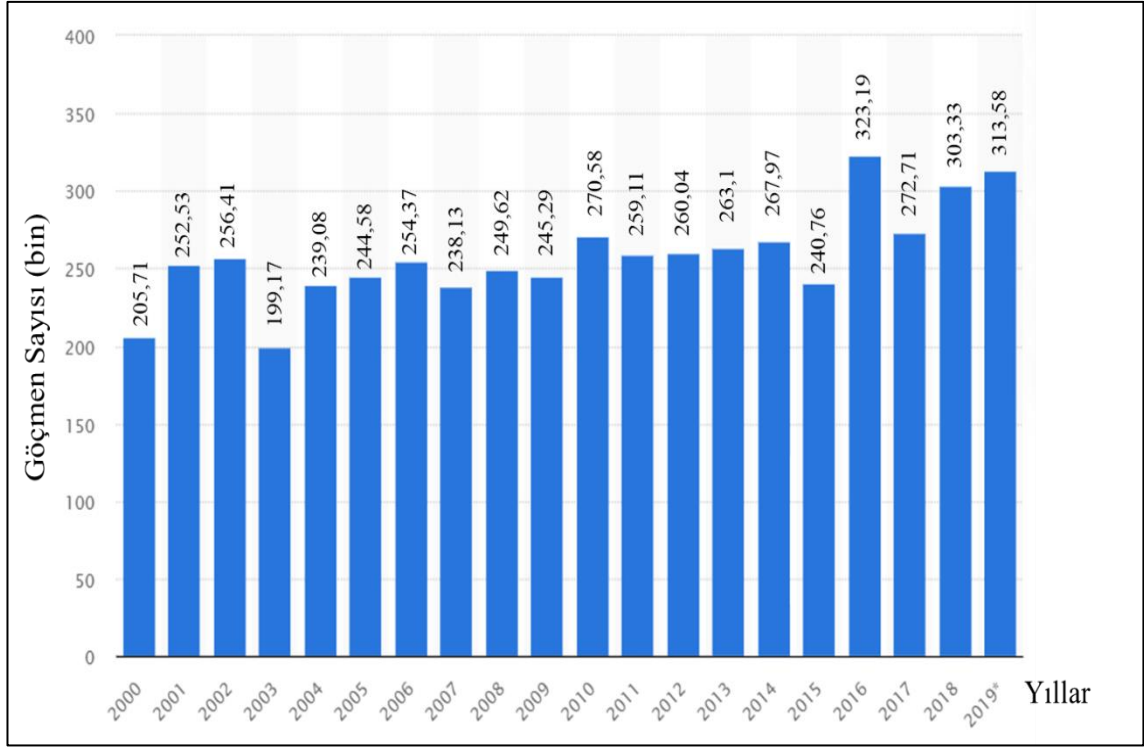
Çalışmanın bu bölümünde Esping-Andersen’in refah modelleri doğrultusunda göç ve istihdam ilişkisi ele alınacaktır. Bu bağlamda Kanada, Almanya, İsveç ve ayrıca Ferrera (1993) tarafından Güney Avrupa ülkeleri ya da “Latin Çemberi”

olarak da bilinen refah rejimine örnek olarak da İtalya üzerinden göç ve istihdam ilişkisi değerlendirilecektir.

1.3.1. Liberal Refah Rejimi: Kanada Örneği

Liberal refah rejiminin en büyük politika taahhüdü sınırsız bir şekilde piyasa bağımsızlığına inanarak devleti asgari düzeye indirmektir. Bu tür rejimlerin karakterize özelliklerinden biri kalıntısallığı yani sosyal garantilerin kötü risklerle sınırlandırılmış olmasıdır (Esping-Andersen, 1999: 74-75). Kaynak dağılımında piyasanın baskın rolde olduğu bu liberal refah rejiminde devletin sağladığı refah minimal düzeydedir (Andreß ve Heien, 2001: 342). Yardımlar, devlete bağımlı kesimlere, işçi sınıfına ve düşük gelirli gruplara yönelik gerçekleşir. Bu rejimin amacı göreceli yoksulluğu iyileştirmek yerine sadece “aşırı yoksulluğu” engellemektir. Liberal rejim işgücü piyasasında yeterli geliri kazanamayan hane halklarına “iyi bir asgari geçim düzeyinin sağlanmasını” hedefler. Uygulanan refah politikalarının bireyde refah bağımlılığı yaratmayacak ve çalışma yaşamından uzaklaştırmayacak şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bu rejimde ekonomik etkinlik ekonomik sistemin merkezindedir (Headey, Goodin, Muffels ve Dirven, 1997: 332). Liberal rejime Anglo-Sakson ülkelerden ABD, İngiltere ve Kanada gibi ülkeler örnek gösterilmektedir. Bu ülkelerden Kanada'nın göç ve istihdam ilişkisi liberal refah rejimi bağlamında incelenecektir.

Her yıl yaklaşık 250 bin göçmen kabul eden Kanada, yedi milyonun üzerinde göçmeniyle dünyanın en fazla göç alan ülkeleri arasındadır. 2000-2019 yılları arasında Kanada'ya gelen göçmen sayılarındaki değişim Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4. Kanada'ya Gelen Göçmen Sayıları Değişimi (2000-2019)

Kaynak: <https://www.statista.com/statistics/443063/number-of-immigrants-in-canada/> Erişim: 02 Ocak 2020.

Bir göçmen ülkesi olan Kanada'da göç ile ilgili yasal düzenlemeler, Kanada Federal Hükümeti (KFH) tarafından düzenlenmektedir. Bunun yanı sıra KFH'ne bağlı tüm bölge ve eyaletlerde birbirinden bağımsız göçmen kabul anlaşmaları mevcuttur. Kanada'daki her eyalet ve bölge bu anlaşmalar kapsamında kendi ekonomilerinin ihtiyaçlarına göre farklı sektörlerde meslek gruplarından göçmen kategorileri geliştirmektedirler. Kanada'da göçmenlik sistemi; göçmenlik kategorileri ve mülteciler olarak iki grup altında ele alınmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020).

Modern ve zengin bir ülke olan Kanada'nın ulusal istihdam sisteminde ve ekonomisinde göçmenler vazgeçilmez aktörlerdir. Kanada'da nitelikli istihdamı sağlayabilmek, iş inovasyonunu devamlı olarak geliştirebilmek ve ekonomi sistemine ait tüm çarkların işleyişini düzenli olarak döndürebilmek açısından işçi eksiklerinin tamamlanmasında göçmenlerin öne çıktığı görülmektedir. Nitekim

ülkeye her yıl göç eden ortalama 250 bin göçmenin başlıca göç sebebi daha demokratik devlet anlayışı altında, daha yüksek ücret ve daha düşük vergilerle çalışabilmek olduğu dikkate alındığında Kanada'ya yönelik göçün "beyin göçü" olarak nitelendirildiği belirtilmektedir. Bununla birlikte Kanada hükümeti göçmen veya mülteci statüsündeki yabancıların mesleki niteliklerini tanıma noktasında çok sayıda sınırlandırma getirmiştir. Kanada'da göçmenlere ilişkin ekonomi politikalarında gerçekleştirilen genişlemeler ülkeye giren göçmen türlerinde değişiklik meydana getirmiştir. 1980'lerde ülkedeki göçmenlerin %50'si aile öncelikli, %30'u ekonomik göçmen, %18'i ise mülteci olarak alınmakta iken, 2009 yılında göçmenlerin %38,1'i aile birleşimi programı, %46,9'u ekonomik göçmen olarak alınmıştır. 2009 yılında mülteci oranının %8,6'ya düştüğü ve %6'lık kısmın ise diğer kategorilerdeki göçmenlerden oluştuğu belirtilmektedir. Geçmişte ülkenin sınır bölgelerinde veya kırsal kesimlerinde yaşayan göçmenlerin günümüzde Montreal, Toronto, Vancouver gibi büyük şehirlerde yaşadığı görülmektedir (Kandemir, 2018: 64). Bu durumu ülkenin göçmenlere yönelik liberal refah rejiminin bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür.

Kanada'daki göç rejimi "kalıcı göç" anlayışı üzerine kurulmuştur. Ülkenin güncel göç politikaları, 2001'de yürürlüğe giren Göçmen ve Mültecilerin Korunması Yasasına dayanır. Göçmen ve Mültecilerin Korunması Yasası, mülteci ve göçmenlerin kabulünü "özgürlükler ve eşitlikler" temeline göre düzenlemiş olmakla birlikte göç politikalarında esas nokta "göçten ekonomik, sosyal ve kültürel olarak en yüksek faydayı sağlamak" olarak belirtilmiştir. Kanada'nın ekonomik yapısını daha da güçlendirmek için düzenlenen göç politikalarında eyaletlerdeki göçmenlerden en yüksek verimi elde etmek amaçlanmaktadır (Göçmen ve Mültecilerin Korunması Yasası, 2001). 2012 ve 2015 yıllarında göçmen sisteminde ve iltica kanununda değişiklikler yapan Kanada, mültecileri destekleyen daha liberal düzenlemelere imza atmıştır. Bu düzenlemelerde ulusal çıkarlarını ve ekonomik faktörleri gözetmiş olmasına rağmen genel olarak yapılan düzenlemelerin göçmenler lehine olduğu görülmektedir. Buna göre özellikle ülkedeki göçmenlerin topluma entegrasyonuna önem veren hukuki düzenlemeler öne çıkmaktadır (Kandemir, 2018: 57).

Ülkenin göç sistemi eyalet ve federal yönetimleri tarafından iki ayrı koldan yürütülmektedir (Picot ve Sweetman, 2011: 1). Buna göre “Kanada Göç ve Vatandaşlık Ofisi” ve “Kanada İnsan Kaynağını ve Niteliklerini Geliştirme Ofisi” tarafından hazırlanan “Emek Piyasası Görüşü”nün olumlu olmasına bağlı olarak ülkenin ihtiyacı olan meslekler belirlenmekte ve alım yapılmaktadır. Dolayısıyla göç sisteminde istihdama sağlanacak nitelikli iş gücü katkısıyla ülke ekonomisini güçlendirmek öncelikli hedef olarak görülmektedir (Bozdugan ve Halli, 2009: 366).

Kanada'nın geçmiş muhafazakâr hükümeti tarafından uygulanan göç politikaları iktidara gelen Liberal Partili Başbakan Justin Trudeau tarafından yumuşatılarak göçmenler lehine değiştirilmiştir. Hükümet her yıl yaklaşık 35- 45 milyar dolar gibi yüksek bir parayı mülteci ve göçmenlerin ülkeye yerleştirilmesinde ve istihdamının sağlanmasında kullanmaktadır. Bu durum göçmenlerin istihdamına verilen önemi göstermektedir (Özçürümez ve Aker, 2016: 69). Bunun yanı sıra göçmen politikalarının ülkeye gelen yabancı göçmenlere istihdam alanında çeşitli zorluklar çıkardığı da bilinmektedir. Özellikle göçmenlerin kendi ülkelerinde sahip oldukları diploma, sertifika, mesleki yeterlilik gibi akademik ve mesleki statünün Kanada'da kabul edilmesi zorlu bir sürece tabidir. Ayrıca bu zorlu süreci başarılı bir şekilde geçen göçmenlerin de mesleğe en alt statüden başladığı görülmektedir. Kanada'da mevcut serbest piyasa mekanizması gereği ülke vatandaşları fiili veya teknik olarak herhangi bir sınırlamaya maruz kalmamakta, ülke vatandaşları istedikleri sektörlerde çalışabilmektedirler. Ancak ülkedeki mülteci ve göçmenler belli başlı nitelikli meslek gruplarına (mühendis, doktor, polis, asker, sağlık çalışanı vb.) sahip olduklarından dolayı başka mesleklerde istihdam edilmemektedirler. Kanada iş gücü piyasasında kendi vatandaşlarına sunduğu serbestliği göçmenlere tanımamaktadır (Kandemir, 2018: 87). Bu durumu liberal refah rejimi açısından değerlendirildiğinde Kanada'nın istihdam alanında uyguladığı göçmen politikalarına yönelik bir eşitsizlik olarak kaydetmek mümkündür.

1.3.2. Muhafazakâr/ Kıta Avrupası Refah Rejimi: Almanya Örneği

Bu rejim modeline göre; mutlak metalaşma ve piyasanın etkinliği ile ilgili liberal ütopya asla tam anlamıyla gerçekleşmez. Bu düşünce sebebiyle muhafazakâr rejimde, sosyal haklar her zaman öncelik olup, desteklenmektedir. İşe bağlı refah düzeyi ve özel sigorta asgari düzeydedir. Ancak, vurgu yapılan sosyal haklar, mevcut sınıfsal desteğe bağlıdır ve statü farklılıkları ile sosyal hakların yeniden dağılımı üzerinde çok durulmaz. Bu rejimler genellikle kilise gelenekleriyle şekillendirilmektedir. Kilise ile olan bu yakınlık, sadece aileye karşı muhafazakâr tutumlarını belirlemekle kalmaz, (ataerkil geleneksel aile yapısını desteklemek için cinsiyete dayalı ayrımcı tutumlar bulunmaktadır), aynı zamanda sosyal politikayla ilgili bakış açılarını da belirlemektedir. Bu rejimde devlet sadece diğer kurumların özellikle kilisenin sunmadığı refah biçimlerini desteklemektedir, yani daha çok “telafi edici bir kurum” olarak devreye girmektedir (Sarıca, 2008: 87-88).

Sosyal harcamalar, liberal refah devlet rejimine nazaran oldukça fazladır. Gelir transferleri, erkek aile reisinin ailenin gereksinimlerini karşılama anlamında yeterli kabul edilmektedir. Kadınların iş imkânını kolaylaştırmaya ve kadın istihdamını arttırmaya yönelik olarak, çocuklar için kreş gibi destek hizmetleri çok az seviyededir. Kadınların sadece işgücüne katılım oranları az değildir, aynı zamanda toplam istihdam da çok düşük seviyededir. Gelir eşitsizlikleri ve ücret farklılıkları orta ya da düşük düzeydedir. AB'nin merkezinde yer alan muhafazakâr refah rejimi, iş gücü piyasalarında daha yüksek düzeyde eşitlik sağlayabilmektedir ve bunu kamu ve özel sektördeki istihdamın azalması pahasına gerçekleştirmektedir. Burada ekonomik performansa yönelik tehdit fazladır. Sosyal transferlerin artması, sosyal sigorta primlerinin yüksek olması ve ücret dışında işgücü maliyelerinin artması gibi maliyet artırıcı nedenler dolayısıyla yer altı ekonomisi büyük tehdit altındadır. Tüm bunların istihdam için daraltıcı etkisi bulunmaktadır (Marangoz, 2001: 104-106). Esping-Andersen'in muhafazakâr refah rejimine uyan ülkelerin başında Almanya gösterilmektedir. Almanya'nın göç ve istihdam ilişkisi muhafazakâr refah rejimi bağlamında incelenecektir.

Almanya kimlik pazarlığı ekseninde gelişen katı söylemlerinin yanı sıra “göçmen-refah devleti” ilişkisi çerçevesinde “tabakalaşma ve meta dışılaştırma (dekomodifikasyon)” açısından değerlendirildiğinde iyi özelliklere sahip bir ülkedir. Alman sisteminin çalışma odaklı olması göç politikalarının da göçmenlerin istihdamı üzerinden şekillenmesini sağlamıştır. Almanya’da sosyal hizmetlere ve sosyal yardımlara erişimin temel şartı çalışmaktır. Muhafazakâr refah modelinde refah hizmetlerinden yararlanmak prim ödemeye doğru orantılı gelişir. Bunun en iyi örneğini Almanya’da görmek mümkündür. Ülkenin kendi işçi vatandaşları ile göçmen işçilerin sistemden yararlanma durumlarını karşılaştıran Ginsburg (1994), Morris (1997; 2002) ve Sainsbury (2006) gibi araştırmacılar iki grup arasında anlamlı farklılıklar tespit etmişlerdir. Buna göre, göçmen işçiler Alman vatandaşlarından daha düşük kazanç elde etmekte ve prim boyutu ile ödeme süreleri azaldığından sistemden daha az yararlanabilmektedirler (Atasü Topçuoğlu, 2019: 956).

Almanya’da göçmenlerin sosyal hizmetler ile ilişkisinde sistemin “süreksizlik” özelliği öne çıkmaktadır. Buna göre göçmenlerin sosyal hizmetlerden yararlanma durumu oturum izninin yenilenmesi, göçmenin kendi ayakları üzerinde durabilmesi, çalışması ve kendi masraflarını karşılayabilmesi şartlarına bağlı olduğundan çok uzun sürmemektedir (Diehl ve Blohm, 2003:140). Sosyal yardımlardan istifade eden göçmenlerin çalışmaması halinde oturum izni yenilenmemektedir. Dolayısıyla kısıtlı çalışma izni alan göçmenlerin yasal göçmenlere göre dezavantajlı grup oluşturduğu görülür. Almanya’daki refah rejimi ile göç politikaları ilişkisinde göçmenlerin üretime net fayda sağladığı görülmektedir. Almanya 1950-1960 yılları arasında sırasıyla Türkiye, Fas, Portekiz, Tunus ve Yugoslavya ile yaptığı işçi anlaşmalarıyla çok sayıda işçi göçü almış ve bu sayede iş gücü açığını kapatarak ekonomik atılım gerçekleştirmiştir. 1973 petrol krizine kadar süren bu göçlerde yaklaşık dört milyonu bulan emek göçünün çoğunluğu erkeklerden oluşmuştur (Seifert, 2012).

Ülke 1990’lı yıllarda çok sayıda mülteciyi kabul etmiş, bu dönemde oturum iznini çalışan bireylere vermiştir. Almanya’ya yönelik göçlerde kadın ve çocukların aile

birleşimi olarak ülkeye göç ettiği dikkate alındığında oturma izinlerinin ailenin babasına verildiği görülmektedir. Dolayısıyla oturma izni baba haricindeki diğer aile üyelerine doğrudan tanınan bireysel bir hak olmamıştır. 1990 yılında yürürlüğe giren “Yabancılar Kanunu” göçmenlere oturma izni verilmesini bireysel bir hak haline getirmişse de beş yıl süre çalışma şartının aranması kadınların bu haktan hemen yararlanmasına imkân vermemiştir. Almanya’daki bu durum ülkedeki kadın göçmenlerin entegrasyonunu zorlaştırmış ve ataerkil özellikli göçmen aile yapısını doğurmuştur. Dolayısıyla devlet destekli olarak göçmen ailelerde “erkeğin ekmek kazandığı”, kadınların ev hanımı olduğu bir model ortaya çıkmıştır (Atasü Topçuoğlu, 2019: 960).

1.3.3. Sosyal Demokrat/İskandinav Refah Rejimi: İsveç Örneği

Esping-Andersen (1990), sosyal demokrat modelini, kişinin refahının sağlanmasından devletin sorumlu olduğunu ve hakların evrensel olarak uygulandığı bir model olarak tanımlamaktadır. Çok kazanan kişiden çok verginin alındığı ve yeniden vatandaşa dağıtıldığı bir vergi sistemi vardır. Bu modeli benimseyen ülkelerde çoğunlukla yüksek düzeyde Gayri Safi Milli Hasıla ile birlikte zaman içerisinde büyüyen bir orta sınıf bulunmaktadır.

Sosyal demokrat rejimini çoğunlukla İskandinav ülkeleri benimsemişlerdir. Bu ülkelere bakıldığında çoğunun evrenselcilik ile özdeşleştirildiği görülmektedir. Bunun nedeni, bu ülkelerdeki reformların ve yüksek standartların eşitlik ilkesine dayanması, yani sosyal desteklerden orta sınıf vatandaşların da faydalanmasıdır. İşçi kesimi de, üst sınıf vatandaşların sahip oldukları haklara sahiptir. Liberal modelin aksine, sosyal demokratik modelde piyasa pek desteklenmez, modelin asıl amacı ulusal bir dayanışma sağlamaktır (Esping-Andersen, 1990).

Sosyal demokrat modelini benimseyen ve Kuzey ülkelerinden olan İsveç’te modelin en belirgin özelliği olan sosyal haklar ve tam istihdamın üst seviyede uygulandığı görülmektedir (Toprak, 2015: 160-161). İsveç sosyal devlet sisteminde, devlet göçmenleri topluma uyum sağlaması konusunda desteklemek

ve yardımcı olmak zorundadır. 19. yüzyıl ortalarından itibaren ülkeye göç edenlerin sayısı 400 bini geçmiştir. Göçmenlerin %32,5'i Finli, geri kalanı İtalyan, İngiliz, Yunan, Alman, Norveçli, Danimarkalı, Türk, Polonyalı, Şilili, İranlı ve Iraklıdır. Ayrıca çok az sayıda Yahudi ve İskoç göçmenler de bulunmaktadır (Bilgi Dünyası, 2013). İsveç'te sigorta sistemi uyruklarına bakılmaksızın tüm vatandaşlarına sağlık güvencesi hizmeti sunmaktadır (Sargutan, t.y.:1360).

İsveç 1960'lı yıllardan itibaren göçmenlerin ülkeye entegrasyonunda *“göçmenler ekonomiye ve refah hizmetlerine dahil olmalılar”* ana fikriyle hareket etmekte, gelen emek göçmenlerini ülkenin refah rejimine kendi vatandaşları gibi entegre etmektedir. Nitekim 1968 yılında İsveç hükümeti göçmenleri kendi vatandaşları gibi refah devleti sisteminde bulunmaları gerektiğini ilan etmiştir. İsveç'in bu kapsayıcı yaklaşımı 1975 yılında herkesin eşit olduğunu ve göçmenlere vatandaşlarıyla aynı hakları tanıdığı göç politikalarında da kendini göstermiştir. İsveç göç politikalarında emek göçü kapsamında ülkeye gelenlere öncelikle çalışma ve oturma izinleri verilmekte, göçmenler ilk andan itibaren refah rejimine dâhil edilmektedir. Ayrıca İsveç'in çokkültürlülük yaklaşımı; devlet okullarında ana dilde ders verilmesi, azınlık derneklerine ödenek ayrılması, göçmenlerin genel sistemden yararlanması gibi uygulamalara imkân tanımaktadır. Çokkültürlülük yaklaşımı sosyal demokrat refah rejiminin olduğu diğer Kuzey ülkelerinde de bulunsa da İsveç'in diğer ülkelere göre bu konuda çok bonkör olduğunu söylemek mümkündür (Atasü Topçuoğlu, 2019: 954-955).

İsveç genellikle Türkiye, Romanya, Irak, İran, Rusya, Bangladeş ve Afganistan ülkelerinden göç almaktadır. Son dönemde İsveç ülkedeki azınlıklar ve göçmenler ile ilgili politikalarda eşit hak ve sorumluluklar bağlamında çeşitli düzenlemeler yapmıştır (Canatan, 2007: 163). İsveç 1950-1970 yılları arasında işçi göçü almış, 1972 yılından itibaren ise siyasi mülteciler haricinde işçi göçünü durdurma politikası uygulamıştır. 1990'lı yıllarda Balkanlar'dan çok sayıda mülteci İsveç'e göç etmiş, 2000'li yıllardan sonra ise aile birleşimi kapsamında uluslararası göçler yaşanmıştır. 2008 yılından itibaren işçi göçü alımına devam

eden İsveç'te nüfusun yaklaşık %15'inin göçmenlerden oluştuğu belirtilmektedir (Borevi, 2014: 709-710).

İsveç 2016 yılında iltica konusunda getirdiği yeni yasal düzenlemeler sonucunda göçleri sınırlandırma eğilimindeki AB müktesebatı ile daha uyumlu hale gelmiştir. Bu kapsamda her yıl İsveç parlamentosunun belirlediği 1700-1900 kişilik mülteci kotası dışındaki mültecilere oturma ve çalışma izni konusunda üç yıllık bir süre kısıtlaması getirilmiş, bu göçmenlerin aile birleşimi de sınırlandırılmıştır (Kupsky, 2017:51). İsveç'te son yıllarda gerçekleştirilen göç politikalarında “emek göçü” haricinde gerçekleşen iltica hareketlerine kısa süreli çalışma ve oturma izni öngören düzenlemeler getirildiği görülmektedir. Söz konusu kısıtlamaların (en fazla üç yıl çalışma izni verilmesi gibi) göçmenlere yönelik sosyal hakları geçici kılması nedeniyle sosyal demokrat refah rejiminde olması gereken evrensel haklar ilkesine uymadığını söylemek mümkündür (Atasü Topçuoğlu, 2019: 955).

1.3.4. Güney Avrupa Refah Rejimi: İtalya Örneği

Esping-Andersen tarafından yapılan üçlü refah rejimi sınıflandırması birçok araştırmacı tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştiriler genellikle rejimin ülkeler arasındaki farklılıkların dikkate alınmadan basit bir şekilde sınıflandırılması ve Güney Avrupa ülkelerinde olduğu gibi aile bağları ve enformel bağların refah uygulamalarında etkili olduğu hususunun göz ardı edilmesiyle ilgilidir. Ailenin son derece önemli olduğu İtalya ve İspanya gibi ülkeler Kıta Avrupası refah rejimine dâhil edilmesi sebebiyle bu ülkelerin farklı özelliklerinin ortaya çıkartılması ve iyi analiz edilmesi engellenmektedir. Leibfried, bu sınıflandırmayı özellikle Esping-Andersen tarafından yapılmış olan tanımlamalardaki boşlukları doldurmak ve eksiklikleri gidermek amacıyla yapmıştır. Bu tanımlamayı yaparken, Titmuss tarafından ilave edilmiş olan “Tam Oluşmamış Refah Devletleri” modeli, Leibfried'in “Latin kuşağı ülkeleri” ile aynı kategoride yerini almıştır. “Güney Avrupa Refah Rejimleri” kategorisinde yer alan ülkeler, vatandaşlarına gerekli sosyal yardımı sağlayabilecek kurumsal bir yapıya sahip değillerdir. Bu olumsuz yapılarına rağmen, anayasalarında modern refah devleti özelliklerine sahip

oldukları için “Kurumsallaşmış Vaatler Devleti” şeklinde adlandırılmaktadır. Maurizio Ferrera bu tanımlamaya ilave olarak vatandaşların emekli maaşları arasındaki farkın yüksek olması ve gelişmemiş devlet kuruluşları vasıtasıyla kısmen gerçekleştirdiği sağlık sisteminin varlığını da rejimin diğer ayırıcı özellikleri olarak değerlendirmiştir. Bu tür ülkelerde sosyal yardım konularında genellikle aile ya da Katolik kilisesi önemli role sahiptir (1993).

Göç bağlamında İtalya’dan bahsedilecek olunursa, uzun bir göç geçmişi ve çok kısa bir göç deneyimine sahip bir ülke olduğu söylenebilir. Kitlesele göç İtalya’nın birleşmesi ile başlamıştır. 1861-1976 döneminde, yarısı diğer Avrupa ülkelerine, geri kalanı Kuzey ve Güney Amerika’ya doğru 26 milyondan fazla insan göç etmiştir. Tüm bu göçlerin beşte ikisi İtalya’nın güney bölgelerinden kaynaklanmıştır. Sebepler ise, bir yandan, İtalyan ekonomisinin yavaş gelişimi ve diğer yandan, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı ile I. Dünya Savaşı arasındaki diğer ülkeleri karakterize eden ekonomik genişleme olmuştur. Aynı yıllarda, sanayinin gelişmesi Güney’den Kuzey’e ve Batı’ya kitlesele iç göçü de teşvik etmiştir. İtalya’nın dışa verdiği göç, işsizlik oranının çok yüksek olmasına rağmen (özellikle gençler arasında) 1970-1980 döneminde keskin bir düşüş göstermiştir. Aynı dönemde İtalya, göç veren bir ülke olmaktan göç alan bir ülkeye dönüşmüştür. Büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelerden ve Doğu Avrupa’dan göçmenler kabul etmektedir (Del Boca ve Venturini, 2003: 49).

1990’ların ortalarından bu yana, İtalya, 2001’deki büyük bir anayasal reform yoluyla, siyasi, mali ve idari yetkileri ademi merkezizetçi hale getirerek federalizme doğru önemli adımlar atmıştır. Bazı bölgelerin, sosyal ve sağlık hizmetlerinin yanı sıra mesleki eğitim ve benzeri konularda kendilerine has idari ve hukuki yetkileri bulunmaktadır. Uluslararası koruma rejimleri çerçevesinden bakıldığında İtalya’nın, Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Sözleşme uyarınca uluslararası koruma alanında ortak standartları düzenleyen ve belirleyen Avrupa Ortak İltica Sistemi (Common European Asylum System) oluşturulmasında aktif rol aldığı görülmektedir (Federico, 2018: 256).

Anayasanın 10. maddesinde yer alan iltica hakkı, hâlâ kapsamlı bir düzenlemeden yoksundur. Göçle ilgili yasal çerçeve hâlâ parçalı durumda ve göç yönetimi homojen olmayan normatif tabakalaşmalardan gelen etkilere açıktır. Göç planlaması ve yönetimi araçları, yapısal yokluğa maruzdur. İtalyan göç sisteminde yer alan aktörlerin çoğunluğu tek bir kurumun sorumluluğunda değildir. Aksine, farklı kurumsal varlıklar arasında dağılmıştır. Her varlık (kendi görevi ve misyonu ile) hareket etmektedir. İçişleri Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı Göç politikalarının kilit yönlerini paylaşan Çalışma Bakanlığı bunu örneklemektedir (Federico, 2018: 320)

Bahsi geçen uluslararası sözleşmeler, ulusal mevzuat ve kurumlara rağmen, İtalya'nın göç rejimi farklı kaynaklarca aşağıdaki gibi eleştirilmiştir:

- Tutarlı ve net bir göç politika planlamasının yokluğu: En son “göç programı belgesi” 2004-2006 dönemine dayanmaktadır, bu da son on iki yılda hükümetin görevini yerine getiremediği anlamına gelmektedir (Livi Bacci, 2011: 275).
- Yönetişim eksikliği: İtalya'da iltica ve göç yönetimi tek bir hükümet organının sorumluluğu altında değildir. Daha ziyade, farklı hükümet kademelerinden (ulusaldan yerele) farklı kurumsal varlıklar arasında dağılmıştır ve ayrıca üçüncü sektörü de içerir. Her işletme (kendi yetkisi ve misyonu ile) karmaşık göç çarkının tek dışından yetkin ve sorumludur (Federico, 2018: 251)
- İtalya iş hukukunda, istihdam koşullarının tüm yönlerini kapsayan kapsamlı bir eşit muamele hükmü yoktur, ancak kendine özgü yönlere uygulanan özel normlar vardır (Izzi, 2005: 335). Herkes için eşitlik ve hakkaniyeti düzenlemektense, ayrımcılık yapmamanın daha dar ve daha odaklanmış bir kapsamı yasal olarak düzenlenmiş ve işçi grupları arasındaki yalnızca muamele farklılıklarını yasaklamayı öngörülmüştür.

Yukarıdakilere paralel olarak Titmuss tarafından tasvir edilmiş olan “Tam Oluşmamış Refah Devletleri” modelini ve İtalya refah sistemini, göç rejimi kapsamında da bağdaştırmak mümkündür.

1.4. GÖÇ

21. yüzyılın ikinci on yılı, kendi ülkelerini terk ederek başka ülkelerde yaşamak zorunda kalan insanların yüksek rakamlara ulaştığı bir dönem olmuştur. Bu beklenmedik durumu tetikleyen faktörlerin başında bölgesel silahlı çatışmalar, büyük ölçekli kalkınma projeleri ve doğal felaketler gelmektedir. Zorunlu göçler çeşitli olumsuzlukları beraberinde getirmekte, bu olumsuzluklar sadece göçmenler üzerine değil toplumun her alanına etki etmektedir. Kalkınma projeleri ve doğal afetler gibi sebeplerle ortaya çıkan zorunlu göç durumlarında devletin kişilere ait maddi zararları belirli ölçülerde karşılaması ve doğru risk yönetimini uygulaması sayesinde göçün olumsuz etkisi azaltılabilmektedir (Berker, 2015: 20). Ancak, Türkiye'nin de maruz kaldığı göç sürecinde olduğu gibi silahlı çatışmaların sonucunda oluşan kitlesel göçlerin olumsuz etkilerinin çok ciddi boyutlara ulaştığı görülmektedir.

Türkiye'deki refah rejiminin sahip olduğu özellikler Güney Avrupa refah rejimine yakınlık göstermektedir. Ülkedeki sistem istihdamın formal ve enformel kaynaklı olmasının bir sonucu olarak karmaşık, hiyerarşik ve parçalı bir yapıya sahiptir. Bu durumun ortaya çıkardığı sorunlara karşı güvence sağlayabilmek için geleneksel dayanışma ağlarının ve ailenin sistemde merkezi bir konumda olduğu görülmektedir. Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi öncelikle çalışan bireyi yani hane halkı reisini kapsamakta, emeklilik ve sağlık güvenceleri gibi sosyal hizmetler diğer aile üyelerine hane reisi üzerinden sunulmaktadır (Buğra ve Keyder, 2006: 224). Güney Avrupa refah rejimi modeline sahip ülkelerde karşılaşılan en güncel sorun sosyal dışlanmadır (Mingione, 2011: 281). Bu durumun Türkiye'nin refah rejimi modelindeki sosyal politikalarda da mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Ülkede sosyal dışlanmaya en fazla maruz kalan kesimi şüphesiz göçmenler oluşturmaktadır. Göçmenlerin özellikle iş gücü

piyasasına girmekte zorlandığı, istihdamda refah hizmetlerinden dışlanarak ayrımcılığa uğradığı ve düşük ücretlerle ağır işlerde çalıştırıldığı bilinmektedir ki bu durum araştırmanın temelini oluşturur.

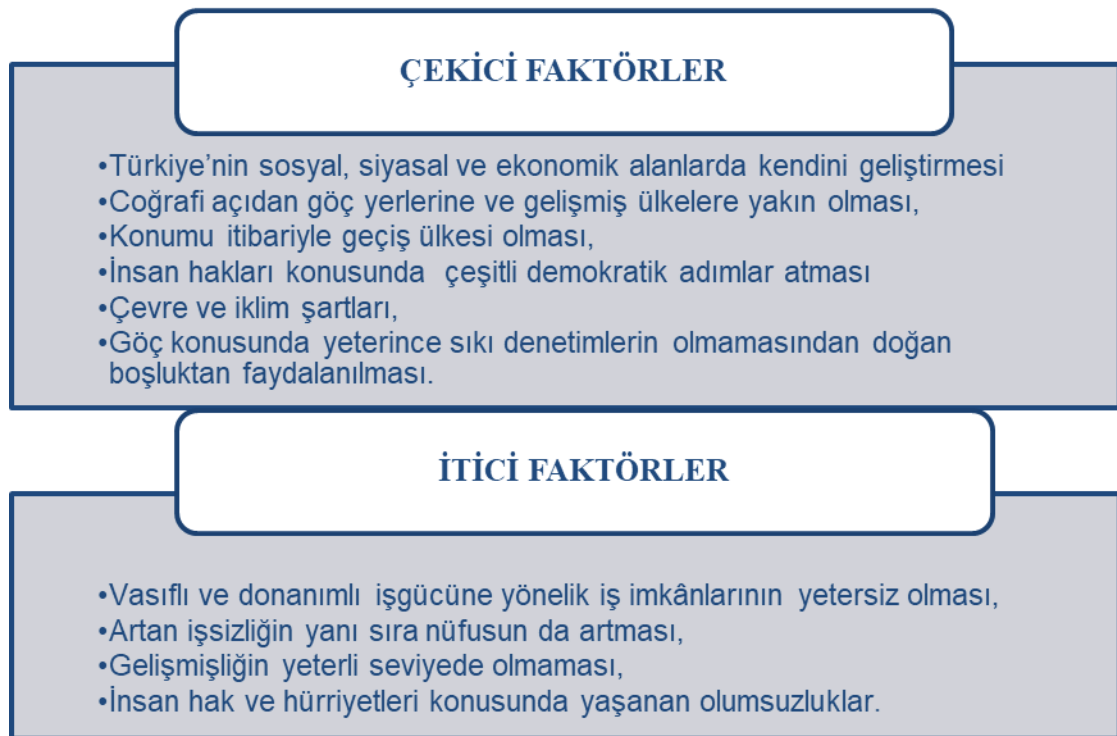
Türkiye'deki refah rejimine bağlı olarak bakım hizmetlerinde genel anlamda kamunun rolünün çok da etkin olmadığı ve bakım hizmetlerinin aile üyeleri sorumluluğunda gerçekleştiği görülmektedir. Bu sorumluluk genellikle istihdamdan dışlanmak uğruna ailedeki kadınlar tarafından yürütülmektedir. İstihdamda yer alan kadınlar ise bakım hizmetlerini piyasadaki kadın emeğinden karşılamaktadırlar. Özellikle son yıllarda Türkiye'ye yönelik artan düzensiz göç hareketlerinde, belgesiz göçmen kadın emeğinin bakım hizmetlerinde yer aldığı görülmektedir. Bu durum Türkiye refah rejiminde göçmen kadınların bakım hizmetlerindeki rolünün tartışılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır (Gökbayrak, 2009: 72-73).

Türkiye'nin tarihsel gelişim süreci incelendiğinde çeşitli siyasal, ekonomik ve sosyal sebeplerden dolayı ülkede hak temelli ve evrensel içerikli bir refah rejiminin oluşmadığı görülmektedir. Özellikle ülkede yoksulluk, işsizlik, iş gücü piyasasındaki kayıt dışılık gibi sorunların bireyin sosyal güvenceye duyduğu ihtiyacı artırmakta, dolayısıyla kurumsal olarak güçlü bir refah devleti sistemini gerekli kılmaktadır (Erdoğdu, 2006: 215).

Türkiye, güneyinde ve doğusunda çeşitli çatışmaların yaşandığı ve istikrarsızlık durumunun hâkim olduğu Orta Doğu ve Asya coğrafyası ile batısında insan hakları ve refah düzeyi açısından yüksek standartlara sahip Avrupa coğrafyası arasında önemli bir konuma sahiptir. Türkiye özellikle Orta Doğu'daki çatışmaların ve siyasi ve/veya ekonomik istikrarsızlıkların devam etmesi, doğu sınırlarında kontrolün zor olması, Akdeniz ve Ege sahillerindeki coğrafi yapının yasa dışı geçişler açısından uygun olması gibi sebeplerden dolayı Avrupa ülkelerine göç etmeyi hedefleyen bireyler için transit bir ülke konumundadır. Bununla birlikte son 20 yıllık dönemde bölge ülkeleri arasında ekonomik gücüyle

öne çıkması Türkiye'nin göçmenler için hedef ülke olmasına sebep olmuştur (GİGM, 2019d).

Türkiye'ye yapılan göçlerin ülkenin demografik, sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı ile kamu düzeni ve güvenliğinde ciddi etkileri olmuştur. Ülkeye yapılan göçler incelendiğinde Türkiye'nin çekici ve itici faktörleri Şekil 5'te sıralanmıştır.

Şekil 5. Türkiye'ye Yönelik Göçlerde Ülkenin Çekici ve İtici Faktörleri

Kaynak: Dönmez Kara (2015: 146)

Cumhuriyet döneminden günümüze kadar Türkiye'ye yönelik kitlesel göç hareketleri Çizelge 2'de gösterilmektedir. Buna göre, 1922'den günümüze toplamda 6,5 milyonun üzerinde göçmenin (eğitim ve çalışma amaçlı giren yabancılar hariç) Türkiye'ye girdiği görülmektedir. Ayrıca son 15 yılda eğitim ve çalışma gibi amaçlarla yaklaşık 3,3 milyon yabancıyı da ikamet izni aldığı belirtilmektedir (GİGM, 2019a).

Çizelge 2. Türkiye'ye Yönelik Kitlesele Göçler (1922-2019)

Tarih	Kaynak ülke	Göçmen sayısı
1922-1938	Yunanistan	384 000
1923-1945	Balkanlar	800 000
1933-1945	Almanya	800
1979	İran	1 milyon
1988	Irak	51 542
1989	Bulgaristan	345 000
1991	Irak	467 489
1992-1998	Bosna-Hersek	20 000
1999	Kosova	17 746
2001	Makedonya	10 500
2011-2019	Suriye	3, 6 milyon
	TOPLAM	6, 6 milyon

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019a).
<https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi>, Erişim: 28 Ağustos 2019.

Çalışmanın bu bölümünde Cumhuriyet tarihinden günümüze Türkiye'deki göçlerin genel durumu ortaya konacaktır. Bu bağlamda Türkiye'deki göç süreci, uygulanan politikalar ile ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelerdeki gelişmeler de dikkate alınarak kronolojik açıdan dört dönem halinde incelenecektir. Bu dönemler sırasıyla; göç olgusunun ulus-devlet oluşturma anlayışında kullanıldığı 1923-1960 arası dönem, başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerine yönelik işçi göçlerinin gerçekleştiği 1960-1980 arası dönem, Suriye İç Savaşı'na kadar geçen 1980-2011 arası dönem ve Suriye krizi sonrası günümüze kadar geçen 2011-2019 arası dönemdir.

1923-1960 Dönemi:

Bu dönemdeki göç ve nüfus politikaları Türkiye'nin ulus devlet inşasını gerçekleştirebilmek doğrultusunda yürütülmüştür. Bu süreçte vatandaşların homojenlik ve benzerlik yapısının sağlanmasına çalışıldığı görülmektedir (Kaya, 2017: 48-49). Bu kapsamda atılan ilk ve en önemli adım ek bir protokol ile

Lozan antlaşmasına dâhil edilen nüfus mübadelesi olmuştur. Ancak Türkiye ve Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi başlamadan 1922 yılında büyük kitlesel göçlerin başladığı görülmüştür. Bu dönemde yaşanan göçleri aşağıdaki üç kategoride ele almak mümkündür (Arı, 2014: 6):

- Türkiye dışına yapılan göçler (Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ülkedeki Rum, Ermeni ve Musevilerin göçleri),
- Türkiye'nin işgalden kurtarılan bölgelerinde gerçekleşen iç göçler,
- Türkiye'ye yönelik dış göçlerdir.

Savaşlar nedeniyle çalışma yaşındaki erkek nüfusunun %40'ını kaybeden Türkiye, 1930 sonrasında Balkan devletleriyle antlaşmalar yaparak düzenli göçler almaya başlamış ve böylelikle nüfusunu artırarak ekonomisini güçlendirmeyi amaçlamıştır (Karpaz, 2013: 96). 1927 yılı sayımlarına göre 11 milyon nüfusa sahip Türkiye'nin savaşlarda toplam nüfusun yaklaşık %30'unu kaybettiği görülmektedir. Bu durum ülke nüfusunun artırılmasını zorunlu hale getirmiş ve bu kapsamda Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından 1935 yılında nüfus artırma programları uygulanmıştır. Bu bağlamda yurt dışından ülkeye dönecek Türkler için çeşitli yardım programları sağlanmıştır (Ağanoğlu, 2013: 294).

Mübadele protokolleri haricinde bu dönemde göç mevzuatında yapılan yasal düzenlemeleri aşağıda olduğu gibi sıralamak mümkündür:

- 624 Sayılı Bazı Eşhasın Şark Mıntıkasından Garb Vilayetlerine Nakillerine Dair Kanun (Bazı Kişilerin Doğu Bölgesinden Batı Bölgesine Nakli): 1927 yılında getirilen bu kanun ile iç göçler yaptırılarak ulus devlet yapısına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu yasa ile Kürt kökenli vatandaşların yoğun olduğu bölgelerde ortaya çıkan ayaklanmaların bastırılması maksadıyla başka bölgelere yerleştirme ve toplu iç göç politikaları uygulanmıştır (Kesgin, 2015: 50).

- 2510 Sayılı İskân Kanunu: 1934’de göçlerin ülke için taze kan olacağı düşüncesiyle devlet göçmenler için bu kanunla çeşitli imkânlar getirmiştir (Ağanoğlu, 2013: 294). Kanuna göre; Türk kültürüne bağlı ve Türk soyundan olan kişilerin göçmen olarak ülkeye girişleri kabul edilmiştir. Türk kültürüne bağlı olmayanların ülkeye girişlerinin kabul edilmeyeceği kanunda açıkça belirtilmiştir.
- 5098 Sayılı Kanun: 1947’de getirilen bu kanun ile 2510 Sayılı İskân Kanunu tadil edilerek “Türk soyundan ve Türkçe konuşan muhacirler alışıkt oldukları iklim koşullarına göre iskân ettirilecekler ve köy kurabileceklerdir” ilavesi getirilmiştir (Ağanoğlu, 2013: 302).
- 5682 Sayılı Pasaport Kanunu: 1950 yılında getirilen bu kanun ile vatandaşlara yurt dışına çıkış hakkı tanınması, göç etmelerini kolaylaştıran bir etken olmuştur (Tekelioğlu, Doğan, Çelebi, 2015: 14).
- 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun: 1950 yılında getirilen bu kanun ülkenin daha fazla göç almasında etkili olmuştur (Tekelioğlu, Doğan, Çelebi, 2015: 14).
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme: Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan ve 1961 yılında Resmî Gazete ’de yayınlanarak kabul edilen sözleşmeyle; haklı sebeplere dayanan ve çeşitli olaylar, siyasi görüş, din, ırk ve mensubiyetinden dolayı zulme ve baskıya uğrayacağı düşüncesiyle ülkesi dışında yaşayan ve ülkesine dönemeyecek durumda olan kişiler için mültecilik kanunlarının uygulanması esas alınmıştır (md. 1).

1950'lere kadar göç alan ülke konumunda olan Türkiye'nin bu dönemde verdiği tek göç İsrail'in kurulmasından dolayı 1948-1950 yılları arasında gerçekleşen 30 000 kişilik Yahudi göçüdür (Tekeli, 2008: 160-161). Bununla birlikte 50 yıllık süreç incelendiğinde bu dönemde gerçekleşen “Ermeni tehciri, nüfus mübadeleleri, İsrail'in kurulması, 6-7 Eylül 1955 olayları ve 1964 Kıbrıs Rum Bunalımı” gibi olaylar sonucunda 2 milyon civarında azınlığın Anadolu'dan ayrıldığı belirtilmektedir (Okutan, 2009: 238-239).

1923-1960 yılları arasındaki dönemde göçe ilişkin izlenen politikalar ve getirilen yasal düzenlemeler incelendiğinde Türkiye’de ulus devlet inşa etme çabalarının temel hedef olduğu ve ulusal homojenlik kaygıları çerçevesinde gerçekleştirilen göçlerin “ulusal kimlik ve aidiyet” oluşturma doğrultusunda şekillendiği görülmektedir.

1960-1980 Dönemi:

Bu dönem köylerden kentlere iç göçlerin artmasıyla öne çıkmaktadır. Dış göçlerin ise genellikle uluslararası uygulamalara bağlı olarak ekonomik temelli şekillendiği görülmektedir. Bu dönemde Türkiye’de ve birçok ülkede işçi ve emek göçlerine müsaade edilmiştir. Bu bağlamda ülkeler ikili antlaşmalar imzalamış ve kısa süreli yurt dışı izni verilen “konuk işçi” kavramı ortaya çıkmıştır. Yurt dışına çıkan bu işçilerin izin süreleri sonrası ülkelerine dönmeleri düşünülmüş, ancak genel olarak beklenene olmamış ve göç eden işçiler gittikleri ülkelerde kalmışlardır (Abadan Unat, 2006: 43).

1960 yılında Türkiye ekonomik gelişime yönelmiş olsa da askeri darbe bu yönelmeyi durdurmuş ve ülkede işsizlik artmıştır. İşsizlik sorununun çözümü bir devlet politikası olarak göçlerle sağlanmaya çalışılmıştır (Aktaş, 2015: 31). Darbe sonrası hükümeti, modernleşmenin gereği olarak ülkeye döviz girişini sağlayabilmek ve işgücü fazlasını yönetebilmek amacıyla yurt dışına işgücü göçünü destekleyerek iş piyasasındaki yükü hafifletmeyi amaçlamış, bu çerçevede Almanya ile konuk işçi antlaşması imzalamıştır (Koçtürk, 2008: 5). Ayrıca bu dönemde 1961 Anayasası’nın bütün vatandaşlara tanıdığı seyahat hürriyetiyle Avrupa’ya göç etmek isteyenlerin çoğu turist pasaportuyla göç ederek kaçak olarak çalışmaya başlamıştır.

1960’dan sonraki dönem Türk kamu yönetiminin planlı dönemi başlamış, “Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” ile göç politikaları dâhil kamu yönetimindeki birçok alana yön verilmiştir (Abadan-Unat, 2015: 262). 1973 yılına kadar devam eden göç anlayışı, ortaya çıkan enerji krizi sonucu Avrupa’da üretimin durmasıyla sona

ermiş, Avrupa'da çok sayıda göçmen işçi işten çıkarılmıştır (Abadan-Unat, 2015: 264). Bununla birlikte kısa sürede Almanya'da üretim faaliyetlerine başlanmış ve işçiler tekrar işe alınmıştır. 1973'de Türkiye'den 103.753 yeni göçmen işçi Almanya'ya gitmiştir (Abadan-Unat, 2007: 7).

1980-2011 Dönemi:

Bu dönemde 1980 öncesi dönemdeki gibi göç alanında bir devlet teşviki söz konusu olmamıştır. Ancak 1980 Askeri Darbesi Batı Avrupa'ya yönelik göçlerin başlıca sebebi olmuştur. Siyasi baskıdan ve darbe ikliminden kurtulmak isteyen 57.913 kişi sığınma talebinde bulunmuştur (Abadan-Unat, 2007: 8). Ayrıca ülkedeki siyasi atmosferin etkisiyle 30.000 kişi yurt dışına göç etmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Darbeleri Araştırma Komisyonu, 2012: 14).

1980'lerde yaşanan işçi göçleri ise SSCB'nin dağılması sonrası kurulan Türki Cumhuriyetlerden Orta Doğu ülkelerine ve Afrika'nın Kuzeyine gerçekleşmiştir. Türkiye 1980 sonları ve 1990'ların başı itibariyle göç alan ülke konumunda olmuştur (Aktaş, 2015: 31). Bu dönemdeki işçi göçleri daha çok evlilik veya aile birleşimi yoluyla gerçekleşmiştir. 1980-1998 arası dönemde Batı Avrupa'da yaşayan en büyük göçmen kitlesinin Türkler olduğu görülmektedir. 1980 yılında Batı Avrupa'daki 1,7 milyonluk Türk nüfusu, 1985 yılında iki milyon, 1990 yılında 2,3 milyon ve 1995 yılında ise 3 milyona ulaşmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 255).

Bu dönemde Cumhuriyet tarihinin üç büyük göç hareketinden ikincisi olan Bulgar göçü gerçekleşmiştir. Bulgaristan'daki Türklere yapılan insanlık dışı müdahaleler buradaki insanları göç etmeye zorlamış ve Türkiye bugün Suriyeli göçmenlere uyguladığı "açık kapı" politikasını ilk defa Bulgar Türkleri için uygulamıştır. Bu dönemde ülkeye giren göçmenlerin iskânı devlet tarafından yapılmıştır (Ağanoğlu, 2013: 294). 1992 yılında 165.000'in üzerinde Bulgar Türkü'nün turist vizesiyle Türkiye'ye girdiği bilinmektedir. Ancak müteakip dönemlerde

Bulgaristan'ın AB'ye katılımıyla birlikte Türkiye'den Bulgaristan'a tersine göç başlamıştır (Ağanoğlu, 2013: 368-371).

Bu dönemde yapılan yasal düzenlemeler aşağıda olduğu gibidir:

- 1994 yılında çıkarılan “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” ile iltica ve sığınma konuları tekrar düzenlenmiştir.
- 2003 yılında çıkarılan 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile Türkiye’deki yabancıların çalışmaları izne bağlanarak çalışma esasları düzenlenmiştir.
- 2006 yılında çıkarılan 5543 Sayılı İskân Kanunu ile göçmen ve göçebeler ile ilgili iskân çalışmalarına yönelik haklar ve güvenceler düzenlenmiştir.

2001 yılında Türkiye’de artan kaçak göç hareketlerinin iş gücünde önemli etkileri olmuş ve Türkiye bu kapsamda uyguladığı politikalarla göç akınını azaltmaya çalışmıştır (İçduygu, 2004: 28). Ayrıca 1980’lerden sonra dünyada yaşanan istikrarsızlıklar sonucu sığınma ve küresel göç hareketlerinin artması Türkiye’yi transit ülke konumuna getirmiştir. İlk büyük transit göç İran’da yaşanan devrim sonrasında İranlıların Avrupa’ya göç için Türkiye’yi kullanmaları olmuştur (Sağiroğlu, 2015: 55). Varış ülkelerinin Avrupa Birliği (AB) ülkeleri olması nedeniyle transit ülke olarak Türkiye bu dönemde göç konusunda AB ile temaslara başlamıştır (İçduygu, 2017: 9).

2000’li yılların Türkiye göç tarihi açısından önemi Türkiye’nin politika ve siyaset sahnesine AB’nin çıkması olmuştur. Bu dönemde uygulanan göç politikalarında AB müktesebatı belirleyici olmuştur. Bu bağlamda (Kesgin, 2015: 59-60);

- AB ve Türkiye arasında kaçak göçle ortak mücadele çalışmaları yapılmış, bu konuda AB tarafından maddi ve teknik destek sağlanmış,
- Göç yönetimi ve sınır güvenliği konusunda AB'den yardım alma yoluna gidilmiş,
- AB'ye uyum çerçevesinde göç politikaları geliştirilmiş,
- Yurt dışından ülkeye giren göçmenlerin kayıt altına alınması çalışmaları başlatılmıştır.

2011-2019 Dönemi:

2011 yılı itibariyle Cumhuriyet tarihinde görülmemiş büyüklükteki bir göçmen kitlesiyle karşılaşan Türkiye tarihinin en geniş kapsamlı göç politikalarını uygulamak zorunda kalmıştır. Suriye iç savaşından kaçan göçmenlere Türkiye tarafından “açık kapı” politikası uygulanarak sınırların tamamı açılmıştır. Türkiye Suriyeli göçmenler ile ilgili uygulamalarını AB ülkeleri ile sürdürdüğü görüşmeler çerçevesinde uygulamış, ancak 2016 yılının mart ayında AB ile sağladığı göç uzlaşısı göç politikalarında bir dönüm noktası olmuştur. Bu uzlaşısı Suriyelileri merkeze almak üzere tüm düzensiz ve transit göçmenlerin AB ülkelerine geçişinin artmasını önleyici tedbirleri kapsamıştır. Ayrıca uzlaşısı çerçevesinde (İçduygu, 2017: 10);

- Avrupa'ya yönelik mülteci akınının kontrol altına alınarak azaltılması,
- İnsan kaçakçılığı faaliyetlerinin azaltılması,
- Türkiye'nin AB üyelik görüşmelerinin sonunda vize serbestisinin tanınması,
- Mültecilere iyi şartların sağlanabilmesi açısından Türkiye'ye mali yardımlar sağlanması hususları da kabul edilmiştir.

Suriyelilerin sınırlardan ilk geçişi Nisan 2011'de başlamış, göçmenleri yerleştirmek üzere sınır kentlerde sekiz adet sığınma kampı kurulmuştur. Bu noktada önem arz eden husus Suriyeli göçmenlerin “geçici koruma” kapsamında

kabul edilmeleridir. Ancak Suriye'deki savaşın devam etmesi ve dönüş umutlarının azalması göçmenlerin kalıcı hale gelmelerini gerektirmiştir. Nitekim Suriyelilerin kalış sürelerinin uzaması, yerleştirildikleri bölgelerde çalışmaya başlamaları, çocuklarını okula göndermeleri gibi durumlar Türkiye'de yeni bir yaşam kurarak kalıcı hale gelmelerine sebep olmuştur. Göçlerin başladığı dönemlerde Türkiye Suriyelilere yönelik politikalarını "misafir" algısı üzerinden uygulamış, ancak sürecin kalıcılık arz etmesi Suriyelilerin "misafir" olarak tanımlanmalarını zorlaştırmıştır. Bu bağlamda uygulanacak göç politikalarının toplum ve Suriyelilerin uyumu çerçevesinde revize edilmesi gerekmiştir (Erdoğan; 2015: 320).

Günümüzde Türkiye'ye yönelik yaşanan göç olaylarının kontrol altına alınabilmesi açısından 4 Nisan 2013 tarihinde yürürlüğe giren ilk ciddi düzenleme 6458 Sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)" olmuştur. Bu kanun ile birlikte göç ile ilgili kurumların sistemleşmesi sağlanmış ve göçe ilişkin uygulamaların tek bir kaynaktan yürütülerek istikrarlı bir şekilde uluslararası standartlarda yürütülmesi amaçlanmıştır. Bu kanuna ilave olarak 2014 yılında ek protokolle "Geçici Koruma Yönetmeliği" çıkarılmıştır (Şeker, Sirkeci, Arslan, 2014: 108). Söz konusu yasal mevzuat ile birlikte göçmenlere ilişkin tanınan "uluslararası koruma (mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma)" ve "geçici koruma" statüleri öne çıkmıştır.

Geçici koruma statüsü; kitlesel akınlarda acil çözümler geliştirebilmek için sağlanan bir koruma şeklidir. Kitle halinde bir ülkenin sınırına ulaşan kişilere yönelik olarak, devletlerin geri göndermeme yükümlülüğü çerçevesinde bireysel statü belirleme işlemleriyle vakit harcamadan tamamlayıcı ve pratik olarak uygulanan bir çözüm yoludur (GİGM, 2019b). Geçici Koruma Yönetmeliğinin 3. maddesinde "geçici koruma" statüsü şu şekilde tanımlanmıştır:

"Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı

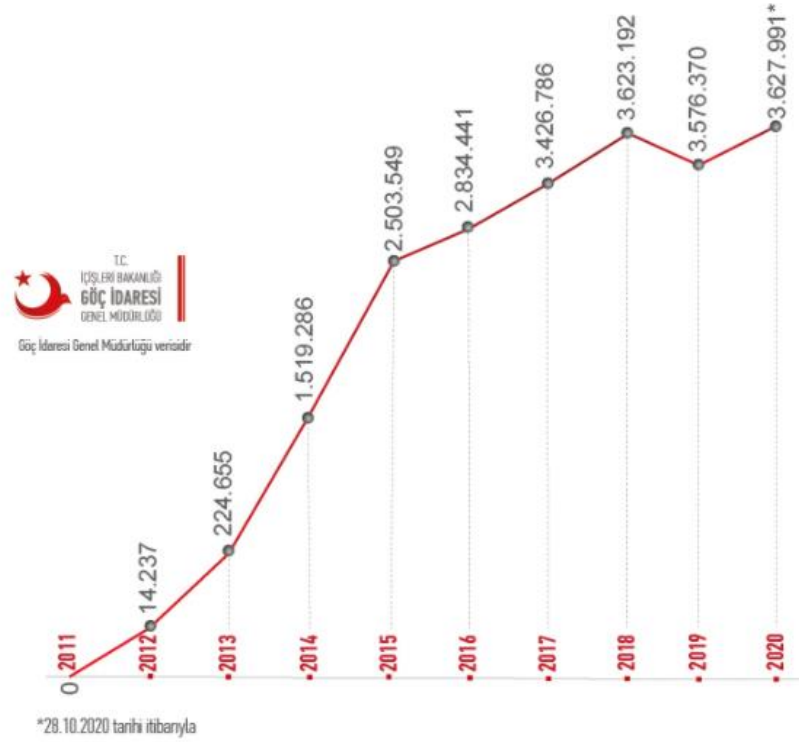
geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumadır.”

Kitlesel akınlarla Türkiye'ye gelen Suriyelilere uygulanan koruma statüsü uluslararası literatüre “Geçici Koruma” olarak geçmiştir. Türkiye tarafından Suriyelilere sağlanan geçici korumada aşağıdaki üç temel unsur yerine getirilmektedir (GİGM, 2019c):

- Ülke topraklarına kabulde açık sınır politikasının uygulanması,
- Gelenlerin acil ve temel ihtiyaçlarının giderilmesi,
- Geri göndermeme ilkesi.

Türkiye 28 Ekim 2020 tarihi itibarıyla 3.627.991 Suriyeli bireyi biyometrik olarak kayda almış ve bu göçmenlere “Geçici Koruma Kimlik Belgesi” düzenlemiştir. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin yıllara göre dağılımı Şekil 6'da gösterilmektedir.

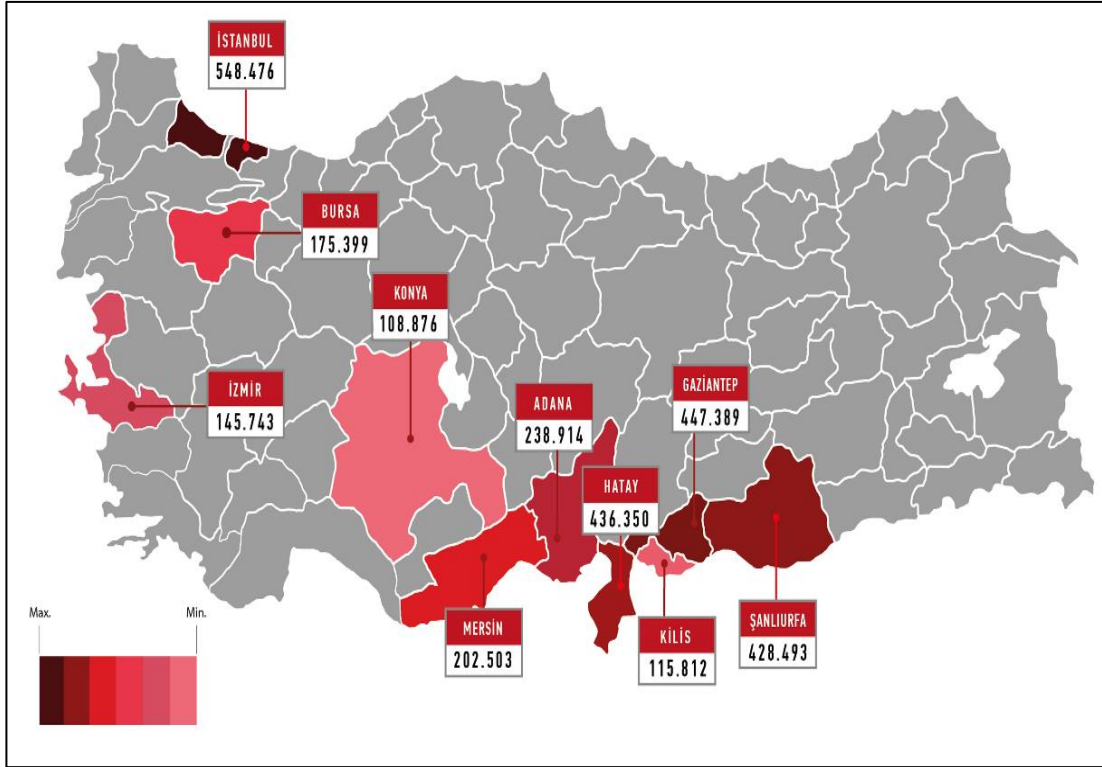
YILLARA GÖRE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURIYELİLER

Şekil 6. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler (2011-2020)

Kaynak: GİGM (2020). <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim tarihi 06.11.2020

Geçici koruma kapsamına alınan Suriyelilerin ülkeye dağılımı incelendiğinde ülkeye giriş sınırına yakın iller olan Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis ve Hatay illerinin yanı sıra daha kuzey ve batıdaki İstanbul, Bursa ve İzmir gibi büyükşehirlerle de yerleştikleri görülmektedir. Geçici Koruma altındaki Suriyelilerin ilk 10 ile göre dağılımı Şekil 7'de gösterilmektedir.

Şekil 7. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019d).
<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim: 01 Eylül 2019.

Bu illerin mevcut nüfusu ile ildeki geçici koruma altına alınan Suriyeli nüfusu karşılaştırıldığında (GİGM, 2019d);

- Şanlıurfa nüfusuna (2.035.809) karşılık %21,05 (428.493 Suriyeli) oranında,
- Gaziantep nüfusuna (2.028.563) karşılık %22,05 (447.389 Suriyeli) oranında,
- Hatay nüfusuna (1.609.856) karşılık %27,10 (436.350 Suriyeli) oranında,
- Kilis nüfusuna (142.541) karşılık %27,10 (115.812 Suriyeli) oranında,
- İstanbul nüfusuna (15.067.724) karşılık %3,64 (548.476 Suriyeli) oranında

Geçici Koruma altında kayıtlı Suriyelinin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, Türkiye nüfusu (82.003.882) ile geçici koruma altındaki toplam Suriyeli sayısı (3.654.173) karşılaştırıldığında ülke nüfusunun %4,46'sına karşılık geldiği görülmektedir.

6458 Sayılı YUKK'a göre uluslararası koruma; mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statülerini ifade etmektedir. Bu bağlamda söz konusu kanunun 61. maddesine göre mülteci şu şekilde tanımlanmıştır:

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüdür.”

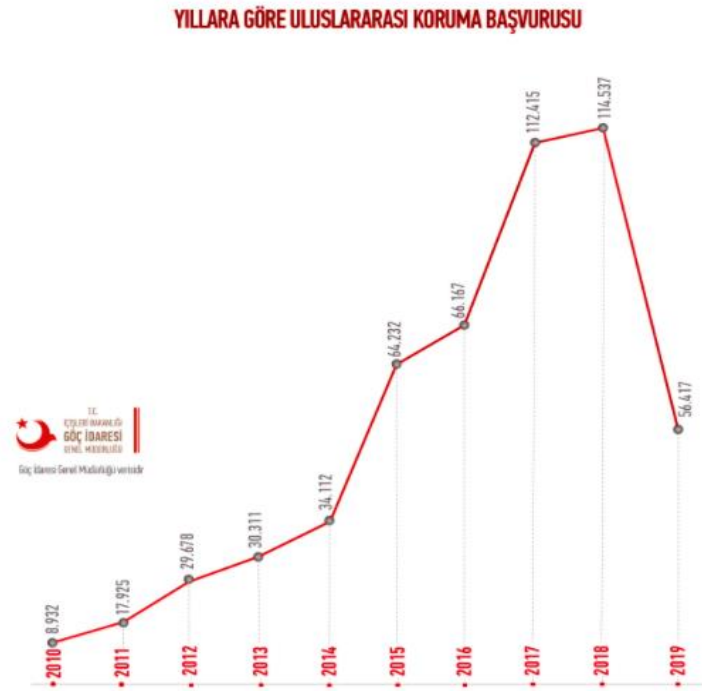
Kanunun 62. maddesine göre şartlı mülteci şu şekilde tanımlanmıştır:

“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüdür. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.”

Kanunun 63. maddesine göre ikincil koruma şu şekilde tanımlanmıştır:

“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüdür.”

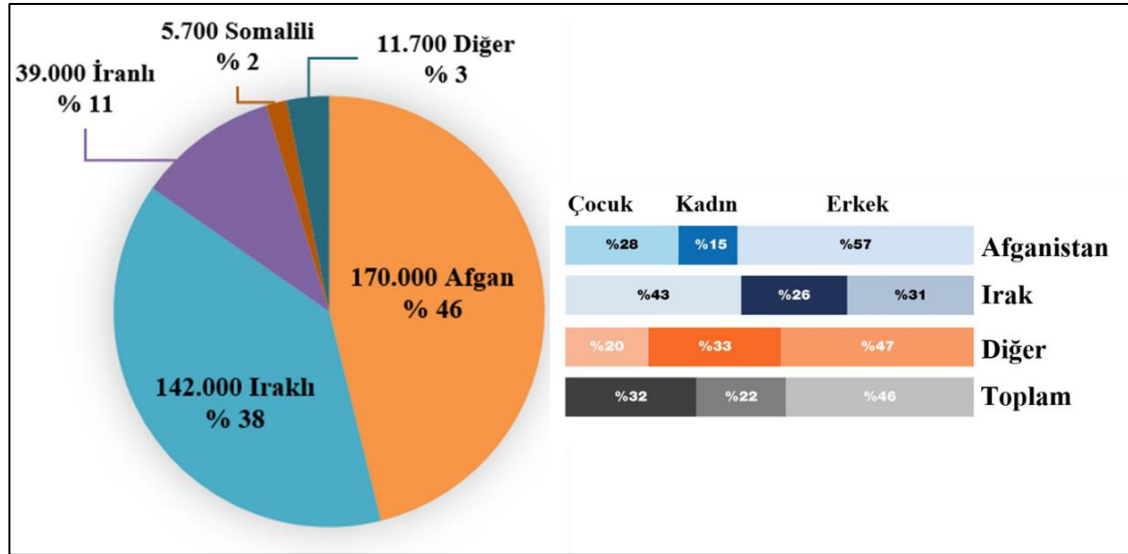
Türkiye’de YUKK öncesinde uygulanan “mülteci ve sığınmacı” statüleri arasındaki ayrımın YUKK sonrasında “şartlı mülteci ve mülteci” olarak değiştiği görülmektedir. Farklı iki tanımlamanın olmasına rağmen uluslararası koruma başvurusu yapan bütün göçmenlere iltica usulleri kapsamında ayırım yapılmaksızın “1951 Cenevre Sözleşmesi, 1967 Protokolü ve 6458 sayılı YUKK” doğrultusunda işlem yapılmakta ve her iki grup için de sağlık yardımı, sosyal yardım, danışmanlık, eğitim hakkı vb. hak ve hizmetleri aynı ölçüde sağlanmaktadır. Mülteci ve şartlı mülteci statülerinin arasındaki esas fark; üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar şartlı mültecilere Türkiye’de kalma izninin verilmesi, ancak mülteciler için üçüncü ülkeye yerleştirme işleminin söz konusu olmamasıdır (Menekşe, 2018: 199). Türkiye’de uluslararası koruma statüsüne alınan göçmenlerin yıllara göre dağılımı Şekil 8’de gösterilmektedir.

Şekil 8. Türkiye’ye Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan Göçmenlerin Yıllara Göre Dağılımı (2010-2019)

Kaynak: GİGM (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü) (2019e). <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>, Erişim: 11.11.2020.

Göçmenlerin statülerine yönelik tanımlar incelendiğinde; ilgili kanunda geçici koruma tanımına uluslararası koruma statüsü içinde yer verilmemiş olmasına rağmen, geçici koruma statüsünün bir çeşit uluslararası koruma biçimi olarak değerlendirilmesi mümkündür. Diğer bir ifadeyle geçici koruma statüsünün uluslararası korumaya geçişte bir araç olduğu söylenebilir (Menekşe, 2018: 200). Yukarıdaki grafiklerde de görüleceği üzere Türkiye; geçici koruma statüsündeki yaklaşık 3,6 milyon Suriyeli ve 2010-2019 yılları arası yaklaşık 500 bin civarındaki Suriye haricindeki uyruklardan uluslararası koruma başvurusu yapan yabancıya ev sahipliği yapmakta, dolayısıyla kayıtlı olarak toplamda dört milyonu geçen farklı statüdeki göçmeni barındırmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK-UNHCR) verilerine göre Türkiye, geçici koruma statüsündeki Suriyeli mültecilerin yanı sıra 31 Temmuz 2019 tarihi itibarıyla Şekil 9'da yer alan kayıtlı 365.000'den fazla "şartlı mülteci" ve "ikincil koruma" statüsündeki göçmene ev sahipliği yapmaktadır (BMMYK Türkiye, 2019b).

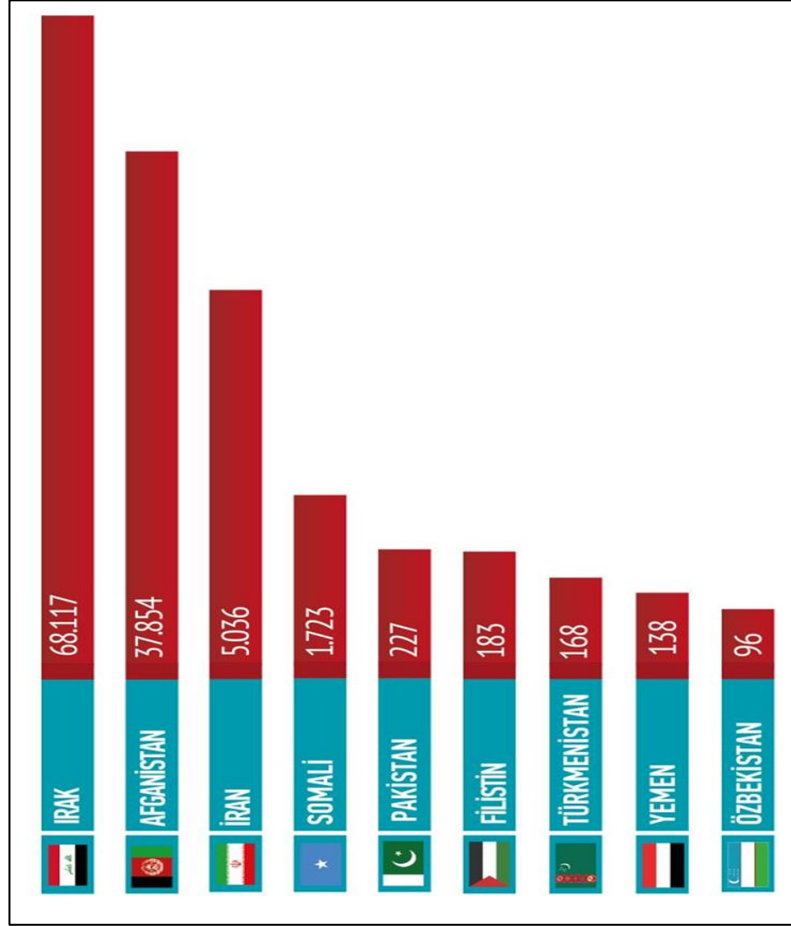

Şekil 9. Türkiye'deki Şartlı Mülteci ve İkincil Koruma Statüsüne Sahip Göçmenler

Kaynak: UNHCR, Türkiye İstatistikleri, <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri>, Erişim: 15 Eylül 2019.

GİGM verilerine göre 2018 yılında Türkiye'ye uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancıların uyrukları Şekil 10'da olduğu gibidir. Buna göre 2018 yılında

başvuruda bulunan 114.537 kişinin çoğunluğunu (111.007 kişi) sırasıyla Irak, Afganistan ve İran uyruklu göçmenler oluşturmaktadır.

Şekil 10. Türkiye'ye Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan Göçmenlerin Uyruklarına Göre Dağılımı

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019h). <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>, Erişim: 13 Eylül 2019.

Göç ve iltica konusunda 2001 yılından itibaren AB müktesebatında ciddi değişiklikler yaşanmış, uzun süren müzakerelerden sonra AB üyesi devletler tarafından göç ve iltica konusunda önemli belgeler benimsenmiştir. Söz konusu belgelere göre; göçmenlerin uyumlulaştırılmasına asgari standartlar getirilmiş, üye devletin isteğine bağlı olarak bu standartların ötesinde politikalar izlemeleri amaçlanmıştır (Ay, Demircioğlu, Karatoprak ve Baykal, 2005: VI). Belgelerde yer alan maddeler devletleri bağlayıcı olup, devletin çekince koyduğu maddeler

haricindeki hususlara uyma zorunluluğu bulunmaktadır. Öyle ki kurallara uyulmaması halinde çeşitli yaptırımlar söz konusu olmaktadır. Son dönemlerde Türkiye'nin izlediği göç politikaları da AB ekseninde şekillenmiş ve son on yıllık dönemde göç mevzuatının AB ile uyumlu olacak şekilde güncellendiği görülmüştür.

AB'nin özellikle Suriye krizi sonucunda yaşanan kitlesel göçlere karşı tutumu Türkiye'nin politikalarında önemli rol oynamıştır. Soğuk Savaş sonrasında siyasi istikrarsızlıklar ve çatışmalar ile birlikte göç dalgalarının yapısında meydana gelen değişimler "güvenlik" kavramının tekrardan tanımlanmasına sebep olmuştur. Bu noktada kitlesel hale dönüşebilen yeni yapısıyla birlikte göç olgusu, ülkelerin kapasitesini zorlayabilen ve güvenlik tehdidi içerisinde kabul edilen bir durum haline gelmiştir (Mandacı ve Özerim, 2013: 107).

Bu bağlamda AB, göç ve iltica politikalarını hükümetler arası iş birliği çerçevesinde yapılandırma sürecine girerek göç olgusunu güvenlik eksenli bir yaklaşımla "uluslar-üstü endişe unsuru" olarak tanımlamıştır. AB'nin bu yapılandırma süreci, Amsterdam Antlaşması ile başlamış ve iç/dış sınırların kontrolü önemli AB gündem maddeleri olarak öne çıkmıştır. Nitekim bu durum AB üyesi olmayan devletler ile iş birliği çalışmalarını da önemli hale getirmiştir (Sert, 2013: 173).

Avrupa'da göç kavramının güvenlik tehdidi olarak görülmesindeki diğer bir önemli faktör ise 2000'li yıllardan itibaren parlamentolarda göç karşıtı partilerin güçlenmesi ve söylemleriyle göçleri ülkeye bir tehdit olarak kabul ettirmesidir (Mandacı ve Özerim, 2013: 106). Öyle ki radikal sağcı popülist partiler söylemleriyle göçmen ve göç konusunu AB'nin ana gündem maddeleri arasına getirerek bu konuyu partilerinin taban kazanma aracı olarak kullanmışlardır (Pirro ve Kessel, 2017: 405).

Suriye krizi ile birlikte Türkiye'nin AB politikalarında önemli bir sürece girilmiş, Türkiye'nin aday ülke statüsünü kazanmasıyla başlayan bu süreçte Türkiye ve

AB arası diyalogda göçün AB tarafından tehdit unsuru görülmesi tartışmaları önemli rol oynamıştır. Entegre sınır yönetimine odaklanan AB'nin Türkiye ile ilişkilerinde göç diyalogu, özellikle Suriyelilerin kitlesel olarak Türkiye'ye göç etmesiyle birlikte, birinci gündem maddesi haline gelmiştir. Bu süreçte AB'nin göçü kontrol altına alma tutumunun arkasında yatan sebebin güvenlik eksenli yaklaşımı olduğu görülmektedir. AB'nin bu tutumu son dönemde Türkiye'nin göç politikalarını şekillendiren esas unsur olmuştur (Bozkaya ve Kınca, 2018: 103).

Göçmenlerin gittikleri ülkede yaşama uyum sağlayabilmeleri kendileri açısından sıkıntılı bir süreç olmakla birlikte bu süreçte göçmenlerin bazı noktalarda ülke halkı ile çatışmalar yaşadığı görülmektedir. Bu süreçte önemli bir yere sahip olan "medya", göçmen sorunlarının farklı yansıtılarak toplumda yanlış ve olumsuz bakış açılarının oluşturulması açısından söz konusu çatışmaların kaynağında yer alabilmektedir.

Göç konusunda medyanın etkisini araştıran çalışmalar incelendiğinde; özellikle zorunlu olarak yerinden edilen göçmenlerin medyada ele alınış biçimlerinin sorun teşkil ettiği bulgulara rastlanmaktadır. Bu konuda genellikle medyanın yabancılar için söyleminde; ayrımcı, ırkçı ve zenofobik bir yaklaşım sergilediği ve haber içeriklerinde mağduriyet yaratan, stereotiplere dayalı, hedef gösterici ve sorunları göz ardı edici yayınlara yer verdiği belirtilmektedir (İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi [İGAM], 2019: 3-4).

Medya, göçmenlere yönelik toplumdaki genel algının şekillenmesi açısından önemli bir araçtır. Toplumdaki kişisel algıların oluşmasında göçmenlerle ilgili somut sayısal verilerden ziyade medyanın yansıttığı haberler belirleyici olmaktadır. Öyle ki bu konuda yapılan araştırmalarda göçmen karşıtı yerli halkın sahip olduğu görüşlerin bölgede gerçekten yaşayan göçmen nüfusuyla örtüşmediği ve yerli halkın zihninde abartılı verilerin yer edindiği görülmüştür (Strabac, 2011: 560). Medyanın toplumda oluşturduğu göçmen algısı konusunda yapılan yabancı araştırmalar Çizelge 3'te gösterilmiştir.

Çizelge 3. Yurt Dışında Yapılan Medya-Göç İlişkisi Araştırmaları

KAYNAK	ÜLKE	ARAŞTIRMA	BULGULAR
Davis ve Sosnovskaya (2009)	Rusya	Ülkenin en popüler dört gazetesinde 6 aylık bir dönemde yayınlanan haberler taranmıştır.	Göçmenlerin Rus medyası tarafından “ötekileştirildiği” gözlenmiştir.
Lama (2017)	Kanada	1980-2017 yılı arası ülkede yayınlanan haber başlıklarında “mülteci(ler)” kelimesinin taraması yapılarak bu kelime ile birlikte kullanılan sıfatların yansıttığı duygu durumu analiz edilmiştir.	2011 sonrası yayınlanan haberlerin yansıttığı duygu durumunun negatif tonda arttığı görülmüştür.
McAuliffe, Weeks ve Koser (2015)	Avustralya, Hollanda, İngiltere, İsviçre, Kanada, Norveç	Göçmenler ile ilgili medyada çıkan haberlerin içerikleri incelenmiştir.	Negatif içeriğe sahip haberlerin pozitif içerikli haberlerin iki katından daha fazla olduğu tespit edilmiştir.
	Afganistan, Bangladeş, Malezya, Pakistan, Sri Lanka, Tayland, Vietnam		Negatif içerikli haberlerin öne çıktığı saptanmıştır.
IOM (2017)	Almanya, Danimarka	Ülkelerin seçilmiş gazetelerine ait internet sayfaları üzerinde yapılan araştırmada “göçmen” ve “sığınmacı” anahtar kelimelerini içeren haber metinleri incelenmiştir.	Genel anlamda haberlerin göçmenleri “suçlu”, “istenmeyen istilacı” vb. sıfatlarla resmederek olumsuz içeriğe sahip olduğu tespit edilmiştir.

Kaynak: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV). Suriyeliler Haberlerde Ne Kadar ve Nasıl Yer Alıyor? Veri Bilimi Yaklaşımı, 2019: 3-4. https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2019/haberler/degerlendirme_notu_suriyeliler_medya_buyuk_veri.pdf/ Erişim: 28 Ağustos 2019.

Çizelge 4'teki örnek araştırmalarda da görüldüğü üzere yabancı medyanın genel olarak göçmenler ile ilgili haberlerinde göçmenleri olumsuz içerikler ile ilişkilendirdiği saptanmıştır. Türk mediasındaki durumun da benzer olduğu görülmekle birlikte “mağdur” temasının Türk mediasında daha fazla ön plana çıktığı söylenebilir. Türkiye’de yaşayan göçmenlerin medyada yer alış şekli ve bunun toplum algısı üzerinde oluşturduğu etkilerini konu alan yerli araştırmalardan bazıları Çizelge 4’te gösterilmiştir.

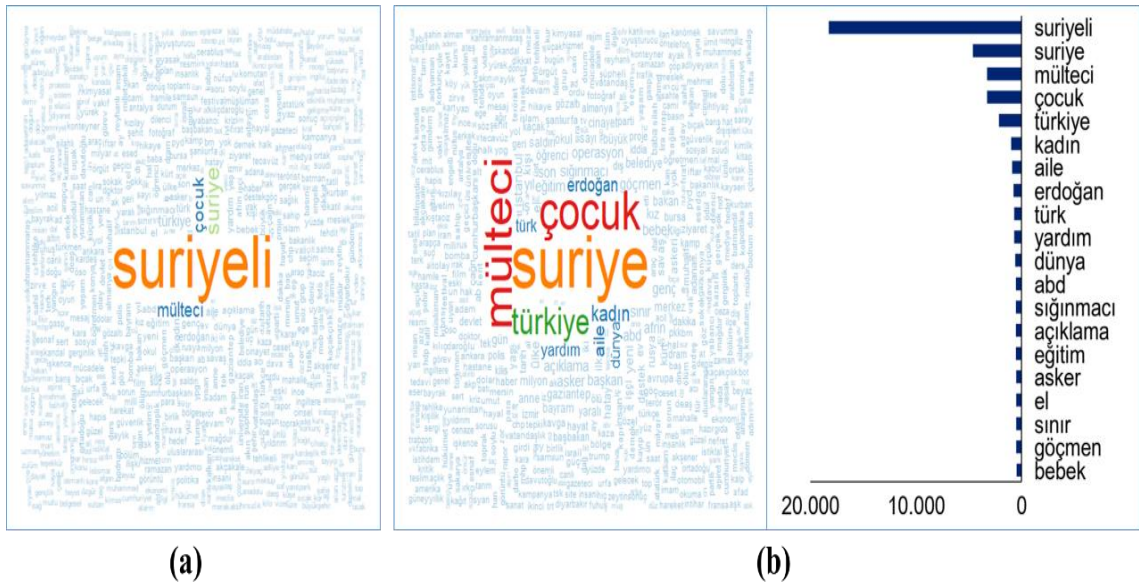
Çizelge 4. Türkiye’de Yapılan Medya-Göçmen İlişkisi Araştırmaları

KAYNAK	ARAŞTIRMA	BULGULAR
Erdoğan (2014)	Suriyeli sığınmacıların en fazla yaşadığı 10 ilin yerel basını üzerinde inceleme yapılmıştır.	Araştırma neticesinde yerel medyada Suriyelilerin duygusal zeminde ele alınarak yardım dağıtım konularına odaklanıldığı görülmüştür.
Pandır, Efe ve Paksoy (2015)	Türk mediasında faaliyet gösteren beş gazete üzerinde “Suriyeli sığınmacılar” ve “Suriyeli mülteciler” kelimeleri taranmıştır.	Suriyeliler ile ilgili haberlerin genellikle “yardım” teması üzerinden işlendiği ve en fazla günlük yaşamda karşılaştıkları zorluklar ile birlikte anıldığı görülmüştür.
Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) (2015)	Ülkenin başlıca siyasi tarafları temsil ettiği değerlendirilen sekiz ulusal gazete üzerinde “mülteci”, “sığınmacı” ve “Suriye” anahtar kelimeleri taranmıştır.	Bütün gazetelerin bu kelimeleri, insan kaçakçılığı ve sınır güvenliği konularıyla kullandığı, ayrıca sıkça sığınmacılardan kaynaklı ekonomi ve güvenlik sorunlarına yer verdiği tespit edilmiştir.
Yaylacı (2017)	Mülteci konusunun Eskişehir’de faaliyet gösteren yerel gazetelerde ne şekilde yer aldığı incelenmiştir.	Türkiye’deki Suriyeli sayısında yaşanan artışa paralel olarak Eskişehir yerel mediasında mülteci haberlerinin de arttığı gözlenmiştir. Araştırmanın bulgularında; Eskişehir’de yaşayan en yoğun mülteci grubunun Suriyelilerden çok daha uzun süredir Eskişehir’de yaşamakta olan Afganlar, Burundililer, İranlılar ve Afrikalılar olmasına rağmen yerel medyada mülteci kavramının Suriyeliler ile özdeşleşmiş olduğu saptanmıştır. Ayrıca haber içeriklerinin

		Suriyelileri “yardıma muhtaç” ve “mağdur” olarak yansıtarak olumsuz yaklaşımlar izlediği tespit edilmiştir.
Hrant Dink Vakfı (2018)	“Medyada Nefret Söyleminin İzlenmesi” isimli çalışmada ülkede faaliyet gösteren 500 civarında gazete üzerinde belirli anahtar kelimeler medya takip merkezi vasıtasıyla taranarak değerlendirilmiştir.	Araştırma sonucunda nefret söylemine sahip içerikler tespit edilmiş ve Türk basınında 2017 yılında nefret söyleminin en fazla hedef gösterdiği grubun “Suriyeliler” olduğu saptanmıştır.

Kaynak: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV). Suriyeliler Haberlerde Ne Kadar ve Nasıl Yer Alıyor? Veri Bilimi Yaklaşımı, 2019: 4. https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2019/haberler/degerlendirme_notu_suriyeliler_medya_buyuk_veri.pdf/ Erişim: 28 Ağustos 2019.

Türkiye’deki Suriyeli göçmenler ile ilgili 2011-2018 yılları arasındaki haberleri inceleyen TEPAV analizlerinde; Türk medyasında Suriyelileri konu alan haberlerde en fazla kullanılan kelimelerin gösterildiği kelime bulutları Şekil 10’da olduğu gibidir. Buna göre %16’lık pay ile “Suriyeli” kelimesi haberlerde en fazla yer bulan kelimedir (Şekil 11). Kelime bulutunda analiz kapsamında elde edilen verilerden en fazla kullanılan kelime bulutun en ortasında ve en büyük puntolu olarak gösterilmiştir. Buna göre “Suriyeli” ile birlikte sıkça kullanılan diğer kelimeler Şekil 10(b)’de gösterildiği üzere; “Suriye”, “mülteci”, “çocuk”, “Türkiye”, “kadın”, “aile”, “Erdoğan”, “Türk”, “yardım”, “dünya”, “sığınmacı”, “ABD”, “açıklama”, “eğitim”, “asker”, “el”, “sınır”, “göçmen” ve “bebek” şeklinde sıralanmıştır.

Şekil 11. Türk Medyasında Suriyeliler ile İlgili Haberlere Yönelik Kelime Bulutları

Kaynak: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV). Suriyeliler Haberlerde Ne Kadar ve Nasıl Yer Alıyor? Veri Bilimi Yaklaşımı, 2019:10. https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2019/haberler/degerlendirme_notu_suriyeliler_medya_buyuk_veri.pdf/ Erişim: 28 Ağustos 2019.

Türkiye’de yaşayan Suriyeli göçmenlerin hukuki statüsünün “geçici koruma altındaki göçmenler” olmasına rağmen Türk medyasının hukuki/resmi olmayan “sığınmacı” ve “mülteci” kavramlarını kullandığı görülmektedir. Bu durum, Türk toplumunda ve kamuoyundaki Suriyeli algısının vatanından ayrılmak zorunda bırakılan savaş mağduru insanlar olarak yansıdığı bir göstergesidir. Bu konuda Türk medyasına ilişkin diğer araştırmalarda da benzer şekilde Suriyeli göçmenlerine yönelik “mağdur/kurban” temasının sıklıkla öne çıktığı belirtilmektedir.

Türkiye’de geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin yanı sıra uluslararası koruma altındaki diğer göçmenlerin medyada yer alış şekli incelendiğinde ise; bu göçmenlerin Türk medyasında neredeyse hiç yer almadığı söylenebilir. Bunun başlıca sebebinin geçici koruma statüsündeki göçmenlerin yaşadığı göç sürecinde; kara veya deniz yoluyla diğer ülkelere geçmeye çalışan, bu yolculuklarda çoğu kez kazalarla karşılaşan veya yaşamını kaybeden, insan kaçakçıları tarafından kandırılan mülteciler olarak öne çıkmasıdır. Bu olayların

işlendiği haberler genellikle “umuda yolculuk” veya “ölüme yolculuk” başlıkları altında sunulmakta, ancak bu başlıklara tezat olacak şekilde göçmenler “kaçak göçmen”, “Suriyeli kaçak”, “yakalanmak” gibi kavramlarla ilişkilendirilerek toplum gözünde yasa dışı işler yapan suçlu bireyler olarak yansıtılmaktadır (İGAM, 2019: 27). Bu durum göç konusunda yaşanan medya çatışmasının bir göstergesidir. Bu noktada medyanın ülkenin politika yapıcıları için gündem belirleyici önemli bir araç olduğu gerçeği de unutulmamalıdır.

Türkiye, özellikle AB'ye katılım sürecini ve bulunduğu coğrafyada yaşanan olayları da dikkate alarak başta YUKK olmak üzere son dönemde göçmenlere yönelik yasal mevzuatta önemli değişikliklere imza atmıştır. Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'ye yönelik göçün genel durumu kapsamında, “geçici koruma” statüsündeki Suriyeliler ile Avrupa ülkeleri dışındaki diğer ülkelerden Türkiye'ye göç ederek uluslararası koruma talebinde bulunan “şartlı mülteci veya ikincil koruma” statüsündeki yabancılar ele alınacaktır. Bu bağlamda; söz konusu farklı statüdeki göçmenlere yönelik Türkiye'de uygulanan sosyal hizmetler, barınma hizmetleri, eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, psiko-sosyal destek hizmetleri ve geçim kaynaklarına erişim imkânları incelenecektir.

1.4.1. Türkiye'de Göçmenlere Yönelik Sosyal Hizmetler

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (International Federation of Social Workers (IFSW)) sosyal hizmeti; insanların güçlenmesini, özgürleşmesini, sosyal değişimini, sosyal gelişimini ve sosyal uyumunu teşvik edici uygulamalar temelli bir meslek ve akademik disiplin olarak tanımlamıştır (IFSW, 2019). Diğer bir tanımda ise sosyal hizmet; toplumun her kesiminden ziyade toplumdaki dezavantajlı grupların ve bireylerin topluma uyumunun sağlanması, huzurlu ve verimli bir şekilde yaşayabilmesi amacıyla sunulan sınırlı hizmetler olarak ifade edilmiştir (Tomanbay, 2007: 30).

Sosyal hizmet esasları arasında; insan hakları, sosyal adalet, farklılıklara saygı ve ortak sorumluluklar sıralanabilir. Sosyal hizmetin temelini; sosyal bilimler,

sosyal hizmet, yerel bilgi kuramı ve beşerî bilimler oluşturmakta, sosyal hizmetle birlikte insanların ve kuruluşların yaşam sorunlarına odaklanarak refahı arttırmaya yönlendirilmesi sağlanmaktadır (IFSW, 2019). Sosyal hizmet; insanların problemlerle baş etme ve çözme kapasitelerini geliştirmeyi, insanlar için kaynak, fırsat ve hizmetler sunan sistemler ile insanlar arasında bağlantı kurmayı, söz konusu sistemlerin insancıl ve etkin çalışmasını geliştirmeyi ve sosyal politikaların geliştirilerek ilerlemesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır (Pincus ve Minehan, 1973).

Sosyal hizmet disiplini Psikoloji, Sosyoloji, Antropoloji, Felsefe, İktisat ve Hukuk gibi çok sayıda sosyal bilim birikiminden faydalanarak kendi bilgi ve uygulama temelini üretir. Sosyal hizmet kuramı; bireyin, grupların ve toplumun güçlendirilerek ve özgürleştirilerek iyi halde olmalarının sağlanması ile ilgilidir. Sosyal hizmet kuramının temel kaygısı insan haklarının sağlanarak sosyal adaletin gerçekleştirilebilmesidir. Bu bağlamda hedefine ulaşabilmek için sosyal değişimi etkilemeye çalışır (Karataş ve Acar, 2008: 35). Sosyal hizmet kuramının amacına ve rolüne ilişkin olarak üç yaklaşım grubu öne çıkmaktadır. Bunlar (Dominelli, 2002: 3-4);

- Yardım Edici Yaklaşım: Carl Rogers'ın çalışmalarına ve "danışma" kuramına dayanan bu yaklaşım, danışmanın müracaat eden bireyi ve onun yakın arkadaşlarını/akrabalarını anlaması, onlarla ilgilenerek yardımda bulunmasıdır.
- Bakım-Koruma Yaklaşımı: Bireyin yaşamında mevcut sorunlarla uygun bir biçimde baş ettiğini kabul etmekte, sosyal hizmetin yardımcı bir rolü bulunmamaktadır. İmkânlar ve kaynaklar ile ilgili bireye bilgi verilir.
- Özgürleştirici Yaklaşım: Mevcut sosyal refah sisteminin eşitsizliklerine karşı çıkar. Sosyal adaleti esas alır ve müracaatçı bireyi "kurban" olarak değil gücüyle değerlendirir. Bireyin durumunu anlamak, kişisel durumu ve diğer ilişkileri arasında mevcut bağlantıları kavramak, güç ilişkilerinin yaşamlarına etkilerini ve bireyin yaşamını kontrol altına alabilmesi için bilgi

ve becerisine odaklanır. Bu yaklaşımın temelinde toplum ve birey düzeyindeki sosyal değişim bulunur.

Türkiye’de yasal mevzuata göre sosyal hizmetin tanımı 1983 yılında kabul edilen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu madde 3’te şu şekilde yapılmıştır:

“Kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür”

Göçmenlerin karşılaştıkları zorluklar; sosyo-ekonomik kayıpların doğurduğu yoksunluk, sosyal çevrelerinin bulunmayışı, akraba, komşu ve aile ilişkilerinin olmayışı ve sosyal dışlanmanın da etkisiyle iyice artmakta ve gündelik yaşamları daha da zorlaşmaktadır. Göçmenlere yönelik sosyal hizmet uygulamaları ele alındığında; göç olgusunun çok boyutlu olması nedeniyle sadece göçmenlerin ve ailelerinin desteklenmesi yeterli görülmemektedir. Diğer bir ifadeyle göçmenlere yönelik sosyal hizmet müdahaleleri; göçmen ve ailesi ile çalışmalar, hizmet verecek kurum/kuruluşlarla çalışmalar, sosyal adaletsizliklerin önlenmesi bağlamında toplum üzerinde çalışmalar, politika yapıcılar ile çalışmalar vb. alanda yapılacak çok boyutlu faaliyetleri içermektedir (İçağasıoğlu Çoban, 2011: 120).

Sosyal politikalar alanında sosyal dışlanma ile mücadele öncelikli konular arasında yer almaktadır. Sosyal dışlanma sorunsalının AB sosyal politikalar gündemine girmesinde üç unsurun öne çıktığı belirtilmektedir. Bunlar; işgücü piyasalarından dışlanma, düzenli iş fırsatlarından dışlanma, toplum ve konut hizmetlerinden (göçmen ve etnik azınlıkların oluşturduğu banliyöler gibi) dışlanmadır (Gökbayrak, 2005a). AB tarafından belirlenen sosyal dışlanma ve yoksulluk riski en yüksek gruplar arasında; işsizler, engelli bireyler, evsizler, etnik gruplar gibi grupların yanı sıra göçmenlerin de ifade edildiği görülmektedir (Gökbayrak, 2005b: 12). Dolayısıyla sosyal dışlanma riski yüksek birey ve

grupların başında gelen göçmenlere yönelik sosyal hizmet uygulamalarının başta istihdama erişim olacak şekilde ayrımcılığı ortadan kaldıracak şekilde uygulanması önemlidir.

Göçmenler üzerinde yapılacak çalışmalar “çok kültürcü” yaklaşımları içeren sosyal hizmet uygulamalarının kullanılmasını gerektirmektedir. Bu yaklaşım farklılıkları kabul eden ve onları tehdit değil zenginlik olarak gören, onların diğer sistemlerle ve toplumla kuracağı ilişkilerini gözden kaçırmayan, sosyal adaleti güçlendirerek farklılıkların uyumunu hızlandıran ve sürekli kendini güncelleyen bir yaklaşım olarak açıklanabilir (Özgür, 2014: 66). Ayrıca sosyal hizmetler uygulamalarında kuruluşlardan hizmet alan kesimin (göçmenler, kadınlar, çocuklar, yoksullar, işsizler, engelli bireyler, yaşlılar vb.) yönetsel süreçlere katılarak karar alma mekanizmalarında etkin olarak yer alması gerekli ancak bir o kadar da zor bir durumdur (Karataş ve Acar, 2008: 29).

Sosyal hizmet alanında “toplumla çalışma” yöntemi göçmenlere yönelik işlevsel bir sosyal hizmet uygulaması olarak kabul edilmektedir. Toplumun katılımı ve bütünleşmesi esasına dayanan bu yöntem; toplumdaki her kesimin sağlık, barınma, eğitim, istihdam, kalkınma ve ihtiyaçlarının karşılanması gibi hususlardaki eksikliklerin giderilmesini ve herkesin fırsat eşitliği çerçevesinde belirli refah göstergeleri dikkate alınarak dengeli bir yaşam standardına ulaşmasını amaçlanmaktadır. Toplumda çeşitli dönüşümler ortaya çıkaran göç olgusuna yönelik uygulanacak toplumla sosyal hizmet uygulamalarının göçmenler ve toplum açısından işlevsel olma potansiyeli yüksektir. Bu açıdan ülkede farklı koruma statüsünde yaşayan göçmenlere sağlanacak sosyal hizmetlerde toplumla çalışma yaklaşımının esas alınması önem arz etmektedir. Türkiye’de Ekim 2016 ve Aralık 2017 arasında uygulanan Mesleki Eğitim ve İstihdam Projesi (MEİP) “toplumla sosyal hizmet” yöntemine örnek gösterilebilir. Proje kapsamında İzmir’de yaşayan geçici koruma statüsündeki Suriyelilere mesleki eğitim verilerek istihdam imkânı sağlanması ve bu sayede sosyal alanda güçlenmeleri, işlevsellik kazanmaları ve toplumla bütünleşmeleri amaçlanmış ve gerçekleştirilmiştir (Buz ve Uslu, 2019: 47).

Türkiye’de göçmenlere yönelik sosyal hizmet uygulamaları; sağlık ve acil tıbbi destek, barınma, sosyo-ekonomik destekler, bilgiye erişim, tercümanlık, eğitim, çalışma hakkı, psikolojik destek hizmetleri, güvenli yaşam hakkı vb. gibi geniş bir alana yayılmıştır. Ancak Türkiye’deki söz konusu hizmetlerin yetersiz kaldığına yönelik görüşler mevcuttur. Buz (2008: 122) sığınmacıların ülkede kalışları süresince eğitim, psiko-sosyal, dil, ekonomi, sağlık, uyum ve sosyal ilişki kurma konularında sorunlarla karşılaştıklarına dikkat çekmektedir.

Ülkede göçmenlere sağlanan sosyal hizmet uygulamalarında Sivil Toplum Örgütlerinin (STÖ) da etkisiyle 2016 yılından itibaren artış görülse de genel anlamda göçmenlerin ihtiyaçlarına çözüm odaklı tasarlanan sosyo-ekonomik destekler, barınma hizmetleri, sağlık hizmetleri, tercümanlık, eğitim ve psikolojik destek hizmetlerinde sınırlılıklar devam etmektedir. Göçmenlere verilen geçici kimlik uygulamaları vatandaşların erişebildiği hizmetlere kıyasla herhangi bir farklılık göstermemekte ve dolayısıyla erişim kısıtlı kalmaktadır (Coşkun, 2017: 1308).

Mevcut sınırlılıkların yanı sıra özellikle son beş yılda Türkiye’de göçmenlere yönelik sosyal hizmet uygulamaları hem yasal ve kurumsal düzlemde hem de uygulama alanında artış göstermiştir. Yasal düzlemde 2013 yılında yürürlüğe giren YUKK ile birlikte uluslararası koruma başvurusu sahibi ya da uluslararası koruma statüsü sahibi bireyler ile ailelerine uydu kentlerde ilk ve ortaöğretim hizmetleri, sosyal yardımlar ve sağlık hizmetleri sunulmaya başlanmıştır. Ayrıca Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’na tabi olmaları sağlanmıştır (Coşkun, 2017: 1308).

Kurumsal bazda ise; özellikle Suriye krizinin ardından göçmenlere yönelik sosyal hizmet uygulamalarında, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), GİGM, Türk Kızılay ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) kurumlarının öne çıktığı görülmüştür. Ayrıca çeşitli yerli STÖ ve Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri (USTÖ) tarafından göçmenlere özel sosyal hizmet uygulamaları (koruma başvurusu esnasında rehberlik, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimde

danışmanlık, yiyecek, giyecek ve yakacak yardımı, sınırlı maddi destek, market çeki, kuaförlük vb. alanlarda mesleki eğitim, dil kursları, çocuklara yönelik eğitimler vb.) gerçekleştirilmiştir/gerçekleştirilmektedir (Coşkun, 2017: 1308). Türkiye’de ulusal mevzuat incelendiğinde; 6458 Sayılı YUKK kapsamında uluslararası koruma başvurusunda bulunan veya bu statüye sahip bireyler ile ailelerine ve Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında geçici koruma statüsüne sahip bireyler ile ailelerine sağlanan sosyal hizmetler genel olarak Şekil 12’de özetlenmiştir.

ULUSLARARASI KORUMA STATÜSÜNE YÖNELİK HAK VE HİZMETLER

- “Karşılıklılık” şartından muaftırlar. Bu durum bireye sağlanan hak ve hizmetlerin Türk vatandaşlarına sağlanılardan fazla olması anlamına gelmeyecektir (Md. 88).
- Birey ve aile üyelerinin ilk ve ortaöğretim hizmetlerinden faydalanması sağlanır (Md. 89).
- İhtiyaç sahibi olanlara sosyal yardım ve hizmetlere erişim hakkı verilir (Md. 89).
- Sağlık güvencesi ve ödeme gücü olmayanlar 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümlerine tabi tutulur (Md. 89).
- Başvuru sahipleri ya da şartlı mülteciler başvuru tarihinden 6 ay sonra çalışma izni almak üzere başvurabilir (Md. 89).
- Mülteci ya da ikincil koruma statüsüne sahip olanlar ise statüye girmeyi müteakip bağımlı/bağımsız şekilde çalışabilirler (Md. 89).
- Mülteci ve ikincil koruma statüsüne sahip bireylerin çalışma sektörlerine erişimleri, belirli bir süreyle, sanayi, tarım ya da hizmet sektörleriyle, belirli iş kollarıyla veya coğrafi alanlarla sınırlandırılabilir. Bu sınırlandırma Türk vatandaşı ile evli olan, Türk çocuğu olan veya ülkede üç yıl ikamet eden mülteci ve ikincil koruma statüsüne sahip bireyler için uygulanmamaktadır (Md. 89).
- YUKK md. 72. ve md. 79’da belirtilen bireyler hariç, muhtaç olduğu tespit edilen başvuru sahiplerine Maliye Bakanlığı görüşü doğrultusunda belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde harçlık verilir (Md. 89).

GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNE YÖNELİK HAK VE HİZMETLER

- Geçici koruma statüsündeki yabancı bireylere; eğitim, sağlık, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık vb. hizmetler sağlanabilir. Diğer hizmetler ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından imkânlar dahilinde sağlanabilir (Md. 26).
- Geçici koruma kimlik belgeleri kullanılarak ihtiyaç duyulan abonelik hizmetlerinden (elektronik haberleşme dahil) faydalanılabilir. (Md. 26).
- Yönetmelikte belirtilen sağlık hizmetleri geçici barınma merkezlerinde veya dışında Sağlık Bakanlığı tarafından sağlanır (Md. 27).
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından geçici korunanlara geçici barınma merkezleri içinde/dışında eğitim hizmetleri sağlanmaktadır. Ayrıca geçici korumadaki bireylerin ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimleri Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) kontrolünde sağlanır (Md. 28).
- AÇSHB kontrolünde geçici korunanlara iş piyasasına erişim hizmeti sağlanır. Belirlenen sektörlerde, coğrafi alanlarda ve iş kollarında bireylere çalışma izni verilmesi bakanlık tarafından sağlanır. Geçici korumanın sona ermesiyle birlikte verilen çalışma izni de sona ermektedir (Md. 29).
- Geçici koruma altındaki birey ve ailelerinden ihtiyaç sahibi olanlara 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu madde 3’te belirtilen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulunun belirleyeceği usul ve esaslar çerçevesinde sosyal yardımlar sağlanabilir. Bu bireylerin sosyal hizmetlere erişimleri AÇSHB tarafından belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde sağlanır (Md. 30).
- Yönetmelikle belirlenen iş ve işlemlerde, geçici koruma altındaki bireylere tercüman ihtiyacı olması halinde tercümanlık hizmeti ücretsiz olarak sağlanır (Md. 31).

Şekil 12. Ulusal Mevzuatta Farklı Statülere Sağlanan Sosyal Hizmetler

Kaynak: 6458 Sayılı YUKK, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-kanunu-ve-yonetmeliği>; Geçici Koruma Yönetmeliği, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gecicikorumayonetmeliği.pdf>, Erişim: 16 Eylül 2019.

Türkiye’de uluslararası koruma ve geçici koruma statülerine sahip göçmenlere yönelik sosyal hizmet uygulamaları çeşitli bakanlıklar ve birimler kontrolünde yürütülmektedir. Yabancılara sağlanan sosyal hizmet uygulamalarının birimler arası iletişim ve koordinasyonun sağlanarak düzenli ve sistemli bir şekilde yürütülebilmesi bağlamında özellikle Suriye krizinin ardından çeşitli birimlerin öne çıktığı görülmektedir. Bu alanda faaliyet gösteren ilgili bakanlık ve birimlerin görevleri aşağıda sunulmuştur.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı:

AÇSHB kendi görev alanı çerçevesinde Türkiye’de yaşayan farklı statülerdeki göçmenlere yönelik olarak bakım, psiko-sosyal destek, rehabilitasyon, koruyucu, önleyici ve sosyal yardım hizmetleri vermektedir. AÇSHB tarafından sunulan söz konusu hizmetler Çizelge 5’te özetlenmiştir.

Çizelge 5. AÇSHB Sosyal Hizmet Faaliyetleri

HİZMET ALANI	FAALİYET
Psiko-Sosyal Destek Hizmetler	<ul style="list-style-type: none"> - Rehberlik ve danışmanlık hizmetleri çerçevesinde bireysel ve grup görüşmeleri yapılması, - İhtiyaç halinde Sağlık Bakanlığı psikiyatri servisine sevk edilmesi, - Sinema, tiyatro, sinema, piknik vb. sosyal etkinlikler düzenlenmesi, - Kültür, sanat, spor aktiviteleri ve meslek edindirme kursları düzenlenmesi, - Ülkesine dönmeye istekli yabancılara ülkelerindeki yaşam şartlarına ilişkin, BM örgütü çalışanlarının da katılımıyla bilgilendirme yapılması, - Suriyeliler tarafından kurulan vakıf ve dernekler ile iş birliği yapılması, - Engelli çocukların bireyselleştirilmiş eğitim programı kapsamında eğitiminin sağlanması için özel eğitim kurumlarınca veya Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon merkezlerince eğitim verilmesinin sağlanması ve ihtiyaç duyulan medikal aparatların temin edilmesi, - Kronik rahatsızlığı olan çocukların ailelerine yönelik rehberlik hizmetinin sağlanması.

Çizelge 5 (Devamı). AÇSHB Sosyal Hizmet Faaliyetleri

HİZMET ALANI	FAALİYET
Çocuklara Yönelik Hizmetler	<ul style="list-style-type: none"> - Yabancı uyruklu çocuklardan korunma ihtiyacı olanlar için öncelikle aile yanında olmak şartıyla 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu doğrultusunda koruyucu destekleyici tedbirlerin uygulanması, - Refakatsiz çocukların ihdas edilen Çocuk Destek Merkezlerinde (İstanbul, Ağrı, Bilecik, Gaziantep, Konya, Yozgat, Van ve Erzincan) hizmet verilmesi, - Göç sürecinde/sonrasında ailesinden ayrı düşen ve korumaya/bakıma alınan çocukların aile bütünlüğünün sağlamak üzere ailelerinin takibinin yapılması, - Kolluk kuvvetlerince terk, buluntu vb. nedenlerle barınma merkezi dışında bulunan refakatsiz çocukların ailelerinin/akrabalarının araştırılması, - Refakatsiz olduğu saptanan 0-18 yaş grubu çocukların ilgili hizmet kuruluşlarına yerleştirilmesi, - Barınma merkezlerinde çocuklar için oyun ve etkinliklerin düzenlenmesi, çocukların sosyalleşmesinin sağlanması, - Barınma merkezi dışındaki yabancı çocukların toplumsal entegrasyonunun sağlanması amacıyla eğitim seminerleri verilmesi, - Çocuklara kıyafet ve bakım hizmeti temin edilmesi, - AB Güven Fonu çerçevesinde oluşturulan "Kayıp Nesiller Olmasın" projesi kapsamında çocukların topluma uyumunun sağlanması.
Kadına Yönelik Hizmetler	<ul style="list-style-type: none"> - Kadın konuk evi, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) ve ilk kabul birimleri aracılığıyla kadına yönelik şiddetin önlenmesi, - Kadınlara yönelik eğitim hizmeti verilmesi, - Kadına yönelik şiddet, resmi nikâh, evlilik yaşı ve kadın hakları konusunda bilinçlendirme faaliyetleri.
Engelli ve Yaşlılara Yönelik Hizmetler	<ul style="list-style-type: none"> - Yabancılardan engelli ve yaşlı bireylere danışmanlık, rehabilitasyon ve destek hizmetleri sunulması, - %40 ve üzeri engelli olanlara bakım merkezlerinde hizmet sunulması, - 60 yaş ve üzeri yaşlıların müracaatına istinaden uygun yerlere yerleştirilmesi.
Sosyal Yardım Hizmetleri	<ul style="list-style-type: none"> - Yabancılardan ihtiyaç sahibi olanlara, 3294 sayılı Kanun doğrultusunda "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik (SYDT)" Fonu Kurulunca belirlenen usul ve esaslar kapsamında yardım yapılması, - Yabancıların gıda, yakacak vb. temel ihtiyaçlarının karşılanması kapsamında aynı ve nakdi yardımların sağlanması, - Kadın ve çocuklar için Şartlı Sağlık ve Eğitim Yardımı gibi düzenli yardımların sağlanması.

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye de Geçici Koruma Statüsündeki Suriye Vatandaşlarına Yönelik Sosyal Uyum ve Psiko-sosyal Destek Çalışmaları Koordinasyon ve Planlama Çalıştayı, 2016: 35-41.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı:

2009 yılında yürürlüğe giren 5902 Sayılı Kanun ile birlikte Türkiye’de meydana gelebilecek afet ve acil durumlara yönelik riskler ve bu durumların sonuçlarına müdahale etme ve kurtarma faaliyetleri yürütme maksadıyla Başbakanlık’ın altında kurulmuştur. (5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 2009, md.1). AFAD son dönemde Suriye’den Türkiye’nin sınır illerine yönelik yoğun göç dalgalarında geçici koruma altındaki Suriyelilere geçici barınma merkezleri (GBM) kurmuş ve olası insani dramları engellemeye çalışmıştır. Ayrıca AFAD tarafından GBM’lerde kalan göçmenlerin beslenme ihtiyaçları ile eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi konusunda sosyal hizmet faaliyetleri gerçekleştirilmiştir (Güneş Aslan, 2018: 64).

Barınma merkezlerinde sunulan eğitim ve sağlık hizmetlerinin yanı sıra AFAD tarafından GBM’lerde sağlanan sosyal hizmetler kapsamında 2016 raporuna göre; 159.538 m² spor alanı, 79 Kuran kursu, 212 mescit, 26.965 m² oyun parkı, 13 internet salonu, 48 dinlenme salonu, 50 itfaiye, 3.512 güvenlik personeli, 433 çamaşırhane, 677 bulaşikhane, 40 kuaför ve 49 market imkânı sağlanmıştır (AFAD, 2016: 46).

Millî Eğitim Bakanlığı:

Türkiye’deki birçok ilde koruma altındaki göçmenlerin dil eğitimi, mesleki eğitim vb. eğitim hizmetleri kapsamında çeşitli projeler gerçekleştirilmektedir. Türk Kızılay’a ait Toplum Merkezleri, belediyeler tarafından açılan eğitim merkezleri, STÖ’leri tarafından faaliyet gösteren kurslar ve MEB ile AB Türkiye Delegasyonu arasında imzalanan “Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi (PICTES)” projesi söz konusu hizmetlere örnek gösterilebilir. Türkiye’de MEB bağlısı “Yaşam Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü” bünyesinde 16 Mayıs 2016 tarihinde “Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı” kurulmuş, bu birim ile yaşanan kitlesel göç akınlarında eğitim hizmetleri ile ilgili faaliyetlerin yürütülmesi amaçlanmıştır (MEB, 2018: 4).

Türk Kızılay:

Türk Kızılay ülkede kayıt altındaki bütün yabancılara insani yardım sağlamaktadır. Suriye krizinin ardından Türkiye'ye yönelik kitlesel göç akımına paralel olarak 2014 yılında Kızılay bünyesinde Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü kurulmuştur. Türk Kızılay Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü; AÇSHB, AFAD, GİGM, BM ajansları, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) vb. göç birimleri ile iş birliği içerisinde. Türk Kızılay Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü, ülkede yardıma muhtaç durumundaki kayıtlı farklı statülere sahip göçmenlere yönelik olarak, acil yardım, uyum ve bütünleşme, ayni ve nakdi yardım gibi hizmetlerin sunulması ve bu alandaki proje ve programların geliştirilerek uygulanmasından sorumludur. Türk Kızılay Göç Hizmetleri Direktörlüğü bünyesinde gerçekleştirilen sosyal hizmetleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Türk Kızılay, 2019):

- Kızılay kart (Ayni/nakdi yardımların dağıtımında kullanılan akıllı kartlar),
- Çocuk koruma alanları (4-18 yaş grubuna yönelik beceri geliştirici ve psiko-sosyal destek faaliyetleri),
- Toplum merkezleri (Kamp dışı bireylere yönelik dil ve meslek kursları, uyum, psiko-sosyal destek, yönlendirme, koruma ve savunuculuk faaliyetleri),
- Sınır Yardımları (Suriye'ye ulaştırılacak bağışların sınır noktalarından gönderilmesi),
- Kabul-barınma-geri gönderme merkezi hizmetleridir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü:

04 Nisan 2013 tarihli ve 6458 sayılı YUKK ile birlikte faaliyetine başlayan GİGM'in kuruluşu söz konusu kanununun 103 'üncü maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir (6458 Sayılı YUKK, Md. 103):

“Göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye’ye giriş ve Türkiye’de kalışları, Türkiye’den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.”

GİGM; geçici koruma statüsünde olan Suriyeliler başta olmak üzere Türkiye’de bulunan farklı statüdeki göçmenlere ilişkin faaliyetlerin yürütülmesinde baş aktörlerden biridir. GİGM teşkilat yapısı merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatı olacak biçimde Şekil 13’te gösterildiği gibi düzenlenmiştir.

Şekil 13. GİGM Teşkilat Yapısı

Kaynak: GİGM, 2019g. Teşkilat Şeması. <https://www.goc.gov.tr/teskilat-semasi>, Erişim: 16 Eylül 2019.

GİGM'nin başlıca görevleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (GİGM, 2019ğ):

- Göç konusunda idari kapasitenin ve mevzuatın geliştirilmesi, göç politikalarının ve stratejilerinin belirlenmesi alanında çalışmaların yürütülmesi, koordine edilmesi ve uygulanması,
- Göç konusundaki işlemlerin yürütülmesi,
- İnsan ticareti mağdurlarını korumaya yönelik işlemlerin yürütülmesi,
- Türkiye'deki vatansız kişilerin tespit edilerek işlemlerinin yürütülmesi,
- Göçmenlerin uyum süreci faaliyetlerinin yürütülmesi,
- Uluslararası koruma ve geçici koruma ile ilgili işlemlerin yürütülmesi,
- Düzensiz göç ile mücadele konusunda ilgili kurumlar ve kolluk birimleriyle koordinasyonun sağlanması, gerekli tedbirlerin geliştirilmesi ve uygulanmasının takip edilmesi,
- Göç konusunda kamu kurum ve kuruluşlarına destek sağlanması,
- Göç alanında yürütülen faaliyetlerin uluslararası standartlar çerçevesinde yürütülmesinin sağlanmasıdır.

1.4.2. Barınma Hizmetleri

Türkiye, Suriye krizinin ardından doğan göç dalgasını karşılayabilmek için 10 ilde kurduğu 26 GBM ile geçici koruma altındaki 256.971 Suriyeliye barınma hizmeti sağlamıştır. Göçmenlere yönelik barınma hizmetlerine ilişkin olarak AFAD'ın 15 Ekim 2018 tarihli raporu incelendiğinde ise bu sayının 9 ilde 15 GBM'ye düştüğü ve toplamda 174.256 Suriyeli ile 4.709 Iraklıya barınma hizmeti sağlandığı görülmektedir. AFAD tarafından yayınlanan bahse konu son rapora istinaden faaliyet gösteren GBM'ler ile ilgili bilgiler Çizelge 6'da gösterilmiştir.

Çizelge 6. Geçici Barınma Merkezleri (15 Ekim 2018)

İL	GBM	BARINMA TİPİ	MEVCUT	TOPLAM MEVCUT
Hatay	Altınözü	2.056 konteyner	8.179 Suriyeli	16.894
	Yayladağı	776 konteyner, 32 betonarme bölme	3.670 Suriyeli	
	Apaydın	1.181 konteyner	5.045 Suriyeli	
Gaziantep	Güveççi *	824 çadır	0	3.732
	İslahiye *	1.552 çadır	0	
	Karkamış *	1.578 çadır	0	
	Nizip-1 *	1.873 çadır	0	
	Nizip-2	908 konteyner	3.732 Suriyeli	
Şanlıurfa	Ceylanpınar	4.972 çadır	17.100 Suriyeli	64.432
	Akçakale	6.461 çadır	21.057 Suriyeli	
	Harran	2.069 konteyner	9.729 Suriyeli	
	Suruç	7.028 çadır	16.546 Suriyeli	
Kilis	Öncüpınar	3.089 konteyner	9.898 Suriyeli	24.164
	Elbeyli Beşiriye	3.586 konteyner	14.266 Suriyeli	
Mardin	Midyat *	1.053 çadır	0	0
Kahramanmaraş	Merkez	5.008 konteyner	16.309 Suriyeli	21.018
			4.709 Iraklı	
Osmaniye	Cevdetiye	3.352 konteyner	13.585 Suriyeli	13.585
Adıyaman	Merkez	2.302 çadır	0	0
Adana	Sarıçam	6.136 konteyner	26.176 Suriyeli	26.176
Malatya	Beydağı	1.977 konteyner	8.964 Suriyeli	8.964
TOPLAM		27.675 çadır/ betonarme	54.703 kişi (%30,6)	174.256 Suriyeli
		30.138 konteyner	124.262 kişi (%69,4)	4.709 Iraklı
		57.813 Barınma Yeri		178.965 Göçmen

*Geçici süreyle kapatılmıştır.

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı AFAD, Geçici Barınma Merkezleri, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/15_10_2018_Suriye_GBM_Bilgi_Notu_1.pdf, Erişim: 16 Eylül 2019.

Mart 2018 ayı itibariyle GBM'ler AFAD kontrolünden GİGM kontrolüne devredilmiştir. GBM'lerde tüm çocuklar için okul öncesi dâhil eğitim hizmetleri, Türk vatandaşları ile aynı standartlarda sağlık hizmetleri sunulmakta ve ibadethane, market gibi olanaklar sağlanmaktadır. Ayrıca yetişkin eğitimi kapsamında, eğitim merkezleri ile mesleği olmayanlara yeterli becerilerin kazandırılarak meslek sahibi olmalarına destek faaliyetleri yürütülmektedir.

2018 yılından itibaren özellikle çadır kent tipindeki barınma merkezlerindeki kötü yaşam koşulları buradaki göçmenlerin GBM dışına çıkmalarına ve bazı GBM'lerin kapatılmasına sebep olmuştur (Fıstık, 2019). GİGM'in Temmuz 2019 verilerine göre hâlihazırda sekiz ilde 11 GBM'nin faaliyet gösterdiği ve toplam 108.732 yabancıya barınma hizmeti verildiği belirtilmektedir (GİGM, 2019h). Bu durum Ekim 2018'de 178.965 olan göçmen sayısının yaklaşık %40 oranında azaldığını göstermektedir.

Çadır kentlerdeki kötü koşulların yanı sıra GBM'lerin kapatılmasındaki diğer bir sebep ise; 24 Haziran 2018 seçimleri öncesi Gaziantep mitinginde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın; *"Seçimin ardından tüm Suriye topraklarını güvenli hale getirmeyi ve misafirlerimizin tamamının evlerine dönmelerini sağlamayı hedefliyoruz"* şeklindeki beyanı olmuştur. Nitekim kapatılan barınma merkezlerinden ayrılan bazı göçmenlerin ülkesine döndüğü belirtilmekle birlikte, yarısından fazlasının Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis gibi Güney doğu Anadolu'da sınıra yakın şehirlere yöneldiği ifade edilmektedir (Fıstık, 2019).

Türkiye'de devlet kurumlarının yanı sıra STÖ'lerin de koruma altında bulunan göçmenlere çeşitli sosyal hizmetler sunduğu görülmektedir. Özellikle geçici koruma altındaki Suriyelilerin toplumsal kabul düzeyinin korunması doğrultusunda eğitim, mesleki yeterlilik ve üretime katılabilme noktasında hizmetler sunulmaktadır (Sezik, 2017: 3). Bununla birlikte Türkiye'de GBM'lerin faaliyet gösterdiği ilk zamanlarda uluslararası ve ulusal STÖ'lerin barınma merkezlerine girişine devlet izin vermemiştir. GBM'lerde faaliyet gösteren tek

kurum AFAD olmuş, topladığı yardımları AFAD kanalıyla GBM'lere ulaştıran İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) ise göçmenlere dolaylı olarak yardım sağlayan ilk STÖ olmuştur. Nitekim 2012-2018 yılları arasında İHH tarafından sağlanan barınma hizmetleri kapsamında; Suriye içerisinde 27 çadır kent ve 6 konteyner kent, 17.506 çadır, 2.248 çift katlı konteyner, 104.455 çadır malzemesi, 392.526 inşaat malzemesi ve pilot proje olarak İdlip'te bir köy inşası yapılmıştır (İHH, 2019).

GBM'lerdeki göçmenlerin zamanla kentlere yayılması devletin kontrolde yetersiz kalmasına sebep olmuş ve bu noktada STÖ'ler faaliyetlerini hızlandırmıştır. STÖ'lerin faaliyetleri genel olarak yol gösterme, hak savunuculuğu, maddi yardım veya destek sağlama şeklinde olmaktadır. STÖ tüzüğünde göçmenlere veya sığınmacılara yönelik yardım faaliyetlerini hedef alan kuruluş sayısının sınırlı olmasına rağmen, çok sayıda STÖ'nün kuruluş amacını genel ifadelerle "ihtiyaç sahiplerine ulaşmak ve yardım etmek" şeklinde belirlemiş olması STÖ'lerin faaliyetlerini göçmen politikaları üzerinde yoğunlaştırmalarına izin vermiştir (Mackreath ve Sağnıç, 2017: 2).

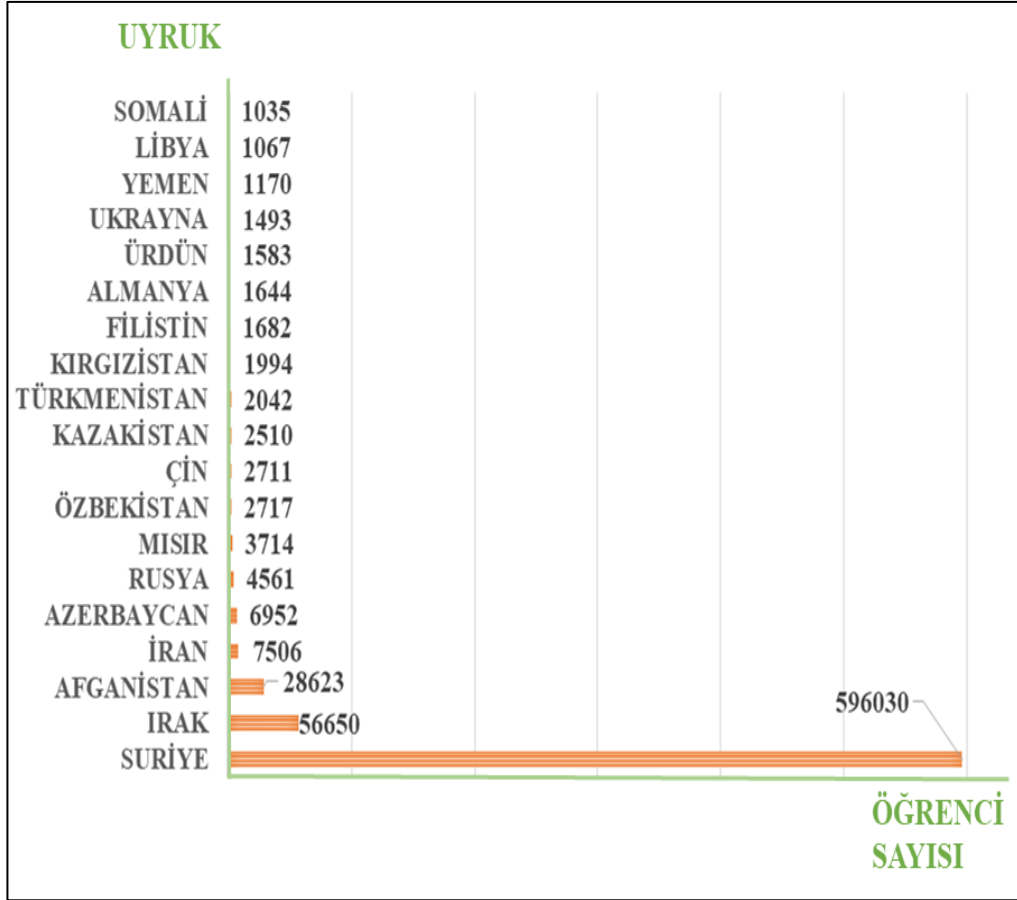
Türkiye'de STÖ'lerin sağladığı hizmetler çeşitlilik göstermekte, genel olarak gıda yardımı, kıyafet yardımı, temizlik malzemesi yardımı, yakacak yardımı, eğitim çalışmaları, sağlık hizmeti, kültür-sanat etkinlikleri, psiko-sosyal destek hizmetleri, toplumsal uyum çalışmaları, hukuki danışmanlıklar vb. yardım ve projeleri içermektedir (Mackreath ve Sağnıç, 2017: 21).

STÖ'lerin göçmenlere yönelik çalışmalarındaki yaklaşımları dikkate alındığında kuruluşların "hak temelli" ve "inanç temelli" olacak şekilde iki gruba ayrıldığını söylemek mümkündür. Hak temelli yaklaşım sergileyen STÖ'lerin daha "seküler" bakış açısıyla hareket ettiği, inanç temelli yaklaşım sergileyen STÖ'lerin ise göçmenlere bakışlarında ise "ensar", "muhacir" vb. inanç temelli algının hâkim olduğu görülmektedir. Hak temelli yaklaşımda mevcut kaynakların eşit olarak paylaşılması esas alınmakta, inanç temelli yaklaşımda ise ötekileştirilmiş gruplara hizmet sağlanabilmesi için kaynak teminine odaklanılmaktadır. Bu

durum inanç temelli yaklaşımın güçsüzlerin kaynaklar üzerindeki haklarını savunmaya destek olmayı gerektirmesi yönüyle sürecin politikleşmesine sebep olmaktadır (Mackreath ve Sağınç, 2017: 15). Bu noktada STÖ'ler tarafından sergilenen farklı yaklaşımların, başta barınma hizmeti olmak üzere farklı koruma statüsündeki göçmenlere sağlanan hizmetlerin uygulanma biçimi açısından ayrımcı yansımaları olacaktır. Diğer bir ifadeyle bu durum göçmenlere yönelik uygulamalarda bulanık ve karmaşık bir sürecin devamına katkı sağlayacaktır.

1.4.3. Eğitim Hizmetleri

Türkiye'deki farklı koruma statüsüne sahip göçmenlerin eğitim faaliyetlerinin çerçevesi MEB tarafından 2014 yılında yayınlanan "Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi" ile ortaya konmuş, ayrıca aynı yıl yürürlüğe giren "Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 28'nci maddesinde de ülkedeki yabancıların eğitim faaliyetlerinin GBM'ler içinde ve dışında MEB kontrolünde ve sorumluluğunda yürütüleceği belirtilmiştir (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014, Md. 28). GİGM Eylül 2018 verilerine göre Türkiye'de eğitim çağında olan ve yabancı öğrenci sayısının 1.234.439 olduğu açıklanmıştır. Söz konusu öğrencilerin uyruklarına göre dağılımı Şekil 14'te gösterilmiştir. Bu öğrencilerden %59,67'sinin (736.628 kişi) "e-okul" ve "Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi (YÖBİS)" vasıtasıyla okula erişimleri sağlanmıştır (MEB, 2018: 8).

Şekil 14. Türkiye'deki Tüm Yabancı Öğrenciler

Kaynak: MEB, 2018: 8, https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_12/03175027_03-12-2018__Yinternet_BYlteni.pdf, Erişim: 16 Eylül 2019.

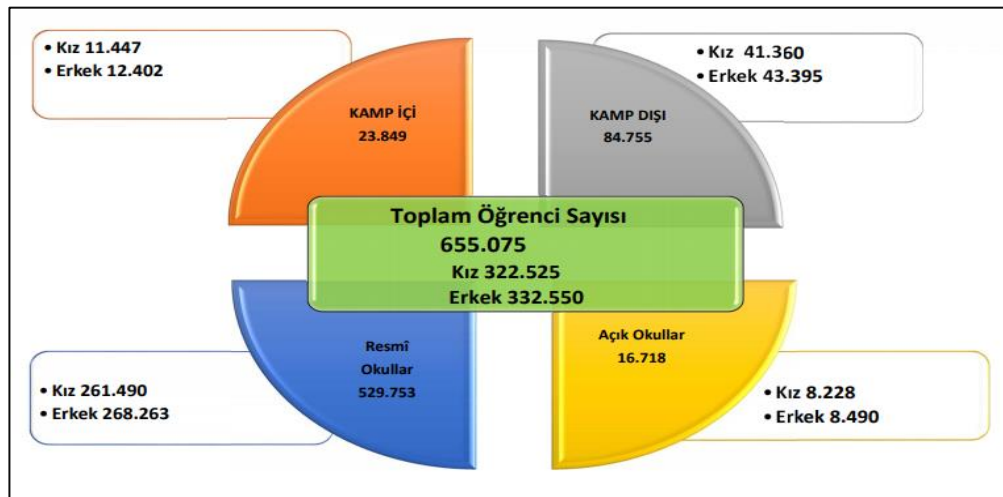
Suriye krizinin ardından yabancıların eğitimine ilişkin politikalar özellikle geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda göçmen çocukların Türk okullarında eğitimine imkân tanınmış, ancak çocukların Türkçe'ye hâkim olmamaları nedeniyle bu durum yabancılar tarafından tercih edilmemiştir. Bunun bir sonucu olarak yabancılara Arapça müfredat ile eğitim imkânı sağlayan Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) açılmıştır. Bu merkezlerin finansmanlarının sağlanmasında STÖ'ler aktif rol almıştır (TBMM, 2018: 86-87).

İlk zamanlarında STÖ'lerin ve gönüllülerin finansmanlarıyla yürütülen GEM'ler, sonraki zamanlarda MEB bünyesine alınarak buralarda çalışacak Suriyeli öğretmenlere MEB tarafından eğitimler verilmiştir. Öğrencilerin devlet okullarına geçişinde basamak görevi gören bu eğitim merkezlerine başlayan öğrenciler

yeterli Türkçe eğitiminden sonra devlet okullarına yönlendirilmiştir. Hâlihazırda GEM'lerin kapatılma süreci devam etmekte olup Aralık 2018 tarihi itibarıyla 19 ildeki toplam 215 GEM faaliyet göstermektedir (Kaya, 2019: 25-28). Çalışmanın bu bölümünde farklı statüye sahip göçmenlere sağlanan eğitim hizmetleri; örgün eğitim, yükseköğretim ve yaygın eğitim alanları olacak şekilde üç başlık altında ele alınacaktır.

Örgün Eğitim:

MEB bağlısı “Yaşam Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü” bünyesinde 16 Mayıs 2016 tarihinde kurulan “Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı tarafından yayınlanan Aralık 2018 tarihli “Geçici Koruma Kapsamı Altındaki Öğrencilerin Eğitim Hizmetleri” raporuna göre eğitim çağında olan 1.047.536 geçici koruma altındaki Suriyelinin kademeli olarak MEB bağlısı resmî okullara kaydedilmesi faaliyetleri devam etmektedir. MEB bağlısı resmi okullarda 475.152 Suriyeli ile 54.601 Iraklı göçmen olmak üzere toplam 529.753 öğrenciye Türkçe müfredat ile eğitim verilmektedir. Şekil 15'te görüldüğü üzere kamp içi, kamp dışı ve açık okullar da dikkate alındığında toplam 655.075 öğrencinin örgün eğitime erişimi sağlanmaktadır (MEB, 2018: 5).

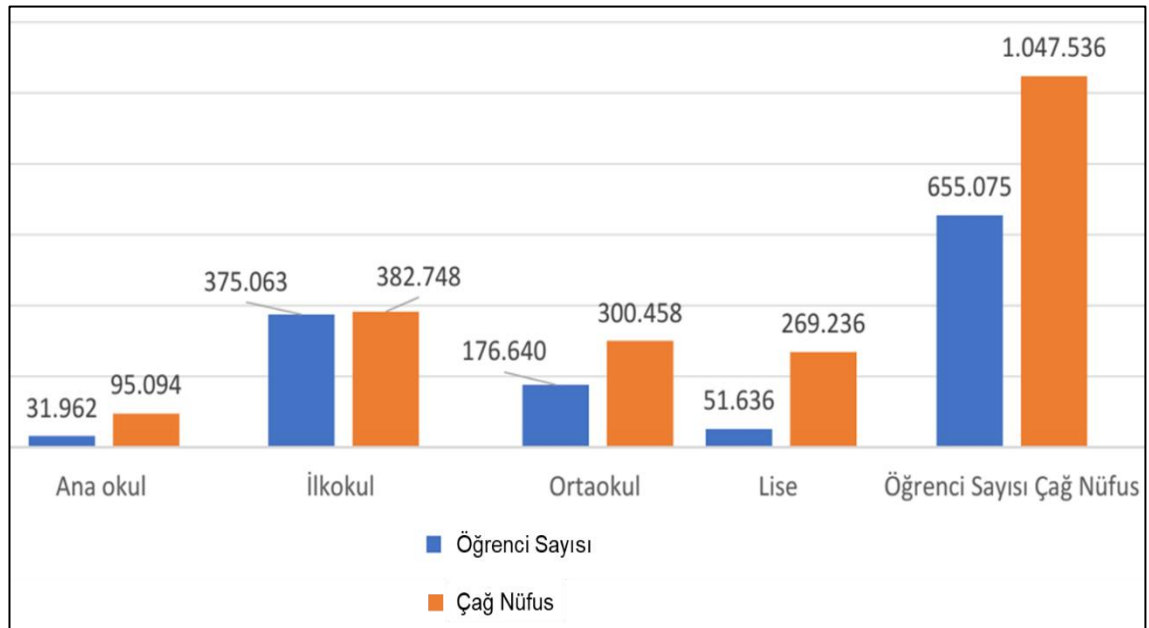

Şekil 15. Okullara Göre Öğrenci Sayıları

Kaynak: MEB, 2018: 4, https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_12/03175027_03-12-2018__Yinternet_BYIteni.pdf, Erişim: 16 Eylül 2019.

Türkiye’de Türk aileleri için 2003 yılında başlatılan “Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY)” programı Mayıs 2007 itibariyle ülkede yaşayan uluslararası ve geçici koruma altındaki yabancıların çocuklarını da kapsamına almıştır. Türkiye’de koruma altındaki göçmenlere sağlanan bu destek; AÇSHB, MEB, UNICEF ve Türk Kızılay iş birliğiyle yürütülmekte, AB İnsani Yardım ve Sivil Koruma Genel Müdürlüğü (ECHO), Norveç Hükümeti ve ABD tarafından da desteklenmektedir. Bu programda kız çocuklarına pozitif ayrımcılık uygulanmakta ve öğrencilerin anaokulundan itibaren 12. sınıfa kadar eğitimlerine devam etmesinde destek verilmesi amaçlanmaktadır (Erdoğan, 2018a: 36).

Ülkede örgün eğitime devam eden geçici koruma altındaki bireylerin eğitim kademelerine göre okullaşma durumları Şekil 16’da gösterilmektedir. Buna göre okullaşma en fazla ilkokullarda en az liselerde olmuştur.

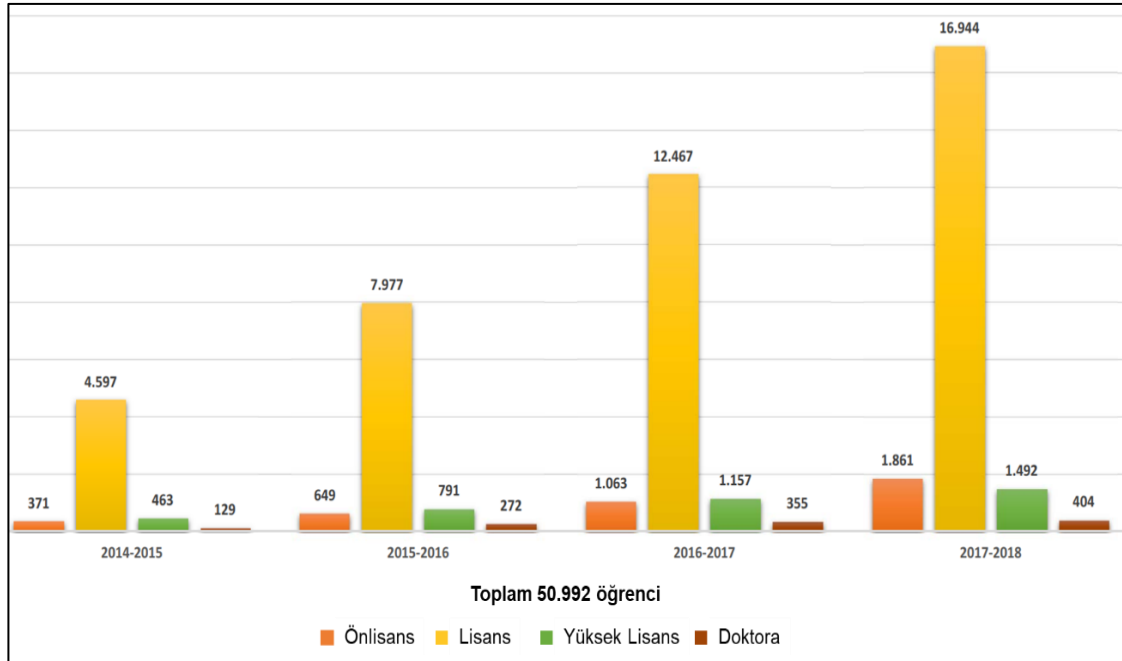
Şekil 16. Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma

Kaynak: MEB, 2018: 6, https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_12/03175027_03-12-2018__Yinternet_BYIteni.pdf, Erişim: 16 Eylül 2019.

Yükseköğretim:

Türkiye’de Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından 2012 yılında yapılan düzenlemelerden sonra geçici koruma altındaki Suriyelilerin yedi ilde belirlenen devlet üniversitelerinde özel öğrenci statüsüne alınması sağlanmıştır. 2013 yılından itibaren ise Suriye’de üniversite öğrenimi gördüğünü belgeleyen Suriyelilerin Türkiye’deki bir devlet üniversitesinde öğrenimine devam etmesi imkânı getirilmiştir. 2015’de getirilen YÖK kararı ile sınır bölgelerde belirlenen sekiz üniversitede Suriyelilerin Arapça ya da başka dillerde eğitim yapabileceği programlar açılmıştır. Yükseköğretim alanındaki söz konusu ilave düzenlemelerin yanı sıra Türkiye’de herhangi bir üniversiteye başvuru yapmak isteyen Suriyeli göçmenler ülkede yaşayan diğer yabancılarla aynı şartlarda başvuru yaparak eğitim alabilmektedir. Geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenler, Türkiye’deki yüksek öğrenimleri esnasında katkı ücretlerinden muaf tutulmakta, söz konusu ücretler Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından karşılanmaktadır (Erdoğan, 2017: 16-18).

Türkiye’de YÖK verilerine göre 2014-2018 yılları arasında örgün eğitimden yükseköğretime geçen koruma altındaki öğrenci sayısı toplamda 50.992’dir. Söz konusu öğrencilerin yıllara göre lisans durumları Şekil 17’de gösterilmiştir.

Şekil 17. Yükseköğretime Geçiş Sağlanan Öğrenci Sayıları (2014-2018)

Kaynak: MEB, 2018: 7, https://hbogm.meb.gov.tr/meb_ajs_dosyalar/2018_12/03175027_03-12-2018__Ynternet_BYlteni.pdf, Erişim: 16 Eylül 2019.

Yaygın Eğitim:

Farklı statülerde koruma altında bulunan yabancıların sosyal yaşama katılabilmeleri ve eğitime uyum süreçlerinde dil problemi en önemli sorun olarak görülmektedir. Bu kapsamda MEB tarafından ayrı yaş seviyelerine göre “Yabancılar için Türkçe Öğretimi” modülleri geliştirilmiştir. Buna göre “e-yaygın” verilerine istinaden 2014-2018 yılları arasında 6-12 yaş arası toplam 28.686, 13-17 yaş arası toplam 5.726 ve 18 yaş üstü toplam 197.917 çocuk/yetişkine farklı seviyelerde Türkçe eğitimi verilmiştir (MEB, 2018: 10).

Dil eğitimlerinin yanı sıra Halk Eğitim Merkezlerindeki genel, mesleki ve teknik kurslarda yetişkinlere meslek edindirme eğitimleri verilmektedir (TBMM, 2018: 88). Bu bağlamda 2014-2018 yılları arasında %60’ı kadın olmak üzere toplam 345.927 kişi genel kurslara, %73’ü kadın olmak üzere toplam 66.600 kişi mesleki ve teknik kurslara iştirak etmiştir (MEB, 2018: 11). Ayrıca yaygın eğitimler kapsamında, Halk Eğitim Merkezleri tarafından yabancı dil, kişisel gelişim, spor,

sanat ve tasarım alanlarında da eğitimler verilmektedir (Kamu Denetçiliği Kurumu [KDK], 2018: 145-146).

1.4.4. Sağlık Hizmetleri

Türkiye’de yasal mevzuata göre uluslararası koruma başvurusu veya statüsü sahibi, geçici koruma kimlik sahibi ve vatansız olarak tanımlanan göçmenlerden ödeme gücü bulunmayan ve sağlık güvencesi olmayanlar, 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümlerine tabidirler. Diğer bir ifadeyle genel sağlık sigortalı sayılmaktadırlar. Bu bağlamda Türkiye’de bulunan göçmenlerin sağlık hizmetleri devlet tarafından karşılanmaktadır.

Ulusal mevzuat incelendiğinde uluslararası koruma başvurusunda bulunan veya bu statüye sahip olan yabancılara sunulacak sağlık hizmetleri YUKK, 89’uncu maddede, geçici koruma statüsüne sahip bireylere yönelik sağlık hizmetleri ise Geçici Koruma Yönetmeliği 27’nci maddede Şekil 18’de olduğu gibi düzenlenmiştir.

ULUSLARARASI KORUMA STATÜSÜNE YÖNELİK SAĞLIK HİZMETLERİ

- Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden; herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayanlar 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümlerine tabidir. Genel sağlık sigortasından faydalanacak kişilerin primlerinin ödenmesi için Genel Müdürlük bütçesine ödenek konulur. Primleri Genel Müdürlük tarafından ödenenlerden ödeme güçlerine göre primin tamamı veya belli bir oranı talep edilir.
- Sağlık güvencesi veya ödeme gücünün bulunduğu veya başvurunun sadece tıbbi tedavi görmek amacıyla yapıldığı sonradan anlaşılanlar, genel sağlık sigortalılıklarının sona erdirilmesi için en geç on gün içinde Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilir ve yapılan tedavi ve ilaç masrafları ilgililerden geri alınır.

GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNE YÖNELİK SAĞLIK HİZMETLERİ

- Sağlık hizmetlerini yürütmek üzere sürekli faaliyet gösterecek sağlık merkezleri kurulabilir. Sağlık merkezinin bulunması halinde, yeterli sayıda ambulans ve sağlık personeli bulundurulur.
- Temel ve acil sağlık hizmetleri ile bu kapsamdaki tedavi ve ilaçlardan hasta katılım payı alınmaz.
- Geçici korunanlar acil ve zorunlu haller dışında, özel sağlık kuruluşlarına doğrudan başvuramazlar.
- Bulaşıcı hastalık riskine karşı gerekli tarama ve aşılar yapılarak her türlü önlem ve tedbir alınır.
- Üreme sağlığıyla ilgili olarak yetkili personel tarafından bilgilendirme yapılır ve destek faaliyetleri yürütülür.
- Kişisel veya toplu kullanım alanlarının sağlığa uygunluğu kontrol edilerek, tespit edilen aksaklıkların giderilmesi ve geçici barınma merkezlerinin bulunduğu çevre koşullarının sağlık açısından uygun hale getirilmesi sağlanır.
- Geçici korunanlar arasında madde bağımlılığı veya psikolojik sorunları olduğu tespit edilenler hakkında sağlık kurumuna nakli de içerebilecek şekilde gerekli tedbirler alınır.
- Çocuklara yönelik gerekli aşılardan yapılması amacıyla gerekli tedbirler alınır.
- Barınma merkezleri oluşturulurken gerekli olan uygun fiziki donanım kurulur ve Sağlık Bakanlığına teslim edilir.

Şekil 18. Ulusal Mevzuatta Farklı Statülere Sağlanan Sağlık Hizmetleri

Kaynak: 6458 Sayılı YUKK, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-kanunu-ve-yonetmeliği>; Geçici Koruma Yönetmeliği, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gecicikorumayonetmeliği.pdf>, Erişim: 16 Eylül 2019.

Ülkede kurulan GBM’lerde geçici koruma altındaki göçmenlere sunulan sağlık hizmetleri AFAD (Mart 2018’den itibaren GİGM) koordinesinde Sağlık Bakanlığı tarafından sağlanmıştır/sağlanmaktadır. AFAD’ın 15 Ekim 2018 tarihli raporuna göre GBM’lerin sağlık hizmet kapasitesine ilişkin bilgiler Çizelge 7’de gösterilmektedir.

Çizelge 7. Geçici Barınma Merkezleri Sağlık Hizmet Kapasitesi

GBM’lerde çalışan sayısı				Türkiye geneli sağlık hizmeti verileri			
Türk doktor	Türk sağlık personeli	Suriyeli doktor	Suriyeli sağlık personeli	Poliklinik	Hastanede yatan	Doğum	Ameliyat
156	186	109	137	34.501.808	1.423.844	302.470	1.188.606

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı AFAD, Geçici Barınma Merkezleri, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/15_10_2018_Suriye_GBM_Bilgi_Notu_1.pdf, Erişim: 16 Eylül 2019.

Türkiye’de kamp dışında yaşayan geçici koruma statüsündeki yabancıların sağlık hizmetleri ise AFAD tarafından yayınlanan 18 Ocak 2013 tarihli genelgeye göre; geçici koruma altındaki göçmenler 81 ildeki herhangi bir sağlık kurumundan ücretsiz olarak sağlık hizmeti alabilmektedir. Genelgeye göre bu hizmetin ücreti sağlık kurumunun bulunduğu ilin valiliğine fatura edilmektedir. AFAD’ın “Geçici Koruma Altındaki Yabancılara İlişkin Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi” konulu 12 Ekim 2015 tarihli genelgesi gereği geçici koruma altındaki yabancılara yönelik sağlık hizmetleri aşağıda olduğu gibi özetlenebilir (AFAD, 2015: 1-3):

- Kayıt işlemlerini tamamlamayan göçmenler sadece acil sağlık hizmetleri ile salgın ve bulaşıcı hastalıklardan korunma hizmetlerinden faydalanabilir.
- Genel sağlık sigortası kapsamına giren hizmetler haricindeki sağlık hizmetlerinden faydalanamazlar.

- 2'nci ve 3'üncü Basamak sağlık kuruluşlarındaki hizmetler de dâhil olmak üzere, aşilar hariç Sosyal Güvenlik Kurumunun (SGK) bedelini karşılamadığı sağlık hizmeti verilemez.
- Çalışma izni olan sosyal güvenlik kapsamına giren kişiler hariç olmak üzere karşılanan reçetelerde katılım payı alınmaz.
- Ülkeye girmeden önce oluşan organ ve uzuv kayıpları ile ilgili tedavi giderleri karşılanmaz.

Uluslararası koruma ve geçici koruma statüsündeki göçmenlerin sağlık hizmetlerinde birinci basamak sağlık kuruluşlarına başvurmaları esas alınmakla birlikte 2'nci ve 3'üncü Basamak sağlık kuruluşlarına da başvurmaları mümkündür. Sağlık Bakanlığının 15.08.2003 tarihli Genelgesine göre Türkiye'de sağlık kuruluşlarının tabi olduğu basamaklar şu şekildedir (Sağlık Bakanlığı, 2003: 1):

- Birinci Basamak Sağlık Kuruluşları: Sağlık ocağı, resmi kurum tabipliği, verem savaş dispenseri, ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması merkezi, SSK sağlık istasyonu ve dispenseri, sağlık merkezi,
- İkinci Basamak Sağlık Kuruluşları: SSK Hastaneleri, eğitim-araştırma hastanesi olmayan devlet hastaneleri, özel dal hastaneleri ve diğer resmi kurum hastaneleri,
- Üçüncü Basamak Sağlık Kuruluşları: Üniversite hastaneleri, eğitim-araştırma hastaneleri, özel dal eğitim ve araştırma hastaneleridir.

Uluslararası koruma ve geçici koruma statüsündeki göçmenler; birinci basamak sağlık kuruluşlarında tanı, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanabilmekte, ayrıca bu kuruluşlarda bulaşıcı hastalık riski karşısında gerekli olan aşı ve tarama hizmetlerini, kadın üreme sağlığı ve bebek/çocuk/ergenler için sağlanan hizmetlerini alabilmektedir. Statü sahibi göçmenler ayrıca 2'nci ve 3'üncü Basamak sağlık kuruluşlarına doğrudan başvurabilmektedir. Ancak bu bireyler Üniversitelerin Sağlık Uygulama-Araştırma Merkezlerine ve özel hastanelere doğrudan başvuramamaktadır. İstisnai haller

ve acil durumlar haricinde söz konusu hastanelere sevksiz gidilmesi halinde ücretsiz sağlık hizmetinden faydalanmak mümkün değildir. Ayrıca bu hastanelere sevkler, yalnızca kanser, yanık tedavileri, acil sağlık sorunları ve yoğun bakım durumlarında söz konusu olmaktadır (Refugee Rights Turkey, 2019).

Koruma altındaki göçmenlere yönelik sağlık hizmetlerinde devlet kuruluşlarının yanı sıra STÖ'ler de faaliyet göstermektedir. Suriyelilerin kitlesel akını sonrasında STÖ'ler ile birlikte USTÖ'lerin de Türkiye'ye yönelik faaliyetlerinin arttığı görülmüştür. Ancak Türkiye bazı kaygılarından dolayı USTÖ'lerin faaliyetlerine çok sıcak bakmamış ve izin konusunda sıkı bir tutum sergileyerek 2013 yılı sonuna kadar sadece 10 USTÖ'ye izin vermiştir. Özellikle 2015 yılında Akdeniz'de artan boğulma vakaları sonrasında ise USTÖ'lerin bölgeye yönelik talepleri artmış ve Türkiye'nin izin politikasında yumuşamaya gitmesi sonucun USTÖ'lerin sayısında artış yaşanmıştır (Mackreath ve Sağınç, 2017: 41).

UNHCR tarafından 2017 yılı aralık ayı itibariyle Türkiye'deki Suriyelilere yönelik yapılan harcamaların açıklandığı raporda Türkiye'de 270 aktif STÖ'nün faaliyet gösterdiği açıklanmıştır. Bunlar arasından sağlık hizmetleri sunan ulusal STÖ'ler ile USTÖ'lerden bazıları Çizelge 8'de gösterilmiştir (Mazman ve İzci, 2018: 284).

Çizelge 8. Türkiye'de Sağlık Hizmeti Veren Ulusal/Uluslararası STÖ'ler

STÖ	Faaliyet	Kayıtlı olduğu ülke
Deutsche Welthungerhilfe	İnsani yardım	Almanya
İslamic Relief Worldwide	İnsani yardım	İngiltere
MSF İspanya Sınır Tanımayan Doktorlar	Sağlık hizmeti	İsviçre
IMC International Medical Corps	Sağlık ve eğitim hizmetleri	ABD
MFS Sınır Tanımayan Doktorlar HQ	Ruh sağlığı ve anne-çocuk sağlığı merkezi açmış, uluslararası mavi hilal insani yardım ve	İsviçre

	kalkınma vakfı (ıbc) ile yaşama destek derneğiyle birlikte sağlık hizmetleri	
Caritas Türkiye	Tıbbi yardım ile birlikte personel desteği	Vatikan
AID Uluslararası Doktorlar Birliği	Sağlık hizmeti	Türkiye
Yaşama Destek Derneği	Travma ve uyum sorununu azaltmaya yönelik ruh sağlığı ve psiko-sosyal destek çalışmaları	Türkiye
Yeryüzü Doktorları	Sağlık projeleri	Türkiye
WHO Dünya Sağlık Örgütü	Sağlık hizmeti	ABD
Mülteciyim Hemşerim Dayanışma Ağı	İnsani yardım	Türkiye
Bülbülzade Eğitim, Sağlık ve Dayanışma Vakfı	İnsani yardım	Türkiye
Umut-Der	İnsani yardım	Türkiye

Kaynak: Mazman, İ. ve İzci, L. (2018). Syrian Immigrants Supported by National and International Organizers. Journal of Institute of Economic Development and Social Researches, 4(9): 291.

1.4.5. Psiko-Sosyal Destek Hizmetleri

Zorunlu olarak ülkelerini terk eden göçmenlerin yaşadıkları süreçte ciddi travmalara maruz kaldığı ve bunun doğal bir sonucu olarak göçmenlerde stres bozuklukları ve ruhsal hastalıklar gibi rahatsızlıkların sıkça görüldüğü söylenebilir. Bu tür rahatsızlıkların giderilmesi ve göçmenlerin yerleştikleri ülkelere uyum sağlayabilmeleri açısından psiko-sosyal destek almaları önem arz etmektedir.

Türkiye’de koruma altındaki farklı statülere sahip göçmenlere yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri AÇSHB sorumluluğunda yürütülmektedir. Diğer kurumların, STÖ’lerin ve USTÖ’lerin yapacağı psiko-sosyal destek hizmetler de AÇSHB koordinasyonunda ve denetiminde yürütülmektedir. AÇSHB bünyesinde yer alan “Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Göç Afet ve Acil Durumlarda Psiko-Sosyal Destek Dairesi Başkanlığı” koordinesinde psiko-sosyal destek birimleri vasıtasıyla 2014-2018 yılları arasında yaklaşık 315.000 göçmene psiko-sosyal destek hizmeti verildiği belirtilmektedir (TBMM, 2018: 261).

Türkiye’de koruma altındaki göçmenlere yönelik psiko-sosyal destek hizmetlerinin başında UNICEF Türkiye Temsilciliği ile AFAD iş birliğinde gerçekleştirilen “Aile Eğitim Programı (AEP)” gelmektedir. AEP kapsamında; sağlık okuryazarlığı, çocuk ve ergen sağlığı, sağlıklı yaşama ve hastalıklardan korunma, ilk yardım, üreme sağlığı, sağlıklı annelik, yaşamın ilk çeyreği, aile yaşam becerileri, evlilik ve aile yaşamı, okul-aile ilişkileri vb. gibi konulardan oluşan çok sayıda modül yer almaktadır. Eğitim, sağlık, hukuk, medya, iletişim, ekonomi başta olmak üzere çeşitli konularda Arapça kitaplar bastırılarak koruma altındaki göçmenlerin toplumsal yapıya entegre olmalarına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca psiko-sosyal destek hizmetleri kapsamında Türkiye’de çeşitli illerde kamp içinde ve dışında psiko-sosyal destek merkezleri kurulmuştur/kurulmaktadır.

Yaşadıkları göç sürecinde maruz kaldıkları ciddi problemler sonucunda dezavantajlı bir konuma giren göçmenlerin hassas vakalarla karşılaşma olasılığı yüksektir. Bu vakaların başında; çocuk işçiliği vakaları, genelde refakatsiz çocukların maruz kaldığı insan kaçakçılığı vakaları, cinsiyete dayalı şiddet vakaları, erken yaşta evlilikler, seks işçiliği vb. gibi vakalar sıralanabilir. Aşağıdaki kısımlarda Türkiye’de yaşayan koruma altındaki göçmenlere psiko-sosyal desteği zorunlu kılan ve maruz kalma ihtimalleri yüksek olan hassas vakalar ele alınmıştır.

Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyelilerden kamp içinde %53, kamp dışında %49 olacak şekilde yaklaşık yarısının 0-18 yaş grubu çocuklardan oluştuğu bilinmektedir. Ayrıca kamplarda yaşayan 3.969 çocuk babasız, 390 çocuk ise annesiz durumdadır. Anne ve babası olmayan çocuk sayısı 290’dır. Kamp dışındaki duruma bakıldığında ise tek ebeveynli çocuk sayısı 53.253 olmakla birlikte bu sayının %85’e yakınının babası bulunmamaktadır (TBMM, 2018: 82). Bu noktada refakatsiz olduğu saptanan çocuklar için Türkiye’de uluslararası ve ulusal mevzuattaki düzenlemeler doğrultusunda psiko-sosyal destek hizmetleri yürütülmektedir.

AÇSHB ve GiGM tarafından yürütülen ortak çalışmayla Türkiye’de refakatsiz olduğu tespit edilen çocukların kayıt sisteminden aile takibi ve izlemesi yapılarak tekrardan ailelerine dönmelerine çalışılmaktadır. 0-18 yaş aralığı yabancı uyruklu refakatsiz çocukların Bakanlığa intikal etmesi halinde en yakın ve uygun sosyal hizmet kuruluşunda koruma altına alınması sağlanmaktadır. Günümüzde ülkede yaygın olarak Suriyeli, Afgan, Iraklı, Somalili ve Güney Afrikalı refakatsiz çocuklar bulunmaktadır. Bu çocuklar Konya, Ağrı, Yozgat, Bilecik, Gaziantep, Van, Erzincan ve İstanbul illerinde oluşturulan Çocuk Destek Merkezlerine yerleştirilmektedir (TBMM, 2018: 83).

Türkiye’de koruma altındaki göçmenler arasında çocuk sayısının yüksek olması çocuk işçiliğini kaçınılmaz bir sorun olarak gündeme getirmektedir. Göçmen ebeveynlerin çocuklarının eğitimlerini bıraktırarak onları çalışma yaşamına sokmaları sıkça karşılaşılan bir durumdur. Çocuk emeğinin sömürülmesi kanunlara aykırı bir durum olmakla birlikte çocukların kayıt dışı istihdam edilmesi birçok ülkenin sorunu haline gelmiştir. Çocukların çok düşük ücretlerde ve güvencesiz olarak çalıştırılması çocuk işçiliğini işverenler açısından da cazip bir işgücü piyasası haline getirmiştir (Türkmen, 2018: 86).

Karataş ve diğerleri (2016) tarafından yapılan “Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar” isimli araştırmada Suriyeli çocukların yaşadığı hanelerin aylık geliri ortalama 1301,35 TL olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla yaşanan ekonomik zorluklardan dolayı Suriyeli çocukların çoğunluğunun çalıştığı tespit edilmiştir. Ayrıca aynı araştırmada Suriyeli çocukların okullarını terk etme sebeplerinin genellikle çocuk işçiliğinden kaynaklandığı görülmüştür (Karataş, Attepe Özden, Ege, Fırat, Erim ve Arslan, 2016: 58).

Yasal düzenlemeler eğitimlerini tamamlamak şartıyla 14 yaş üzeri çocuklara yaşlarına uygun işlerde çalışabilme imkânı tanımaktadır. Ancak koruma altındaki göçmen çocukların ve özellikle de refakatsiz çocukların yaşlarına uygun olmayan işlerde çalıştırıldıkları görülmektedir (Türkmen, 2018: 131-140). Göçmenler arasında en kırılgan grup olan refakatsiz çocukların insan ticareti gibi tehlikelerle

karşı karşıya kalması nedeniyle yapılan düzenlemelerde bu gruba özel önem verildiği görülmektedir. Bu çocukların ailelerini bulmak ve aile birleşimi yapmak için gerekli düzenlemeler yapılmaktadır. Ancak bu düzenlemeler, refakatsiz çocukların insan tüccarları ve insan kaçakçıları için ilk hedef olduğu gerçeğini değiştirmemektedir (Erdoğan, 2018b: 99).

Çocuk göçmenler genellikle ailelerinin kararıyla göç yolculuğuna çıkmakta, bazıları (özellikle 14-17 yaş erkek çocuklar) ise ailelerine bir umut olabilmek için çalışıp para kazanarak ailelerini de bir gün yanına alma niyetiyle göç etmektedirler. Ancak düzensiz göçler içerisinde çocuk göçmenler; istismar, ihmal, ağır işçilik gibi çeşitli insan hakları ihlallerine maruz kalmaktadırlar. Bunlardan bazılarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Atasü Topçuoğlu, 2015: 122):

- Silahlı çatışma,
- Şiddet,
- Aşırı toplumsal baskı,
- Yoğun ekonomik zorluklar,
- Yaşama hakkının tehlikede olması,
- Ebeveyn kaybı,
- Yalnız kalma,
- Kötü beslenme,
- Kötü şartlarda çocuk işçiliği,
- İnsan ticaretine maruz kalma,
- Sağlıksız koşullarda barınma,
- Eğitim hakkına erişememe,
- İhtiyaç halinde tıbbi yardıma erişememe,
- Kültürel ve sosyal uyumsuzluklar,
- Dil bilmeme,
- İhtiyaç duyacağı kurumlara erişememe,
- Sosyal yardımlardan faydalanamama,
- Yasal statü belirsizlikleri,

- Haksız yere alıkonulma,
- Post-travmatik stres bozuklukları,
- Aile içi şiddet durumunda korumasız kalma.

Savaş vb. çatışmalar sonucunda ülkesini terk etmek zorunda kalan göçmenlerin tüm aile üyeleri ile birlikte göç etmeleri mümkün olmayabilmekte ve aile üyeleri birbirlerinden ayrılmak zorunda kalabilmektedir. Aile birleşimi ilkesinin gereği olarak göçmenlerin üçüncü bir ülkeye yerleştikten sonra diğer aile üyelerini de alma eğilimi oluşmaktadır. Göç süreci aile içi rollerin değişimine, önceki rollerin kaybına sebep olabilmekte ve aile üyelerine yeni, sınırlı ve pasif roller dikte edebilmektedir. Uzun süre devam eden iltica süreci özellikle eşler arasında ayrılmaya varan olumsuzluklara sebep olmaktadır. Ailesiyle birlikte gelen göçmenler ise, gittikleri ülkede kendi vatanlarındaki geliri ve statüyü kazanamamalarından ve istedikleri işlerde çalışamadıklarından dolayı eski finansal güçlerine özlem duyabilmektedirler (Buz, 2003: 4). Bu tür olumsuz durumlar aile birleşimini gerekli kılmaktadır. Nitekim uluslararası koruma statüsündeki göçmenler için ulusal ve uluslararası mevzuatta aile birleşimi bir hak olarak görülmüştür. Bu kapsamda Türkiye’de koruma altındaki çok sayıda göçmen sınır kapılarına gitmekte veya Geçici Koruma Yönetmeliği 49’uncu maddesi çerçevesinde başvuruda bulunarak ailelerini yanlarına aldırma talebinde bulunmaktadırlar.

BM tarafından yayınlanan göçmen raporlarında göçmenlerin %80’ini çocuklar ile kadınların oluşturduğu belirtilmekte, göç eden kadınların çoğunluğunun ise insan hakları ihlalleri, cinsel şiddet ve ekonomik eşitsizliklere maruz kaldığı ifade edilmektedir (Kaya, 2015: 273). Göç sonrası bu kadınların yalnızlık, sosyal izolasyon, kültürel farklılıklar ve dil engeli sebebiyle birçok şeye yabancılaştığı (Tuzcu ve Ilgaz, 2015: 64) ve cinsiyet farklılıklarından kaynaklı olarak erkeklerden farklı deneyimlere, ciddi sıkıntılara ve istismarlara maruz kaldıkları görülmektedir. Özellikle düşük ücretle uzun çalışma saatlerinde çalıştırılma, sağlık sigortasından faydalanamama, şiddet, fiziksel ve cinsel istismar, eğitim hakkına ve bilgiye

erişimde sorunlar yaşama vb. gibi çok sayıda problem göçmen kadınların yaşamını olumsuz etkilemektedir (Anthias, 1992: 120-135).

Türkiye’de özellikle geçici koruma altındaki Suriyeliler ile ilgili en fazla gündeme gelen vakalar arasında erken yaşta evlilikler öne çıkmaktadır. Öyle ki bu göçmenler arasında evlilik yaşının 12’ye kadar düştüğü ve çocuk evliliklerinin sıklığı görülmektedir. Bu vakalar kız çocuklarının başta eğitim almalarını engellemekle birlikte ulusal mevzuat açısından da uygun değildir. Çocuk evliliklerinin başlıca sebebi olarak ekonomik kaygılar gösterilmektedir. Çocuk evlilikleri, kadına şiddet ve cinsel istismar vakalarının altında yatan baş etkeni ise; toplumsal cinsiyet kodları açısından kadına verilen değerin çok düşük olduğu bir kültüre sahip olan Orta Doğu kültürünün sahip olduğu bakış açısı ve göçmenlerin eğitimsizliği olarak görmek mümkündür (Günel Yılmaz, 2018: 36).

Bu noktada göçmenlerin maruz kaldığı yukarıda belirtilen travmatik vakalar dikkate alındığında ülkede yaşayan koruma altındaki göçmenlere yönelik psiko-sosyal destek faaliyetlerinin geliştirilerek yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

1.4.6. Geçim Kaynaklarına Erişim

Ülkesindeki savaş, çatışma vb. kriz durumlarından kaçıp zorunlu olarak yer değiştiren göçmenlerin yaşadıkları bu zorlu süreçten dolayı çoğunlukla ekonomik zorluklar çektiği söylenebilir. Bu durumun temel sebepleri arasında; gidilen ülkede çalışma izni alma sürecinin hemen gerçekleşmemesi, bu süre zarfında elindeki parayı tüketmesi ve izinsiz olarak çalıştığı dönemlerde çok düşük ücretlerle veya geçici olarak istihdam edilmesi sıralanabilir. Türkiye’deki uluslararası koruma ve geçici koruma statüsündeki göçmenler için de benzer sürecin yaşandığını söylemek mümkündür. Özellikle geçici koruma altındaki Suriyeliler geçim konusunda ciddi sıkıntılar yaşamış, nitekim devlet, STÖ’ler, USTÖ’ler ve uluslararası kuruluşlar tarafından göçmenlere yönelik ayni ve nakdi sosyal yardımlar yapılmıştır/yapılmaktadır.

Çalışmanın önceki kısımlarında da belirtildiği üzere Türkiye'deki göçmenlere yönelik sosyal hizmetler, uluslararası mevzuat doğrultusunda geliştirilen ulusal mevzuat kapsamında devletin ilgili birimleri ve çok sayıda yardım kuruluşu tarafından koruma statüsündeki yabancılara sunulmaktadır. Yabancılara insan haklarından doğan barınma, sağlık, eğitim vb. haklarına eşit bir şekilde faydalanabilmeleri ve ihtiyaç duyacakları geçim kaynaklarına erişimleri sağlanmaktadır. Koruma altındaki göçmenlerin acil ihtiyaçlarının ayni ve nakdi sosyal yardımlarla karşılanması önemli olmakla birlikte devlet politikası açısından ele alındığında söz konusu yardım uygulamalarının geçici çözüm niteliği taşıdığı görülmektedir. Bu noktada izlenecek göçmen politikalarında "hak temelli" yaklaşımın sergilenmesi önem arz etmektedir.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK) hak temelli yaklaşımı; *"haklarla bağlantı, güçlendirme, hesap verebilirlik, katılım, ayrımcılığın önlenmesi ve savunmasız gruplara ihtimam"* unsurlarına dayandırmaktadır. Dolayısıyla hak temelli yaklaşımın göçmenlerin kendine güvenlerini arttırarak güçlü bireyler oluşturacağı değerlendirilmektedir (Mackreath ve Sağnıç, 2017: 15). Bu noktada koruma statüsündeki göçmenlere yönelik meslek edindirme faaliyetleri ile göçmenlerin iş piyasasına geçişlerinin sağlanarak geçim kaynaklarına sürekli erişimlerini mümkün kılmak önemlidir. Bu sayede göçmenlerin sosyal yardımlara bağımlılığı azalacak/kalkacak ve hak temelli yaklaşımın bir sonucu olarak birey ve devlet güçlenmiş olacaktır.

Bireyin geçim kaynaklarına erişiminin sürekliliği noktasında en önemli gereksinimi çalışma yaşamına katılmasıdır. Nitekim çalışma hakkı insanların sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerin sosyal ve ekonomik tarafını oluşturması açısından öne çıkmaktadır. Bireyin özgür bir şekilde, iş güvenliği ve sosyal güvenliği sağlanarak, uygun şartlarda ve harcadığı emek ile orantılı bir ücret karşılığı çalışarak toplumda yerini alması sosyal devlet anlayışında devletin başlıca görevleri arasındadır (Korkusuz ve Uğur, 2013: 4).

Devletler ülkelerinde çalışan kişilerin çalışma koşullarını, ücretlendirmelerini ve sosyal güvenlik haklarını kendi yasal mevzuatının yanı sıra uluslararası hukuk mevzuatını da dikkate almaktadırlar. Bu da devletin kendi vatandaşları dışındaki yabancı çalışanlara da uluslararası hukuktan doğan çalışma haklarını sağlamasını gerektirmektedir (Korkusuz ve Uğur, 2013: 28). Bununla birlikte genellikle her devletin öncelikle kendi vatandaşının çalışma hakkını dikkate alarak politikalarını buna göre belirlediği ve ülkedeki yabancıların sosyal güvenlik ve çalışma haklarını ikinci planda tutarak daha az koruduğunu ve sınırlamalar getirdiğini söylemek mümkündür (Altınışik ve Yıldırım, 2002: 129). Öyle ki bu durum yabancıların sahip olduğu statüye göre farklılıklar göstermektedir. Çalışmanın bu kısmında göçmenlerin çalışma haklarına ilişkin hususların uluslararası ve ulusal mevzuattaki yeri ortaya konulacaktır.

Çalışma hakkını düzenleyen hükümler içeren uluslararası mevzuat incelendiğinde;

- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB),
- 1951 tarihli Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi,
- Avrupa Sosyal Şartı (ASS),
- Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (BMESKHS),
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmelerinin

göçmenlerin çalışma hakları ile ilgili dolaylı olarak ilişkilendirilebileceği görülmüştür. Bu bağlamda göçmenlerin çalışma hakkı ile ilgili söz konusu mevzuatta yer alan hükümler ve bunlara yönelik değerlendirmeler Şekil 19'da gösterilmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

•Yabancıların haklarına ilişkin temel düzenlemelerin başında gelen bildirgenin 23. maddesine göre; *“Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı olduğu”* hükmüne bağlanmış, hükmün devamında çalışanların ücretlendirme ve çalışma hakkına ilişkin diğer hakları vurgulanmıştır (İHEB, 1948: Md. 23).

•Değerlendirme:

Söz konusu hükümde yer alan “herkes” ifadesi ülkedeki yabancıların da dolayısıyla uluslararası ve geçici koruma statüsündeki göçmenlerin de bu hakka sahip olduğunu göstermektedir.

1951 Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi

•Uluslararası koruma türlerinden biri olan “mülteci” statüsüne ilişkin en temel düzenlemedir. Sözleşmenin “Gelir Getirici İşler” başlıklı üçüncü bölümünde yer alan 17, 18 ve 19. maddeler mültecilerin buldukları ülkede çalışma haklarını kullanabilmelerinden bahsetmektedir. Sözleşmenin 17. maddesi hükmüne göre; *“Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden her mülteciye, ücretli bir meslekte çalışmak hakkı bakımından, aynı şartlar içinde yabancı bir memleketin vatandaşına uyguladıkları en müsait muameleyi uygulayacaklardır”* (Cenevre Sözleşmesi, 1951: Md. 17/1).

•Aynı maddenin 2. fıkrasına göre ulusal işgücü piyasasını korumak maksadıyla yabancılara veya yabancıların çalıştırılmalarına konan sınırlama tedbirleri; ülkede üç yıl ikamet etmiş olan, ikamet ettiği ülkenin vatandaşı olan bir kimse ile evli bulunan, ikamet ettiği ülkenin vatandaşlığını taşıyan bir veya daha fazla çocuğa sahip olan mültecilere uygulanmayacaktır (Cenevre Sözleşmesi, 1951: Md. 17/2).

•Değerlendirme:

Her devlet ülkesinde bulunan yabancıların çalışmalarına ilişkin birtakım sınırlama tedbirleri uygulanmaktadır. Ancak 1951 Cenevre Sözleşmesi 17. madde 2. fıkrada yer alan şartları sağlayan mültecilerin ülke vatandaşları ile aynı muameleye tabi tutulmasını sağlamaktadır.

Avrupa Sosyal Şartı

•Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nin tamamlayıcısı niteliğinde olan Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ) 1. Bölüm madde 1’de; *“Herkes, özgürce edinebildiği bir işle yaşamını sağlama fırsatına sahiptir”* hükmü yer almaktadır (ASŞ, 1996). Ayrıca madde 18’de; *“Herhangi bir Akit Tarafın vatandaşları, inandırıcı sosyal ve ekonomik nedenlere dayanan kısıtlamalar saklı kalmak kaydıyla, diğer bir Akit Taraf ülkesinde, o ülke vatandaşlarıyla eşit koşullar altında kazanç getirici herhangi bir işte çalışma hakkına sahiptir”*, madde 19’da ise *“Bir Akit Taraf vatandaşı olan göçmen işçiler ve bunların aileleri herhangi bir başka Akit Taraf ülkesinde korunma ve yardım alma hakkına sahiptir”* hükümleri yer almaktadır.

•Değerlendirme:

Düzenlemede kullanılan “herkes” ifadesinin ülkedeki tüm insanları kapsayacağı değerlendirildiğinde göçmenlerin de eşit çalışma hakkına sahip olacağı görülmektedir. Ayrıca 18 ve 19’uncu maddeleri, sözleşmeye taraf devlet arasında taraf devlete sığınarak uluslararası koruma talep eden bireylerin çalışma hakkının korunacağını göstermektedir.

Şekil 19. Uluslararası Mevzuatta Göçmenlere Yönelik Çalışma Hakları

Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

•Yabancıların çalışma hakkına ilişkin bir hukuksal düzenleme olan bu sözleşmenin 6'ncı maddesinde; *"Taraf Devletler, herkesin serbestçe seçtiği ya da kabul ettiği bir işte çalışarak hayatını kazanma fırsatı veren çalışma hakkını tanırlar ve bu hakkın korunması için gerekli tedbirleri alırlar. Taraf bir Devletin, bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek için alacağı tedbirler, teknik ve mesleki rehberlik ile eğitim programlarını, bireyin temel ekonomik ve siyasal özgürlüklerini koruyan şartlar altında, düzenli şekilde ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimi ile tam ve üretken istihdamını sağlamaya yönelik politika ve teknikleri içermelidir"* hükmü yer almaktadır (BMESKHS, 2003: Md. 6). Sözleşmenin 4'üncü maddesinde ise; *"...bu hakları ancak yasanın belirlediği ölçüde sınırlayabileceğini ve bu sınırlamayı da ancak bu hakların niteliği ile bağdaştığı ölçüde ve yalnızca demokratik bir toplumda genel refahın artırılması amacı ile yapabileceğini kabul ederler"* hükmü yer almaktadır. Bununla birlikte sözleşmenin 2'nci maddesinin 2'nci fıkrasında; *"Taraf Devletler, bu Sözleşme'de belirtilen hakların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü bakımından herhangi bir ayırım gözetilmeksizin uygulanmasını taahhüt ederler"* hükmü getirilmiştir.

•Değerlendirme:

Sözleşmenin 6'ncı maddesinde yer alan "herkes" ifadesi devlette bulunan yabancılara ve uluslararası koruma talep eden yahut uluslararası koruma kapsamındaki yabancılara ilişkin bariz bir sınırlama getirilmediğini göstermektedir. Ancak 4'üncü maddede hukuk tarafından tespit edilen sınırlamaların getirilebileceği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra 2. madde uluslararası koruma statüsündeki göçmenlerin de bu hakların kapsamına girdiğini göstermektedir.

Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmeleri

- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Anayasası çalışma hakkı ve çalışanların güvencelerine ilişkin birçok konuda düzenlemeler yapmaktadır. Türkiye'nin taraf olduğu ILO Sözleşmelerinden;
- "111 No'lu Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi" 1'inci maddeye göre; "ırk, renk, cinsiyet, din, siyasal inanç, ulusal veya sosyal menşe bakımından yapılan iş veya meslek edinmede veya edinilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutma" yasaklanmıştır.
- "122 No'lu İstihdam Politikası Sözleşmesi" de diğer sözleşmelerde olduğu gibi bireye çalışma hakkı tanıyarak, iş ve gerekli imkanların sağlanmasında ayrımcılık yapılmaması için çeşitli yasaklar getirmekte, ancak bu yasakların "ırk, renk, cinsiyet, din, politik düşünce, milli veya sosyal menşe ne olursa olsun" şeklinde sınırlı tutulduğu görülmektedir.

•Değerlendirme:

- 111 No'lu Sözleşmenin maddeleri incelendiğinde; vatandaş olmayan kişilerin vatandaşlar ile aynı veya benzer muameleyle tâbi tutulacağı konusunda ifadeler bulunmamaktadır. Bu anlamda uluslararası/geçici koruma statüsündeki göçmenlerin çalışma hakkının korunması açısından yeterli olmadığı değerlendirilmektedir.
- 122 No'lu Sözleşmeye taraf bir ülkede bulunarak uluslararası koruma talep eden yabancı kişilerin çalışma hakkının bu sözleşmede belirtilmemesi yabancı göçmenlerin çalışma haklarının dışarıda bırakıldığını göstermektedir.

Şekil 19 (Devamı). Uluslararası Mevzuatta Göçmenlere Yönelik Çalışma Hakları

Kaynak: İHEB, 1948, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>; Cenevre Sözleşmesi, 1951, http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf, ASŞ (Değiştirilmiş Şekli), 1996, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf>, BMESKHS, 2003, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/3507--Ekonomik,-Sosyal-ve-Kulturel-Haklara-Iliskin-Uluslararası-Sozlesme.pdf>; ILO 122 No'lu İstihdam Politikası Sözleşmesi, 1976, https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377278/lang--tr/index.htm; ILO 111 No'lu Ayırıcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi, 1966, https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377273/lang--tr/index.htm; Erişim: 19 Eylül 2019.

* Kaynakta yer alan sözleşmelerden derlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 19' da da görüldüğü üzere uluslararası mevzuatta uluslararası ve geçici koruma altındaki yabancıların çalışma haklarını doğrudan düzenleyen bir sözleşme bulunmamaktadır. Ancak bazı sözleşmelerde çalışma hakkının geniş kapsamlı ele alınarak devlete açık ve net sorumluluklar yüklenmesi yabancı göçmenlerin iş piyasasına erişim hakkını dolaylı olarak koruma altına almaktadır.

Türkiye'de uluslararası koruma başvurusunda bulunan veya bu statüye sahip olan yabancıların ve geçici koruma altındaki yabancıların iş piyasasına erişimlerine yönelik yasal düzenlemeler 2013 yılından itibaren hız kazanmış ve aşağıdaki ulusal mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır:

- 11 Nisan 2013 tarihli 6458 Sayılı YUKK,
- 22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği,
- 13 Ağustos 2016 tarihli 6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu (UİK),
- 26 Nisan 2016 tarihli Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik,
- 15 Ocak 2016 tarihli Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik.

Söz konusu ulusal mevzuat incelendiğinde, ülkede yaşayan farklı statülerdeki yabancıların geçim kaynaklarına erişimleri bağlamında ülkede istihdam edilme süreçleri ile ilgili esasların belirlendiği görülmektedir. Özellikle YUKK md. 89 ve Geçici Koruma Yönetmeliği md. 27'de uluslararası ve geçici koruma statüsündeki yabancıların geçim kaynaklarına erişimleri ile ilgili hususların çerçevesi

belirlenmiştir. Ayrıca yabancıların istihdamı konusunda yapılan en son yasal düzenleme olan UİK ile uluslararası işgücü politikalarının belirlenmesi, uygulanması, izlenmesi ve yabancıların çalışma izinleri ve çalışma izni muafiyetleri konusundaki hususların belirlenerek sağlanacak hak ve hizmetlerin düzenlenmesi amaçlanmıştır (UİK, Md.1). UİK'te uluslararası koruma statüsüne sahip yabancıların çalışma hakkı madde 16'da "*Çalışma izninin istisnai olarak verilebileceği yabancılar*" başlığı altında yer almakta, ayrıca madde 17'de YUKK ile paralel olarak uluslararası koruma statüsündeki yabancıların çalışma haklarına değinmektedir. Ancak bu maddede uluslararası koruma başvurusu sahibi olarak sadece şartlı mültecilere ve geçici koruma sahiplerine yer verildiği, mülteci ve ikincil koruma statüsüne sahip yabancıların çalışma hakkının YUKK kapsamında düzenlendiği görülmektedir. Ulusal mevzuatta farklı statülere sağlanan iş piyasasına erişim hizmetleri ve çalışma izinlerine ilişkin hükümler Şekil 20'de özetlenmiştir.

ULUSLARARASI KORUMA STATÜSÜNE YÖNELİK İŞ PİYASASINA ERİŞİM HİZMETLERİ

- Başvuru sahibi veya şartlı mülteci, uluslararası koruma başvurusu tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için başvurabilir.
- Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi, statü almasından itibaren bağımlı veya bağımsız olarak çalışabilir. Yabancıların çalışamayacağı iş ve mesleklere ilişkin diğer mevzuatta yer alan hükümler saklıdır. Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi kişiye verilecek kimlik belgesi, çalışma izni yerine de geçer ve bu durum kimlik belgesine yazılır.
- Mülteci ve ikincil koruma statüsü sahibinin iş piyasasına erişimi, iş piyasasındaki durum ve çalışma hayatındaki gelişmeler ile istihdama ilişkin sektörel ve ekonomik şartların gerekli kıldığı hâllerde, belirli bir süre için, tarım, sanayi veya hizmet sektörleri, belirli bir meslek, iş kolu veya mülki ve coğrafi alan itibarıyla sınırlandırılabilir. Ancak, Türkiye’de üç yıl ikamet eden veya Türk vatandaşıyla evli olan ya da Türk vatandaşı çocuğu olan mülteci ve ikincil koruma statüsü sahipleri için bu sınırlamalar uygulanmaz.
- Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin çalışmasına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlığın görüşü alınarak AÇSHB tarafından belirlenir.

GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNE YÖNELİK İŞ PİYASASINA ERİŞİM HİZMETLERİ

- Geçici korunanların çalışmalarına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlığın görüşü alınarak AÇSHB tarafından teklif edilir.
- Geçici koruma kimlik belgesine sahip olanlar, belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda (il, ilçe veya köylerde) çalışma izni almak için AÇSHB’ye başvurabilir.
- Yabancıların çalışamayacağı iş ve mesleklere ilişkin mevzuatta yer alan hükümler saklıdır.
- Geçici korunanlara verilen çalışma izinlerinin süreleri, geçici korumanın süresinden fazla olamaz. Geçici koruma sona erdiğinde, bu kapsamda verilen çalışma izni sona erer.
- Geçici korunanlara verilen çalışma izni, Kanunda düzenlenen ikamet izinleri yerine geçmez.

Şekil 20. Ulusal Mevzuatta Farklı Statülere Sağlanan İş Piyasasına Erişim Hizmetleri

Kaynak: 6458 Sayılı YUKK, Md.89, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-kanunu-ve-yonetmeliği>; Geçici Koruma Yönetmeliği, Md. 27. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gecicikorumayonetmeliği.pdf>, Erişim: 16 Eylül 2019.

1.5. İSTİHDAM

Adam Smith, emek kavramını tüm malların değişim değerinin gerçek ölçüsü olarak ifade etmiştir. Buna göre emek; *“her şeyin ilk pahası, satın alma bedeli olarak ödenmiş akçesi ve her zaman her yerde türlü malın değerinin kıyaslanabileceği tek ölçü”* olarak tanımlanmıştır (Smith, 2012: 31-39). Marx'a göre ise bir tüketim süreci olan emek; üretim araçlarını kullanmak suretiyle kendine ait nesnelere tüketmekte, ancak bunu yaparken insanların tüketiminden farklı olarak üretken bir biçimde tüketimi gerçekleştirmektedir (Marx, 2013: 70-187).

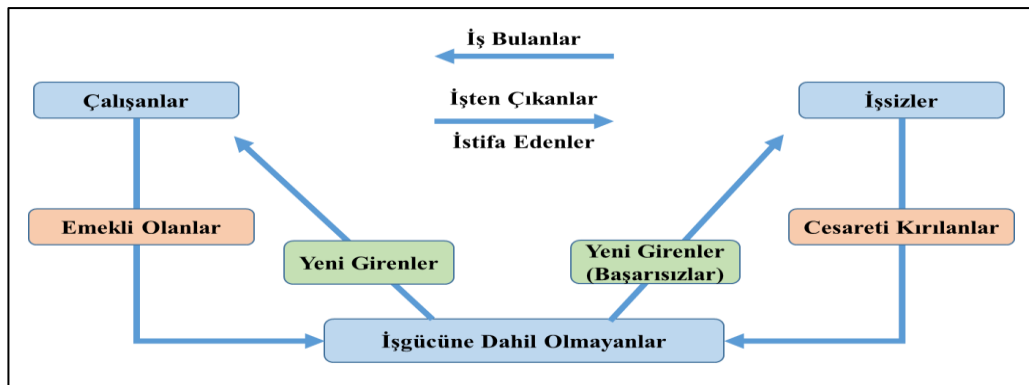
İstihdam ise; emek faktörü bakımından ele alındığında daha çok yaşamsal gereksinimleri karşılamak üzere kişinin ihtiyaç duyacağı parasal gücü elde edebileceği en önemli araç olarak tanımlanabilir (Işığışık, 2017: 34). İstihdam geniş anlamıyla; üretim sürecinde hem emek biriminin hem de üretim faktörlerinin kullanılması anlamına gelmektedir (Gündoğan ve Biçerli, 2003: 7). Emek gücü ile birlikte; girişimcinin, toprağın ve sermayenin de üretime katılmasıdır. Dar anlamıyla ise; üretim sürecinde yalnızca emek birimini kullanmak olarak tanımlanır (Gündoğan ve Biçerli, 2003: 7). Başka bir deyişle emek gücü haricindeki üretim faktörlerinin sabit olması şeklinde ifade edilebilir (Akalın, 2003: 36).

Kullanılabilir tüm kaynakların bir işte çalıştırılabilmesi tam istihdamı göstermektedir. Tam istihdamda; işçilerin hiçbirinin gönülsüz olarak işsiz kalmaması gerekmekte, ekonominin çalışmaya istekli herkes için iş sağlaması esas alınmaktadır. Ayrıca sermaye araçları ve ekilebilir alanlar hiçbir suretle âtil kalmamalıdır (McConnell ve Brue, 1993: 22). Tam istihdama sahip bir ekonomide, üretim olanakları eğrisinin üzerindeki bir hizmet/mal bileşimine ulaşıldığı; bütün üretim faktörlerinin üretim için kullanıldığı varsayılır. Bir ülkedeki tam istihdam seviyesine ait milli gelir, doğal işsizlik oranının varlığı dikkate alınarak hesaplanmaktadır (Dinler, 2016: 497-498).

Bir ülkedeki istihdam düzeyi veya iş hacmi, belli bir dönemde (çoğunlukla bir yıl) çalışılan iş saatlerinin toplamı veya bir saatlik iş karşılığında ödenen ücretlerin toplamı olarak ifade edilmektedir (Aren, 1989: 5). Bir ülkenin toplam nüfusu içerisindeki istihdam edilenler ve bir işte çalışmayı isteyenlerin oluşturduğu etkin kesim işgücü olarak tanımlanmakta, başka bir deyişle emeğini arz edenler toplamıdır. Bir ülkeye ait işgücü nüfusunun hesabında; maaşlı çalışanlar, kendi iş yerinde çalışanlar, işverenler, ücretsiz aile yardımı alanlar ile işsizler dahil edilmektedir. Ancak 15 yaş altı grup olan çocuklar, 64 yaş üstü grup olan yaşlılar, emekliler, ev hanımları, gelir sahipleri, çalışamayacak derecede engelli olanlar ve hastalar işgücü hesabında yer almamaktadır. Kısacası bir ülkeye ait iş gücünün formülü şu şekildedir: (Işığışok, 2017: 29).

$$\text{İş gücü} = \text{İstihdam Edilenler} + 0 \text{ İşsizler}$$

Ülkenin işgücü piyasası ile ilgili veriler çoğunlukla “kurumsal olmayan nüfus” üzerinden hesaplanır (Şenses, 2017: 216). Türkiye’deki kurumsal olmayan nüfus Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından; üniversite yurtları, huzurevleri, yetimhaneler, özel hastaneler, kışlalar ve hapishaneler gibi yerlerde ikamet eden insanlar haricindeki nüfus olarak ifade edilmektedir. Kurumsal olmayan nüfus kendi içerisinde devamlı bir devinime sahiptir. Bu hareketliliğin genel görünümü Şekil 21’de gösterilmiştir.

Şekil 21. Kurumsal Olmayan Nüfustaki Devinimler

Kaynak: Demir: Sosyal Yardımların İstihdam ile İlişkisi: Türkiye Örneği. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019: 14.

TÜİK işsizlik nüfusunu; “belirli bir sürede, ücretli (yevmiyeli, kâr karşılığı) veya ücretsiz olarak herhangi bir işte istihdam edilmeyen insanlardan 3 ay içinde iş arama yollarından en az birini denemiş olan ve iki hafta içerisinde her an işe başlayabilecek konumda olan insanların toplamı” şeklinde tanımlamaktadır. Ülkedeki iş hacminin çalışmak isteyenlere iş sağlayamayacak derecede düşük olması da işsizliğin diğer bir ifadesidir. İşsizlik; emek faktörünün ve diğer üretim faktörlerinin en az birinin üretime tam olarak katılmaması, bir kısım faktörlerin boşta kalması anlamına gelmektedir (Aren, 1989: 2). Dolayısıyla işsizlik bir ekonomideki üretimin, üretim imkânları eğrisinin altında olduğunu gösterir.

Bir ülkedeki hızlı nüfus artışı işsizliğin yapısal sebeplerinden biridir. Dolayısıyla çocuk ve genç nüfusun fazla olması işsizliği tetiklemekte, bu nüfusa bir de genç göçmen nüfusu eklendiğinde işsizliğin boyutu daha da artmaktadır. Bu noktada genç nüfusun ve son dönemde ülkeye giren göçmen sayısının hızla arttığı dikkate alındığında Türkiye’de genç işsizliğin önlenmesi neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Genç işsizliğin önlenmesi için alınacak tedbirlerin emek piyasası üzerindeki etkileri 15-20 yıllık orta/uzun vadelerde görülebilecektir. Bu bağlamda başta genç işsizliğini azaltmak ve istihdamı düzenleyebilmek açısından devletin aile planlaması politikalarına ve göçmen politikalarına yönelmesi gerekmektedir (Karataş, 1994: 275).

İşsizliğin oluşturacağı en önemli maliyet; üretim kaybı oluşturması, yani çalışmayan emek faktörü tarafından üretilebilecek çıktının üretilmemesi olarak gösterilebilir Fischer, Dornbusch ve Startz, 2016: 153). İşsizliğin iktisadi maliyeti olarak adlandırılan bu maliyet bir ülkenin potansiyel milli gelir düzeyine ulaşmasına engel olmakta ve üretim kapasitesini âtıl hale getirerek; yoksulluk, yasa dışı işler (merdiven altı üretim, hırsızlık, kaçakçılık vb.), göç, sosyal dışlanma, insanlarda kendine güven kaybı ve yaşam standartlarında düşme gibi problemleri de beraberinde getirmektedir. İktisadi maliyetinin yanı sıra sosyolojik ve psikolojik alanda ortaya çıkardığı maliyet ise işsizliğin sosyal maliyeti olarak isimlendirilmektedir (Demir, 2019: 17).

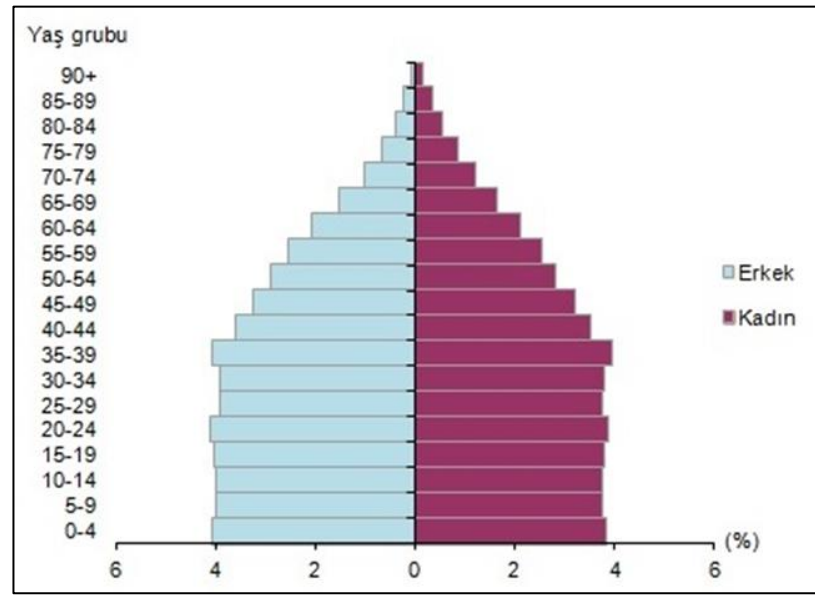
İşsizlik her zaman sosyal hizmet mesleğinin başlıca sorun alanlarından biri olmuş, sosyal hizmetlerin gelişiminde işsizlere yönelik sosyal yardım çabaları büyük rol oynamıştır. Ancak ilk zamanlarda uygulanan sosyal yardımların gönüllülük esasına dayandığı ve toplum tarafından “işsizlik” ve “yoksulluk” gibi sorunların bireyin kusuru olarak kabul edildiği görülmektedir (Karataş, 1994: 90). Oysaki bir ülkede ortaya çıkan işsizlik probleminin genellikle; ekonominin yapısal şartlarından, toplam talepteki yetersizliklerden, teknolojik gelişmelerden, mevsimsel etkilerden ya da konjonktürel dalgalanmalardan kaynaklandığı görülür (Görmüş, 2009: 108). Ayrıca ülkeye yönelik kitlesel göç akınlarını da işsizliği oluşturan başlıca faktörler arasında göstermek mümkündür. Kitlesel göçler sonucunda özellikle ikincil piyasalarda oluşacak emek arzı artışı ile birlikte ucuz işgücü maliyeti sağlayan göçmenlerin işverenler tarafından tercih edilmeye başlaması ve yerli işçiler için göçmenlerin rakip haline gelmesi ülkedeki işsizliği arttırmakta, bununla birlikte kayıt dışı istihdamın artmasına da etki etmektedir. Çalışmanın bu kısmında öncelikle Türkiye’de istihdamın genel durumu açıklanarak sonrasında Türkiye’deki göçmenlerin istihdamı ortaya konacaktır.

1.5.1. Türkiye’de İstihdamın Genel Durumu

Bir ülkenin işgücü miktarı ve işgücü niteliği o ülkenin ekonomisine ait insan kaynağını somut olarak yansıtır. İşgücü piyasasının dinamikleri; ülke nüfusundaki gelişmelere bağlı olarak değişen işgücü arzı ile ekonomik şartlar sonucu ortaya çıkan işgücü talebinden oluşmaktadır. Zihinsel ve fiziksel açıdan çalışmaya elverişli her insan teorik olarak potansiyel işgücü arzı içerisine girmektedir. Çeşitli ekonomik faaliyetlerde bulunmaları sebebiyle yaşlılar ile çocuklar da işgücü arzına dâhil edilebilmekle birlikte çalışma nüfusu tanımı genel olarak belirli yaş aralığında sınırlandırılmıştır. Söz konusu sınırlama ILO’ya üye olan birçok ülke tarafından onaylanmış ve işgücü sözleşmeleri ile uyumlu hale getirilmiştir (Özkaplan, 1999: 61-62).

Türkiye işgücü piyasasındaki en önemli gösterge ülke nüfusedir. Nüfustaki doğurganlık hızı verisi işgücü arzına etki eden demografik bulguların başında

gelmektedir. İşgücü büyüklüğünün uzun vadedeki en önemli belirleyicisi ülkedeki doğum oranlarıdır. Önceki nesillere ait doğurganlık kararları, yani ailelerin kaç çocuk sahibi olacaklarına ilişkin kararları ülkenin toplam işgücü arzına etki etmektedir. Ülke nüfusu büyüklüğünün yanı sıra kişilerin işgücüne katılma ve çalışma süresi kararları toplam işgücü arzını belirlemektedir (Tansel, 2012: 28). Türkiye genel nüfusu 31 Aralık 2018 itibari ile 82.003.882 kişidir. %50,2'si erkeklerden, %49,8'i ise kadınlardan oluşan ülkenin demografik yapısını gösteren nüfus piramidi Şekil 22'de gösterilmiştir.

Şekil 22. Türkiye Nüfus Piramidi, 2018

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2018. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30709>, Erişim: 22 Eylül 2019.

Türkiye'de çalışma çağı olan 15-64 yaş aralığı nüfusu bir önceki yıla göre 2018'de %1,4 oranında artmıştır. Son verilere göre ülkede çalışma çağı nüfusun oranı %67,8; çocukların (0-14 yaş) oranı %23,4, yaşlıların (65 yaş ve üzeri) oranı ise %8,8 olarak açıklanmıştır. Şekil 22'de yer alan Türkiye'nin nüfus piramidi incelendiğinde tabanın geniş olması ülkedeki doğurganlığın yüksek olduğunu, piramidin üstlere gidildikçe daralması da nüfusun genç olduğunu göstermektedir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2008: 7).

Son yıllarda Türkiye’de ekonomik ve politik alanda yaşanan olumsuzluklar ülkede istihdamın genel durumunu kötü yönde etkilemiştir. Türkiye’de 2011-2019 yılları arası dönemde TÜİK tarafından yayınlanan temel işgücü göstergeleri Çizelge 9’da gösterilmiştir.

Çizelge 9. Türkiye’de Temel İşgücü Göstergeleri (2011-2019) *

Yıl	İşgücü (Bin)	İstihdam (Bin)	İşsiz (Bin)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	Tarım Dışı İşsizlik Oranı (%)	Genç Nüfusta İşsizlik Oranı (%)
2011	25 623	23 174	2 449	47,5	43,0	9,6	11,8	18,1
2012	25 985	23 898	2 086	47,3	43,5	8,0	9,8	15,1
2013	27 070	24 660	2 410	48,4	44,1	8,9	10,7	16,5
2014	28 757	25 908	2 849	50,5	45,5	9,9	11,9	17,8
2015	29 696	26 618	3 078	51,4	46,0	10,4	12,5	18,5
2016	30 378	27 043	3 335	51,8	46,1	11,0	13,0	20,3
2017	31 581	28 117	3 463	52,8	47,0	11,0	13,0	21,4
2018	32 281	28 752	3 529	53,2	47,4	10,9	12,9	20,2
2019	32 515	27 983	4 532	52,9	45,6	13,9	16,2	25,8

Kaynak: TÜİK, 2019a, İşgücü İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30686>, Erişim: 28 Eylül 2019.

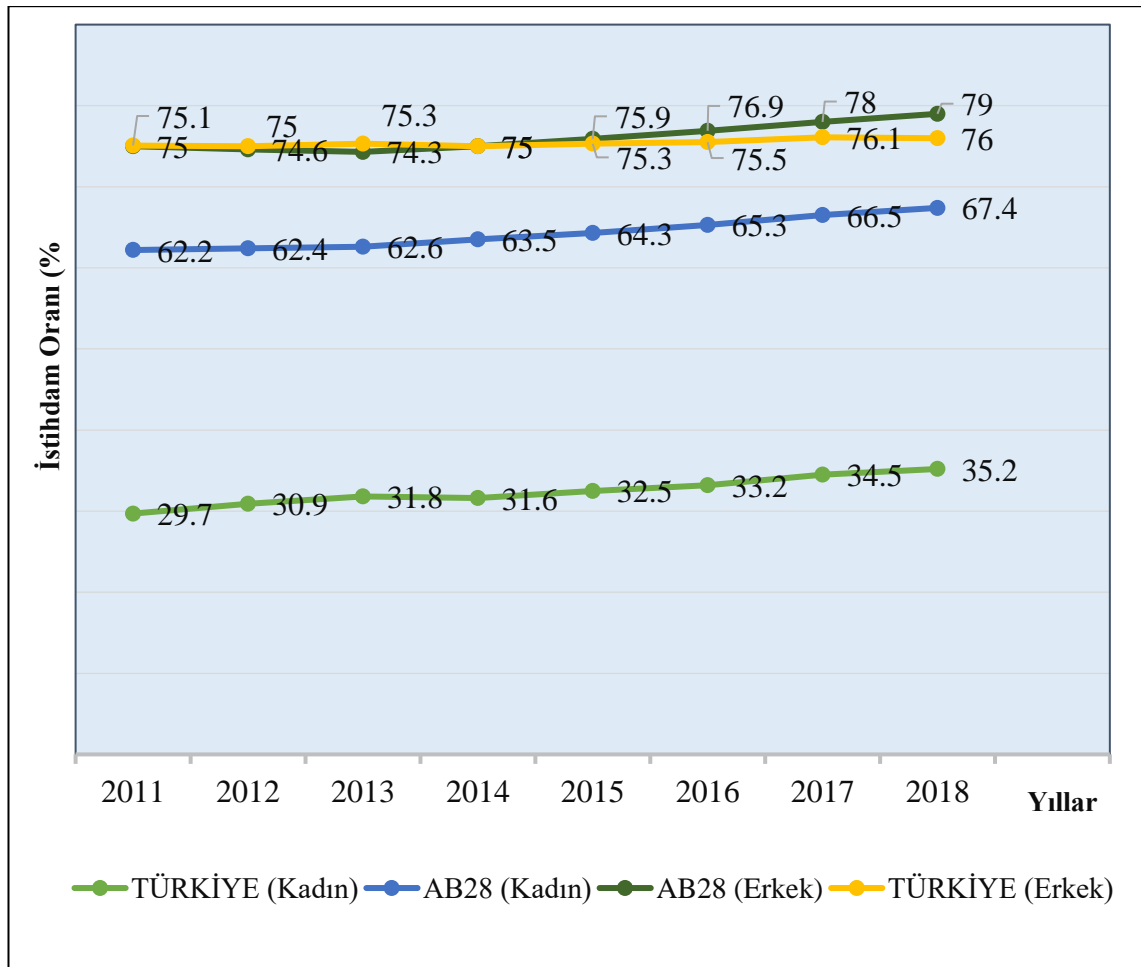
* Mevsim etkisinden arındırılmış, her yılın haziran ayı verileri baz alınmıştır.

TÜİK verilerine istinaden Haziran 2019 ayının işgücü istatistikleri bir önceki yılın aynı dönem verileri ile karşılaştırıldığında (TÜİK, 2019a);

- Ülke genelindeki işsiz sayısının (15 yaş ve üzeri) 2018 yılı aynı döneme göre 938.000 kişi artarak 4.253.000 kişi olduğu,
- İşsizlik oranının 2,8 artarak %13,0 seviyesine ulaştığı,
- Tarım dışı işsizlik oranının 3,2 artarak %15,3’e ulaştığı,
- Genç nüfustaki (15-24 yaş) işsizlik oranının 5,4 artarak %24,8’e ulaştığı,
- 15-64 yaş arası kişilerde ise bu oranın 2,9 artarak %13,3’e ulaştığı,

- İstihdam edilen kişi sayısının 802.000 bin kişi azalarak 28.512.000 kişi olduğu,
- İstihdam oranının 2 azalarak %46,4 olduğu

görölmektedir. 2019 Haziran ayı itibariyle ölkede istihdam edilen kişilerin %55,7'sinin hizmet, %18,9'unun tarım, %19,7'sinin sanayi ve %5,7'sinin ise inşaat sektöründe çalıştığı açıklanmıştır. Türkiye işgücü piyasasında 2011-2018 yılları arasında gerçekleşen 15-64 yaş arası cinsiyete göre istihdam oranlarının Avrupa İstatistik Ofisi (EUROSTAT) verilerine istinaden AB ortalaması ile karşılaştırması Şekil 23'te gösterilmektedir.

Şekil 23. Türkiye-AB İstihdam Oranları Karşılaştırması (2011-2018)

Kaynak: EUROSTAT, 2019, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/t2020_10/default/table?lang=en, Erişim: 24 Eylül 2019.

Şekil 23'te görüldüğü üzere Türkiye'deki kadın istihdamı AB ortalamasının çok altındadır. Kadın istihdamının düşük olması ülkenin genel istihdam oranına da olumsuz yönde etki etmektedir. Erkeklerin istihdam oranı ise genel olarak AB ülkelerinin ortalaması ile benzer seviyededir. TÜİK verilerine istinaden son iki yılda Türkiye'de cinsiyetlerine göre işgücüne katılamama sebeplerine ilişkin araştırma sonuçları Çizelge 10'da gösterilmektedir.

**Çizelge 10. Cinsiyetlerine Göre İşgücüne Katılamama Sebepleri
(2018-2019)**

İşgücüne dâhil olmama nedeni	Toplam (Bin)		Erkek (Bin)		Kadın (Bin)		Toplam (%)		Erkek (%)		Kadın (%)	
	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019
İşgücüne dâhil olmayan nüfus	27 997	28 660	7 976	8 375	20 021	20 285	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
İş aramayıp çalışmaya hazır olanlar	2 143	2 310	765	865	1 378	1 444	7,7	8,1	9,6	10,3	6,9	7,1
İş bulma ümidi olmayanlar	484	583	251	333	232	251	1,7	2,0	3,1	4,0	1,2	1,2
Diğer*	1 659	1 726	513	533	1 145	1 194	5,9	6,0	6,4	6,4	5,7	5,9
Mevsimlik çalışanlar	142	103	54	33	88	71	0,5	0,4	0,7	0,4	0,4	0,4
Ev işleriyle meşgul	10 907	11 315	.	.	10 907	11 315	39,0	39,5	.	.	54,5	55,8
Eğitim/öğretim	4 140	4 146	1 948	1 947	2 193	2 199	14,8	14,5	24,4	23,2	11,0	10,8
Emekli	4 510	4 920	3 395	3 720	1 115	1 200	16,1	17,2	42,6	44,4	5,6	5,9

Çalışamaz halde	4 157	3 872	1 366	1 252	2 791	2 620	14,8	13,5	17,1	14,9	13,9	12,9
Diğer	1 997	1 994	448	558	1 549	1 436	7,1	7,0	5,6	6,7	7,7	7,1

Kaynak: TÜİK, 2019a, İşgücü İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30686>, Erişim: 28 Eylül 2019.

* Mevsimlik çalışma, ev kadını olma, öğrencilik, irade sahibi olma, emeklilik ve çalışamaz halde olma gibi sebeplerle iş aramayıp ancak işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişilerdir.

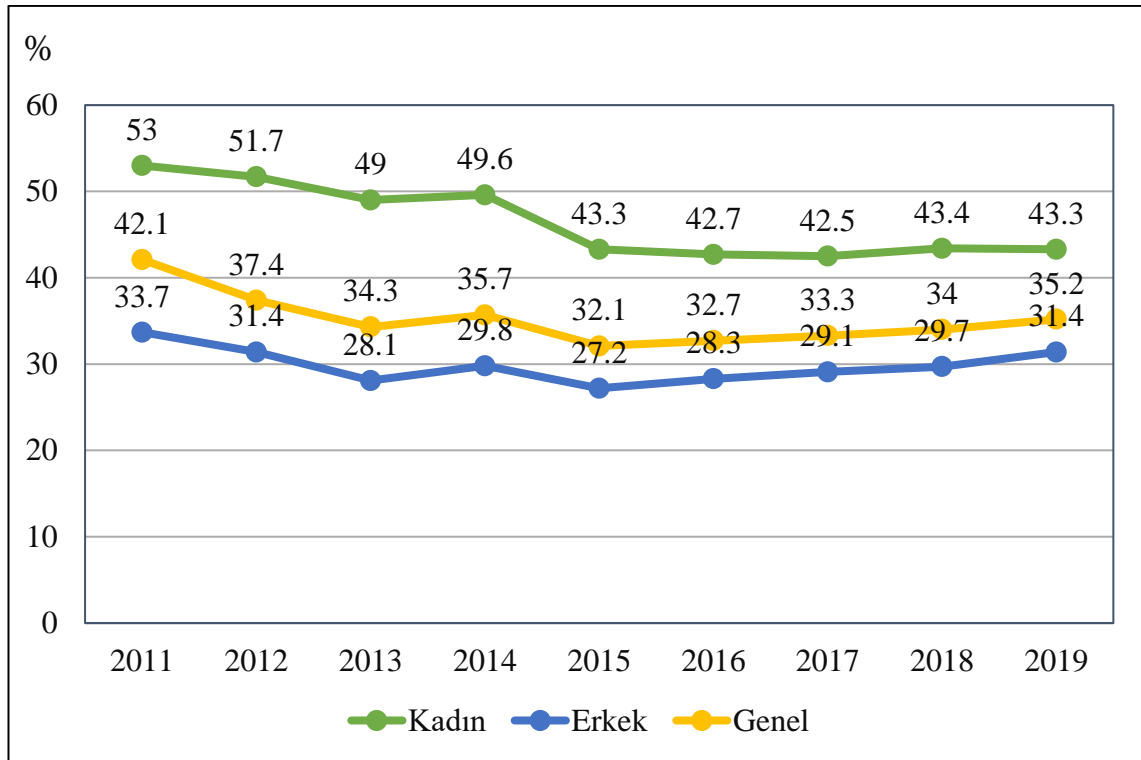
Çizelge 11 incelendiğinde 2019 yılında işgücüne dâhil olmayan kadınların (20.285.000 kişi), toplam işgücüne dâhil olmayan nüfus (28.660.000 kişi) içerisindeki payının %70,7 gibi yüksek bir oran olduğu görülmektedir. Türkiye’de kadınların işgücüne katılamamalarının başlıca sebepleri arasında ev işleriyle meşguliyetleri gibi toplumsal cinsiyet rolleri öne çıkmakta, bu durum TÜİK verilerine göre 2004’te %70 oranında iken 2019 yılında %55,8’e kadar düşmüştür. Ev işlerinin ardından gelen diğer sebepler arasında %12,9’luk payla “çalışamaz durumda olmak” ve %10,8’lik payla eğitim- öğretim faaliyetleri gelmektedir.

İşsizlik; ülkelerin sosyo-ekonomik durumuna bağlı olarak farklılık arz etse de genellikle her ülkenin önemli sorunları arasında gösterilmekte, diğer sorunların destekleyicisi veya kaynağı olmasından dolayı işsizliğe çözüm getirilmesi önem arz etmektedir. Basit tanımıyla işsizlik; piyasada mevcut ücret seviyesinde çalışma isteğine ve gücüne sahip olup iş aranmasına rağmen iş bulunamaması durumudur (Ünsal, 2000: 14). Bireyin işsiz kategorisinde sayılabilmesi; herhangi bir işte çalışmıyor olmasını, iş arıyor olmasını ve kendisine cari ücret seviyesinde bir iş teklifi yapıldığında bu teklifi kabul edecek olmasını gerektirir. Ekonomide mevcut işsiz sayısının işgücü sayısına oranı sonucunda işsizlik oranı elde edilir (Reynolds, 1974).

Çizelge 10’da da belirtildiği üzere TÜİK verilerine göre 2011 yılında %9,6 olan Türkiye’deki işsizlik oranının 2019 yılında %13,9’a yükseldiği görülmektedir (TÜİK, 2019a). Türkiye’de işsizlik sorunu; sanayileşmede istenen seviyeye

gelinememesi, belirli ölçülerde tarım toplumu niteliğinin ağırlığının devam etmesi, hızla artan genç nüfusa yeterli istihdamı sağlayacak yatırımların gerçekleştirilememesi gibi sebeplerden dolayı yapısal bir özelliğe sahiptir (Kanca, 2012: 4). Alanyazında, Türkiye'deki işsizliğin başlıca sebebi olarak iş oluşturulamaması, diğer bir ifadeyle işgücü arzındaki büyüme doğrultusunda yeterli iş oluşturma kapasitesinin sağlanamaması gösterilmektedir. Bununla birlikte İŞKUR tarafından yayınlanan İşgücü Piyasası Araştırma Raporlarına göre yüksek işsizliğin diğer sebepleri arasında; "beceri uyumsuzluğu, mesleksizlik ve iş beğenmeme" gibi faktörler de sıralanmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'deki işgücü açığının karşılanamamasındaki baş etkenin işgücü piyasasında mevcut arz-talep uyumsuzluğu olduğunu söylemek mümkündür (AÇSHB ve İŞKUR, 2018: 16).

Türkiye işgücü piyasasındaki diğer bir önemli sorun ise kayıt dışı istihdamdır. Ülkede özellikle tarım sektöründe çalışan kadınların kayıt dışı istihdamda yüksek oranlara sahip olduğu ve bu durumun yapısal bir sorun haline geldiği görülmektedir. Bununla birlikte neredeyse tüm sektörlerdeki düşük eğitim seviyesine sahip işgücünün yüksek kayıt dışılık oranına sahip olduğu bilinmektedir. Türkiye'de 2011-2019 yılları arasındaki kayıt dışı istihdam oranları Şekil 24'te gösterilmiştir.

Şekil 24. Kayıt Dışılık Oranları (2011-2019)

Kaynak: TÜİK, 2019b, "İşgücü İstatistikleri", İstihdam edilenlerin sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlılık durumu. <http://tuik.gov.tr/OncekiHBARama.do> Erişim: 24 Eylül 2019.

Türkiye’de kadın istihdamındaki kayıt dışılık oranının yüksek olması genel oranı da arttırmaktadır. Şekil 24’ teki TÜİK verileri incelendiğinde; 2011 yılından itibaren düşüşe geçen kayıt dışılık oranının, 2015 yılında tekrar yükselmeye başladığı ve hatta özellikle erkeklerin kayıt dışı istihdamının arttığı görülmektedir. Bu durumun, Suriye krizi sonrası ülkeye göç eden geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin bu dönemden itibaren işgücü piyasasına atılarak kayıt dışı işlerde çalışmaya başlamasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Kayıt dışı istihdama yol açan sebepler arasında; işverenlerin işgücü maliyetlerini düşürebilmek amacıyla kayıtsız işçi çalıştırması, ülkede yaşanan işsizlik, teknolojik gelişmeler, enflasyon, gelir dağılımı eşitsizlikleri, yoksulluk gibi ekonomik faktörler sıralanabilir. İnsanlar günlük yaşamının çoğunluğunun birlikte geçtiği iş yerlerinde, aldıkları ücretler ve çalışma şartları gibi hususlarda birbirleri ile kıyaslamaya gitmekte ve toplumsal yaşamda oluşan bu kıyaslamalar kayıt dışı

istihdama yol açabilmektedir. Bazı sosyal faktörler de kayıt dışı istihdamı arttırarak ülke ekonomisinde kalıcı hale getirebilmektedir. Bu sosyal faktörlerin başında nüfus artışı ve eğitim düzeyindeki yetersizlikler gelmektedir (İnal, 2019: 11). Bu noktada özellikle kitlesel göç hareketlerinin ülke nüfusuna, işsizliğe, çalışma ücretlerine ve eğitim düzeyine etkileri dikkate alındığında kayıt dışı istihdamı kaçınılmaz kılan bir durum olduğu söylenebilir. Nitekim, son dönemde Türkiye'ye yönelik yaşanan kitlesel göçün, kayıt dışı istihdamı ciddi şekilde arttırdığı görülmektedir.

Türkiye'nin son yıllarda deneyimlediği göçlerin ülkenin işgücü piyasasında oluşturacağı olumsuzlukların yanı sıra uygulanacak doğru politikalar ile birlikte istihdama katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda yapısal değişimler ile göçler arasında ilişki kuran "İkiye Bölünmüş Emek Piyasası (İkili İşgücü Piyasası)" kuramı öne çıkmaktadır. Bu kuramın temel varsayımı hedef ülkelerin ekonomik yapılarından dolayı devamlı bir işgücüne ihtiyaç duymasıdır.

İkili İşgücü Piyasası kuramı işgücü piyasasını kendi içerisinde bütünlük arz eden, birbirinden farklı işleri ve farklı işçi gruplarını istihdam eden birincil ve ikincil alt piyasalara dayandırmaktadır (Uyanık, 1999: 1). Bu kurama göre; birincil piyasalar sürekli istihdamın olduğu, işçinin ve işverenin inisiyatifini gerektiren işlere sahip piyasalardır. İkincil piyasalar ise; vasıfsız işçilerin çalıştığı, olumsuz istihdam şartlarına ve az deneyimle yürütülebilen işlere sahip işgücü piyasalarıdır (Harrison, 1972: 812). Mc Nabb (1987: 159) birincil işgücü piyasalarının iyi çalışma şartları olan, yüksek ücretli, düzenli, istikrarlı istihdam sağlayan ve iş güvenliğine sahip piyasalar olduğunu, ikincil piyasaların ise düşük statülü, düşük ücretli, kariyer olanağı olmayan, kötü çalışma şartlarına sahip piyasalar olduğunu belirtmektedir. Bu kuramda esas nokta, işin iyi veya kötü olması değil, piyasaların kendine ait istihdam mekanizmalarının ve ücret stratejilerinin olmasıdır (Mc Nabb, 1987: 160).

İkili İşgücü Piyasası kuramında uluslararası göçün; modern sanayi toplumlarındaki emek yoğun olan ikincil sektörler için gerekli niteliksiz işlerin

yürütülmesi ihtiyacından ve düşük ücretli işgücüne duyulan talepten kaynaklandığı ifade edilmektedir. Günümüzde yaşanan uluslararası göçler sonucunda Türkiye'nin maruz kaldığı göçmen istihdamı durumunun, göç dinamiklerini talep yanlı bakış açısıyla ortaya koyan bu model ile örtüşmediği görülmektedir. Bunun yanı sıra İkili İşgücü Piyasası kuramının önemli savunucularından Michael Piore tarafından öne sürülen alternatif yaklaşım, Türkiye'de çoğunlukla ikincil piyasalarda istihdam edilen geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin işgücüne katılımını açıklar niteliktedir.

Piore (1981: 527- 529), bir ülkedeki göçmenlerin işgücü hareketliliğini işin bulunabilirliğindeki ve ücretteki farklılıklar açısından ele alan geleneksel yaklaşıma daha geniş çerçeveden yaklaşmış ve göçmenlerin istihdama yönelik davranışlarını göç ettikleri toplumun ekonomik, politik ve sosyal yapısı açısından analiz etmiştir. Bu bağlamda göçmen istihdamını sırasıyla aşağıdaki altı adımda açıklamıştır:

1. Göçmenler gelişmiş ülkelerin sanayilerinde ihtiyaç duyulan işgücü açığını karşılar.
2. Göçmenler sınırlı bir zaman aralığında kalmayı amaçlayarak gittikleri ülkede arzu ettikleri birikimi sağladıktan sonra kendi ülkelerine geri dönme niyetini taşırlar.
3. Göçmen işçiler yerli işçilerin çalışmayı istemediği işlerde istihdam edilir.
4. Geçici ve sendikalı işçiler ile küçük işletmeler ve tekelci sanayilerin bir arada bulunduğu ikili yapılarda göçmen işçiler, yerlilerin çalışmak istemediği ikincil işlerde istihdam edilir.
5. Göçmenler ülkede tercih edilmeyen işleri yerine getirerek ekonomik dalgalanmaların zararını hafifletmeye katkıda bulunur.
6. Göçmenlerin gittikleri ülkeye yerleşmeleri halinde çocuklarının ve kendilerinin yerli işçiler açısından sorun oluşturduğu görülür. Nitekim göçmenler yerleştikleri ülkeye kısmen uyum sağladıktan sonra kötü/istenmeyen işleri yapmaktan vazgeçerek yerli işçiler için rakip haline geleceklerdir.

Piore (1981: 527- 529), yaptığı uluslararası göç analizlerine dayanarak göç politikalarına ilişkin bazı önerilerde bulunmuştur. Bunlar:

- Ülkesine geri dönmek isteyen göçmenlere destek verilmeli ve geçici işçi istihdamı açık hale getirilerek yasallaştırılmalıdır.
- Yerleşik olarak ikamet eden göçmenlerin toplumsal durumu düzenlenerek ikili ekonomide sosyal ve ekonomik açıdan daha üst kısımlarda bütünleşmelerine yönelik çaba sarf edilmelidir.
- Yüksek ekonomik statüdeki bireylerin göç etmelerine sınırlama getirilmelidir.
- İkincil emek sektörünün daraltılması kapsamında ikincil emek sektöründe istihdam edilen işgücü maliyeti arttırılmalıdır. Bu doğrultuda, asgari ücret düzeyi yükseltilmeli, daha sıkı ve yüksek çalışma yeri standartları getirilmeli ve sendikalaşma teşvik edilmelidir.

Göç politikalarının doğru bir şekilde uygulanması sonucunda uyum çabalarında başarılı olunsa da kapitalist toplum hiyerarşisinde göçmenlerin altta kalması çeşitli yapısal olgular doğurmaktadır. Bunların başında ise işgücü piyasasında “tabakalaşma” gelmektedir. Göçmen işçilerin düşük ücretli, güvencesiz, olumsuz koşullardaki işgücü kollarında ve mesleklerde genellikle vasıfsız veya yarı vasıflı beden işçileri olarak yoğunlaşması onları bu tabakanın en altına itmektir. Nitekim, Batı Avrupa ülkelerindeki sınıflar üzerine yaptıkları çalışmalarda Castles ve Kosack (1973), göçmen işçilerinin işçi sınıfında alt tabakayı oluşturduğunu tespit etmişlerdir. Üretim sürecinde farklı konumlara sahip olmaları nedeniyle göçmen işçiler ile yerli işçiler birbirlerinden izole olmuş durumdadır. Genel olarak yerli işçilerin göçmen işçilere ön yargılı ve düşmanca bir tutum izlediği görülmekte, dayanışmadan uzak ayrımcı davranışlar sergilemektedirler. Dolayısıyla işgücü piyasasının üst tabakasını da yerli işçiler oluşturmaktadır (Castles ve Kosack, 1973: 476-477).

İşçi sınıfında görülen söz konusu tabakalaşma İkili İşgücü Piyasası kuramında yer alan işgücü piyasasının birincil ve ikincil sektörlere ayrılması varsayımı ile

denk düşmektedir. Gelişmiş ülkelerde kitlesel üretim sağlayan işletmelerin teknolojik gelişmeler paralelinde zamanla emek yoğun üretimi terk ederek sermaye yoğun üretime geçiş yapmaları bu ülkelerde ikincil sektörün yavaş yavaş ortadan kalkmasına sebep olmaktadır. Bu durum ikincil sektör işçilerine dolayısıyla göçmen işçilere olan ihtiyacın gelişmiş ülkelerde ortadan kalkacağına bir göstergesi olarak düşünülebilir. Bununla birlikte sanayi sektörü dışında, tarım ve hizmet sektörlerinin ikincil sektör olarak faaliyetlerini devam ettirdiği dikkate alındığında bu sektörlerde göçmen işçilere ihtiyacın devam ettiği görülmektedir (Toksöz, 2006: 62). Bu noktada emek yoğun üretimin genellikle gelişmekte olan ülkelere kaydığı ve dolayısıyla göçmen işçilerin gelişmekte olan ülkelere yöneleceği söylenebilir. Öyle ki, Türkiye’de TÜİK 2019 Haziran ayı verilerine göre istihdamın %55,7’si hizmet, %18,9’u tarım ve %5,7’si inşaat sektörü olmak üzere toplamda yaklaşık %80’inin emek yoğun ikincil sektör işlerini barındırdığı göz önüne alındığında ülke ekonomisinde göçmen istihdamının önemli bir yere sahip olduğu değerlendirilmektedir.

1.5.2. Türkiye’de Göçmenlerin İstihdamı

Türkiye’de göçmenlerin, işgücü piyasasında kısmen görünür hale gelmeleri 1990’lı yıllara dayanmaktadır (İçduygu, 2010: 30). Türkiye’nin tarihi boyunca sıkça karşılaştığı göç hareketliliği, ülkenin doğru ve dinamik göç politikaları belirleyerek süreci en iyi biçimde yönetmesini gerektirmektedir (Toksöz, Erdoğan ve Kaşka, 2012: 23). Göçler ile birlikte ülkede oluşan işgücü potansiyeli ve ülkede mevcut istihdam açığı dikkate alındığında uluslararası işgücü politikasının önemi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda; çalışmanın bu kısmında Türkiye’de mevcut farklı statülerdeki (Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Bireyler, Uluslararası Koruma Sahibi Bireyler ve Geçici Koruma Sahibi Bireyler) göçmenlerin istihdamı ele alınarak bu alandaki yasal çerçeve, yürürlükteki uygulamalar ve uygulamada yaşanan aksaklıklar ortaya konacaktır. Ardından söz konusu göçmenlerin istihdam durumları sırasıyla; istihdama hazırlık, istihdama erişim ve çalışma yaşamı aşamaları olarak incelenecektir.

1.5.2.1. Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Bireylerin İstihdamı

Uluslararası koruma süreci çerçevesinde YUKK, yabancıların başvuru aşamasından itibaren T.C. İçişleri Bakanlığı'nın BMMYK, IOM ve STÖ'ler gibi örgütlerle iş birliği yapabileceğini belirtmektedir. Bu kapsamda uluslararası başvuru sahibi bireylerin de kabulüyle BMMYK tarafından bu bireylerin bilgilerine erişim sağlanabilmekte başvurunun tüm aşamalarında BMMYK görüşlerini ilgili birimlere aktarabilmektedir (Ekşi, 2016: 200). Bununla birlikte uluslararası koruma başvurusunun adil ve etkin değerlendirilerek doğru kararın verilebilmesi maksadıyla başvuru sahibinin kendisi ile ilgili verdiği bilgiler (menşei, transit ve ikamet ülkeler) ile ilgili BMMYK kaynaklarından görüş ve güncel bilgiler alınabilmektedir (Çelikel ve Öztekin Gelgel, 2017: 173).

Uluslararası koruma başvurusu değerlendirme sürecinde birey, kaydının yapıldığı tarihten başlayarak 30 günlük süre zarfında bireysel mülakata tabi tutulmaktadır (YUKK, 2013, Md. 75). Mülakat sonrasında bireye ve ailesine uluslararası koruma talebinin olduğunu gösteren yabancı kimlik numaralı ve 6 ay geçerlilik süresi olan "Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi" verilmektedir (YUKK, 2013: Md. 76). 6 aylık süre zarfında başvurusu sonuçlandırılmayan bireylerin belgeleri 6'şar aylık sürelerle uzatılabilmektedir. Türkiye'de söz konusu süreç boyunca birey ve ailesine "Uluslararası Koruma Başvurusu Sahibi" sıfatı ile bazı haklar tanınmıştır. Türkiye'de yapılan hukuksal düzenlemeler; başvuru sahibi bireyleri genellikle uluslararası koruma statüsü almış bireyler ile aynı uygulamalara tâbi tutmaktadır. Çalışmanın bu kısmında başvurusu henüz onaylanmamış bireylere tanınan çalışma hakları kapsamında söz konusu bireylerin istihdamına yer verilecektir.

Türkiye'de yaşayan göçmenlere tanınan çalışma hakları statüleri açısından ele alındığında; ulusal mevzuatta mülteci ve ikincil koruma statüsündeki göçmenlerin statülerinin kabulünün çalışma izni yerine geçtiği, diğer bir ifadeyle mülteci veya ikincil koruma statüsüne sahip bireylerin ayrıca çalışma izni, almalarına gerek olmadığı belirtilmektedir (YUKK, 2013: Md:89/4b). Bununla birlikte uluslararası

koruma başvuru sahibi ve şartlı mülteciler için ise ayrıca çalışma izni alma şartını getirmektedir. Bu bireylerin geçerli çalışma izni almaları Türkiye’de mutlak kalma hakkı anlamına gelmemektedir (Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, 2016: Md. 5).

Türkiye’de başvuru sahibi göçmenler ile şartlı mülteci statüsüne sahip göçmenler için “e-Devlet” sistemi vasıtasıyla işverenler tarafından çalışma izni başvurusu yapılır. Söz konusu göçmenlerden belirli bir ilde ikamet etme zorunluluğu getirilenlerin bu il haricinde başka bir ilde çalışma izni alabilmeleri İçişleri Bakanlığının görüşüne bağlı olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası başvuru sahipleri için çalışma izni başvurusu yapılabilmesi için koruma başvurusu tarihinden itibaren 6 ay geçmesi gerekmektedir. Birey geçerli çalışma izni olmasına rağmen geçerli kimlik belgesinin bulunmaması halinde, farklı işverenlerin yanında ya da bağımsız şekilde çalışma izni başvurusu yapamamaktadır (Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, 2016: Md. 6).

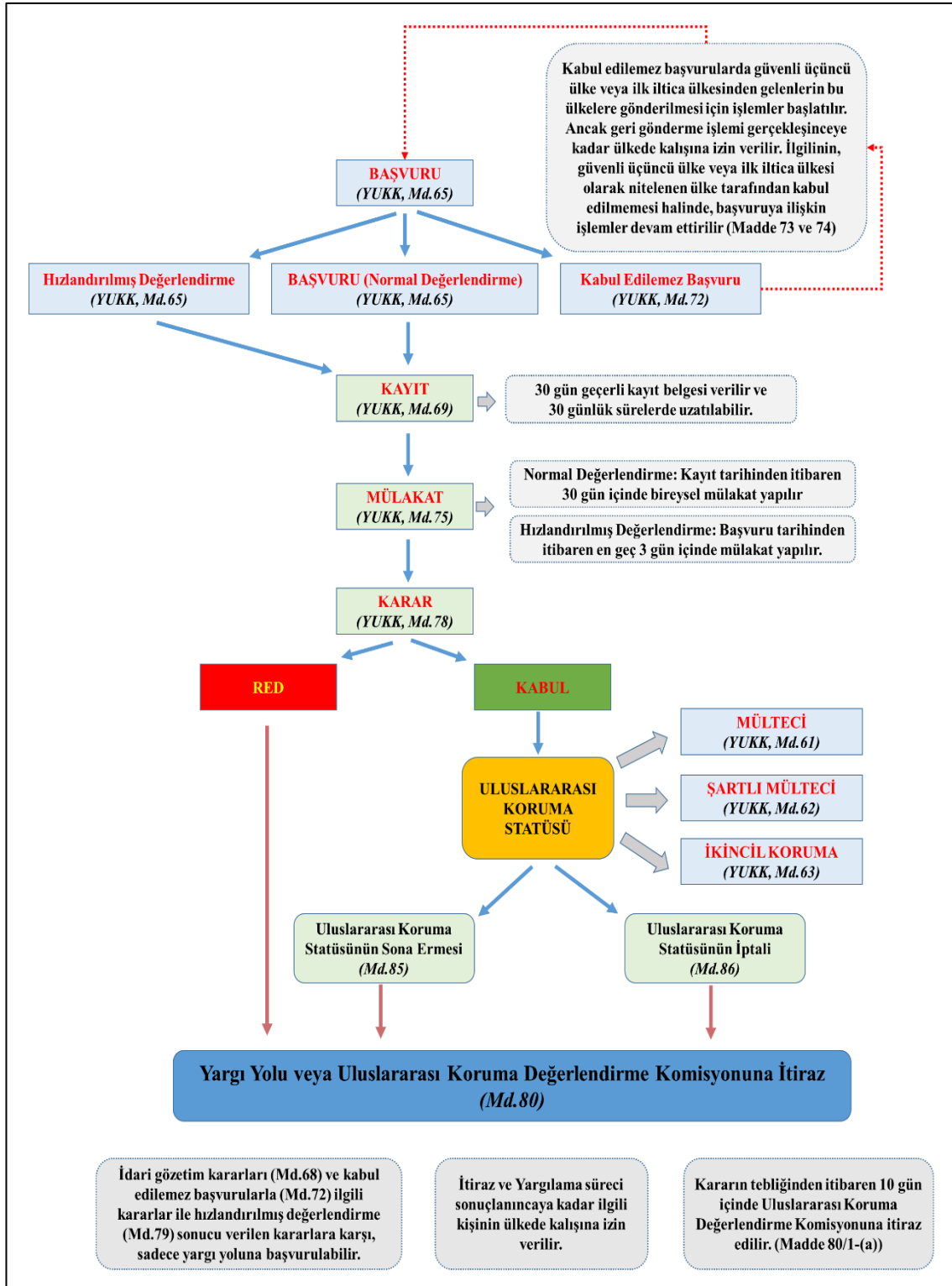
Başvuru sahibi ve şartlı mülteci statüsündeki göçmenler; mevsimlik tarım ya da hayvancılık işlerinde çalışabilmek için çalışma izni muafiyeti kapsamına girmektedirler. Bunun için buldukları ilin Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne başvuruda bulunmaları gerekmektedir (Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, 2016: Md. 9). Söz konusu göçmenlere verilecek çalışma izinlerine; verilecek iznin türü, izin süresi, iş kolu, meslek, sektör ve coğrafi bölge açısından Bakanlık tarafından sınırlama getirilebilmektedir. Ayrıca YUKK 90. maddede belirtilen yükümlülüklerle uyulmaması halinde başvuru sahiplerinin temel sağlık ve eğitim hakları haricinde kalan diğer haklardan yararlanmaları da sınırlandırılabilir (YUKK, 2013: Md. 90).

6735 sayılı UİK’in “Çalışma İzninin İstisnai Olarak Verilebileceği Yabancılar” isimli 16’ncı maddesine göre; Bakanlığın belirlediği uluslararası işgücü politikalarına

paralel olarak uluslararası başvuru sahibi göçmenlere ÜİK 7., 9. ve 10. maddelerde yer alan “çalışma izni başvurusu, başvurunun değerlendirilmesi, reddi ve çalışma izni türleri” ile ilgili hükümler uygulanabilmektedir (ÜİK, 2016: Md.16).

1.5.2.2. Uluslararası Koruma Sahibi Bireylerin İstihdamı

Uluslararası koruma başvurusu kabul edilen birey ve ailelerden “mülteci” statüsü alanların kimlik belgeleri üç yıl, “şartlı mülteci” ve “ikincil koruma” statüsü alanların kimlik belgeleri ise bir yıl geçerli olacak şekilde düzenlenmektedir (GİGM, 2019f). Türkiye’de uygulanan uluslararası koruma sürecinin işleyişi Şekil 25’te gösterilmektedir.

Şekil 25. Türkiye’de Uluslararası Koruma Başvurusu Süreci

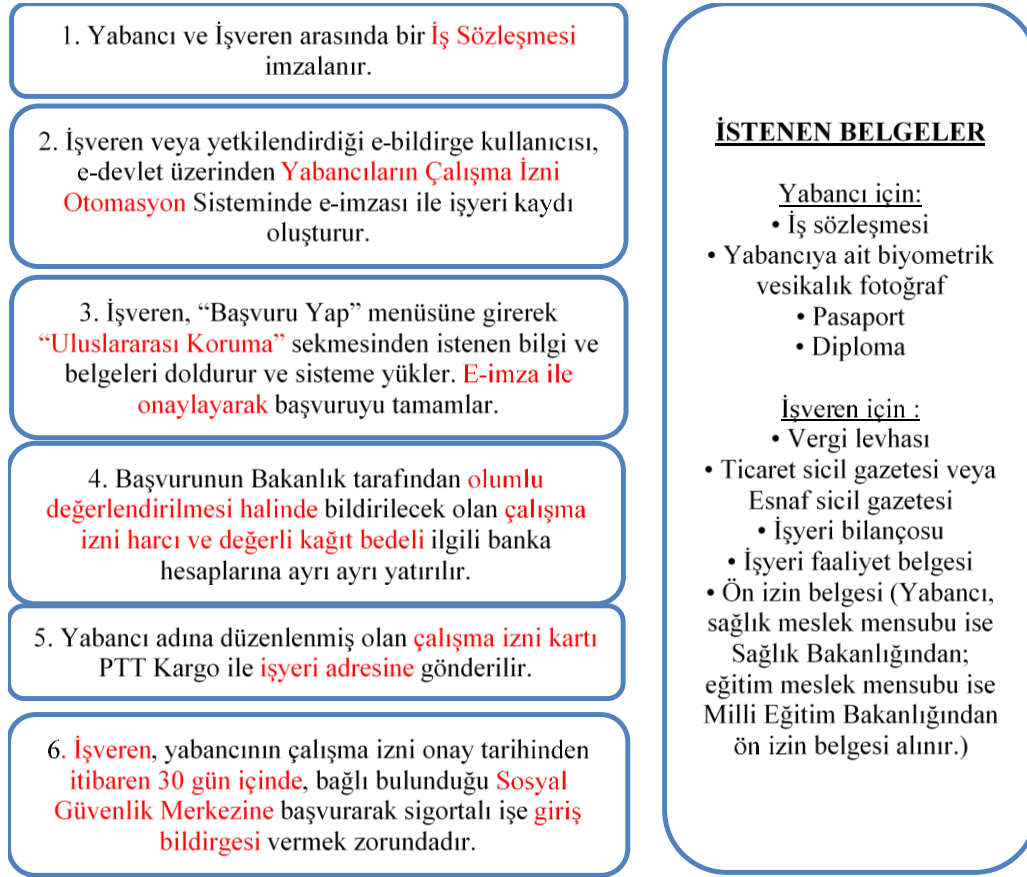
Kaynak: GİGM, (2019f) Türkiye ve Göç: 38-39

Bir önceki kısımda da belirtildiği üzere ulusal mevzuatın göçmenlere sunulan haklar konusunda uluslararası koruma sahibi bireylerini iki kategoride ele aldığı görülmektedir. Mevzuatta beraber ele alınan “başvuru sahipleri ve şartlı mülteciler” in istihdamı bir önceki başlıkta incelenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın bu kısmında uluslararası koruma sahibi bireyler olarak “mülteciler ve ikincil koruma statüsü sahibi göçmenler” incelenecektir. Buna göre; YUKK’ta yer alan “Yardım ve Hizmetlere Erişim” başlıklı 89’ucu maddede mülteci ya da ikincil koruma statüsüne sahip göçmenlerin statülerini almalarını müteakip bağımlı/bağımsız olarak çalışabileceği belirtilmektedir. Söz konusu bireylere çalışma izni alma zorunluluğu getirilmemiş, bu kişilere verilen kimlik belgeleri ve ikamet izninin çalışma izni yerine geçeceği hükmü getirilmiştir. Dolayısıyla bu kişilerin kimlik belgelerinin iptali veya statülerini sona ermesi halinde çalışma hakları da sonlandırılacaktır (YUKK, 2013: Md. 89).

Türkiye’de yaşayan mültecilerin ve ikincil koruma statüsündeki bireylerin istihdamı; iş piyasasının durumu, çalışma yaşamında meydana gelen gelişmeler ve istihdama yönelik ekonomik ve sektörel şartların gerektirdiği hallerde; belirli bir meslek veya işkolunda, belirli bir süre için, sanayi, hizmet veya tarım sektörlerinde ve belirli mülki veya coğrafi alana göre sınırlandırılabilir. Bunun yanı sıra; Türk vatandaşı ile evlenmek, ülkede üç yıl ikamet etmek veya Türk vatandaşı olan çocuğa sahip olmak şartlarından birini sağlayan mülteci ve ikincil koruma statüsü göçmenlerin söz konusu sınırlamalardan muaf tutulduğu görülmektedir (Doğan, 2017: 219).

Uluslararası koruma sahibi bireylerin çalışmalarına ilişkin bazı yükümlülükler bulunmaktadır. Bu bireylerin çalışma durumu ile ilgili güncel bilgileri ve kazandıkları geliri 30 gün içerisinde bildirmesi gerekmektedir. Söz konusu yükümlülükleri yerine getirmeyen uluslararası koruma statüsüne sahip bireylerin temel sağlık ve eğitim ve hakları dışındaki diğer haklarına sınırlama getirilmektedir (YUKK, 2013: Md. 90).

Türkiye’de uluslararası koruma statüsüne sahip bireylerin çalışma izni alma sürecinde işverenler ve statü sahibi bireyler tarafından yapılacak sıralı işlemler Şekil 26’ da gösterilmiştir.

Şekil 26. Uluslararası Koruma Statüsüne Sahip Bireylerin Çalışma İzni Süreci

Kaynak: AÇSHB (2019a). Çalışma İzni Başvuru Türleri, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm/calisma-izni/basvuru-turleri/> Erişim: 13 Eylül 2019.

1.5.2.3. Geçici Koruma Sahibi Bireylerin İstihdamı

Geçici koruma statüsüne sahip bireylerin istihdamına ilişkin yasal mevzuat incelendiğinde; Türkiye’nin bu konuyla ilgili olarak 1951 tarihli Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi’ni imzaladığı, ancak bu sözleşmenin, “coğrafi sınırlama” çekincesiyle kabul edildiği görülmektedir. Bu kapsamda

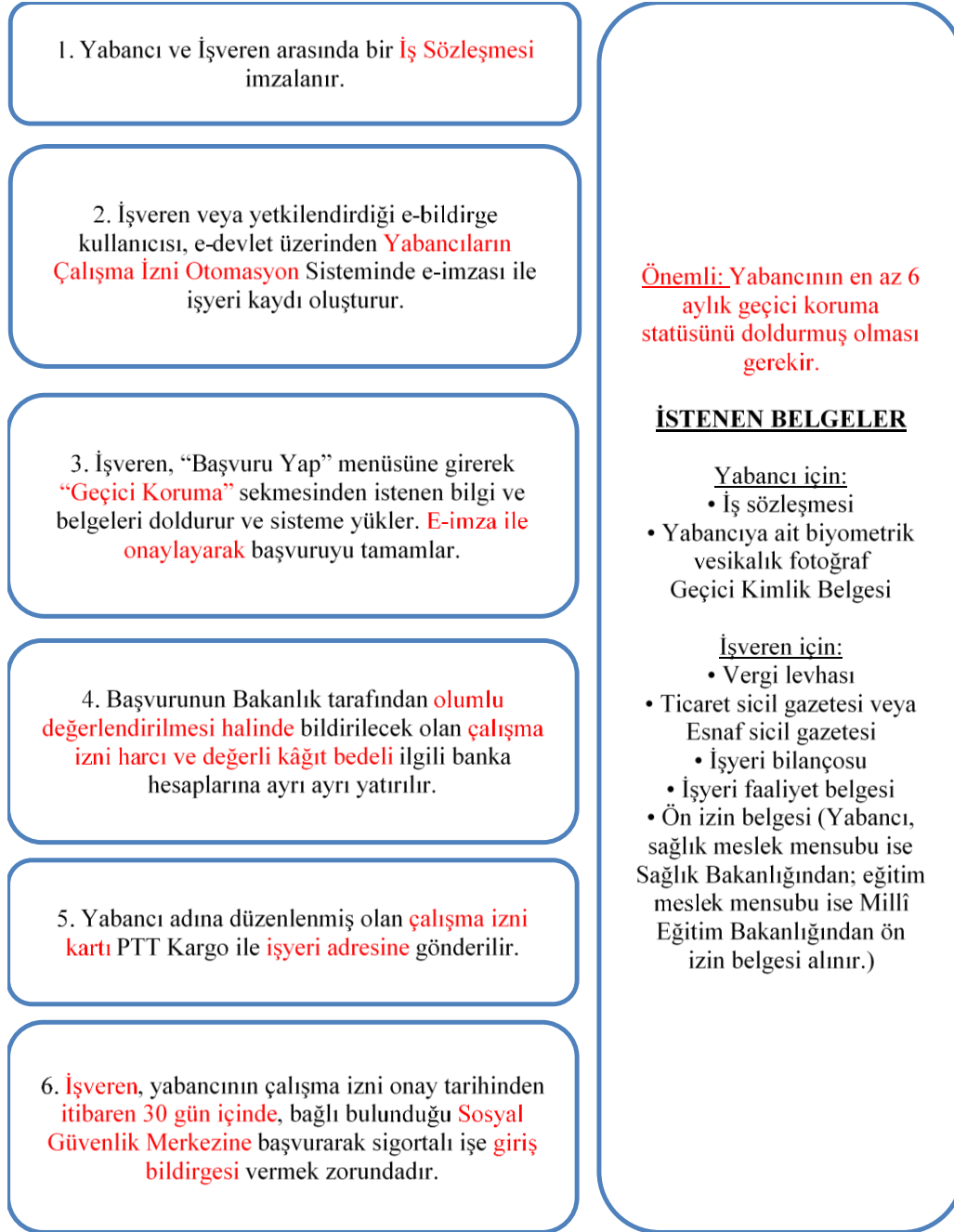
Türkiye'ye Avrupa dışından gelen göçmenlere “mülteci” statüsü verilmemektedir. Bununla birlikte Suriye krizinin sonucu olarak 2011 Nisan ayından itibaren ülkeye göç eden Suriyelilere uluslararası hukukta karşılığı olmayan “misafir” statüsü verilmiştir. Sonrasında Nisan 2012’de yayınlanan genelge ile söz konusu göçmenlere “geçici koruma” statüsü verilmiştir (Kaygısız, 2017: 5).

Türkiye’de geçici koruma statüsüne alınmış Suriyelilere, 2011 yılında ülkeye gelişlerinden itibaren Ocak 2016 ayına kadar geçen süre zarfında yasal olarak çalışma hakkı tanınmamış, söz konusu dönemde çalışan bireylerin hepsi kayıt dışı istihdam edilmiştir. Bu süreçte geçici koruma statüsü haricinde resmi yollardan pasaportu ile Türkiye’ye giren Suriyeliler için ise ikamet ve çalışma izni konusunda kolaylıklar sağlayıcı yasal düzenlemeler yapılmıştır (Kaygısız, 2017: 5).

Ulusal mevzuat incelendiğinde “YUKK” ile “Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik” hükümlerinin geçici koruma sahibi bireyleri uluslararası koruma kapsamı dışında bıraktığı görülmektedir. Ancak UİK 17’nci maddesinde “*Uluslararası koruma kapsamında olan yabancılar*” başlığı altında geçici koruma statüsüne sahip bireylere de yer verilerek, bu kişilere geçici koruma kimlik belgelerini aldıkları tarihten 6 ay sonra çalışma izni verileceği ya da çalışma izni muafiyeti başvurusu hakkı kazanabilecekleri hükme bağlanmıştır (Çelikel ve Öztekin Gelgel, 2017: 208).

Geçici koruma statüsüne sahip bireylerin çalışma hakkı; 2016 yılında yürürlüğe giren “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile birlikte ciddi anlamda düzenlemiştir. Buna göre geçici koruma statüsündeki yabancıların ülkede istihdam edilebilmeleri için çalışma izni alma şartları getirilmiş, bu bağlamda çalışma izinlerinin e-Devlet vasıtasıyla işverenler tarafından yapılması öngörülmüştür. Bununla birlikte yabancı bireyin çalışma izni için kendi adına başvuru yapması da mümkündür (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016: Md.5). Türkiye’de geçici

koruma statüsüne sahip bireylerin çalışma izni alma sürecinde işverenler ve statü sahibi bireyler tarafından yapılacak sıralı işlemler Şekil 27’de gösterilmiştir.

Şekil 27. Geçici Koruma Statüsüne Sahip Bireylerin Çalışma İzni Süreci

Kaynak: AÇSHB (2019a). Çalışma İzni Başvuru Türleri, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm/calisma-izni/basvuru-turleri/> Erişim: 13 Eylül 2019.

Yönetmelikte geçici koruma statüsüne sahip bireylerin çalışma izni başvuru haklarının kamu düzeni, kamu sağlığı ve kamu güvenliği göz önünde bulundurularak illere göre sınırlandırılacağı belirtilmektedir. Bu sınırlama yönetmeliğin 24'üncü maddesi kapsamında yabancı bireyin ikametine izin verilen iller esas alınarak uygulanmaktadır. Çalışma izni verildiğinde kamu sağlığı, kamu düzeni ve kamu güvenliğine sakınca getireceği İçişleri Bakanlığı tarafından değerlendirilen illerde çalışma izninin verilmemesi AÇSHB tarafından sağlanacaktır. Yabancı bireyin bu illerden birinde ikamet izni devam ediyorsa daha önceden verilen çalışma izinlerinin sona erme tarihine kadar beklenmesine izin verilmektedir (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016: Md.24).

Türkiye'de geçici koruma statüsündeki bireylerin istihdamı konusunda diğer uluslararası koruma statüsündeki bireylerden farklı olarak istihdam kotası düzenlemesi mevcuttur. Yönetmeliğin 8. maddesinde istihdam kotası düzenlemesinin; yabancıların başvuru yaptığı işyerindeki Türk çalışanların sayısı dikkate alınarak iller ve sektör açısından açık iş ve işe yerleştirmeler dikkate alınarak yapılması öngörülmüştür. Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik'e göre istihdam kotasına ilişkin hususlar şunlardır (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016: Md.8):

- Bir işyerinde çalışacak geçici koruma sahibi yabancıların sayısı işyerindeki Türk vatandaşı olan çalışan sayısının %10'unu geçmeyecektir.
- Toplam çalışan sayısının 10'un altında olduğu işyerlerinde, en fazla geçici koruma statüsüne sahip bir yabancı çalıştırılabilir.
- Çalışma izni başvurusundan önceki dört haftalık sürede başvurusu yapılan işi yapacak aynı niteliğe sahip Türk vatandaşının bulunmadığının belgelendirilmesi durumunda söz konusu yabancı birey için istihdam kotası uygulanmayabilir.

Dolayısıyla Türkiye'nin uluslararası koruma statüsüne sahip bireylerin istihdamından farklı olarak geçici koruma altındaki göçmenlerin istihdamında Türk vatandaşlarının istihdamını dikkate aldığı görülmekte, bu konuda vatandaşların istihdamına öncelik verildiği görülmektedir.

1.5.2.4. Göçmenlerin İstihdama Hazırlık Aşaması

Türkiye'de işgücü piyasasındaki göçmenleri "çalışma izni olanlar" ve "çalışma izni olmadan çalışanlar (kaçak işgücü)" olacak şekilde iki grupta değerlendirmek mümkündür. Çalışma izni almadan çalışan göçmenler, genellikle tarım, turizm, eğlence ve ev içi hizmetleri gibi sektörlerde güvencesiz bir şekilde çalışmaktadır. Çalışma izni olanların genellikle nitelikli göçmenler olduğu görülmektedir (Akbaş Demirel, 2015: 54-62). Nitekim Türkiye'de ve dünya genelinde iş piyasasına dâhil edilecek göçmenlerin nitelikli olması istenen bir durumdur. Diğer göçmenlere kıyasla nitelikli göçmenlerin istihdam vb. alanlarda daha sorunsuz ve talep edilebilir olması göçmen istihdamı tartışmalarında nitelikli göçmenleri geri plana itmektedir. Günümüzde BM gibi uluslararası kuruluşların göçlere ilişkin tartışmalarının odağında çoğunlukla sığınmacılar, mülteciler ve düzensiz göçmenler yer almaktadır. Bu grupların göç alan ülkeler için ağır sosyal ve ekonomik yükler barındırması bu gruplar üzerine olan ilgiliyi canlı kılmaktadır (Gökbayrak, 2006: 11).

Türkiye'de UİK'te göçmenlerin istihdamına yönelik aşağıda açıklanan üç türlü çalışma izni tanımlanmıştır (UİK, 2016: Md.10):

- Süreli çalışma izni: İşin veya hizmet akdinin süresine bağlı olarak belirli bir işyerinde/işletmede, belirli bir meslekte çalışmak amacıyla en fazla bir yıl geçerliliği olan izin türüdür. İznin uzatılması aynı işyeri/işletme ve aynı meslekte olmak şartıyla ilk uzatmada en fazla 2 yıl, müteakip uzatmalarda en fazla 3 yıl olacak şekilde verilir.

- Süresiz çalışma izni: Yabancılardan uzun dönem ikamet izni ve en az sekiz yıl kanuni çalışma iznine sahip olanlar süresiz çalışma izni başvurusunda bulunabilmektedir.
- Bağımsız çalışma izni: Profesyonel meslek sahibi grubuna giren yabancılara, diğer kanunlardaki özel şartları da sağlaması şartıyla verilmektedir.

Türkiye'deki yabancılara tanınan çalışma izinleri kapsamında ilk defa UİK 11'inci madde ile ulusal mevzuata giren Turkuaz kart uygulaması da uluslararası işgücü politikaları kapsamında yapılan önemli bir düzenlemedir. Buna göre; *“uluslararası işgücü politikası doğrultusunda; eğitim düzeyi, mesleki deneyimi, bilim ve teknolojiye katkısı, Türkiye'deki faaliyetinin veya yatırımının ülke ekonomisine ve istihdama etkisi ile Uluslararası İşgücü Politikası Danışma Kurulu önerileri ve Bakanlıkça belirlenen usul ve esaslara göre başvurusu uygun görülen yabancılara”* Turkuaz Kart verilmektedir. Turkuaz Kart sahibi olan yabancılar “nitelikli yabancı” olarak kabul edilmekte ve süresiz çalışma izni alan yabancılara tanınan haklardan faydalanmaktadır. Bu uygulama “geçici koruma” statüsüne sahip göçmenler için uygulanmamaktadır (UİK, 2016: Md.11).

Türkiye'de son dönemde işsizliğin yaygın hale gelmesinin bir sonucu olarak iş başvurularında önceliğin yerli işgücüne verildiği görülmektedir. Ayrıca göçmenlerin yaşadığı başta dil sorunu çeşitli sektörlerde çalışabilmelerini imkânsız hale getirmektedir. Özellikle ülkede sadece Türkçe olarak verilen iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerini geçici koruma altındaki Suriyelilerin dil sorunu sebebiyle geçememesi bu bireylerin istihdamı önünde önemli ciddi bir engel olarak görülmektedir. Türkiye'de iş yaşamına ilişkin yapılan son düzenlemelerde “Tehlikeli ve çok tehlikeli” işler kategorisinde çalışabilmek için 31 Aralık 2016 tarihi itibarıyla “Mesleki Yeterlilik Belgesi” zorunluluğu getirilmiştir. Dolayısıyla Türkçe bilmenin ve bunu belgelendirmenin ön koşul olduğu bu tür işlerde dil engeli bulunan göçmenlerin çalışabilmesinin çok zor olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye’de farklı statüdeki göçmenlere verilecek çalışma izinlerinin alınabilmesi aşamasında işverenler tarafından belirli tutarlarda ödeme yapılması gerekmektedir. Bu uygulama işverenlerin göçmenleri işe alma konusunda isteksiz olmalarına neden olmakta ve dolayısıyla göçmenlerin istihdamını zorlaştırmaktadır. ILO Türkiye Ofisinin 3 Haziran 2016 tarihinde gerçekleştirdiği bir çalıştay raporuna göre; Türkiye’deki işgücü piyasasında işveren, göçmen işçi ve girişimcilerin uygulamada karşılaştıkları aksaklıklardan bazıları şunlardır (Kaygısız, 2017: 6-7).

- Türkiye’de çalışanların ücret ödemeleri banka hesapları üzerinden yapılmakta, kanunlara göre elden maaş ödemesi yapılamamaktadır. Ülkedeki göçmenlerin banka hesabı açtırmasına imkân tanıyan gerekli yasal düzenlemelerin yapılmış olmasına rağmen, uygulamada bankaların sıkıntılar yarattığı belirtilmektedir. Bankaların yabancı göçmenler adına hesap açmaya çok fazla sıcak bakmamaları göçmenlerin ücretlerinin bankaya yatırılmasına engel oluşturmaktadır.
- Göçmenlerin kendi ülkelerinden sahip oldukları diplomaların Türkiye’de denklik sorunuyla karşılaştığı belirtilmektedir. Bu durum nitelikli işgücü sahibi göçmenlerin sahip olduğu mesleğe uygun işlerde istihdam edilmesinin önünde engel oluşturmaktadır.
- Yasal mevzuatta düzenlenen bazı konularda uygulamada farklılıklar yaşandığı, bazı keyfi uygulamaların göçmenler üzerinde mağduriyet oluşturduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda göçmenler üzerinde tek tip uygulamanın gerçekleştirilebilmesi açısından kamu personelinin bilgilendirilerek mağduriyetleri kaldıracak tedbirlerin alınması ve “eşit işe eşit ücret” ilkesinin garanti altına alınması önem arz etmektedir.
- Göçmen istihdamında kayıt dışılığın fazla olduğu belirtilmektedir. Bu konuda önleyici tedbirler alınarak kayıtlı göçmen işçilerin sendikalara üye yapılması önemlidir.
- Göçmenlerin mesleki eğitimleri konusunda yetersizlikler mevcuttur.

- Çocuk işçiliği özellikle geçici koruma statüsündeki göçmenlerde yaygın hale gelmiştir. Bu durumu koruyucu önleyici tedbirler alınarak çocukların okula gönderilmesi sağlanmalıdır.

Yabancı göçmenlerin işgücü piyasasına girmesiyle birlikte işgücünün etnik köken veya ırk temelinde ayrışması durumu kaçınılmaz hale gelmektedir. Bazı göçmenlerin ülkeye hızlı bir şekilde uyum sağlaması ve hatta yerli işçilere benzer nitelikler göstermeye başlamasına rağmen göçmenler arasındaki hiyerarşinin sonucu olarak bazı kategorilerin kültürel veya etnik kökünde “ötekiler” şeklinde tanımlanması ve dışlanması kaçınılmaz olmaktadır (Toksöz, 2006: 62). Bu noktada göçmenlerin istihdamında ortaya çıkan diğer bir sorun olarak tabakalaşma öne çıkmaktadır. Göçmenlere verilen yasal statüler ve hakların doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan tabakalaşmada; vatandaşlığı kabul edilen göçmenler en üstte yer almaktadır. Sonrasında aşağı doğru; ikamet izni alanlar, geçici koruma statüsüne sahip olanlar ve kayıtsızlar olarak sıralanmaktadır. Göçmenler arasındaki bu hiyerarşide tabakanın en altında bulunan kayıtsızlar diğerlerine göre daha kaygılı ve her an ülkesine geri gönderilme korkusu yaşamaktadırlar.

Göçmenlerin çoğunluğu yaşamda kalabilmek için asgari yaşam standartlarını kabullenmekte ve bu durum onları güvencesiz, sağlıksız ve kötü çalışma şartlarında çalışmaya itmektedir. Güvencesiz, ucuz ve kaçak işgücünü barındıran ikincil işgücü piyasaları göçmenlerin çoğunlukta olduğu sektörlerdir. Göçmenlerin çalışma izni olmaksızın sigortasız, kayıt dışı ve asgari ücretin altında kaçak olarak çalışmaları bazı işverenleri memnun etmektedir (Bulut, 2014).

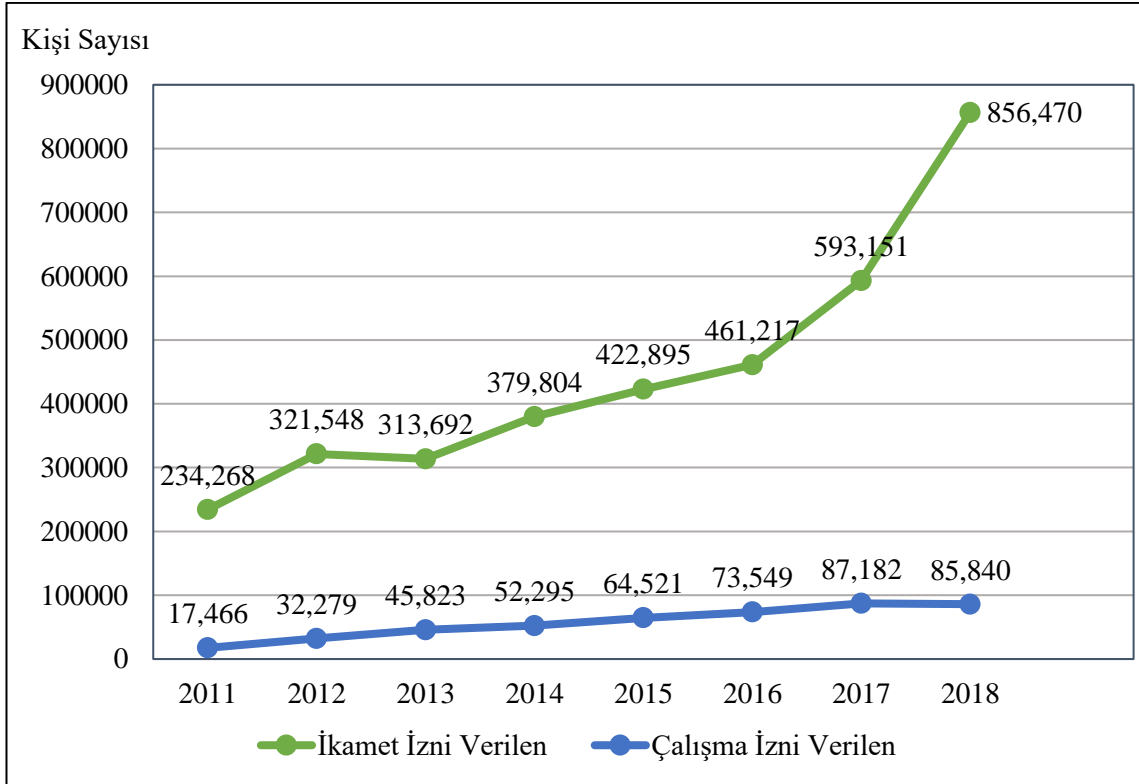
Yabancı göçmen-işveren arasında çift taraflı olarak “zorunluluk-çıkar” ilişkisi düzleminde oluşan bu durum, niteliksiz işgücü piyasasının artmasına sebep olmaktadır. Söz konusu durum yerli işçiler açısından olumsuz karşılanmakta ve yerli işgücünün işsizliğini arttırmakta, rekabetini ise azaltmaktadır. Ayrıca göçmenlerin mevsimlik olarak inşaat ve tarım gibi sektörlerle girmesi niteliksiz işgücü piyasasının ucuzlamasını da beraberinde getirmektedir. Yerli işçiler ile

sendikaların tepkisini çeken bu durum, göçmenlere yönelik olumsuz düşünceleri arttırmakta ve göçmenlerin istihdam politikalarında oluşturduğu kayıt dışılık, işsizlik, rekabete ket vurması gibi olumsuzluklar işgücü piyasasında göçmenlere ne derece ihtiyaç olduğu sorusunu gündeme getirmektedir.

Ülkedeki yerli işgücünün yaşanan işsizliğe rağmen kötü şartlardaki ikincil işgücü piyasasındaki işleri yapmak istememeleri halinde o ülke için göçmen ihtiyacının süreceği bir gerçektir. Özellikle gelişmiş ülkelere nispeten gelişmekte olan ülkelerde varlığını devam ettiren emek yoğun ikincil işgücü piyasalarının olması emek göçüne ihtiyacın devam etmesi anlamına gelmektedir. Türkiye’de işsizliğin başlıca sebepleri arasında gösterilen “iş beğenmeme” durumu devam ettiği sürece ve istihdamın yaklaşık %80’inin hizmet, tarım ve inşaat gibi emek yoğun sektörlerde olduğu dikkate alındığında Türkiye’de göçmen istihdamına ihtiyaç duyulmaya devam edileceği değerlendirilmektedir.

1.5.2.5. Göçmenlerin İstihdama Erişimleri

Türkiye’deki göçmenlerin istihdama erişimlerinde yasaların ortaya koyduğu bir dizi koşul, çalışma izni alınmasını zor hale getirmektedir. Kronikleşen işsizlik ve her işi yapabilecek işçinin bulunamayışı işgücü piyasasında korumacılığı beraberinde getirmiş ve çalışma izninin alınması iyice zorlaşmıştır (Kaygısız, 2017: 7). AÇSHB ve GİGM verilerine göre 2011-2018 yılları arasında Türkiye’de ikamet izni alan yabancıların sayısı ve bu yabancılardan kaçına çalışma izni verildiği Şekil 28’de gösterilmiştir.

Şekil 28. İkamet İzni ve Çalışma İzni Alan Yabancıların Yıllara Göre Dağılımı*

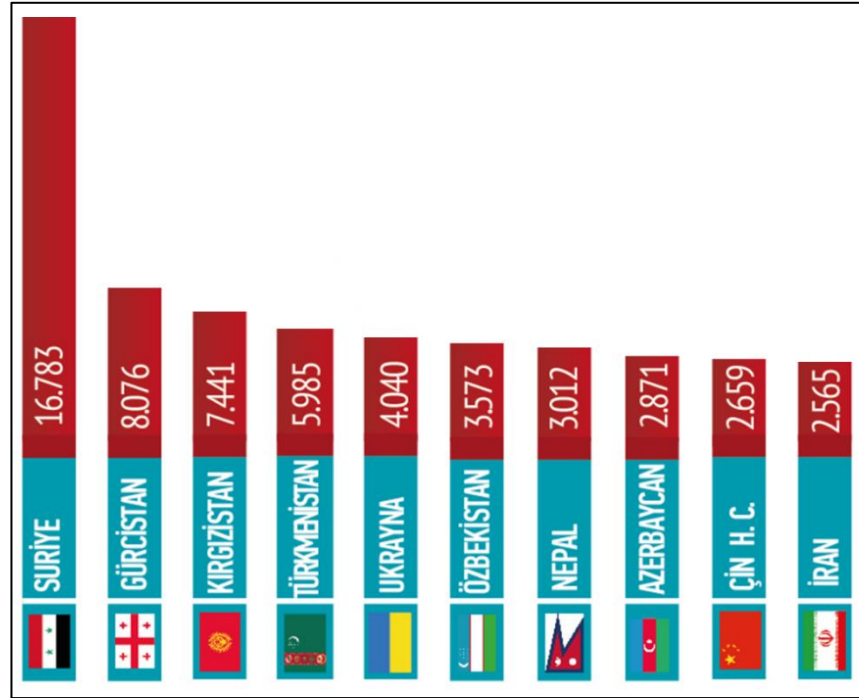
Kaynak: GİGM, 2019i, Erişim: 30 Eylül 2019, <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> AÇSHB Çalışma Genel Müdürlüğü, 2017 Çalışma Yaşamı İstatistikleri, Erişim: 30 Eylül 2019. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/3302/calisma_yasami_2017.pdf

* Grafik kaynakta yer alan verilere istinaden yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 28’de yer alan ikamet izni ve çalışma izni alan yabancıların yıllara göre dağılımı incelendiğinde Türkiye’de 2011-2017 yılları arasında ikamet izni ile ülkede bulunan yabancılardan yaklaşık %15’inin çalışma izni aldığı, bunun yanı sıra 2018 yılında bu oranın %10’a düştüğü görülmektedir. 2018 yılında çalışma izni alan sayısının (85.840) 2017 yılında çalışma izni alan sayısına (87.182) göre çok fazla değişmediği ve 2018 yılında ikamet izni alan yabancı sayısının bir yılda yaklaşık 270.000 kişi kadar artmış olduğu dikkate alındığında; göçmen sayısında artış olduğu ancak belirli sebeplerden dolayı yeni göçmenlerin istihdama giremediği anlaşılmaktadır. Buna göre Türkiye’de son iki- üç yıllık dönemde ekonomi ve siyaset (özellikle dış politika) alanında yaşanan olumsuz tablonun ve dolayısıyla artan işsizliğin söz konusu durumun başlıca sebepleri arasında olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca ülkede ikamet eden göçmen sayısı

artarken çalışma izni alanlarda artış görülmemesi son yılda göçmen istihdamında mevcut kayıt dışılığı yansıtan önemli bir göstergedir.

Türkiye’de 2018 yılında çalışma izni verilen yabancıların uyruklarına göre (ilk 10 ülke) sayısını gösteren dağılımı Şekil 29’da gösterilmiştir.

Şekil 29. Çalışma İzni Alan Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı

Kaynak: GİGM, 2019i, Erişim: 30 Eylül 2019, <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>.

Buna göre Suriye uyruklu göçmenlerin ardından en fazla Gürcistan ve Kırgızistan uyruklu yabancılara çalışma izni verildiği görülmektedir. Son dönemde ülkedeki sayısı 3,5 milyonu aşan geçici koruma altındaki Suriyelilerden çalışma izni alanların sayısının 16.783 olduğu dikkate alındığında geçici koruma statüsündeki çok sayıda göçmenin istihdama erişiminde kayıt dışı kaldığı değerlendirilmektedir.

Türkiye’deki yabancı göçmen işçilerin çoğunluğunu oluşturan Suriyelilerin, ülkelerindeki iç savaşın ve çatışmaların sona ermesi konusundaki belirsizlikler bu göçmenlerin geriye dönüş takvimini de belirsiz kılmaktadır. Bu durumun işveren

ve işçi açısından da belirsiz ve kaygı verici olması bu bireylerin düzenli istihdamına engel oluşturmaktadır. Nitekim ILO tarafından yayınlanan “Küresel İstihdam Eğilimleri ve Sosyal Görünümü 2015” raporu Suriyeli göçmenlerin %56’sının gittikleri ülkelerde kayıt dışı ve mevsimlik, haftalık, günlük gibi düzensiz işlerde çalıştığını göstermektedir (Koç, Görücü ve Akbıyık, 2015: 87).

1.5.2.6. Göçmenlerin Çalışma Yaşamı

Türkiye’deki göçmenlerin genel olarak az gelişmiş ülkelerden gelen vasıfsız bireyler olarak gelmesi, bu göçmenlerin işverenler tarafından tercih edilmemesi veya çok düşük ücretlerde işletme çıkarları doğrultusunda işe alınması gibi durumları ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca bu kadar çok sayıda vasıfsız emeğin çalışma yaşamında ne şekilde değerlendirilmesi gerektiği ve buna ihtiyaç olup olmadığı gibi soruları gündeme getirerek göçlerin halen devam etmesiyle birlikte Türkiye’de göçmen işçiler konusunda olumsuz yönde oluşmuş geleneksel algıyı canlı tutmaktadır.

Öte yandan ikincil işgücü piyasalarının yoğun olduğu Türkiye’de bu sektörlerde çalıştırılacak ucuz işgücüne ihtiyaç olduğu da değişmez bir gerçektir. Devlet yetkilileri tarafından zaman zaman yapılan söylemlerin de bu görüşle paralellik arz ettiği görülmektedir. 2017 yılında Başbakan Yardımcısı Veysi Kaya; “Türkiye 3 milyon insanı beşerî sermaye olarak da görmelidir. Suriyeliler olmazsa düz işçilik yapan yok. Fabrikalarımız durur” ifadeleriyle göçmen işçilere ihtiyacı ortaya koymuştur (Yeniçağ Gazetesi, 2017). Aynı şekilde 2017 yılında katıldığı bir TV programında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Ahmet Eşref Fakıbaba tarım sektörü ile ilgili olarak; “Üreten insanlar bunu hobi haline getirmişler, biz bu insanlara biraz destek verirsek Türkiye’nin sulanabilir arazileri ile her şeyi yapabiliriz. Ben bunu yüzde yüz ile de çalıştırabilsem benim işsizlik oranım bitecek. Biz dışarıdan şu an 3,5 milyon bizim Suriye’den gelen misafirlerimiz var, kendileri gitse biz onları göndermeyeceğiz, bizim ihtiyacımız var” ifadeleriyle göçmen işgücüne ihtiyacı belirtmiştir (CNNTÜRK, 2017).

Bu bağlamda Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olarak göçmen işçi ihtiyaçı olduğu düşünüldüğünde çok boyutlu bir durum olan göçmen istihdamının ekonomi alanındaki getirilerinin yanı sıra toplumsal alanda ortaya çıkarabileceği olası getiri ve gtrlerini de hesaba katmak önem arz etmektedir. Bunların başında kayıt dışı göçmen çalıştırmanın yerli işgücü piyasasında doğurduğu olumsuz etkiler gelmektedir. İşverenlerin ucuz maliyeti nedeniyle kayıt dışı göçmen alıştırması, aynı işte çalışmak isteyen yerli işgücü için işsizlik oluşturmaktadır. Ayrıca kanunlar çerçevesinde hareket eden işverenler açısından da bu durum haksız rekabet ortamı oluşturmakta ve rakip işletmelerin ne çıkmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla göçmen istihdamında kaçınılmaz bir durum olan kayıt dışılığı en aza indirgeyecek denetim ve düzenlemelerin getirilmesi önemlidir.

Türkiye'de kayıt dışı olarak çalışan göçmenler incelendiğinde üç tür göçmen grubunun olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar (İçduygu, 2004: 21);

- Birinci grup; Doğu Avrupa lkeleri (Romanya, Moldova, Ukrayna ve Belarus gibi) gçmenleridir. Bu göçmenler doğrudan iş bulma maksadıyla Türkiye'ye g etmektedirler. Genellikle tarım, inşaat, tekstil gibi sektörlerde istihdam edilen bu göçmenler, aynı zamanda orta/st sınıf aileler tarafından Ukraynalı ve Moldovalı kadınlar başta olmak üzere ev işlerinde kullanmak üzere çalıştırılmaktadır. Ayrıca eğlence ve seks işçiliği sektöründe de bu grup göçmenlerin yaygın olduğu bilinmektedir.
- İkinci grup; Orta Doğu lkeleri (İran ve Irak gibi), Asya lkeleri (Pakistan, Sri Lanka ve Bangladeş gibi) ve Afrika lkeleri (Somali, Nijerya ve Kongo gibi) gçmenleridir. Avrupa'ya geçme niyetiyle Türkiye'yi köprü olarak kullanan bu göçmenler genellikle izinsiz giriş/çıkış ve vize ihlalleri gibi düzensiz yollardan Türkiye'ye g etmektedirler. Dolayısıyla Türkiye'de buldukları süre zarfında bu tür göçmenlerin izinsiz ve kaçak olarak çalıştıkları bilinmektedir.
- nc grup; sığınma talebinde bulunarak sonucunu bekleyen veya sığınma talebi kabul edilmediği halde ülkesine geri dönmeyip kaçak işçi

olarak Türkiye’de çalışan veya üçüncü bir ülkeye göç etmenin yollarını arayan göçmenlerdir.

Türkiye’deki göçmenlerin kayıt dışı olarak çalışma yaşamına katıldığı belli başlı sektörler bulunmaktadır. Bunlar; inşaat, deri, tekstil, hizmet (restoran, otel, eğlence vb.), turizm, ev işleri sektörleridir. Bu noktada dikkat çeken önemli bir nokta kadın göçmen oranının fazla olmasıdır. Literatürde “göçün kadınlaşması” şeklinde ifade edilen bu husus göçmenler bünyesinde kadınlara sunulan iş olanaklarının fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu iş olanaklarının genel olarak; tekstil ve ufak çaplı ticaret endüstrisi, eğlence- seks işçiliği endüstrisi ve ev-bakım işleri olarak sıralanabilir (Toksöz, Erdoğan ve Kaşka, 2012: 85-88). Gelişmiş ülkelerde ev içi işler ve bakım hizmetleri alanında yaşanan işgücü açığı kadın göçmenlerin çoğunlukla bu alanlarda istihdam edilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda göçmen kadınları gelişmiş ülkelerde bakım hizmetleri sektörünün uysal ve ucuz emekçileri olarak göstermek mümkündür (Gökbayrak, 2009: 64).

Statüsüne bakılmaksızın Türkiye’de yaşayan yabancıların çalışma izni alarak çalışabilmesinde yapacağı mesleğin “Türk vatandaşlarına hasredilmiş” bir meslek olmaması gerekir. Diğer bir ifadeyle yabancılar tarafından yapılması kanunî düzenlemelerle yasaklanmamış bir meslek olması gerekmektedir (Doğan, 2017: 213). Bu bağlamda yabancıların çalışma izniyle bile yapması yasaklanan meslek grupları, AÇSHB Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü tarafından mevcut yasal düzenlemelerden derlenerek şu şekilde sıralanmıştır: yayınlanan liste yabancıların Türkiye’de çalışma izni alarak dahi çalışamayacakları meslek grupları, diğer kanunlardan toparlanmış haliyle Çizelge 11’de gösterilmiştir (AÇSHB, 2019b):

Çizelge 11. Türkiye’de Yabancılara Yasak Meslekler

Yasak Meslek	İlgili Kanun
Hasta bakıcılık, dişçilik, diş tabipliği	Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun
Eczacılık	Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun
Veterinerlik	Veteriner Hekimleri Birliği ile Odalarının Teşekkül Tarzına ve Göreceği İşlere Dair Kanun
Özel hastanelerin sorumlu müdürlüğü	Hususî Hastaneler Kanunu
Avukatlık	Avukatlık Kanunu
Noterlik	Noterlik Kanunu
Özel güvenlik görevlisi	5188 Sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun
Ülke karasuları içerisinde balıkçılık (balık, midye, istiridye, inci, sünger, mercan ihracı), dalgıçlık, kılavuzluk, arayıcılık, kaptanlık, tayfalık, kâtiplik, çarkçılık vb. denizcilik faaliyetleri	Kabotaj Kanunu
Gümrük müşavirliği	4458 sayılı Gümrük Kanunu
Turist rehberliği	6326 Sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu

Kaynak: AÇSHB Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü, Yabancılara Yasak Meslekler. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm/calisma-izni/yabancilara-yasak-meslekler>, Erişim: 20 Eylül 2019.

1.5.3. Covid-19 Pandemisinin Göçmen İstihdamına Etkisi

COVID-19 pandemisi ülke ekonomilerini, büyük, orta ve küçük ölçekli işletmeleri ve en önemlisi de iş arayanları ve işçileri olumsuz olarak etkilemiştir. Pandemiye yönelik henüz bir ilaç ya da aşının olmaması; kişilerin mümkün olduğu kadarı ile evde kalmaları gerektirmektedir ve pandemiyi engelleme açısından kişilerin sosyal mesafeyi korumaları konusunda da uzmanlar uyarılar yapmaktadır. Dünya çapında birçok ülke vatandaşlarının birbirleri ile yakınlaşmalarını engellemek için birçok işletmenin de dâhil olduğu ortak alanlara erişimi yasaklamakta ya da

azaltıcı önlemler almaktadır. Bunun yanı sıra, Pandemi döneminde birçok iş yeri, müşterilerini, çalışanlarını ve genel halk sağlığını korumak için kapanmıştır.

Covid-19 etkisi ile iş yerlerinin kapanması, firmalar ve kendi namına çalışanların ekonomik etkinliklerinde önemli problemler getirerek onları iflasa sürüklemektedir. Sosyal mesafe ilkeleri gevşetirse dahi finansal iyilik halinin yeniden kazanımının yavaş olacağı öngörülmektedir. İşletmelerin birçok güçlükle baş başa kalmaları söz konusudur. Mal ve hizmetlere olan talepte ve girdi arzındaki düşme, piyasadaki nakit sıkışıklığı ve benzeri problemler, belirsizlik problem ile birleştiğinde iş piyasasındaki sıkıntıları beslemektedir. (Freund & Garcia Mora, 2020).

Pandemi, küresel anlamda işgücü piyasalarında emeğin arzına ve taleplere önemli ölçüde etkide bulunmuştur. Covid-19'un yayılımını engellemek için uluslararası ve ulusal insan hareketliliğini sınırlandırmaya dönük alınan önlemler ve yasaklar, ekonomik faaliyetlerin daralmasına hatta yok olmasına neden olmaktadır. Bir kesim iş yerleri küçülürken, bir kısmının geçici veya kalıcı olarak kapanması, emek talebinin azalmasına neden olmaktadır.

Buna ek olarak, Pandemi işçi sağlığını tehdit etmektedir. Aynı zamanda hareketliliği engellediğinden emeğin arzının da kısıtlanması söz konusudur. Tüm bunların sonucunda, küresel olarak milyonlarca işçi gelir ve iş kayıpları yaşamaktadır (BBC News, 2020). İş piyasasında her sektörün Pandemi' den eşit düzeyde etkilenmediği tespit edilmiştir. ILO'ya göre, Pandemi' den en çok etkilenen 2-9 çalışanı olan küçük işletmedeki işverenler ve kendi namına çalışanlar olup, en çok etkilenen sektörler arasında ise perakende ticaret, konaklama ve gıda sektörü gelmektedir (ILO, 2020a). Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerdeki işgücünün yaklaşık %70'ini oluşturan kayıt dışı ekonomide istihdam olanlar, Pandemi 'den en çok etkilenen grupların başındadır (Gerdin & Kolev, 2020). Gelir kaybının yanında, kayıt dışı istihdamda olanların sosyal güvencelerinin bulunmaması ve çalışırken sosyal mesafe ve diğer hijyen

kurallarına uygun çalışma ortamlarının bulunmaması bireyleri Pandemi'nin yaratabileceği olumsuzluklara daha açık konuma getirmektedir (Kara, 2020:270).

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) tarafından, COVID-19 Pandemisinin işgücü piyasasına olan etkilerini anlamak amacıyla, Mayıs 2020'de 12 ilde (Adana, Bursa, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kilis, Konya, Mardin, Mersin ve Şanlıurfa) 3033 katılımcısı olan çalışma yapılmıştır. Çalışmaya katılanların %57'si Türk vatandaşı, %43'ü ise Suriye uyrukludur. Kadınların ise çalışmada temsil edilme oranı %6 olarak kaydedilmiştir.

Çalışmanın bulgularına göre;

- COVID-19 en çok kadın çalışanları etkilemiştir. Pandemi nedeniyle çalışma düzeninde herhangi bir değişiklik olmayan, Pandemi öncesindeki koşullarda tam veya yarı zamanlı olarak çalışmaya devam edebilenler, tüm katılımcıların %32'si iken bu oran kadınlarda yalnızca %7,4'tür.
- COVID-19, Suriyeli çalışan bireyleri yerel topluma göre daha çok etkilemiştir. Pandemi nedeniyle işten çıkarılan ya da ücretsiz izne çıkarılan Suriyelilerin oranı %36,5 iken aynı oran Türk vatandaşları için %11,9'dur.
- Pandemi döneminde Suriyelilerin %88'i gelir kaybına maruz kalmıştır. Aynı oran Türk vatandaşları için %50 düzeyinde gerçekleşmiştir.
- Suriyeliler Covid-19 kapsamında verilen desteklerden vatandaşlarımıza kıyasla daha az yararlanabilmiştir. Pandemi desteklerinden yararlanan Türk vatandaşlarının oranı %13 iken bu oran Suriyeliler için %5,5'tir. Suriyeliler ağırlıklı olarak gıda kolisi desteklerinden yararlanmıştır. Vatandaşlarımızın ise ağırlıklı olarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hane başına 1000'er TL olarak verilen sosyal yardım parasından yararlandığı tespit edilmiştir.

- Anket katılımcıları arasında güneydoğu illerinde (özellikle Hatay, Urfa ve Mardin'de) yaşayanlar diğerlerine kıyasla Pandemi 'den daha çok etkilenmiştir. Çalışma düzeninde herhangi bir değişiklik olmayanların oranı 12 ilin geneli için yüzde 32 iken Hatay ve Urfa'da bu oran sırasıyla %3,2 ve %10,2'dir. Mardin'de ise zaten işsiz olan %22'lik kesime Pandemi nedeniyle işten çıkarılan %17'lik bir kesim daha eklenmiş ve kentteki işsizlik sorunu Pandemi ile birlikte derinleşmiştir.
- Ağırlıklı olarak Suriyelilerin çalıştığı inşaat sektöründe işten çıkarılanların oranı (%11,1) diğer sektörlerle kıyasla daha yüksektir (Akyıldız, 2020).

Verilerden anlaşıldığı üzere COVID-19 çalışan kesimin çok büyük bir kısmının çalışma düzeninde önemli değişikliklere neden olmuştur. Anketten elde edilen veriler, Türkiye'de ilk resmi vakanın 11 Mart 2020'de açıklanmasının ardından geçen yaklaşık iki aylık süre içinde Pandemi' nin çalışan kesim üzerinde son derece negatif bir etkiye neden olduğunu ortaya koymuştur. İşgücü piyasasındakilerin yaklaşık %70'i çalışma düzenlerinde az veya çok bir değişikliğe maruz kalmış ve bunun doğrudan bir etkisi olarak gelir kaybı yaşamıştır. Ayrıca COVID-19, salgına bağlı olarak gelirini, işini, iş bulma ümidini kaybetmiş, desteklerden yararlanamamış ve büyük çoğunluğunu Suriyelilerin oluşturduğu bir kesimin oluşmasına neden olmuştur (Akyıldız, 2020).

TEPAV'ın yaptığı çalışmanın da bir kez daha kanıtladığı gibi göçmen işçiler en kırılgan çalışan gruplarından biridir. Bazı durumlarda gıda güvensizliği, işten çıkarma, ücretlerin azaltılması veya ödenmemesi gibi kötüleşen çalışma koşulları, sıkışık veya yetersiz yaşam koşulları ve (göçmenlerin virüs taşıyan kişiler olarak yaftalanabildiği durumlarda) artan hareket kısıtlamaları veya ülkelerine geri dönmeye zorlama hallerine rastlanmaktadır (ILO, 2020b).

Göçmen işçiler, ülkelerin kendi vatandaşlarının yanında, sıklıkla işten ilk çıkarılacak olan ancak test veya tedaviye en son erişebilen bireylerdir. Göçmen

işçiler sıklıkla işsizlik yardımları veya sosyal güvenlik ve sosyal koruma önlemleri gibi ulusal Covid-19 Pandemisine yönelik politika önlemlerinin kapsamı dışında tutulmaktadır. Covid-19 testine veya tedavisine erişimin mevcut olduğu durumlarda bile göçmen işçiler, özellikle de düzensiz göçmen statüsünde olanlar, tutuklanma veya sınır-dışı edilme korkusuyla bu hizmete erişemeyebilmektedir. Ev eksenli çalışan işçiler, tarım işçileri ve kayıt dışı ekonomide çalışan diğer işçilere yönelik pek çok ülkede görülen dışlama, ilgili ülkelerdeki iş kanununun bu işçileri işçi olarak kabul etmemesinden kaynaklanmaktadır (ILO, 2020b).

Mevcut durumda Covid-19'un göçmen işçiler üzerindeki ekonomik etkileri ve hükümetlerin önlemleri dinamik niteliktedir ve ülkelere ve bölgelere göre değişmektedir. Ekonomik fırsatlar azaldıkça, göçmen işçilere olan genel işgücü talebi bazı sektörlerde azalırken sağlık ve mevsimlik tarım gibi bazı sektörlerde artmaktadır. Bu sektörlerdeki işlerin pek çoğu geçici, kayıt dışı veya korunmasız iş niteliğinde olduğu için, göçmen işçiler üzerindeki sosyal ve ekonomik etkilerin izlenmesi, bu işçilerin özel korunmasızlık durumlarını ele almak ve haklarını korumak için daha da önemli hale gelecektir. İzleme aynı zamanda kısa ve uzun vadede işgücü piyasasının ihtiyaçlarının karşılanmasına da yardım edecektir.

1.6. GÖÇ, İSTİHDAM VE UYUM

Göçmen istihdamının Türkiye ve göçmenler üzerinde doğurduğu çok boyutlu etkiler göz önünde bulundurulduğunda ortaya çıkan durumun oldukça karışık olduğu söylenebilir. Türkiye'nin göçmen istihdamında yaptığı düzenlemelerin temel gayesini "insani yardım" bakış açısına dayandırdığı görülmektedir. Ancak ortaya çıkaracağı ciddi sonuçları, kamuoyunun konuya yaklaşımı ve tepkisi dikkate alındığında göçmen istihdamına ilişkin yapılacak düzenlemelerin ülkenin kendi işgücünü ve işgücü piyasası dengesini koruyacak şekilde düzenlenmesi önem arz etmektedir. Çalışmanın bu bölümünde göçmen istihdamının ekonomik, toplumsal ve bireysel sonuçları ele alınacaktır.

1.6.1. Ekonomik Sonuçlar

Borjas (1995: 5) göçlerin ülke ekonomisine etkilerinin zamana ve yere bağlı olarak değişebileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda göçlerin ülke ekonomisi üzerinde bazen olumlu bazen de olumsuz etkilerinin olacağını savunur. G olgusunun ekonomik anlamda sonuçlarının incelenmesinde ne çıkan baş aktör göçmenlerin istihdamıdır. 20. yüzyıl başlarında ABD tarafından ve 1960'larda başta Almanya olmak üzere Avrupa lkeleri tarafından ülkelerine yönelik işçi gc desteklenmiştir. Bununla birlikte son dönemde Almanya'nın ve ABD'nin uluslararası gc engellemeye yönelik politikalar izlediği görülmektedir. Dolayısıyla ülkelerin göçmen istihdamı konusundaki politikalarının duruma göre farklılıklar göstereceği anlaşılmaktadır.

Son dönemde uluslararası g hareketliliklerinde yaşanan artış dikkate alındığında durumun ülkelerin büyümeleri üzerindeki etkilerini "makro kritik" politika konusu olarak ele almak doğru bir yaklaşım olacaktır. G olgusu sadece siyasi açıdan ele alındığında ülkelerin büyümesine sağlayacağı katkılarının önüne geçilmiş olacak, bunun yanı sıra ülkeyi toplumsal ve bireysel düzlemde ortaya çıkaracağı olumsuzluklar ile baş başa bırakacaktır.

Geleneksel anlamda göçler hedef ülkeler için bir işçi pazarı olarak görülmekte ve ülke ekonomisine yönelik etkileri aşağıdaki üç başlık altında ele alınmaktadır (Nathan, 2014: 10):

- Toplam istihdam üzerindeki etkileri,
- Yerel işc piyasasındaki etkileri,
- Çalışma yaşı nüfusuna etkileri.

Göçmen istihdamı göçmenlerin genel olarak g ettikleri ülke nüfusuna nispeten genç yaşlarda olmaları nedeniyle çalışma yaşı nüfusunu arttırarak GSYH değerlerine olumlu etki etmektedir. Bununla birlikte yerel halk tarafından tercih edilmeyen iş kollarında gönüllü ve verimli olarak çalışmaları ülkedeki istihdamın

milli hasıllara olan katkısını güçlendirmektedir. Göçler, insan sermayesini artırarak işçi başına üretimin artmasına katkı sağlamaktadır. Ancak bu noktada göçmenlerin becerikli ve yetenekli nitelikte olması önemlidir. Bununla birlikte vasıfsız göçmenlerin yerli yönetimleri insan sermayesine yatırıma teşvik ederek ekonomiye dolaylı bir katkı sağladığı görülmektedir (Citi, 2018: 29).

Göç hareketlerinin emek piyasası üzerinde genellikle ikame etkisinin olduğu görülür. Bu durum göçmenlerin gittikleri ülkede benzer eğitim seviyesine ve vasıflara sahip yerel halkı etkilemesi olarak değerlendirilmektedir. Örneğin 1989'da Bulgaristan'daki etnik baskılar sonucunda Türkiye'ye göç edenlerin emek piyasasına katılarak Türkiye'deki gençleri ve göçmenlerle eş eğitim seviyesinde olan Türkleri etkiledikleri gözlenmiştir (Aydemir ve Kırdar, 2017: 282).

Göçmenlerin sahip olduğu özellikler açısından düşünüldüğünde nitelikli göçmenler, küresel ekonomi açısından kilit konuma sahip olan işgücünü maliyetsiz bir şekilde gittikleri ülkeye kazandırarak ülkenin kalkınma yarışında avantajlı konuma geçmesini sağlamaktadır. Bir ülkenin nitelikli işgücünü yetiştirebilmesi için ciddi maliyetlere ve zamana ihtiyacı olmaktadır. Dolayısıyla nitelikli göçmenlerin gelmesi ülkeyi bu maliyetlerden kurtararak ekonomisini olumlu etkilemektedir (Gökbayrak, 2006: 145). Bu noktada nitelikli işgücü ihtiyacında mevcut eksikliklerin göçmen politikalarında yapılacak düzenlemelerle giderilebileceği değerlendirilmektedir.

Türkiye ekonomisi açısından ele alındığında ise; göçmen istihdamının ekonomi üzerinde çok olumlu sonuçlarının olmadığı görülmektedir. Esen ve Binatlı (2017: 1-2) son dönemde Türkiye'ye yönelik yaşanan kitlesel göçün Türk ekonomisi üzerindeki etkilerini dört kanal üzerinden ele almıştır. Bunlar;

- Kamu kaynakları: Türkiye son göçler ile ilgili göçmenlere yönelik çok geniş kullanım alanı açmıştır. Öyle ki, 2011-2017 yılları arasında harcadığı kamu kaynakları GSYH'nın %1'i olarak belirtilmektedir.

- Emek arzı ve girişimcilik: Göçmenler Türkiye sadece emek arzı olarak değil girişimcilik yetenekleri ile de ekonomik bir aktör olmuşlardır. Örneğin 2012 yılında 157 adet Suriye menşeli işletme kurulduğu ve bu sayının 2015 yılında 1599'a ulaştığı görülmektedir. 2015 yılı verilerine göre ülkedeki toplam yabancı ortaklıkların %26'sının Suriyelilerden oluştuğu belirtilmektedir.
- Nüfusun yapısı: Göçmenlerin genç nüfus yapısının Türkiye'nin "demografik fırsat penceresini" etkileme potansiyeline sahip olduğu belirtilmektedir. Demografik fırsat penceresi; basit anlamıyla ülkede yaşayan çalışma çağındaki bireylerin nüfusa oranının ülkede desteklenmesi gereken bağımlı nüfusa nispeten büyük olduğu süre olarak ifade edilmektedir. Demografik fırsat penceresi ülkenin ekonomide atılım gerçekleştirmesine fırsat tanınması yönüyle önemlidir. Bu bağlamda genç bir nüfusa sahip Türkiye'nin demografik fırsat penceresinin 2010 yılından 2030 yılına kadar açık olacağı öngörülmektedir. Göçmenlerin genç nüfus yapısına sağladığı katkı ile bu sürenin 2030'ların ötesine geçebileceği değerlendirilmektedir.
- İşgücü piyasası: Türkiye'de göçmenlerin kayıtlı istihdam üzerinde nötr etkisinin olduğu görülmekle birlikte, kayıt dışı sektörde yaşanan işsizliği ve istihdamı olumsuz etkilediği belirtilmektedir.

Genel olarak göçmenler gittikleri ülkede daha düşük ücretler ile işe alındığından yerli işsizler, kendilerinin girebilecekleri işlere girememelerinin sebebi olarak göçmenleri suçlamaktadırlar (Timothy, 2016: 233). Türkiye için de geçerli olan söz konusu duruma paralel olarak ülkede iş alanlarının göçmenler tarafından doldurulduğu görüşünün yaygın olduğu bilinmektedir. Ayrıca maaş seviyelerini düşüğe geçiren bu durum dolaylı olarak halkın gelir seviyesine de olumsuz etki etmektedir.

Göçmenlerin ülkedeki çalışma yaşı oranını artırıcı olumlu katkısının yanı sıra; çalışma yaşamına hazırlanan genç nüfusu açısından bir anlamda istihdam pastanın paylaşılması anlamına gelmektedir. Genç bir nüfusa sahip Türkiye'de

işgücü piyasasının göçmen işgücü ile paylaşılması ülkenin sahip olduğu genç nüfus avantajından tam anlamıyla istifade edememesi olarak düşünülebilir. Yaşamının en üretken ve dinamik döneminde gençlerin işsiz kalarak toplumsal ve ekonomik kalkınma sürecinin dışında bırakılmaları, toplumsal ve bireysel açıdan olduğu kadar ekonomik anlamda da ciddi kayıplar oluşturmaktadır. Gençlerin yetiştirme sürecinde eğitimlerine harcanan maliyet açısından düşünüldüğünde ekonomik kaybın boyutunun büyük boyutlara ulaşacağı görülmektedir.

Türkiye'deki göçmenlerin sigortasız ve düşük ücretli olarak istihdama razı olmalarının bir sonucu olarak kayıt dışı sektörlerde Türk vatandaşlarının iş bulma olasılıkları azalmıştır. Bunun yanı sıra göçmenlerin yoğun şekilde yaşadığı bölgelerde ekonominin canlandığı ve özellikle kamplara yönelik hizmet ve ürünlerden dolayı kamu hizmetlerinde artış yaşandığı gözlenmiştir. Göçmenlerin ülkedeki yerli vasıfsız işçileri olumsuz etkilediği, emek piyasasının ortalama ücret seviyesine anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir (Gür, 2017: 16).

Türkiye'de göçmenlerin kayıt dışı istihdamından olumsuz anlamda en fazla etkilenen kesim kadınlar olmuştur. Göçlerin ilk zamanlarında kadın maaşlarında artış görülse de zamanla göçmenlerin artışıyla beraber işten çıkartılmalar başlamış ve kadın çalışanların maaşlarında ciddi düşüşler yaşanmıştır. Bu durumun başlıca sebebi işverenlerin Suriyeli kadın işçileri çok daha düşük maliyetle çalıştırmalarıdır. Kayıt dışı sektörlerde çalışan yerel kadın işçilerin işlerinden ayrılmalarının ardından kayıtlı yeni bir iş bulmaları mümkün olmadığından kadın işsizlik oranlarının anlamlı şekilde arttığı görülmüştür. (Kuyumcu ve Kösematoğlu, 2017: 84).

Son dönemde yaşanan göçlerin Türkiye ekonomisine yönelik olumsuz etkilerinin yanı sıra tüketiciler açısından olumlu etkilerinin olduğunu savunan görüşler de mevcuttur. Örneğin göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı illerde yapılan bir çalışmada bu illerin tüketici fiyat endeksinde %2,5'luk bir azalma görülmüştür. Göçlerin tüketici fiyatlarındaki olumsuz etkileri ise genellikle kayıt dışı istihdamın

yoğun olduğu sektörlerde görülmüştür. Kayıtlı işgücünün yaygın olduğu sektörlerde ise tüketici fiyatı endeksinde herhangi bir etki görülmemiştir (Balkan ve Tümen, 2016: 657).

Sonuç olarak göçmen istihdamının Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin sürekli olarak değişim gösteren karmaşık bir sürece sahip olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu alanda yapılan araştırmalarda olumlu/olumsuz farklı görüşlerin öne çıkıyor olması beklendiktir. Bununla birlikte uzun vadede düşünüldüğünde göçlerin ülke ekonomisi açısından olumlu etkiye sahip olduğu kabul edilmektedir. Ancak Türkiye özelinde düşünüldüğünde; ekonominin günümüzde yaşanan göçmen artışının ortaya çıkaracağı işgücünü telafi edebilecek güçte olmadığı değerlendirilmektedir (Esen ve Binatlı, 2017: 10-11). Özellikle son dönemde ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik olumsuzluklar dikkate alındığında işgücü piyasasının gelecekteki genel görünümüne belirsizlik hâkimdir.

1.6.2. Toplumsal Sonuçlar

Göç hareketlerinin hedef ülke üzerinde çeşitli etkileri olmakta ve bu etkilerin ölçüğü göçün büyüklüğüne göre değişim göstermektedir. Dolayısıyla kitlesel olarak gerçekleşen bir göç dalgasının ev sahibi ülke üzerinde makro seviyede siyasi, ekonomik ve toplumsal sonuçları olacaktır. Göçmenlerin ev sahibi ülkeye uyumları açısından her alanda hassas dengelere sahip göç olgusunun devlet tarafından iyi yönetilmesi ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılarak göçmenlerin sosyal haklarının güvence altına alınması olası toplumsal çatışmaların önüne geçecektir.

Türkiye'ye yönelik kitlesel göçler ilk zamanlarda geçici tedbirlerle kontrol edilmiş ve özellikle göçmenlerin istihdamı alanındaki yasal düzenlemeler gecikmeli olarak yürürlüğe girmiştir. Suriye krizinin ardından 2011 yılında ülkeye girmeye başlayan geçici koruma altındaki göçmenlerin yasal çalışma hakkı düzenlemelerinin 2016 yılında gerçekleştirildiği bilinmektedir. Geçen 5 yıllık

süreçte ortaya çıkan kayıt dışı göçmen istihdamının işgücü piyasasına etkilerinin yanı sıra toplumsal rekabete yol açacak etkilerinin de olduğu değerlendirilmektedir. Öyle ki, Suriyeli göçmenlerin ülkeye girdiği ilk yıllarda toplum tarafından “misafir” olarak görüldüğü ve toplumdaki algının insani değerler yaklaşımıyla oluştuğu bilinmektedir. Ancak göçmenlerin işgücü piyasasında kayıt dışı konumlanmalarının geçen süre zarfında yerli halk ile göçmenler arasında toplumsal çatışmalar doğurarak söz konusu algının olumsuz yönde değişmesine sebep olduğu değerlendirilmektedir.

Göç sürecinin doğası gereği göç edilen toplum üzerinde bazı olumsuz etkileri olmaktadır. Aşağıda belirtilen bu etkiler göçmenlerin ev sahibi toplum ile bütünleşmesine engel teşkil edebilmektedir (Aydın, 2017: 310-311)

- Korku ve kaygı duygusu: Göçmenlerin beraberinde neler getirmiş olabileceği konusunda yerel halkta korku ve kaygı duygusu oluşur. Bunun başlıca sebebi yeni gelen bireylere yönelik belirsizliklerdir.
- Ön yargı: Göç olgusunun yerel halkta yeni gelenler ile ilgili ön yargı oluşturduğu bilinmektedir. Türkiye’de Suriyeli göçmenlere yönelik olarak toplumda yerleşmiş önyargılardan bazıları; iş yaşamında daha düşük ücretlerle çalışmaları ya da çalıştırılmaları, Türk kültürü ile uyuşmayan davranışlar sergilemeleri, kontrolsüz bir şekilde sokaklarda gezmeleri, kendi ülkelerinde savaş sürerken özellikle genç erkeklerin Türkiye’de rahat yaşam sürmeleri vb. hususlar Türk toplumunun belirli bir kesiminde göçmenler ile ilgili olumsuz tutum ve önyargılar oluşturmaktadır. Bu önyargılar ise toplumun göçmenlere yönelik davranışlarında olumsuz olarak kendini göstermektedir.
- Kendini güvende hissetmeme: Toplumda göçmenlere karşı güvensizlik hissi oluşmaktadır. Yeni gelenler karşısında kaygılı olan yerel halk bu kişilere karşı kendini güvende hissetmeyerek samimi ilişkilerden kaçınmaktadır. Nitekim 2000’li yıllardan sonra dünya ülkeleri tarafından göç olgusunun güvenlik tehdidi olarak görüldüğü ve göçmenlere güvenlik eksenli yaklaşımların arttığı görülmektedir.

Göçmenlerin yerleştikleri ülkenin ekonomik ve sosyo-kültürel yaşamına katılma süreçleri yeni bir yaşam deneyimi anlamına gelmektedir. Bu yaşam deneyimi ise; terk edilen ülke, hedef ülke, göçmen kimliği, sosyo-ekonomik statü, hedef ülkede verilen statü, sahip olunan eğitim, meslek vb. gibi çok sayıda değişken üzerinden tekrardan inşa edilen zorlu bir süreçtir. Bu zorlu süreçte göçmenlerin istihdam edilmesi; onların toplum ile bütünleşerek ekonomik yaşama katılmaları ve kültürlenme sürecine hızlı adapte olmaları açısından destekleyici bir güç unsurudur. Kuhlman (1991: 7) göçmenlerin toplumsal yaşama uyumunu şu şekilde açıklamıştır:

“Eğer mülteciler ev sahibi ekonomiye yetenekleriyle orantılı olarak ve değerleriyle uyumlu şekilde katılabiliyorsa; kültürel olarak belirlenmiş asgari gereklilikleri karşılayan bir yaşam standardına erişirlerse; tabii oldukları sosyo-kültürel değişim, kendilerine ait bir kimliğini korumalarına ve yeni durumlarına psikolojik olarak uyum sağlamasına izin verirlerse; ev sahibi toplum üyelerine yönelik yaşam standartları ve ekonomik fırsatlar mültecilerin akını yüzünden bozulmamışsa; ev sahibi nüfus ve mülteciler arasındaki sürtüşme ev sahibi nüfusun kendisinden daha kötü değilse; mülteciler daha önce ev sahibi toplumda yerleşik gruplar arasında var olanlardan daha fazla ayrımcılıkla karşılaşmazlarsa o zaman mülteciler gerçekten bütünleşebilir.”

Türkiye’de farklı statülere sahip göçmenlere uygulanan farklı uygulamaların hem göçmenler arasında hem de toplum içerisinde çeşitli sorunlar doğurduğu görülmektedir. Örneğin geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı illerde, kendi iş yerini açarak işgücü piyasasına katılan göçmenlere yönelik yerel halkın şikâyetlerinden biri; Suriyelilerden vergi alınmamasıdır ki bu göçmen toplulukları hakkında doğru bilinen yanlışlardan biridir. Bu yanlış algı, çeşitli fiziksel saldırılara varan olaylara sebep olmuştur. Bu gibi olaylar toplumda sosyal çatlaklar oluşturmaktadır (Çelik, Alkış, Sayan ve Ekinci, 2014: 25-26). Bu noktada üzerinde durulması gereken nokta; bu tür çatlakların gerekli önlemler alınmadığı takdirde büyük toplumsal kırılmalara sebep olacağıdır.

Göçmenlerin maruz kaldığı zorlu süreçten doğan dezavantajlı konumları bu bireyleri; suça karışma, madde kaçakçılığı, seks işçiliği, insan ticareti, organ

ticareti gibi vakalarda kırılğan gruplar arasına itmektedir. Göçmenler içerisinde refakatsiz çocukların, insan kaçakçılarının hedef kitlesinde olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla göçlerin beraberinde getirdiği söz konusu sosyal sorunların toplumda yer edinmiş olan “göçmenlerin yasa dışı bireyler olduğu” algısını tetiklediği görülmektedir. Bu algının göçmenler ve yerel halk açısından olumsuz sonuçları olmaktadır.

Suriye krizi sonrası yaşanan kitlesel göç sürecinde, kötüleşen yaşam koşullarının sonucu olarak, Suriyeli kadın göçmenler ile “ikinci eş olarak evlenmek” yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Nitekim belirli bedeller karşılığında gönüllü/gönülsüz olarak evlendirilen kadın ve çocuk sayısının arttığı bilinmektedir. Bu durum özellikle yoksul bölgelerde yaşayan yerel toplum kadınları için tedirgin edici bir husus olduğu ve bununla birlikte araştırmalarda ortaya çıkan bölgedeki yerel kadınların; “Suriyeli kadınlar kocalarımızı ayartacak” söylemleri de göçmen kadınlara yönelik nefreti ve önyargıyı beslemektedir. Göçmenlere yönelik nefret duygularını tetikleyen diğer bir konu ise; sınır hatlarından zaman zaman yasal/kaçak yollardan evlendirme vaadi ile ve seks işçiliği amacı ile ülkeye sokulan kadınlardır (Çelik vd., 2014: 26).

Sonuç olarak; göçmenlerin sosyal haklarını koruyabilmek ve ev sahibi ülke toplumunun tepkilerini ve algısını dengeleyebilmek maksadıyla sivil toplumun, sosyal tarafların, göçmenlerin ve devletin iştirakiyle çeşitli düzenlemeler yapılmalıdır. Bu bağlamda; göçmenler ile toplumu kaynaştırıcı ve bilgilendirici toplumsal kabul çalışmalarının gerçekleştirilmesi, çeşitli projelerle işgücü piyasasında çalışma barışını tesis edici uyum faaliyetlerinin düzenlenmesi (Yıldız, 2017: 95) ve toplumla sosyal hizmet uygulamalarının genişletilmesi (Buz ve Uslu, 2019: 52) göç istihdamının toplumsal sonuçlarını olumlu kılabilmek açısından önem arz etmektedir. Diğer taraftan göç olgusunun kentsel işsizliğin başlıca sebepleri arasında olduğu dikkate alındığında göçmenlerin kente uyum ve bütünleşme sürecine ağırlık veren sosyal politikaların düzenlenmesi gerekmektedir (Karataş, 1994: 273).

Ayrıca 1960'lardan günümüze kadar yaşanan zorunlu göçlerin sonuçları incelendiğinde sonradan kendi ülkesine geri dönüş yapan göçmen sayısının çok az olduğu bilinmekte, göçmenlerin gittikleri ülkede kalıcılık eğilimi gösterdiği belirtilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'deki özellikle Suriyeli göçmenler için de sürecin benzer sonuçlanacağını ve geçici olarak görülen göçmenlerin, Türkiye'de kurdukları iş yaşamı ve varlıkları da dikkate alındığında kalıcı hale geleceğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda söz konusu göçmenlerin hukuki statülerinin değişmesi gerekliliği ortaya çıkmakta ve başta istihdam politikaları olmak üzere eğitim ve sağlık gibi alanlarda mevcut düzenlemelerin sosyal adalet ve insan hakları temel ölçüsünde yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir (Buz ve Uslu, 2019: 52).

1.6.3. Bireysel Sonuçlar

Göç olgusu bireyin psikolojik durumuna etki eden bir süreçtir. Bu süreç kişinin stres, gerilim ve psikolojik travmaya maruz kalmasına sebep olmaktadır (Alaeddinoğlu ve Yıldız, 2011: 456). Özellikle sığınmacıların ve kayıt dışı göçmenlerin diğer statüdeki göçmenlere kıyasla sınırlı yasal haklara sahip olması bu tür göçmenleri daha yoğun bir psikolojik istismara uğratmaktadır. Göçmenlerin yaşadığı söz konusu fiziksel ve psikolojik travmalar çoğunlukla bu kişilerin iş arama kapasitelerini ve çalışma becerilerini olumsuz etkilemektedir. Bu durum göçmenlerin istihdama erişimlerine engel teşkil etmekte ve bireyin işgücü piyasasından uzaklaşmasına sebep olmaktadır (Ekşi, 2002: 216). Bu noktada söz konusu bireylerin istihdama girebilmeleri için travma sonrası psikolojik desteğe ihtiyacı olmaktadır.

Göç sürecinin göçmen üzerinde yarattığı sorunlar göçmen ve ailesinin toplumla bütünleşmesinde temel faktör olan çalışma hakkının sağlanamaması halinde katlanarak artmaktadır. Göçmenlerin karşılaştığı bireysel sorunlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır (Aydın, 2017: 309-310):

- Yabancılık duygusu: Aslında tüm göçmenler göç ettikleri yere yabancıdır. Ancak en kısa zamanda gittikleri yere uyum sürecine girmeye çalışırlar. Bunun için en önemli basamak işgücüne katılmalarıdır. Ancak işgücüne dâhil olamayan göçmenlerin yabancılık duygusunun giderek arttığı ve psikolojik dünyasının olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Yabancılık duygusunun ardından bireyin önündeki süreç muhtemelen “ait olma sorunu” olacaktır.
- Boşluk hissi: Birey zaman zaman bilinçli/bilinçsiz olarak gerisinde bıraktığı şeylerin ve insanların yokluğunu hissedebilir. Ortaya çıkan bu boşluk hissi bireyde özlem duygusunu beraberinde getirir.
- Kimlik sorunu: Bireyin kendi ülkesinde sahip olduğu kimlik ile göç ettiği ülkede üzerine oturtulan kimlik çatışabilmektedir. Genellikle bireyin ülkesinde kazanmış olduğu statü, kariyer ve sosyal kimliği, göç ettiği ülkede aşağı yönlü değişim görecektir. Bu noktada birey kimlik çatışması yaşayacak yeni durumu kabullenmekte sorunlar yaşayabilecektir.

Ülkelerini terk etmek zorunda kalarak göç ettikleri ülkede yeni bir yaşama başlayan göçmenlerin genellikle eski yaşam standartlarının altında bir seviyede yaşadıkları görülür. Bunun başlıca sebebi göçmen olarak daha ucuz sektörlerde ve kötü koşullarda istihdam edilmeleri veya işsiz/geçici işçi olarak yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmalarıdır. Özellikle bireyin işsiz kalmasının ortaya çıkaracağı yoksulluğa bağlı olarak yaşam standartlarındaki ani düşüşler, beslenme bozuklukları, açlık, bebek ölümleri ve diğer sağlık sorunları göçmenlerin karşılaştığı fizyolojik sorunlar olarak gösterilebilir. İşsizliğin bir stres faktörü olması bireyin sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin başlıca sebepleri arasındadır (Karataş, 1994: 46).

İşsiz kalmak birey için önemli bir yaşam değişikliği olmakla birlikte, kimse işsizliğe uyum sağlamaya çalışmaz. Statü kaybı, iş yaşamına girememe ve yoksullaşma kişinin toplumdaki işlevselliğini zedelemektedir. Bu durumlar kişiyi kendini gerçekleştirme duygusundan uzaklaştırarak kendisini “faydasız” olduğuna inandırır. Ruh sağlığının bozulmasına sebep olur. İşsizliğin ruh sağlığına etkisi

konusunda yapılan araştırmalara göre; işsiz bir kişinin işe girmesiyle birlikte üzerindeki psikolojik baskının azaldığı tespit edilmiştir (Karataş, 1994: 50-51).

İnsanlar yaşamlarında karşılaştıkları zorunlu süreçlerde ve ciddi engellerde çeşitli sapma davranışlarına yönelebilmektedirler (Arıkan, 1986: 130-131). Sapma davranışları toplumsal özelliklere ve zamana duyarlı bir olgudur. Suçluluk, alkol bağımlılığı, madde kullanımı ve intihar gibi davranışlar, genel olarak tüm toplumlarca kabul edilen sapma davranışlarıdır (Arıkan, 1986: 124-126). şiddet suçları gibi bazı sapma davranışları yoksulluk ile yakın ilişki halindedir.

İşsizliğin birey üzerindeki diğer bir etkisi ise bağımlılıktır. Finlandiya'da gençler arasından işsiz olanlar ile çalışanların karşılaştırıldığı bir araştırmada; beslenme, temizlik, sigara/alkol alışkanlığı ve uyuşturucu bağımlılığı konularında yapılan incelemede işsizlerin aleyhine belirgin farklar olduğu ortaya çıkmıştır (Karataş, 1994: 47). Literatürde intihar ve madde bağımlılığı gibi vakaların işsizlik ile ilişkisini araştıran çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu alışmalar da aynı şekilde yoksul, genç ve işsiz grupların bu tür sapma davranışlarına yöneldiğini göstermektedir. Dolayısıyla istihdam edilmeyen göçmenlerin aynı şekilde intihar ve madde bağımlılığı gibi sapma davranışları için potansiyel gruplar olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak göçmen istihdamının ülke ekonomisi ve toplum yaşamı üzerindeki etkilerinin yanı sıra bireyin kendisi üzerinde de ciddi etkilerinin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda göçmenlerin yerel toplumla bütünleşmesi sürecinde önemli bir basamak olan istihdama katılım süreçleri önem arz etmekte, yukarıda belirtilen olası olumsuz sonuçların gerçekleşmemesi için bireylerin çalışma yaşamına katılana kadar temel ihtiyaçlarının karşılanması bağlamında desteklenmesinin doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir. Bu açıdan bireyin istihdama geçiş aşamasında mesleki eğitim, dil eğitimi, haklar ile ilgili farkındalık çalışmaları programları vb. uygulamaların desteklenmesinin önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

1.7. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın genel amacı, Türkiye’de bulunan farklı koruma statüsündeki göçmenlerin istihdama hazırlık, erişim ve çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunların, göçmenler ve uzmanlar gözünden incelenmesi ve deneyimlerin irdelenmesidir.

Araştırmada aşağıda sıralanan sorulara cevap aranmıştır:

- Türkiye’de farklı koruma statüsündeki göçmenlerin istihdama hazırlık aşamasında deneyimledikleri sorunlar ve bu sorunları etkileyen etmenler nelerdir?
- Türkiye’de farklı koruma statüsündeki göçmenlerin işe giriş aşamasında deneyimledikleri sorunlar ve bu sorunları etkileyen etmenler nelerdir?
- Türkiye’de farklı koruma statüsündeki göçmenlerin çalışma yaşamında deneyimledikleri sorunlar ve bu sorunları etkileyen etmenler nelerdir?

Bu araştırma sorularına cevap arayan çalışmada, aşağıdaki sonuçlara ulaşılabacağı öngörülmüştür:

- Türkiye’de farklı koruma statüsündeki göçmenlerin istihdama hazırlık aşamasında deneyimledikleri sorunların belirlenmesi ve güncel istihdam politikaları, mevzuat ve uygulamalar ile ilgili sınırlılıkların belirlenerek önerilerde bulunulması
- Türkiye’de farklı koruma statüsündeki göçmenlerin işe giriş aşamasında deneyimledikleri sorunların belirlenmesi ve güncel istihdam politikaları, mevzuat ve uygulamalar ile ilgili sınırlılıkların belirlenerek önerilerde bulunulması
- Türkiye’de farklı koruma statüsündeki göçmenlerin çalışma yaşamında deneyimledikleri sorunların belirlenmesi ve güncel

istihdam politikaları, mevzuat ve uygulamalar ile ilgili sınırlılıkların belirlenerek önerilerde bulunulması

1.8. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Göçmenlerin iş piyasasına erişimi, sosyal uyumu da beraberinde getirerek kişilerin iyilik hallerine katkıda bulunacak, sosyal işlevsellik kazandıracak, marjinalleşmesini önleyecektir. Ayrıca, uzun vadede toplumsal ve ekonomik kalkınmaya katkı vereceği düşünülmektedir. Bu noktada, çalışmada Türkiye’de bulunan göçmenlerin istihdamı ile ilgili mevzuat ve hükümet politikalarını irdelemek, konuya ilişkin güncel durumu açıklamak, göçmenlerin iş piyasasına uyum sürecini ve karşılaştıkları güçlükleri analiz etmek ve çözüm önerileri oluşturmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, sosyal hizmet disiplini ışığında yapılan bu çalışmanın, göçmenlerin istihdam süreçlerinin tek yönden araştırılması yerine farklı koruma statüsündeki göçmenler ve göç ve istihdam alanında politika ve uygulamalara yön veren farklı kurumlarda çalışan uzmanların bakış açısı ile ele alınmasının da araştırmanın önemine katkı sağladığı düşünülmektedir. Araştırmaya katılan uzmanların çalıştığı kurumlar; Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı gibi kamu kurumlarını, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi uluslararası kurumları ve Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği gibi sivil toplum örgütlerini içermektedir.

Sonuç olarak, araştırmanın önemi iki boyutta ele alınabilir: Birinci boyutu, Türkiye’de göçmenlerin istihdam süreçlerini, uygulamalarını ve politikalarını konu edinmiş akademik çalışmaların az olmasından yola çıkarak, bu çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İkinci olarak da çalışmanın göçmenlere yönelik güncel istihdam uygulamaları ve politikaları irdeleme ve bireysel deneyimlere odaklanarak çözüm önerileri sunma amacı, çalışmanın işsizlik ve göç konuları ile yakından ilgili olan sosyal hizmete yönelik mesleki uygulamalar ve politikalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.9. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma süreci, Türkiye ve dünyada etkisini büyük ölçüde gösteren Covid-19 salgınından etkilenmiştir. Bu salgın nedeni ile araştırma örnekleme yalnızca göçmenler ve göç ve istihdam alanında çalışan uzmanlar ile sınırlandırılmış olup, işveren ve göç ve istihdam alanında çalışan akademisyenlere ulaşılmamıştır. Bu durum araştırmanın birinci sınırlılığını oluşturmaktadır.

İkinci sınırlılık ise araştırmanın yeri ve örnekleme ile ilgilidir. Araştırma yalnızca Ankara ilinde yürütülmüştür. Türkiye'nin birçok şehrinde ikamet ettiği bilinen göçmenlerin amaçlı örnekleme yöntemleri ile her şehirden olacak şekilde araştırmaya dâhil edilmemiş olması başka bir sınırlılıktır. Bu durum, ikamet edilen şehre göre göçmenlerin istihdam deneyimlerinin olası farklılıkları hakkında bulgulara erişmeyi sınırlandırmıştır.

Son olarak, araştırmada, yalnızca nitel araştırma tekniklerinden, yarı yapılandırılmış ve derinlemesine görüşmeler kullanılmıştır ve farklı veri toplama araçlarından yararlanılmamıştır. Araştırmanın nicel yöntemlerle desteklenmemesi genellenebilir sonuçlara erişilmesi konusunda bir sınırlılık oluşturmaktadır.

2. BÖLÜM: YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Farklı koruma statüsündeki göçmenlerin istihdam deneyimlerinin ve karşılaştıkları sorunların, göçmenlere yönelik istihdam politikaları ve uygulamalarının ele alındığı bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerine bağlı kalınarak yürütülmüştür.

Nitel araştırma, etnografi, antropoloji, durum araştırması, teori geliştirme, içerik analizi gibi farklı disiplinler ve kavramlar ile ilişkili olan şemsiye bir kavram olduğu için tek bir tanımını yapmak oldukça zordur (Yıldırım, 1999: 9). Ancak bu alanda uzman araştırmacılar tarafından ortaya atılan birkaç tanımdan bahsetmek mümkündür. Creswell'e göre (2018:44) nitel araştırma yöntemleri, sosyal veya beşerî problemlerde bireylerin veya grupların amaçlarını, bu problemlere affettikleri anlamları anlamaya yönelik oluşturulan araştırma sorularının çalışılmasıdır. Yıldırım ve Şimşek'e göre (2008: 41) gözlem, görüşme veya doküman analizi gibi yöntemler ile bireylerin algılarının ve meydana gelen olayların doğal bir ortamda bütüncül bir bakış açısı ile ortaya konmasını sağlayan araştırmalardır. Bir başka deyişle, nitel araştırma, bireylerin veya olayların niteliklerini, olayların meydana gelme sürecini incelemek ve açıklamak için araştırmacının yürüttüğü yorumlayıcı bir süreçtir (Mertens, 2014: 235). Bu tanımlamalar göz önünde tutularak, bu çalışmada göçmenlerin istihdam bağlamında deneyimlediği süreçler ve sorunlar, bulgular kısmında tematik analiz ve içerik analizi tekniklerinden yararlanılarak tartışılmıştır.

Nitel araştırma yöntemlerinin ortak özellikleri; araştırmacıların katılımcılar ile yüz yüze etkileşimde bulunarak doğal bir ortamda bilgi toplaması, genellikle tümevarımsal bir şekilde probleme ilişkin temaların ortaya çıkarılması, katılımcıların bir konuya ilişkin kendi algılarını ve deneyimlerini ortaya koymasını, araştırılmak istenen konunun esnek ve bütüncül bir şekilde araştırılması olarak sıralanabilir (Creswell, 2018: 45-47; Yıldırım ve Şimşek, 2013: 40-48). Nitel

araştırma yöntemlerinde olaylar, aralarında neden-sonuç ilişkisi kurulmadan, sayısal değerlerden çok sözlü ve nitel analizlere vurgu yapılarak kendi bağlamları içerisinde incelenir (Neuman, 2012: 224). Bu noktada, yarı yapılandırılmış ve derinlemesine görüşme yöntemi ile veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilerek katılımcıların konuya ilişkin kendi algılarını ve deneyimlerini ortaya çıkarma hedeflenmiştir.

Bu araştırmanın sürecine benzer yönde, nitel araştırma süreci genellikle şu adımlar ile özetlenmektedir (Patton, 1990: 209): problemin farkına varılması, problemin analiz edilerek detaylarının belirlenmesi, çalışmanın tasarlanması, verilerin toplanması, verilerin sınıflandırılması ve analiz edilmesi, verilerin yorumlanması ve raporlaştırılması. Bu süreç oldukça esnektir; adımlar arasında gerekli olduğu durumlarda geçiş yapılabilen, araştırma için yararlı olacak yeni yöntemler geliştirilebilmekte ve düzenlemeler yapılabilmektedir (Guba ve Lincoln, 1994: 107).

Ayrıca, göçmenlerin istihdama yönelik deneyimlerini ve karşılaştıkları sorunları ortaya çıkarmak amacı ile yapılan bu çalışmada bir nitel araştırma yöntemi olan fenomenolojiye bağlı kalınmıştır. Fenomenoloji, bireylerin öznel deneyimlerinin, bir olaya yükledikleri anlamların ve algılarının incelenmesini ve yorumlanmasını sağlamaktadır (Smith, 2004: 122). Amacı tüm olgunun, öznel deneyimler ile görüldüğü gibi tanımlanmasıdır (Baş ve Akturan, 2017: 86). Bu nedenle araştırmacı öncelikle bir olgu ile ilgili deneyime sahip bireylerden veri toplayarak bütün bireylerin deneyimlerinin özünü tanımlayan bütüncül bir betimleme yapmaktadır (Creswell, 2018: 77). Bu açıklamalardan yola çıkarak, araştırmacı veri toplama aşamasında fenomenolojinin ilkelerine bağlı kalarak özgün deneyimlerin ortaya çıkarılması ve deneyimlerin olduğu gibi aktarılması durumuna dikkat etmiştir.

Araştırmacı deneyimin özünü ve yapısını ortaya çıkarır (Denscombe, 2007: 95) düşüncesine ek olarak, Giorgi ve Giorgi'ye (2003: 20-25) göre, fenomenolojik bakış açısında tek bir gerçeklikten bahsedilmemekte, gerçeklik öznel

algılamalara dayanarak zamanla değişebilmekte ve bildiklerimiz bulunduğumuz durum ve çevresel faktörlere göre değişiklik göstermektedir. Bir başka deyişle, fenomenolojik desende bireylerin farklı gerçeklikleri olduğu kabul edilmektedir (Baş ve Akturan, 2017: 86). Bu açıklamalardan yola çıkılarak, bu çalışmada genel-geçer bir kurala varma amacı gütmeksizin göçmenlerin istihdam bağlamındaki öznel deneyimlerini ve kendilerine özgü algılarını ve durumlarını ortaya çıkarmak amaçlandığı için fenomenoloji seçilmiştir. Bireylerin deneyimledikleri olguları nasıl anlamlandırdıklarını incelemek ve yorumlamak için fenomenolojik desen oldukça uygun bir yöntemdir (Merriam, 2018: 25). Bu kapsamda, araştırmanın amacı, yalnızca göçmenlerin istihdam hazırlık süreci, işe giriş süreci ve çalışma yaşamı sırasındaki öznel deneyimlerinin ortaya çıkarılması ile sınırlı olmayıp, göç ve istihdam alanında çalışan uzmanların görüşlerinin detaylı olarak betimlenmesidir.

2.2. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI

Araştırmanın katılımcıları, Ankara ilinde ikamet eden, iş arayan, çalışma yaşında olmasına rağmen iş aramayan ve iş yaşamına girmiş farklı koruma statüsüne sahip göçmenlerden ve Ankara ilinde göç ve istihdam alanında çalışan uzmanlardan oluşmaktadır.

Araştırmanın katılımcıları, amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, araştırmanın amacına uygun olarak daha fazla bilgi alınabilecek olguların seçilmesi olarak tanımlanmaktadır (Patton, 2002: 244). Amaçlı örneklemenin birçok çeşidi bulunmaktadır. Araştırmada bunlardan kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kartopu örnekleme ise, özellikle evreni oluşturan bireylere ulaşmanın zor olduğu veya evren hakkındaki bilgilerin eksik olduğu durumlarda kullanılan bir örnekleme yöntemidir (Patton, 2005: 237). Araştırmacı, kartopu örnekleme yapmak amacıyla öncelikle araştırma konusu ile ilgili olarak evrende bilgiye en çok sahip olduğunu düşündüğü bireye ulaşır ve ardından başka kimlerle görüşebileceğini sorarak yeni bireylere ulaşmaya çalışır (Baltacı, 2018: 253). Buna göre, araştırmacı mesleği dolayısı ile irtibatta olduğu

göç ve istihdam alanında çalışan uzmanlara ulaşmış olup sonrasında kimlere ulaşması gerektiği hakkında uzmanlardan fikir edinmiştir. Kartopu örnekleme yönteminin, özellikle göçmenler, belirli etnik ya da dini grupların mensupları, kayıtsız işçiler gibi toplumun genel davranışlarından farklı davranışlarda bulunan gruplara ulaşmak amacıyla kullanıldığı bilinmektedir (Neuman ve Robson, 2014: 144). Dolayısıyla, araştırmanın konusunun göçmen istihdamı ve iş piyasasına erişimleri süreçleri olması ve bu durumun toplumun genel popülasyonuna özgü pratiklerden farklı olduğu düşüncesi ile nitel araştırma deseni bağlamında kartopu örnekleme kullanılmıştır.

Nitel araştırmalarda genellikle küçük bir grup katılımcı ile çalışılır. Nitel araştırmalarda önemli olan katılımcı sayısından çok doygunluktur. Doygunluk, katılımcılardan herhangi bir farklı bilgi elde edilmeyene kadar veri toplama sürecinin devam ettirilmesidir (Gentles, Charles, Ploeg ve McKibbin, 2015: 1781-1782). Araştırmacı yaptığı gözlem ve görüşmelerde tekrarlar ile karşılaşırsa veri doygunluğuna ulaşmış demektir ve bu durumda elde ettiği verileri çeşitlendirmek yerine detaylandırmalıdır (Silverman, 2016: 424). Bu sayede araştırma sonucunda elde edilen bulgular detay bakımından daha zengin olacaktır (Yıldırım, 1999: 10). Bu kapsamda, araştırmacı tarafından kartopu yöntemi kullanılarak katılımcılar ile veri doygunluğuna ulaşılan kadar derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ankara ilinde ikamet eden, farklı koruma statüsündeki 12 göçmene ve göç ve istihdam alanında çalışan dokuz uzmana ulaşılarak veri doygunluğuna ulaşılmıştır. Uzman katılımcılardan ikisi, görüşme sonrası, verdiği görüşlerin çalıştıkları kurumun politikaları ile çelişmesi sebebi ile fikir değiştirip araştırmaya katılmama kararı almıştır.

Araştırmaya katılan 12 göçmen ve yedi uzman katılımcının profilleri ile ilgili bilgiler aşağıdaki Çizelge 13 ve 14'te detaylı bir şekilde verilmiştir. Çalışmaya katılan göçmenler G1-G12 ve uzmanlar U1-U7 olarak kodlanmıştır.

Çizelge 12. Göçmen Katılımcı Profili

Katılımcı Kodu	Koruma Statüsü	Cinsiyet	Yaş	Uyruk	Türkiye'de Kalış Süresi	Eğitim Durumu	Güncel Çalışma Durumu	Sigorta Kayıtlılık
G1	Uluslararası koruma sahibi	Kadın	39	İran	4 Yıl	Lisans	Çalışmıyor	Yok
G2	Geçici koruma sahibi	Kadın	33	Suriye	8 Yıl	Lisans	Proje sorumlusu	Var
G3	Geçici koruma sahibi	Kadın	45	Suriye	8 Yıl	Okur-yazar değil	Ev-apartman temizliği	Yok
G4	Uluslararası koruma sahibi	Erkek	38	Irak	3 Yıl	Ortaöğretim	Satış sorumlusu	Var
G5	Geçici koruma sahibi	Kadın	28	Suriye	6 Yıl	Lise	Sekreter ve tercüman	Yok
G6	Uluslararası Koruma sahibi	Erkek	45	Afganistan	4 Yıl	Lisans	Çalışmıyor	Yok
G7	Uluslararası Koruma sahibi	Kadın	36	İran	7 Yıl	Lisans	Çalışmıyor	Yok
G8	Geçici koruma sahibi	Erkek	27	Suriye	7 Yıl	Ortaöğretim	Tesisat ustası	Yok
G9	Uluslararası koruma sahibi	Erkek	41	Irak	3 Yıl	Ortaöğretim	Berber	Var
G10	Uluslararası koruma başvuru sahibi	Kadın	24	Somali	4 Yıl	Lise	İşsiz	Var

G11	Uluslararası koruma sahibi	Erkek	34	Afganistan	5 Yıl	Ortaöğretim	İşyeri sahibi	Var
G12	Uluslararası koruma sahibi	Kadın	46	Afganistan	4 Yıl	Lisans	Sözleşmeli tercüman	Yok

Çizelgede belirtildiği üzere toplamda 12 göçmen katılımcıya ait cinsiyet, yaş, uyruk, eğitim durumu, Türkiye’de kalış süresi, güncel çalışma durumu ve sigorta kayıtlılık durumu ile ilgili bilgiler Çizelge 13’te bulunmaktadır. Göçmen katılımcıların yedisinin kadın, beşinin erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşlarının 24 ile 46 aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcıların dördü Suriye’den, üçü Irak’tan, ikisi İran’dan, ikisi Afganistan’dan ve biri Somali’den göç etmiştir. Katılımcıların Türkiye’de kalış süreleri incelendiğinde katılımcıların dördünün dört yıldır, ikisinin sekiz yıldır, ikisinin üç yıldır, ikisinin yedi yıldır, birinin beş yıldır ve birinin altı yıldır Türkiye’de yaşadığı görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımı incelendiğinde dördünün ortaokul, ikisinin lise, beşinin üniversite mezunu olduğu ve birinin okur-yazar olmadığı görülmektedir. Güncel çalışma durumları incelendiğinde, üçünün çalışmadığı görülmektedir. Diğer katılımcıların güncel çalışma durumlarını berber, ev ve apartman temizliği, proje sorumlusu, satış sorumlusu, sekreter ve tercüman, sözleşmeli tercüman, tesisat ustası, işyeri sahibi ve işsiz/çalışmıyor olarak belirttikleri görülmektedir. Katılımcıların yedisinin sigorta kaydı yokken, beşinin sigorta kaydı vardır. Uzman katılımcıların profilleri ile ilgili bilgiler aşağıdaki Çizelge 14’te detaylı bir şekilde verilmiştir.

Çizelge 13. Uzman Katılımcı Profili

Kod	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Kurumlar	Göç ve İstihdam Alanında
U1	Kadın	32	Lisans	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü	6 Yıl
U2	Kadın	32	Lisans	Ankara Ticaret Odası	5 Yıl

U3	Kadın	40	Lisans	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü	6 Yıl
U4	Erkek	35	Lisans	Birleşmiş Milletler Uluslararası Çalışma Örgütü	4 Yıl
U5	Erkek	50	Lisans	Mesleki Eğitim Genel Müdürlüğü	12 Yıl
U6	Erkek	35	Lisans	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği	4 Yıl
U7	Kadın	48	Lisans	Mesleki Eğitim Genel Müdürlüğü	2 Yıl

Toplamda yedi uzman katılımcıya ait cinsiyet, yaş, eğitim durumu, çalışılan kurum ve göç ve istihdam alanında deneyim ile ilgili bilgiler Çizelge 14'te bulunmaktadır. Uzman katılımcıların dördünün kadın, üçünün erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşlarının 32 ile 50 aralığındadır. Uzman katılımcıların hepsi üniversite mezunudur. Katılımcıların ikisi Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nde, ikisi Mesleki Eğitim Genel Müdürlüğü'nde, biri Ankara Ticaret Odası'nda, ikisi Birleşmiş Milletler Uluslararası Çalışma Örgütü'nde ve biri Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nde çalışmaktadır. Katılımcıların göç ve istihdam alanında deneyimleri incelendiğinde, katılımcıların ikisinin altı yıl, ikisinin dört yıl, birinin beş yıl ve birinin 12 yıl deneyime sahip olduğu görülmektedir.

2.3. ARAŞTIRMANIN YERİ VE ZAMANI

Çalışma Mayıs 2019'da başlamıştır. Araştırmanın verileri ise Ankara'da, Şubat 2020 – Temmuz 2020 tarihleri arasında toplanmış ve çalışma Kasım 2020'de tamamlanmıştır. Araştırmacı, veri toplama sürecinden kartopu örnekleme yöntemi ile Ankara'da ikamet eden farklı koruma statüsüne sahip göçmenler ve Ankara'da göç ve istihdam alanında çalışan uzman katılımcılara ulaşmıştır.

Uzman katılımcılarla yapılan görüşmeler, katılımcılarının isteği üzerine belli durumlarda katılımcının çalıştığı kurumda, belli durumlarda kafe veya park gibi kamuya açık ortak alanlarda gerçekleştirilmiştir. Uzmanlarla yapılan görüşmeler yarı-yapılandırılmış ve derinlemesine görüşmeler yöntemi ile, göçmen istihdamı alanındaki göçmenlerin işgücü piyasası deneyimleri ve istihdam politikalarıyla ilgili bakış açılarını anlamak amacıyla gerçekleştirilmiş olup görüşmeler ortalama 60 dakika sürmüştür.

Göçmen katılımcılarla yapılan görüşmeler ise katılımcılarının seçtiği yerlerde ve zaman dilimlerinde gerçekleştirilmiş olup ekseriyetle kafelerde, park ve restoranlarda gerçekleştirilmiştir. Göçmenlerle yapılan görüşmeler yarı-yapılandırılmış ve derinlemesine görüşme tekniği ile, göçmenlerin işgücü piyasası deneyimleri ve sorunları ile ilgili bakış açılarını anlamak amacıyla gerçekleştirilmiş olup görüşmeler ortalama 75 dakika sürmüştür. Göçmenlerle görüşmelerde belli durumlarda tercüme hizmetlerinden yararlanılmıştır. Bu durumun görüşme süresini arttırdığı gözlenmiştir.

2.4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI VE GÖRÜŞME SÜRECİ

Katılımcıların görüşme esnasında kendilerini ifade etme şekilleri, kullandıkları kelime ve deyimler araştırmacıya daha fazla bilgi vermektedir (Daymon, 2002: 221). Glaser ve Strauss'a (1967: 76) göre de derinlemesine görüşmeler, araştırılan konu ile ilgili katılımcıların bakış açılarını ve bakış açılarını oluşturan sosyal yapı ve süreçleri oldukça detaylı bir şekilde yansıtmaktadır. Nitel araştırmalarda veri toplama sürecinde yapılan görüşme yöntemleri genellikle yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmelerdir (Yüksel, Mil ve Bilim, 2007: 8). Bu açıklamalardan yola çıkarak, araştırmacıya gerekli esnekliği tanınması açısından araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşme yöntemi ile göçmenler ve göçmen istihdamı alanında çalışan uzman katılımcıların, göçmenlerin işgücü piyasası deneyimleri ve istihdam politikalarıyla ilgili bakış açılarını anlamak amacıyla katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak, uzmanlar ve göçmenler için araştırmacı tarafından hazırlanan iki ayrı yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları ile öncelikle bir pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışmada biri kayıtlı diğeri ise kayıt dışı olmak üzere iki göçmen işçi ile ve bir uzman ile görüşmeler yapılmıştır. Pilot çalışma doğrultusunda görüşme formundaki sorular gruplanmış ve alt sorular oluşturulmuştur. Özellikle göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları ile ilgili bölüm bireysel, toplumsal ve siyasal sonuçlar olarak alt grup sorulara ayrılarak detaylandırılmıştır. Görüşme formunun son hali oluşturulmuştur.

Göçmenler için hazırlanmış yarı yapılandırılmış soru formu (Ek 3) ilk olarak ısınma soruları ve koruma statüsü, yaş, uyruk, Türkiye'de kalış süresi, eğitim durumu, güncel çalışma durumu ve sigorta kayıtlılık durumu gibi katılımcıların demografik bilgilerini edinmeye yönelik sorular içermektedir. Takip eden sorular, katılımcıların iş hayatına hazırlık, işe giriş ve çalışma hayatı süreçlerindeki deneyimler ve sorunları anlamak amacı ile sorulmuş sorulardan oluşmaktadır. Form aynı zamanda göçmenlerin istihdama erişememeleri durumundaki bireysel, toplumsal ve siyasal sonuçların neler olacağı hakkında sorular içermektedir. Son olarak, katılımcılara bahsettikleri sorunlara yönelik çözüm önerilerinin neler olduğu sorulmuştur.

Uzman katılımcılara yönelik hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular ise (Ek 4), ısınma soruları ve cinsiyet, yaş, eğitim durumu, çalışılan kurum, göç ve istihdam alanında çalışma deneyimi hakkında sorular içermektedir. Sonrasında, uzman katılımcılara göçmenlerin istihdam süreçleri ve sorunları ile ilgili sorular sorulmuş olup ardından göçmenlerin istihdama erişememesi durumunun sonuçlarının neler olabileceği hakkında sorular yöneltmiştir. Son olarak, uzmanlardan Türkiye'deki göç politikaları ve uygulamalar hakkındaki değerlendirmeleri ve bahsettikleri göçmen istihdamına yönelik sorunlara olan çözüm önerileri sorulmuştur.

Formdaki soruların katılımcılar için açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir. Görüşmelere başlamadan önce araştırmacı kendini tanıtmış, gerekli durumlarda tercümanı tanıtmış, araştırma hakkında bilgi vermiş ve araştırma gönüllü katılım formlarını vermiştir. Katılımcıların izni alındıktan sonra görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Fenomenoloji araştırmalarında veri toplama süreci, genellikle bir olguyu deneyimleyen bireyler ile derinlemesine görüşmeleri kapsamaktadır (Creswell, 2018: 81). Derinlemesine görüşmelerde veriler kendi sosyal bağlamları içinde toplandığı için katılımcıların cevaplarından tüm öznel algılamalarını ortaya çıkarabilmek mümkündür. Dolayısıyla, bu çalışmada katılımcıların belirlediği zaman, mekân ve diğer bağlamlarda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bunlara ek olarak, görüşmelerin verimli bir şekilde yapılabilmesi için uygun fiziksel ortam sağlanmış ve göçmen katılımcıların kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri için gerekli durumlarda tercüman desteği alınmıştır. Araştırmacı katılımcılarla olan görüşmelerinde, toplanan verilerin kullanımının sadece araştırma ile sınırlı kalacağı ve kişisel verilerin üçüncü şahıslarla paylaşılmayacağını, tamamen gönüllülük esasına dayalı bir görüşmede olduklarını ve istedikleri zaman görüşmeyi durdurabileceklerini ifade ederek katılımcıların araştırmacıya güvenmesini amaçlamıştır. Bu durumda araştırmanın veri toplama aşamasında yapılan görüşmelerden iki uzman, görüşmeler sonrasında verdiği görüşlerin çalıştığı kurumlarının politikalarının yansıtmadığı nedeni ile araştırmaya katkı vermekten vazgeçmiştir.

Göçmenlerle görüşmeler esnasında, ihtiyaç gereği iki görüşmede tercüman desteği kullanılmıştır. Tercüman kullanmanın görüşme sürecini etkilediği gözlemlenmiştir. Buna göre, diğer katılımcılarla Türkçe yapılan görüşmeler, tercüman desteği ile yapılan görüşmelerden daha kısa sürmüştür. Tercüman desteği ile yapılan görüşmelerde, katılımcıların duygusal ifadelerinin takibinde ve ifadelerine yönelik devam sorularının bulunmasında gecikmeler yaşanmıştır. Bunun yanında, katılımcıların yoğun duygularını ifade ettikleri görüşmelerde belli durumlarda ağlama ve hüzünlenme davranışları ile karşılaşmış olup, bu durumlarda katılımcının görüşmeye devam etmesi için ihtiyaç duyduğu süre tanınmıştır. Bu duygusal tepkiler göz ardı edilmemiş olup aksine duygu ve

deneyimlerin daha iyi anlaşılması amacı ile katılımcının izni dahilinde devam soruları sorulmuştur.

2.5. VERİLERİN ANALİZİ

Nitel araştırmalarda veri analizi; verilerin hazırlanıp organize edilmesini, kodlanmasını ve kodların bir araya getirilerek temalara indirgenmesini, daha sonra verilerin şekiller, çizelgeler veya bir tartışma şeklinde sunulmasını içermektedir (Creswell, 2018: 51-52). Bu araştırmada elde edilen veriler tematik analiz, içerik analizi ve ilişkisel analiz yöntemleri çerçevesinde incelenmiştir.

2.5.1. Tematik Analiz ve İçerik Analizi

Tematik analiz, elde edilen verilerdeki temaların belirlenmesi, analiz edilmesi ve raporlanması için kullanılan bir yöntem olup verilerin en küçük boyutlarda düzenlenmesini ve betimlenmesini sağlamaktadır (Boyatzis, 1998: 100-103). Tematik analizin aşamaları şu şekilde sıralanabilir (Braun ve Clarke, 2019: 883):

- Veriye aşına olunması, verinin yazıya geçirilmesi ve tekrar tekrar okunması
- İlk kodların oluşturulması
- Kodların temalar altında toplanması
- Her temanın açıkça tanımlanması ve isimlendirilmesi
- Çarpıcı alıntılarının seçilmesi, verilerin analiz edilerek araştırma sorusu ile ilişkilendirilmesi ve analizlerin raporlaştırılması

İçerik analizi, çeşitli dokümanların içeriğinin sistematik, objektif ve mümkünse nicel olarak incelenmesidir. İçerik analizinin temel amacı, toplanan verilerin açıklanmasına yardımcı olacak kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Tematik analiz ile katılımcıları tanıtıcı bulgular değerlendirilirken, içerik analizi ile katılımcıların görüşlerinin içerikleri sistematik olarak incelenir (Karataş, 2015: 72-73). İçerik analizinin aşamaları şu şekilde sıralanabilir:

- Araştırma hedeflerinin belirlenmesi
- Örneklemin oluşturulması
- Kod ve kategorilerin saptanması
- Kod ve kategorilerin frekanslarının nicel olarak belirlenmesi, gerekli ise kategoriler arası ilişkilerin çözümlenmesi, değerlendirme, çıkarsama ve yorumlama yapılması (Bilgin, 2006: 11):

Araştırmada öncelikle görüşmelerden elde edilen ses kayıtları yazıya aktarılmıştır (Örnek görüşme için EK 5'e bakınız). Yazılı görüşme verileri MAXQDA 2020 programına aktarılmıştır. Arayüzü Türkçe olan, görsel analiz araçlarının yoğun bir şekilde kullanıldığı, temel istatistiksel analizlere ek olarak karma araştırma yöntemlerinde de kullanılabilen MAXQDA programı, elde yapılan analizlere göre verilerin daha sistematik bir şekilde çözümlenmesini sağlamaktadır (Kuckartz ve Rädiker, 2019: 8-9). MAXQDA 2020 programına aktarılan verilerin analizinde, tümevarımcı bir yaklaşım benimsenmiştir. Veriler tekrar tekrar okunmuş ve ilk kodlar oluşturulmuştur. Birbiri ile ilişkili kodlar temalar altında toplanarak isimlendirilmiştir. Daha sonra, elde edilen temalar alanyazın ile paralel ve anlaşılır bir dil ile açıklanmıştır. Son olarak araştırmacı, elde edilen bulgulara anlam kazandırmak amacıyla bulguları yorumlamıştır. Çizelge 12'de verilerden elde edilen kod ve kategori oluşturma sürecine örnek verilmiştir.

Çizelge 14. Veri Analiz Sürecinde Kodlama ve Kategorileştirme Örneği

Soru: Göçmenler iş arama sürecinde hangi sorunlarla karşılaşmaktadırlar?

Kategori	Kod	Ham Veri	Araştırmacının Yorumu
İstihdama hazırlık süreci	Dil engeli	<i>“Dil bariyeri aslında en büyük sıkıntılardan birisi. Çoğu insan bunun önüne geçti ama mesela hala özellikle eğitim alan kesimde dil bariyeri çok çok yüksek bir sıkıntı. Mesela STÖ’lerde çalışan Suriyeliler Türkçeyi hiç çözemedi. Çünkü sürekli İngilizce ya da Arapça konuşuyorlar. Türkçeyi hiç kullanmadıkları için öyle bir bariyer var.” (G2, Kadın, 33)</i>	Katılımcı, istihdama sürecinde göçmenlerin deneyimlediği en büyük sorunlardan birisinin yetersiz Türkçe dil bilgisi olduğunu vurgulamaktadır.

2.5.2. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenirliliği

Bilimsel araştırmalarda elde edilen bulguların inandırıcılığı oldukça önemlidir. Bulguların inandırıcılığını sağlamak amacıyla nicel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik kavramları tercih edilirken nitel araştırmalarda bunlar yerine inandırıcılık kavramı daha çok tercih edilmektedir (Başkale, 2016: 23). Guba ve Lincoln (1982: 246-247) inandırıcılık için dört tane kriter belirlemiştir: Bunlar inanılabilirlik, güvenilebilirlik, onaylanabilirlik ve aktarılabilmektedir.

2.5.3. İnanılrlık

Nitel araştırmalarda inanılrlığı arttırmak amacıyla uzun süreli etkileşim, katılımcı teyidi ve uzman incelemesi gibi yöntemler kullanılmaktadır (Holloway ve Wheeler, 1996: 107).

- **Uzun süreli etkileşim:** Araştırmacı, araştırmanın yapıldığı ortamda bulunarak katılımcılar ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu sayede araştırmacı katılımcıların iş piyasası hakkındaki deneyim, görüş ve sorunları daha iyi anlayabilmiştir. Görüşmeler boyunca araştırmacı ve katılımcılar arasında bir güven ilişkisi oluştuğu ve böylece elde edilen verilerin gerçeği daha çok yansıttığı düşünölmektedir.
- **Katılımcı teyidi:** Katılımcılara araştırma bulgularının kendi görüşlerini yansıtıp yansıtmadığının sorulmasına katılımcı teyidi denmektedir (Başkale, 2016: 24). Araştırmacı, araştırma bulgularını elde ettikten sonra göçmen ve uzman katılımcılara tekrar ulaşarak araştırma bulgularının kendi görüşlerini yansıtıp yansıtmadığını sormuş ve katılımcılardan geribildirim almıştır. Bu sayede elde edilen verilerin araştırmacının kendi öznel algıları nedeniyle yanlış bir şekilde anlaşılmadığı ve bulguların katılımcıların görüşlerini yansıttığı belirlenmiştir.
- **Uzman incelemesi:** Araştırmada göçmen ve uzman katılımcılardan elde edilen veriler, analizler ve bulgular nitel araştırma yöntemleri konusunda deneyime sahip uzmanlar tarafından incelenmiştir. Bu uzmanlar, biri kamu kurumunda ve diğeri bir sivil toplum örgütünde göç ve istihdam alanında çalışan iki kişiden oluşmaktadır.

2.5.4. Güvenilebilirlik

Nitel araştırmalarda güvenilebilirliği arttırmak amacıyla sıklıkla kullanılan yöntemlerden biri üçgenlemedir. Üçgenleme yönteminde iki veya daha fazla veri toplama yöntemi ya da veri kaynağı karşılaştırılmaktadır (Mays ve Pope, 2000: 51). Bu araştırmada da çeşitli veri kaynakları kullanılarak veri kaynaklı üçgenleme

yöntemine bağılı kalınmıştır. Göçmenlerin iş piyasasında yaşadığı sorunlar ve istihdam politikaları konusunda hem göçmenler hem de uzmanlar ile görüşmeler yapılmış ve bu görüşmelerden elde edilen bulgular karşılaştırılmıştır.

2.5.5. Onaylanabilirlik

Onaylanabilirliği arttırmak amacıyla araştırmanın yöntemi, deseni, yeri ve zamanı, örneklemin oluşturulması, katılımcıların özellikleri, araştırma için oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formları, verilerden elde edilen temalar, kategoriler ve yapılan tüm analizler detaylı bir şekilde raporlanmıştır. Ayrıca araştırmanın onaylanabilirliğini vurgulamak amacıyla katılımcıların görüşleri doğrudan alıntılanmıştır. Araştırmanın aşamaları yine detaylı bir biçimde Şekil 30'da gösterilmiştir.

2.5.6. Aktarılabilirlik

Nitel araştırmalarda, nicel araştırmalardaki gibi bulguları genelleme amacı bulunmamaktadır; ancak araştırmanın bulgularının benzer katılımcı ve durumlara aktarılabilmesi beklenmektedir (Streubert ve Carpenter, 2011: 49). Aktarılabilirliği arttırmak amacıyla, araştırmanın örnekleme yöntemi olarak amaçlı örnekleme ve amaçlı örnekleme türlerinden kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı ve kartopu örnekleme yöntemlerinin ve tüm katılımcıların özellikleri detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu sayede, benzer bir araştırma yapmayı düşünen araştırmacılar başka ortamlarda ve başka gruplarda benzer bir araştırmanın yapılıp yapılamayacağına karar verebilirler.

2.5.7. Etik Açıklamalar

Araştırma için Aralık 2019 tarihinde Etik Komisyon izni başvurusu yapılmıştır. Etik Komisyon izni alındıktan sonra araştırma katılımcıları belirlenmiş ve araştırmaya başlanmıştır. Araştırmada dikkat edilen diğer etik konular ise, araştırmada katılımcıların kimliklerinin gizlenmesi, tüm katılımcılara araştırmanın amacının

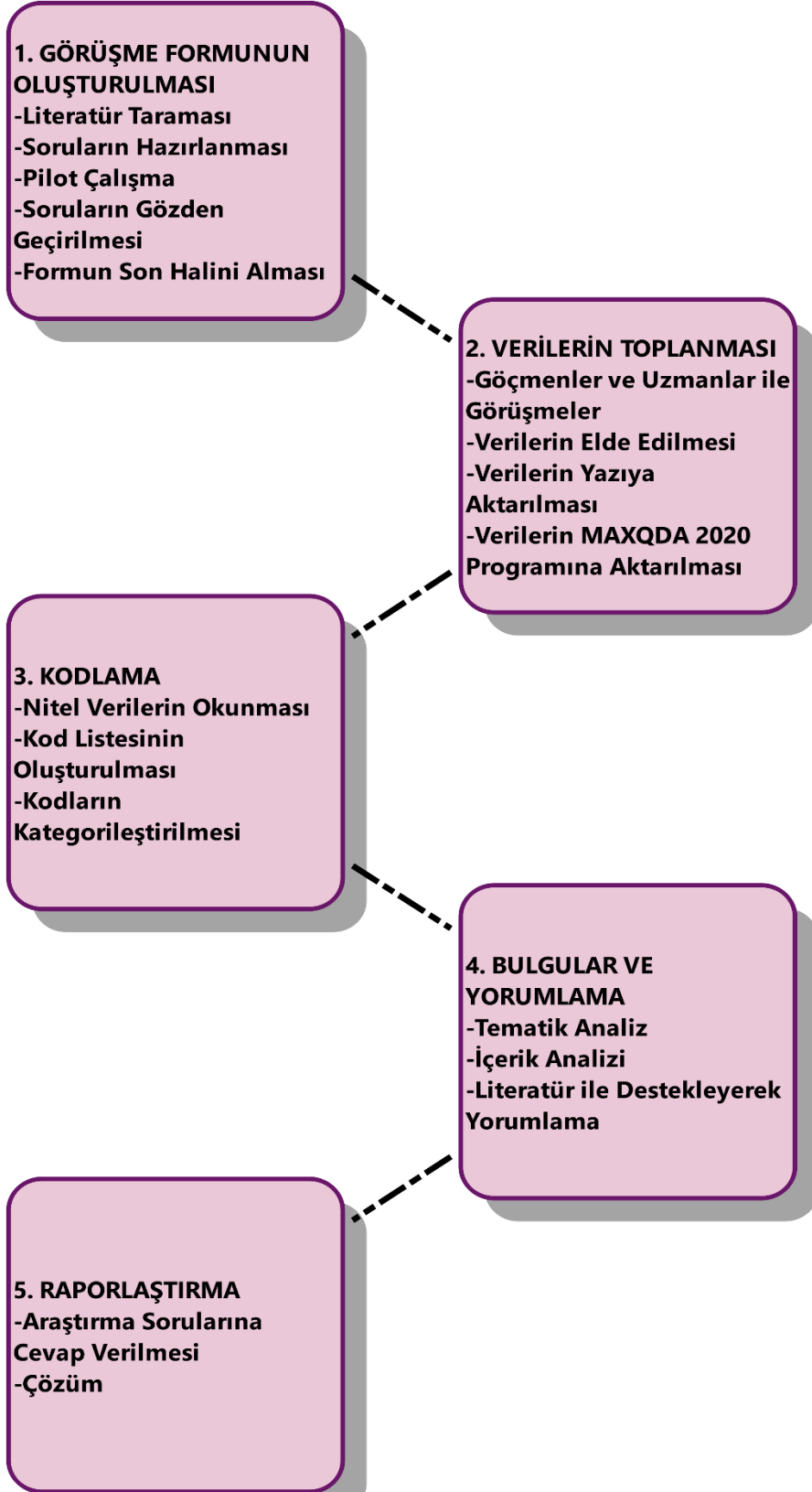
anlatılması, katılımların gönüllülük esaslı olduğu ve istedikleri zamanda görüşmeyi sonlandırabilecekleri ve kişisel bilgilerinin sadece bilimsel amaçlar ile kullanılacağı hakkında bilgi verilmesi süreçlerini kapsamaktadır.

2.5.8. Araştırmacının Rolü

Araştırma, bir doktora tezi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı eğitim ve göç alanında çalışma tecrübesine sahip olup, mikro ve makro seviyelerde sosyal hizmet uygulamalarında bulunmuştur. Bu durum özellikle veri toplama ve derinlemesine görüşme yapma süreçlerinde katkı sağlamıştır. Araştırmanın göçmenlerin istihdam deneyimlerine yönelik olması, araştırmacının göç alanında edindiği deneyimden kaynaklanmıştır. Bu deneyimin, alanyazın taraması ve araştırmanın raporlaştırılması süreçlerine katkısı olduğu düşünülmektedir.

2.5.9. Araştırmanın Aşamaları

Araştırma problemi belirlendikten sonra süregelen araştırmanın aşamaları, Şekil 30'da detaylı bir biçimde açıklanmıştır. Buna göre, beş adımda araştırma aşamalarını özetlemek mümkündür:

Şekil 30: Araştırmanın Aşamaları

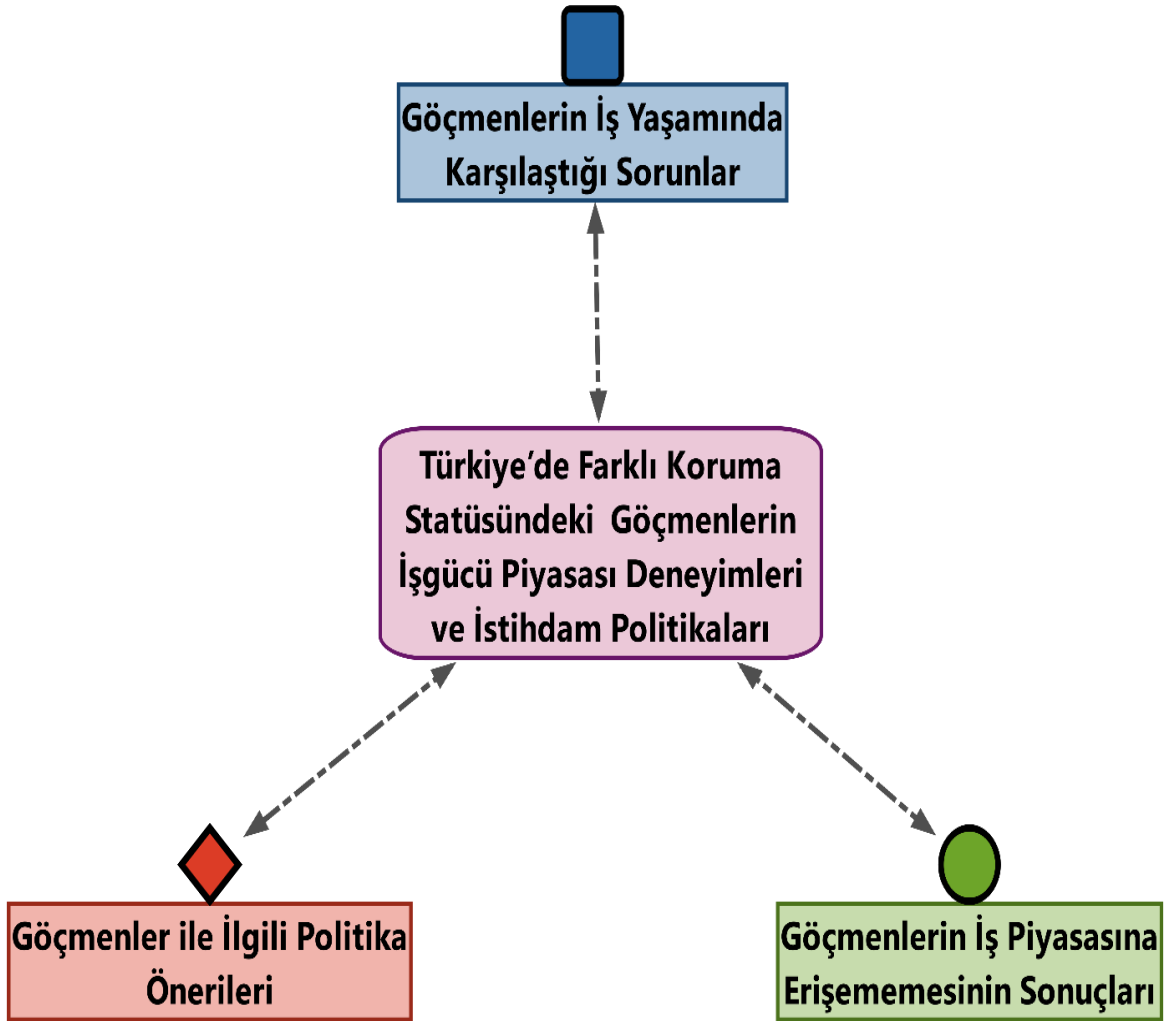
3. BÖLÜM: BULGULAR

Araştırma problemine açıklık getirmesi adına yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, bu başlık altında sunulmuştur. Bulgular temalara bölünmüş olup elde edilen üç tema altında kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler temalara göre farklılık göstermektedir. Her kategorinin altında kodlar ayrı başlıklar altında in-vivo alıntılar ve farklı araştırmalarla desteklenerek açıklanmıştır.

Bu başlık altında araştırmanın temaları, kategoriler ve kodlar tematik ve içerik analizi yöntemleri ile ele alınacak olup, ardından kodlara yönelik ilişkisel analiz verilecektir.

3.1. ARAŞTIRMANIN TEMALARI

Çalışma, Şekil 31'de görüldüğü gibi üç ana tema altında toplanmıştır. Bunlar, *göçmenlerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar, göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları ve göçmenler ile ilgili politika önerileridir.*

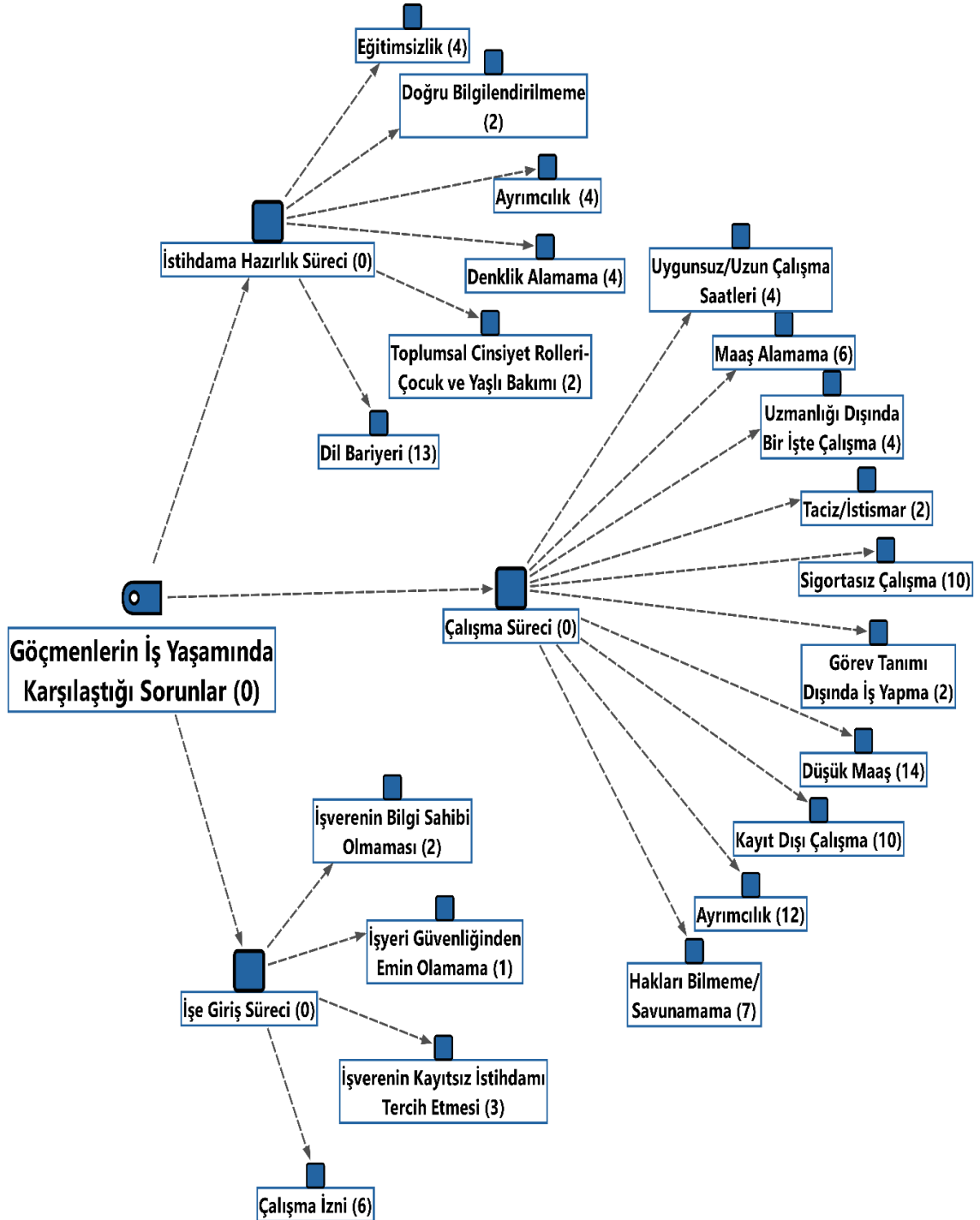

Şekil 31: Türkiye’de Farklı Koruma Statüsündeki Göçmenlerin İşgücü Piyasası Deneyimleri ve İstihdam Politikaları Tema Gösterimi

3.1.1. Göçmenlerin İş Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar

Araştırmanın ilk teması olan *göçmenlerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar* hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli Şekil 32’de görülmektedir. *Göçmenlerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar* teması üç kategori altında incelenmiştir: Bunlar *istihdama hazırlık süreci, işe giriş süreci ve çalışma sürecidir*. İstihdama hazırlık

süreci altı farklı kodla, işe giriş süreci dört farklı kodla ve çalışma süreci 12 farklı kod ile tanımlanmıştır:

Şekil 32: Göçmenlerin İş Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar Kod Gösterim Modeli (MAXQDA20 Kod-Alt Kod-Bölümler Gösterimi)

Katılımcı ifadelerinin yoğunluğa göre dağılımı ise kelime bulutu olarak Şekil 33'te gösterilmektedir. Daha büyük gösterilen kodlar daha yoğun olarak kullanılan ifadeleri gösterirken, daha küçük olan ifadeler, kodların daha az yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir.

Şekil 33: Göçmenlerin İş Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar Temasına Ait Kod Bulutu (MAXQDA 2020 Kelime Bulutu Gösterimi)

3.1.1.1. İstihdama Hazırlık Süreci

Göçmen ve uzman katılımcıların ifadeleri doğrultusunda *göçmenlerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar* temasında, istihdama hazırlık süreci kategorisinde, altı farklı kod tanımlanmıştır. Bunlar; *dil engeli*, *denklik alamama*, *eğitimsizlik*, *ayrımcılık*, *toplumsal cinsiyet rolleri* ve *doğru bilgilendirilmemedir*.

3.1.1.1.1. Dil Engeli

Özellikle *dil engeli* katılımcılar tarafından yoğun bir şekilde dile getirilmiştir. Göçmen katılımcılar, Türkçe bilmedikleri için iletişim problemleri yaşadıklarını ve

bu sebeple iş bulmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Dil engeli ile ilgili G5, G10, G12 ve U2 kodlu katılımcılar, durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

*“Ben işe başlamadan önce gerçekten çok zor günler geçirdik biz. İlk önce **Türkçe bilmediğim için, iletişim kuramadığım için.** Neler yapacağız, ne yapabilirim, hiçbir şeyin farkında olmadım. Öyle evde kaldım.”* (G12, Kadın, 46)

*“Şimdi mesela çok yetenekli bir adam, bir insan, **dil olmadığı için bir şey yapamıyor. Bak CV’si belki o kadar dolu ki.** Belki Türk çalışanlardan daha çok verimli olabilir. Ama **önyargı birinci şey ama bir de dil.** Hani mesela geldi, Türkçe konuşmadığı için yeteneksiz olarak algılanıyor.”* (G5, Kadın, 28)

*“Soruyorlar (işverenleri kastederek) **Türkçe dil var mı?** Ben böyle kalıyorum. Sağa sola bakıyorum. (Gülümseyerek) Çok değil. Ama var da **yetmiyor.**”* (G10, Kadın, 24)

*“**Öncelikle dil bariyeri var.** Önceki projede de gördüğüm dil konusunda çok sıkıntılar oluyor. Anladıklarını söylüyorlar. Ama şu an anlayabildikleri günlük bir yaşantıyı sürdürebilecek kadar oluyor. Ama iş yaşamına geldiğinde teknik konulara da girilmesi gerekiyor. Belki İngilizce biliyorlarsa, Türk iş yaşamına da İngilizce bir şekilde girdiyse oradan bir yol bulunuyordur ama **dil konusu öbür türlü çok sıkıntı oluyor. Yani uzun yıllar Türkiye’de yaşamış Suriyelilerde bile dil sıkıntısı görülebiliyor.**”* (U2, Kadın, 32)

Bu sonuçlara paralel olarak İstanbul’da 76 Suriyeli katılımcıyla görüşülerek yapılan bir araştırmada, dil sorununun etkisiyle Suriyelilerin daha çok bedensel emeğin yoğun olarak verildiği konfeksiyon, inşaat, lokantacılık, marangozluk, ayakkabıcılık, fırıncılık, elektrikçilik gibi işlere yöneldikleri görülmüştür. Katılımcılar ve çalıştırılan çocuklar yoğun olarak konfeksiyon alanında çalışmaktadır. Konfeksiyon kayıtsız elemanların yoğun olarak çalıştığı, parça başı ücretlendirme yapıldığı ve ödemelerin zaman zaman düzensiz yapıldığı, çalışma saatlerinin zaman zaman uzayabildiği bir çalışma alanıdır. Bu durum katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Kadınlar arasında görülen en yaygın iş konfeksiyonculuk ve evde yapılan parça başı elişleridir. Bu çalışma tarzı da oldukça düşük gelir getirmektedir (Aslan ve Güngör, 2019).

Ayrıca katılımcılar Pandemi sürecinde, Covid-19 ile ilgili bilgilendirme materyallerinin Türkçe olarak yayınlanmasını, *dil engeli* sorununa önemli bir örnek olarak ifade etmişlerdir. Bununla ilgili G2 kodlu katılımcının ifadesi şu şekildedir:

*“Sosyal uyum ve Korona açısından da biraz şöyle bir his yarattı, bu yine psikolojik olarak düşünüyorum açıkçası, genel olarak Türk hükümeti yayınladığı **tüm destekler ve hizmetler sadece Türkçe olduğu için ve bilgilendirmeler sadece Türkçe olduğu için** bu da biraz mülteci kesimini genel olarak **dışlanmış** hissettirdi. Çünkü kimse ilgilenmiyor, onlara yönelik hükümetten bir sahiplenme yoktu onlara karşı o his dediğim gibi, insanlara dışlanmış hissi verdi.”* (G2, Kadın, 33)

3.1.1.1.2. Denklik Alamama

Katılımcıların dil engeline ek olarak ifade ettikleri istihdama hazırlık sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *denklik alamamadır*. G12 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu destekler niteliktedir:

*“Afganistan’da lise bitirdikten sonra yedi sene tıp okudum. Sonra tıp alanında uzmanlık yaptım Jinekolog olarak. Uzman olarak şimdi Türkiye’ye girdim. Ben ilk geldim kendi diplomamı, her şeyi yanımda getirmediğim. Sonra onlar istedi. Şimdi **Türkiye’de Farsça tercüman olarak çalışıyorum yani kendi mesleğimde değil.**”* (G12, Kadın, 46)

Türkiye’de yaşayan yabancıların, statüsüne bakılmaksızın çalışma izni alarak çalışabilmesinde, yapacağı mesleğin “Türk vatandaşlarına hasredilmiş” bir meslek olmaması gerekir. Diğer bir ifadeyle yabancılar tarafından yapılması kanunî düzenlemelerle yasaklanmamış bir meslek olması gerekmektedir (Doğan, 2017: 213). G2 kodlu katılımcı ise bu konuda yaşadığı deneyimi aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

*“Avukatım ben Hukuk mezunuyum **ama işimi yapamıyorum**. Kötü hissediyorum çünkü şöyle bu kadar zamandır emek sarf ettiğiniz bir şeyi yapamamak kötü bir şey (ağlayarak). **Yani denklik almak bilmem ne yani. Zaten buranın avukatlık için buranın vatandaşı olman gerekiyor. Biraz daha uzun bir süreç, daha zorlu bir yol**”* (G2, Kadın, 33)

Bu durum aynı zamanda, Aygöl (2018) tarafından yapılan bir çalışmada, geldikleri ülkede profesyonel meslek sahibi olan göçmenlerin, Türkiye’de aşağı doğru bir mesleki hareketlilik içinde buldukları sonucuna ulaşarak, çalışmanın ilgili bulguları ile paralellik göstermektedir.

Konuyla ilgili olarak Çetin (2016) tarafından yapılan bir diğer çalışmada, ülkemize gelen büyük mülteci kitlesi içerisinde kalifiye işçi, zanaatkâr, sermaye sahibi ve profesyonel meslek sahibi gibi işgücüne kolaylıkla dâhil olabilecek, üretimde aktif olarak çalışabilecek bireyler bulunduğu bilinmesine rağmen, bu bireylerin işgücü piyasasına katılımlarına bakıldığında bir kısmının işsiz, bir kısmının ise kayıt dışı olarak, ücretli işçi konumunda, atölye ya da kendi mesleği dışında, düşük nitelik gerektiren işlerde çalıştığı görüldüğü belirtilmiştir.

3.1.1.1.3. Eğitimsizlik

Katılımcıların ifade ettikleri istihdama hazırlık sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *eğitimsizliktir*. G3 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

“Eğitimsizsiniz; Suriye’de iken çalışmıyordunuz ama burada çalışmak istiyorsunuz. Bu türden problemleriniz var. Sadece eşinizin size baktığı kadar yaşamınızı yaşayabiliyorsunuz.” (G3, Kadın, 45)

“Türkiye hayat yaşamak zor çünkü nasıl söyleyeyim hemen iş bulamayacaksınız çünkü bir dil yok. İkinci bir iş deneyim yok yani. Bir de okula gitmedim. Buraya geldim. Eğitim olmadan nasıl çocuklarım yetiştireceğim? Onu düşüneceksin. Bireysel olarak başlayacağım. Ondan sonra kim geliyor? Aile geliyor. Ondan sonra eşim geliyor. Ondan sonra çocuklarım geliyor.” (G10, Kadın, 24)

Görüldüğü üzere eğitimsizlik hakkında verilen ifadeler *dil engeli kodu ve toplumsal cinsiyet rolleri* ile yakından ilişkilendirilmiştir.

Katılımcıların eğitimsizlik başlığıyla yaptıkları açıklamalar incelendiğinde; Arslan (2018: 44) tarafından, Adıyaman’da Suriyeli 493 bireyle yapılan çalışmada,

katılımcıların yalnızca %9,5'inin lise ve üstü eğitime sahip olduğu görülmüş ve çalışmanın eğitimsizlik kodu ile ilgili bulguları ile örtüşmüştür.

3.1.1.1.4. Ayrımcılık

Katılımcıların ifade ettikleri istihdama hazırlık sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *ayrımcılıktır*. G12 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

*“Sen Afgan’sın. Sen git baştan başla, YÖK’ten başlayabilirsiniz. Biz direk size iş vermeyeceğiz. Yani çok kendime şey oldum. Tiksinti bir şey hissettim. Onlar da insan biz de insanız. **Suriyeli de olsa, Afgan da olsa, İranlı da olsa. Nereli olsa ikinci ülkeye girdiği zaman hep ikinci sınıf sayıyorlar.** Hepimize aynı kural olsa daha iyi yani ama maalesef öyle bir kural yok.”* (G12, Kadın, 46)

Görüldüğü üzere katılımcı, çalışma yaşamına girmeden önce belli iş fırsatları için şart koşulan eğitim geçmişine sahipken, bunu belgelendiremediği için ayrımcılığa maruz kaldığına inanmaktadır. Bütün göçmenlerin, göçmen statülerine veya uyruklarına bakılmaksızın benzer kurallardan sorumlu tutulmaması ayrımcılığın kaynağı olarak gösterilmiştir.

Ayrıca G1 kodlu katılımcı ayrımcılığın göçmenlerin koruma statüleri sebebi ile de var olduğunu ifade etmiştir. Afganistan, İran ve Irak gibi ülkelere gelen uluslararası koruma sahibi ya da başvuru sahibi göçmenlerin, geçici koruma sahibi Suriye uyruklu göçmenler kadar sosyal yardımlara ve geçim kaynaklarına erişimin olmadığından bahsetmiştir.

*“İranlılara, Afganlara, **Suriyeliler hariç** burada hiçbir yardım yok? Hiçbir şey! Ben evde ısıtıcım var ama açamıyorum. Neden? Nereden alayım su ve elektrik parasını nereden alayım olmuyor. Hasta olduk. Kime söyleyeyim? Derdimi kimse söyleyeyim?”* (G1, Kadın, 39)

Şimşek (2018) tarafından İstanbul, İzmir, Gaziantep ve Hatay’da Sünni, Arap, Kürt, Türkmen kökenli toplam 80 Suriyeli ile yapılan çalışmada, bahse konu

bireylerin kayıt dışı çalıştırılmalarının yanında ayrımcılık ve ırkçılığa maruz kaldıklarını ifade ettikleri görülmüştür.

Bu bulguya ek olarak, göç konusunda medyanın etkisini araştıran çalışmalar incelendiğinde; özellikle zorunlu olarak yerinden edilen göçmenlerin medyada ele alınış biçimlerinin sorun teşkil ettiği bulgulara rastlanmaktadır. Bu konuda genellikle medyanın yabancılar için söyleminde; ayrımcı, ırkçı ve zenofobik bir yaklaşım sergilediği ve haber içeriklerinde mağduriyet yaratan, stereotiplere dayalı, hedef gösterici ve sorunları göz ardı edici yayınlara yer verdiği belirtilmektedir (İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi [İGAM], 2019: 3-4).

3.1.1.1.5. Toplumsal Cinsiyet Roller

Katılımcıların ifade ettikleri istihdama hazırlık sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *toplumsal cinsiyet rolleri-çocuk ve yaşlı bakımı*dır. G1 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

*“Çalışmak istiyorum, olmuyor. **Ben çocuğumu kime vereyim?** Komşu bir gün bakıyor, iki gün bakıyor sonra bakamıyor. Kime vereyim?”* (G1, Kadın, 39)

Toplumsal cinsiyet konusuna değinen ILO tarafından yapılan bir araştırmada ise Suriyeli kadınları işgücü piyasasından uzaklaştıran bir başka neden, erkeklerle kıyaslandığında daha düşük ücret kazanmaları olarak not edilmiştir. Suriyeli mülteciler için aylık cinsiyete dayalı düzeltilmemiş ücret açığı %23,4 iken saatlik emsali %9,4'tür. Bunlar, her iki durumda da Türk vatandaşlarının cinsiyete dayalı ücret açığından yüksektir (ILO,2020).

Ayrıca ev içi işler ve bakım hizmetleri alanında yaşanan işgücü açığı kadın göçmenlerin doldurduğunun da altını çizmek gerekir. Bu bağlamda göçmen kadınları gelişmiş ülkelerde bakım hizmetleri sektörünün uysal ve ucuz emekçileri olarak görülmektedir (Gökbayrak, 2009: 64).

Göç sürecinde kadınların yalnızlık, sosyal izolasyon, kültürel farklılıklar ve dil engeli sebebiyle birçok şeye yabancılaştığı (Tuzcu ve Ilgaz, 2015: 64) ve cinsiyet farklılıklarından kaynaklı olarak, ciddi sıkıntılara ve istismarlara maruz kaldıkları görülmektedir. Özellikle düşük ücretle uzun çalışma saatlerinde çalıştırılma, sağlık sigortasından faydalanamama, şiddet, fiziksel ve cinsel istismar, eğitim hakkına ve bilgiye erişimde sorunlar yaşama vb. gibi çok sayıda problem göçmen kadınların yaşamını olumsuz etkilemektedir (Anthias, 1992: 120-135).

Uzmanlarla yapılan bir görüşmede ise becerileri geliştirme hakkında yapılması planlanan çalışmaların da toplumsal cinsiyet rollerini gözetererek yapılması gerektiğini, kadınlar ve erkeklerin farklı olduğunu belirten bir ifade yer almaktadır:

*“Bunların (göçmenleri kastederek) eğer ülkelerinden getirdikleri bir zanaatları bir sanatları varsa bu becerilerinin tespit edilmesi ve bu becerilere yönelik **daha ziyade erkekleri** bu işin içine çekebilen çalışmaların yapılmasının daha doğru olduğunu düşünüyorum. Çünkü sonuçta gelen toplum ataerki bir toplum. **Kadından ziyade erkeğin çalışması** önemseniyor. Kadınlar zaten kursa bile gitseler kadın kadına oldukları için geliyorlar; meslek adına değil.”* (U4, Erkek, 35)

Göç alanında çalışan bir uzman tarafından verilen bu ifadenin her ne kadar toplumsal bir gerçekliğe dayandırıldığı düşünülse de yapılacak çalışmaların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besleyen ve daha da derinleştiren uygulamaları kesinlikle içermemesi gereklidir. Konu ile ilgili öneriler dördüncü bölümde tartışılmıştır.

3.1.1.1.6. Doğru Bilgilendirilmeme

İstihdama hazırlık süreci kategorisinin son kodu olarak, katılımcıların ifade ettikleri istihdama hazırlık sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *doğru bilgilendirilmemedir*. G12 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

“Herkes bir şey soruyorum yanlış yol gösteriyor bana. Soruyorum ne yapacağım? Bana bir şey söyle. Biz bilmiyoruz, git Sağlık Bakanlığı'na.

Sağlık Bakanlığı da bilmiyor. Ben bir hafta içinde Sağlık Bakanlığı'na, YÖK'e, İl Milli Eğitim'e, Göç İdaresi'ne, ASAM'a, bu ofislerin her birine dört beş kere gittim. Kimse bilgi vermiyor.” (G12, Kadın, 46)

Araştırmanın bu bulgusuyla örtüşen ve Aslan ve Güngör (2019) tarafından yapılan bir araştırmada, göçmenlerin kendileriyle ilgili mevzuata da hâkim olmadıklarından çeşitli hak ve ödevler hakkında bilgi sahibi olmadıklarını ve kayıt olma, kimlik belgesi edinme, hastane, okul gibi yerlerden kamu hizmeti alma hususlarında çok zorlandıkları sonucuna varmışlardır.

3.1.1.2. İşe Giriş Süreci

Göçmenlerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar temasındaki diğer kategori ise işe giriş süreci kategorisidir. İşe giriş süreci kategorisi *çalışma izni, işverenin kayıtsız istihdamı tercih etmesi, işverenin bilgi sahibi olmaması ve işyeri güvenliğinden emin olamama* olmak üzere dört farklı kod ile tanımlanmıştır.

3.1.1.2.1. Çalışma İzni

Katılımcıların ifadeleri özellikle çalışma izni konusunda yoğunlaşmıştır. G2, U1 ve U5 kodlu katılımcıların aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

“Çalışma izni. En büyük sorun, sıkıntılardan birisi çalışma izni. Farkındaysanız bazı iş ilanlarında çalışanın Türk olması gerekiyor. Buranın vatandaşı olması şartını koyuyorlar kota olayından dolayı. Onlar mesela çok etkiliyor iş fırsatlarını ve iş bulma imkânlarını.” (G2, Kadın, 33)

“Artan göçmen nüfusu ile istihdam da başka bir problem olmaya başladı tabii. Onun için çeşitli uygulamalar getirildi. Bazı iş yerlerinde %10 kotası; yabancı, Suriye uyruklu kişilerin çalıştırılabilmesi için vesaire. Ama bunlar çok yeterli olmadı. Aslında burada en temel problem şu: Çalışma izninin çıkarılmasının çok zor olması. Bunlar işverene bırakılan şeyler.” (U1, Kadın, 32)

“En büyük sorunun çalışma izni olduğunu görüyoruz. Çalışma izninin tabii ki bir maddi boyutu var. İşverenler zaten kendi ekonomik şartlarından ötürü bir çıkmazdalar. İflaslar hat safhada. İşyeri kapatmalar hat safhada.”

Kimse böyle bir süreçte hem zaman olarak hem maddi olarak uğraşmak istemiyor. (U5, Erkek, 50)

Çalışma izninin zorluğuyla ilgili olarak Kaygısız (2017: 6) tarafından yapılan çalışmada, çalışma izninin sağlanması için işverenlerin belirli bir miktarda ödeme yapmasının gerektiği, herhangi özel bir durum bulunmadıkça işverenlerin bu yükümlüğü yerine getirmek istemediği ve böylece istihdamın zorlaştığı belirtilmiştir.

3.1.1.2.2. Kayıtsız İstihdamın Tercih Edilmesi

Katılımcıların ifade ettikleri işe giriş sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *işverenin kayıtsız istihdamı tercih etmesidir*. U7 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

*“Bizim kendi vatandaşlarımız **tabii ki ön yargıyla bakıyorlar** ve bunları (göçmenleri kastederek) öncelikle işe almak istemiyorlar. İşe alırlarsa da kayıtlı almıyorlar. Sosyal güvenlik sistemine kaydedemiyorlar belki çalışma izninden dolayı. **Kayıtlı olarak işe almıyorlar.**”* (U7, Kadın, 48)

ILO (2020), kayıtsız istihdam hakkında, SGK ve çalışma izni olmadan istihdam edilenlerin zararına olacak şekilde, Türkiye’de yerleşik işverenlerin yılda 8.171 milyon TL kar ediyor olabileceği rapor etmektedir. Ayrıca, SGK yalnızca yıllık tahmini 7.060 milyon TL’lik gelir akışından mahrum bırakılmakla kalmayıp aynı zamanda Geçici koruma sahibi Suriyeli göçmenlere sağlık hizmeti vermesi gerekmektedir, ki bu durum SGK’nu baskı altında bırakmakta ve sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmaktadır. Kayıt dışı çalışan Suriyelilere çalışma izni verilmesinin önemi, elde edilemeyen sosyal güvenlik katkılarının ötesindedir; aynı zamanda, sağlık hizmeti, kanunun öngördüğü emekli aylığı ve diğer işçi haklarını da içeren, insana yakışır işin sağlanmasıyla da ilişkilidir.

G10 kodlu katılımcı ise kayıtlılık ve çalışma izni hakkında sorulan soruya aşağıdaki gibi bir yanıt vermiştir.

*“Sadece şey önemli: **Çalışmak ve para almak o önemlidir.** Ama çalışırken hem de çalışırken bize para da sigorta da vermediler.”* (G10, Kadın, 24)

Buna göre göçmenler için belli durumlarda çalışmak ve para almamanın dışında sigortalılık, kayıtlılık, çalışma izni önemli değildir. Buna rağmen çalışmalarının karşılığı olan maaşı da belli durumlarda alamayabilmektedirler:

3.1.1.2.3. İşverenin Bilgi Sahibi Olmaması

Katılımcıların ifade ettikleri işe giriş sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *işverenin bilgi sahibi olmamasıdır*. U1 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

*“**Çalışma izninin nasıl alınacağı konusunda işverenler hiç bilgi sahibi değiller.** Çoğunlukla STK'lara başvuru yapıyorlar. Bununla ilgili benim de böyle yaptığım bir görüşme oldu. 'Afgan biri var, ben ona çalışma izni çıkartmak istiyorum. Nasıl yapabilirim?' diye.”* (U1, Kadın, 32)

İşverenlerin göçmen çalışanlarına hakları veya çalışma süreçleri ile ilgili bilgi vermemesi durumu G2 kodlu katılımcı tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

*“**İşyerimde biri gelip bana işte sen bir çalışan olarak hakkın bir iki üç dört şudur demedi.** Birincisi yabancıyız burada. Bize söylemeleri lazım İkincisi bizde buraya geçici olarak geldiğimizi düşündüğümüz için öyle bir hak arayışı bilgi arayışına girmedik. Yani geçici olarak, zaten kartlarımız misafir kartıydı. **Misafir kartıyla zaten herhangi bir hak arayışın olmuyor. Patronun zaten bilgilendirmiyor.**”* (G2, Kadın, 33)

Katılımcıların ifadeleri ile paralel olarak, Şenel (2019: 81) tarafından, Denizli ilinde inşaat sektöründe faaliyet gösteren firmalarda işveren ve işçilerine yönelik olarak yapılan bir araştırmada, işverenlerin çalıştırdıkları işçilerin yanında kendilerinin de çalışma şartları ve kriterleri hakkında bilgi sahibi olmadıklarını beyan ettiği görülmüştür. İşverenlerin işçilerle bilgi paylaşmalarının sebeplerinden birinin kendilerinin de konu ile ilgili bilgi sahibi olmaması olarak not edilmiştir.

3.1.1.2.4. İşyeri Güvenliğinden Emin Olamama

Katılımcıların ifade ettikleri işe giriş sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *işyeri güvenliğinden emin olamamadır*. G3 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

*“Mesela burada kadınlar var, beraber gidiyoruz. Mesela sizin gibi öğretmenlere ev temizliğine ya da salça yapıyoruz, böyle iş yani. **En önemlisi güven yani**. Ben her yere gitmiyorum. Çok iş var ama gitmiyorum.”* (G3, Kadın, 45)

*“Çok büyük tehlikeler var mesela benim **dayım üç tane parmağını kaybetti sigortasız çalışırken**. Ve ona hiçbir kimse hiçbir şekilde tazminatını filan ödemedi. Anlatabildim mi yani bunlar, bunların önüne geçilmesi için bence yapılması gereken bir şey. **Şimdi engelli oldu nasıl güvensin de başka işe girsin?**”* (G2, Kadın, 33)

Katılımcıların da ifadelerine paralel olarak, genellikle savaş ve şiddet nedenleri ile ülkemize göç eden koruma altındaki bireylerin güvenlikle ilgili hassasiyetlerinin bulunduğu altını çizmek gereklidir. Bu noktada işyerinde kendini güvende hissetme, bireylerin iyilik halleri ve sosyal uyum süreçleri ile yakından ilgilidir. Buna paralel olarak, Türkiye'ye gelen Suriyeli göçmenlerin entegrasyonunun sağlanmasında yaşanan güçlükleri konu alan bir çalışmada çalıştığı yerde güvenli hissedilen ve güvenli bir yasal statüye sahip olan göçmenlerin, işyerinde güvende hissetmeyen ve güvencesiz yasal statüsü olduğunu düşünen göçmenlere göre daha başarılı bir entegrasyon süreci geçirdiği görülmüştür (Şimşek, 2018: 371).

3.1.1.3. Çalışma Yaşamı

Göçmenlerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar temasındaki diğer kategori ise çalışma süreci kategorisidir. Çalışma süreci kategorisi *maaş alamama, uzmanlığı dışında bir işte çalışma, sigortasız çalışma, düşük maaş, ayrımcılık, hakları bilmeme/savunamama, kayıt dışı çalışma yani çalışma izni kaydı olmaksızın çalışma, uygunsuz/uzun çalışma saatleri, görev tanımı dışında iş yapma,*

taciz/istismar, izin kullanamama, uyum sağlayamama olmak üzere 11 farklı kod ile tanımlanmıştır.

3.1.1.3.1. Ayrımcılık

Katılımcıların ifadelerinin *ayrımcılık* konusunda da yoğunlaştığı görülmektedir. Göçmen katılımcılardan biri *ırkı ve uyruğu* nedeni ile maruz kaldığı ayrımcılığı aşağıdaki ifadelerle anlatmıştır:

*“Şimdi şöyle bir yere girdiğimde mesela atıyorum ben kendim mühendise gittim bahsettim mühendis olduğumdan. Şimdi bütün Suriyeliler olarak algılıyorlar. **Hani Suriyeli olduğunda yetenekli değil. Yani af edersiniz adam değil. Böyle bakıyorlar.** Girdiğimde seni tanımıyorlar. Bir de genel olarak insanın dış görünüşüne çok önem veriyor patronsa. Dış görünüşe çok önem veriyorlar. Yani iyi bir kıyafet ile gittiğiniz zaman daha farklı bir seni algılıyorlar.”* (G5, Kadın, 28)

Başka bir göçmen katılımcı ise işyerinde ayrımcılığı *inançları* sebebi ile deneyimlemiştir:

*“Birkaç gün bir yerde çalıştım. Maalesef arkadaş (işvereninden bahsediyor) **bana dedi çok namaz kılıyorsunuz. Tekrar çıkardılar maalesef. Dedi: Hepiniz hepsini akşam kılın. Ben dedim öyle bir şey olmaz. Dinim böyle diyor. Yani vaktinde kılmak farzdır. Aynı vakitte insan namaz kılsın. Kabul etmediler bıraktım işi.**”* G6

Uzman katılımcılardan birinin aşağıdaki sözleri, göçmenlerin çalışma yaşamında karşılaştığı *ayrımcılık* ile ilgili durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

*“**Çalışılan ortamda göçmenlere karşı ön yargılı bir kitle varsa ki bu çok yaygın bir durum** onlardan yana rahatsız edici bir tutumdan dolayı göçmenler için sıkıntılar oluyor.”* (U2, Kadın, 32)

Göçmenlere yönelik ön yargı hakkında yapılan bir çalışmada ise Suriyeli göçmenlere karşı oluşan ön yargı ve hoşgörüsüz tutumun yazılı medya, sosyal medya ve hastane, okul, restoranlar ve benzeri mekânsal gözlemler sonucunda yaygın olduğu sonucuna varılmıştır (Çakırer Özservet ve Yurtsever, 2017). Bu durum çalışmanın ayrımcılık ile ilgili bulguları ile örtüşmektedir. Ayrıca aynı araştırmada, ev sahibi konumunda bulunan Türkiye'deki toplumun bir kesimi tarafından yapılan ayrımcılığın tüm topluma atfedilemeyeceği, bu tutumun

değişmesi için toplumun tüm kesimlerine çeşitli görevler düştüğü ifade edilmiştir. Beraber yaşanacak çevrenin ortak yararlar kapsamında tanımlanması gerektiği, bu amaç doğrultusunda ise “öteki”, “onlar”, “biz” gibi yargılardan kurtulmak, mensup olunan etnik, dini, kültürel yapıdan bağımsız olarak bireylerin birbirini önce insan olarak tanımlamak gerektiği sonucuna varılmıştır (Çakırer Özservet ve Yurtsever, 2017: 15).

3.1.1.3.2. Maaş Alamama ve Düşük Maaş

Katılımcıların ifade ettikleri çalışma sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *maaş alamamadır*. Katılımcılar çalıştıklarını, emek verdiklerini, ter döktüklerini fakat sonra paralarını alamadıklarını belirtmektedirler. G11 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

“Usta olarak çalıştım. Paramı alamadım. Yani çalışıyorsun. Emek veriyorsun. Ter döküyorsun. Son işte para alamıyorsun. Ona yani çok zor. En son şey yaptılar ya Fatih köprüsü. Onun tüm şeylerini ben yaptım ziftini, izolasyonunu. Yazın sabahtan akşama güneş tepeme vuruyordu, hiç paramı alamadım.” (G11, Erkek, 34)

Çankırı’da yaşayan 18 yaş ve üstü 1600 Geçici Koruma ve Uluslararası Koruma altındaki bireyle yapılan araştırmada da bulgular paralellik göstermektedir. Buna göre, katılımcıların yarıya yakını düşük ücret aldıklarını, %23,1’i ücretlerini zamanında alamadıklarını, %15,4’ü diğer çalışanlara göre daha çok çalıştırıldıklarını, %12,8’i ise ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmiştir. Bu sonuçlar katılımcıların emek sömürsüne maruz kaldıkları ve bu sömürüye karşı bireyler, yasal güvenceleri olmadığından dolayı ve işlerini kaybetme korkusu nedeniyle katlanmak zorunda oldukları belirtilmiştir (Savar & Kedikli, 2019: 1130-1138). Bu çalışmanın sonuçları, yukarıdaki düşük ücret, ayrımcılık ve çalışma koşulları ile ilgili bulgular ile örtüşür durumdadır.

Katılımcıların ifadeleri özellikle *düşük maaş* konusunda yoğunlaşmıştır. G8 ve U6 kodlu katılımcıların aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

“Ben yedi seneden beri buradayım. Tek bir adamla çalıştım. O da benim hakkımı şu ana kadar verdi ama başkaları benim hakkımı yediler. Demetevler’de çalışıyordum. Akşam saat 19.00’da gidiyordum, sabah 08.30’da çıkıyordum. 13,5 saat. İki makineyi bağlıyordum. Nakış makinesi. Bayağı büyük makineler. Aylık 1000 TL alıyordum. Normal Türk adam 1600 alıyordu o zaman.” (G8, Erkek, 27)

Bu kısımda düşük ücretin yanı sıra *uzun saatler, kötü ortam vb.* çalışma koşulları hakkında ILO tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarından bahsedilmesi gerekmektedir. Yukarıdaki bulguya paralel olarak, ILO tarafından Suriyelilerin, kayıtlı ve kayıt dışı çalışan Türklere neredeyse sırasıyla beş ve dört saat daha fazla olacak şekilde haftada ortalama 52,3 saat çalıştıkları ve Suriyeli çalışanların yarısından fazlası (%53,7) haftada 50 saatten fazla çalışırken %34,7’si haftada 60 saat veya daha fazla çalıştıkları belirtilmiştir (ILO, 2020).

“Bir kere işverenlerin önemli bir işe alım motivasyonu ‘düşük ücret’. İşveren yabancı istihdam ediyor çünkü daha düşük bir ücrete çalıştırabileceğini düşünüyor.” (U6, Erkek, 35)

Aynı zamanda, COVID-19 Pandemisinin işgücü piyasasına olan etkilerini anlamak amacıyla, Akyıldız (2020) tarafından Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) kapsamında, 12 ilde (Adana, Bursa, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kilis, Konya, Mardin, Mersin ve Şanlıurfa) 3033 katılımcısı olan çalışmanın sonuçlarına göre COVID- 19 Pandemisi döneminde Suriyeli göçmenler %88’i gelir kaybına maruz kalmıştır. Aynı oran Türk vatandaşları için %50 düzeyinde gerçekleşmiştir.

3.1.1.3.3. Uzmanlığı Dışında Bir İşte Çalışma

Katılımcıların ifade ettikleri çalışma sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *uzmanlığı dışında bir işte çalışmadır*. G12 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

“Ben Afgan temsil ederek konuşuyorum ya. Şimdi sadece Ankara’da değil, Türkiye’de 1000’den fazla göçmenle ben iletişimdeyim. Her biri bu zorluklarda, kimi mühendis dil problemi var. Dil öğrendiği zaman bile mesela kendi alanında çalışmıyorlar.” (G12, Kadın, 46)

Sığınmacı olarak gelmeden önce yaşadığı ülkede tıp, mühendislik, hukuk, öğretmenlik gibi eğitimler alarak yüksek kazançlar kazanan bireyler için, bulaşıkçılık, tezgâhtarlık, inşaat işçiliği, hamallık yaparak çok düşük miktarlarla yevmiyeli çalışmalarının benlik algılarını zedelediği görülmektedir (Oğuz, 2013: 108.) Bu sonuç, çalışmanın bulguları ile de örtüşmektedir.

Ayrıca, Türkiye’de 26 farklı ilde 2526 göçmen üzerinde yapılan bir araştırmada, katılımcıların sadece %27’sinin mesleki tecrübesine uygun bir işte çalıştığı, büyük bir kesimin ise ülkelerindeki iş tecrübelerine uygun olmayan bir işte çalıştığı, %70’inden fazlasının ise bazen iş bulamadığı bazen de günlük yevmiyeli şekilde hayatını sürdürdüğü tespit edilerek çalışmanın bulguları ile örtüştüğü gözlemlenmiştir (İşçan ve Çakır, 2019: 225.)

3.1.1.3.4. Sigortasız ve Çalışma İzni Olmaksızın Çalıştırılma

Katılımcıların ifade ettikleri çalışma sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *sigortasız çalışmadır*. G8 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

*“Eski işyerinde de sigorta yoktu şimdi de. Şu ana kadar da **yok sigortam benim.**”* (G8, Erkek, 27)

Ayrıca katılımcılar sigortasız çalıştıkları için Pandemi sürecinde sağlık hizmetlerine erişemediklerini ve bu durumda azınlık olarak dışlandıklarını hissettiklerini ifade etmişlerdir. Konu ile ilgili G12 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

*“Devlet, Korona için yaptığı yardımlarda yabancılara dışladı. Yabancı sayısı çok olduğundan, derneklerin dağıttığı gıda ve hijyen paketleri yetersiz kaldı. **İnsanlar Korona oldu; ama sigortaları olmadığından hastaneye gitmediler.** Bir teste 300- 400 lira istiyorlarmış. Sağlık sıkıntıları çok oldu.”* (G12, Kadın, 46)

Katılımcıların ifade ettikleri çalışma sürecinde karşılaşılan *çalışma izni olmaksızın kayıt dışı çalıştırılma* ile ilgili G8 kodlu katılımcı, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Tabi hep kayıt dışı hep. Yani kayıt yapıp da bir sürü masraf. Kimse onu yapmaz. Şu ana kadar kimse yapmıyor. Nadir yerlerde bazıları yapıyor ama herkes yapmıyor.” (G8, Erkek, 27)

Katılımcıların ifade ettikleri çalışma sürecinde karşılaşılan *çalışma izni olmadan, sigortasız çalıştırılma, hakları bilmeme/savunamama sorunu* ile ilişkilidir. U4 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

“Sistemi bilmiyorlar. Sosyal güvenlik, sosyal güvence gibi bir şeye çok aşina değiller. Bilmiyorlar, o yüzden böyle bir talepleri de yok. Anlamıyorlar da. En temel haklar örgütlenme, toplu iş sözleşmesi, pazarlık vesaire. Hiçbir fikirleri yok.” (U4, Erkek, 35)

Göçmenlerin çoğunluğu yaşamda kalabilmek için asgari yaşam standartlarını kabullenmekte ve bu durum onları güvencesiz, sağlıksız ve kötü çalışma şartlarında çalışmaya itmektedir. Güvencesiz, ucuz ve kaçak işgücünü barındıran ikincil işgücü piyasaları göçmenlerin çoğunlukta olduğu sektörlerdir. Göçmenlerin çalışma izni olmaksızın sigortasız, kayıt dışı ve asgari ücretin altında kaçak olarak çalışmaları bazı işverenleri memnun etmektedir (Bulut, 2014).

3.1.1.3.5. Haklarını Bilmeme ve Savunamama

Katılımcılar belli durumlarda *haklarını bilmedikleri ya da yanlış bilgi sahibi oldukları için haklarını savunamamaktadır*. Bu durum belli durumlarda *taciz ve sömürülere* neden olmaktadır. G1 kodlu kullanıcı aslında *yanlış bilgi sahibi olduğu bir konuda hakkını arayamaması* hakkında bir deneyimini aşağıdaki ifadelerle anlatmıştır:

“Ben bayanım kendimden nefret ediyorum. Cinsiyet için bana dokunmak rahat. Anlıyor musun? Yok bu yabancı zaten hiçbir sahip yok. Sen bu kanunu biliyor musun? Türkiye’de bir kanun var: Ben yabancıyım

burada biri beni şikâyet ediyor. Mahkeme beş yıl gidiyor. Ve bu beş yıl ben çalışmıyorum. Başka bir ülkeye izin vermiyor, göndermiyor. O yüzden biz kimseyi şikâyet etmiyoruz, korkuyoruz. Ben gideyim şikâyet edeyim. Kimi kime şikâyet edeyim? Türk'ü Türk'e mi şikâyet edeyim?" (G1, Kadın, 39)

Ayrıca Pandemi sürecinde katılımcılar tarafından ifade edilen *haklarını arayamama* ile ilgili diğer bir sorun ise *sigortasız* oldukları için işten çıkarıldıklarında haklarını arayamadıkları olmuştur. Konu ile ilgili G2 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

"Aslında iş piyasasında çoğu insan kayıt dışı çalıştığı için işten çıkarma tabi ki korona döneminde öncelikle Suriyelileri vurdu ve çoğu insan işsiz kaldı. Benim çevremde sigortalı olan çoğu insan işini kaybetmedi açıkçası genel olarak sigortasızları vurdu. Dediğim gibi şöyle bir şey de var ben formal yollar ile çalışıyorsam sigortalı çalışıyorsam onu sorgulama hakkım var, işvereni sorgulama hakkım var ama sigortasız çalışan öyle bir hakkı olmadığını bildiği için, orada sigortalı çalışan daha güvende olmuş oluyor." (G2, Kadın, 33)

3.1.1.3.7. Uygunsuz ve Uzun Çalışma Saatleri

Katılımcıların ifade ettikleri çalışma sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *uygunsuz/uzun çalışma saatleridir*. G2 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

"Orada (eski işyerini kastederek) sekiz ay dayanabildim. Sekiz aydan sonra artık bırakmak zorundaydım çünkü bazen hafta sonları da çalışıyorduk. Sabah 8'den akşam 8'e kadar çalışıyorduk. Kendine zamanın yok, marketler kapanıyordu, çarşı kapanıyordu. Herhangi bir şey, aktivite yapamıyorsun zaten." (G2, Kadın, 33)

"Hiç kimseden 1 lira sadaka alamıyorum ben. Çalmıyorum. Ama normal bir saatli iş! Normal bir iş istiyorum. Sabah saat 7:00 ben kuaföre geliyorum. Akşam saat 9 eve geliyorum 30 lira alıyorum. Zaten 8 lira dolmuş parasına gidiyor. Yahu biraz insaf. Biraz insaf." (G1, Kadın, 39)

Yukarıdaki katılımcı ifadelerinden de görüldüğü üzere göçmen katılımcılar *çalışma saatlerini uygunsuz ve uzun bulmaktadır*. Göçmenler çoğu zaman uygunsuz saatte çalıştıkları işyerlerinde kayıtsız çalıştıkları için, geçim

kaynaklarını kaybetmemek adına hak arama yöntemine başvuramamaktadırlar. Bu durum belli işyerlerinde sömürünün daha ad derinleşmesine neden olmaktadır. Yıldırma sebebi ile G2 deneyiminde görüldüğü üzere belli durumlarda kişiler işi bırakmak zorunda kalmaktadırlar. G1 örneğindeki deneyimde ise uygunsuz ve uzun çalışma saatleri bir de düşük ücret gibi farklı faktörlerle birleştiğinde bile kişiler sömürdüklerini bildikleri işyerlerinde dahi çalışmaya devam etmek zorunda kaldıkları ifade etmektedirler.

Göçmenlerin uzun çalışma saatleriyle ilgili olarak Tümtaş (2018: 42.) tarafından yapılan çalışmada, lokantada, kafelerde bulaşıkçılık ve garsonluk hizmetlerinde bulunan bahse konu bireylerin *13-14 saate varan uzun çalışma vakitlerinde düşük maaş karşılığında çalıştığı* sonucuna varılmıştır. Bu araştırmanın sonuçları da çalışmanın bulguları ile paralellik göstermektedir.

3.1.1.3.8. Görev Tanımı Dışında İş Yapma

Katılımcıların ifade ettikleri çalışma sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *görev tanımı dışında iş yapmadır*. G2 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

“Ben hukuk mezunuyum. Eski işyerinde hem tercümanlık yapıyordum hem satış yapıyordum hem de dediğim gibi yeri geliyordu temizlik yapıyorduk, çay servisi yapıyorduk. Kültür olarak böyle bir şeye alışkın değilim. O biraz zor gelmişti bana, ama ekme parası!” (G2, Kadın, 33)

3.1.1.3.9. Taciz/İstismar

Katılımcıların ifade ettikleri çalışma sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *taciz/istismardır*. G1 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

“Üç kere gittim (iş aramak için görüşmeleri kastederek), üç kere de bana seks teklif ettiler. Üç kişi de ayrı ayrı. Üçüncü bana dokundu. Ben eve geldim, yemin ederim iki hafta boyunca sokağa bile çıkmadım. Ben bayanım ve kendimden nefret ediyorum. Aynalara bakmak bile istemiyorum” (G1, Kadın, 39)

Göçmenler üzerine yapılan güncel bir araştırmada; güvencesiz yasal statüleri sebebiyle göçmen kadınların polise başvurmaktan çekindiği sonucuna varılmış olup bu çekincelerin, cinsel taciz ve şiddet riskini hatta özellikle yalnız ve korumasız şekilde görülen kadınların kırılganlığını artırdığı belirlenmiştir. Bu araştırma kapsamında görüşülen kadınların çoğunun cinsel taciz ve şiddeti kayıt dışı çalışmayla ilişkilendirdiği özellikle ev işçiliği, bulaşıkçılık gibi izinsiz çalışma durumlarında, işverenlerin kendilerini yasadışı çalışmanın hukuki sonuçlarıyla tehdit ettiği belirlenmiştir (Çağlar Chesley, 2020: 158).

Yaşar (2019) tarafından Türkiye ve Avusturya’da bulunan mülteci kamplarının karşılaştırılmasının yapıldığı bir çalışmada ise, Avusturya’nın Orta Avrupa ve Balkanlar bölgesine bir çıkış kapısı olarak görüldüğü, bu sebeple çok katı kuralları olmasına rağmen göçmenler arasında son derece yüksek oranda tercih edildiği, bununla birlikte bölgeye çocuklarıyla veya yalnız gelen kadınların şiddet, taciz, tecavüze uğradıklarını ifade ettikleri görülmüştür.

3.1.1.3.10. İzin Kullanamama

Katılımcıların ifade ettikleri çalışma sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *izin kullanamamadır*. G2 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

“Kayıtsızda aslında çok sıkıntı sağlık olayı, izin alamıyorsun. İzinlerini kullanamıyorsun sağlıklı bir şekilde. Mesela SSK’lı olsan, kayıtlı olsan 15 gün iznin var ama normal şartlarda o izin hakkın doğmuyor.” (G2, Kadın, 33)

Göçmen işçilerin iş sağlığı güvenliği faktörlerinin incelendiği bir çalışma kapsamında, 2007-2019 yılları arasında konuyla ilgili literatürde yer alan beş

nicel, 12 nitel ve üç karma metodoloji çalışması ele alınmıştır. Bahse konu araştırma kapsamında göçmen işçilerin eşit ücret, tazminat, anlaşmazlık durumunda işveren değiştirme ve eşit izin hakkı ve benzeri durumlardan yararlanmadığı tespit edilmiştir. Göçmen işçilerin de diğer işçiler gibi örgütlenmesine izin verilmesi gerektiği, göçmen işçilerin yerli işçiler gibi eşit ücret, tazminat, anlaşmazlık durumunda işveren değiştirme ve eşit izin hakkını kullanmasının sağlanmasının ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir (Akyıldız ve diğerleri, 2020: 150).

3.1.1.3.11. Uyum Sağlayamama

Katılımcıların ifade ettikleri çalışma sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun ise *uyum sağlayamamadır*. U2 kodlu katılımcının aşağıdaki sözleri bu durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

*“Her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de bir iş disiplini var. Suriyeliler **kendi ülkelerindeki iş disiplinini burada sürdürmek istiyor olabilir alışkanlıklarından dolayı**, iş yaşamındaki alışkanlıklarından dolayı. Belki bu konuda **bir uyum sorunu** yaşıyor olabilirler. İş yaşamındaki, yaşanan ülkedeki adaptasyon sorununu yaşıyorlar.”* (U2, Kadın, 32)

İran’daki yaşam koşulları ile Türkiye’deki yaşam koşullarını karşılaştırarak, çalışma isteğini bildiren fakat *uyum* sağlayamadığını ifade eden göçmen katılımcının söylemi aşağıdaki gibidir.

*“Ne kadar eski elbiseler komşulara alayım? Ne kadar? Yahu ben de insanım. (Ağlayarak) **Ben İran’da çok iyi yaşadım**. Çok zengin biriyim. Çok her şeyim var. Ev. **Ama burada hiçbir şeyim yok çok zoruma gidiyor**. Yani düşün senin çocuk çok hasta ilaç parası yok. Sürekli su iç kızım iyi olacaksın su iç. **Ne kadar burada bekliyorum olmuyor**. Ya doğru düzgün bir iş verin bana çalışmak istiyorum ama olmuyor.”*

Suriye’deki çalışma koşullarını ve sigorta sistemini karşılaştıran G2 kodlu katılımcı, *iş piyasasına uyum sağlayamamanın* büyük sorunu olarak aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

*“Suriye’deyken bizim SGK diye bir sistemimiz yoktu. Sigorta diye bir sistemimiz olmadığı için böyle bir şey aklımıza bile gelmiyor. Mesela devlet memurları **bizim orda 8’den 3’e kadar çalışır sadece ondan sonra mesai biter bizde.** Mesela burada çok farklı. 8’den işte 5’e kadar filan ya da işte 9’dan 5’e kadar. **İkincisi işte öğle araları daha rahat.** Burası katı.”*
(G2, Kadın, 33)

Göçmenlerin yerleştikleri ülkenin ekonomik ve sosyo-kültürel yaşamına katılma süreçleri yeni bir yaşam deneyimi anlamına gelmektedir. Bu yaşam deneyimi ise; terk edilen ülke, hedef ülke, göçmen kimliği, sosyo-ekonomik statü, hedef ülkede verilen statü, sahip olunan eğitim, meslek vb. gibi çok sayıda değişken üzerinden tekrardan inşa edilen zorlu bir süreçtir. Bu zorlu süreçte göçmenlerin istihdam edilmesi; onların toplum ile bütünleşerek ekonomik yaşama katılmaları ve kültürlenme sürecine hızlı adapte olmaları açısından destekleyici bir güç unsurudur.

Türkiye Sosyal ve Ekonomik Etütler Vakfı tarafından düzenlenen bir konferansta Göçmenler, kamu kurumu çalışanları ve akademisyenler Suriyeli göçmenlerin yaşadığı sorunları aşağıdaki gibi özetlemiştir:

- Sağlık hizmetlerine erişim sorunu
- Okullaşma oranlarının çok düşük olması
- Çalışma hayatında kayıt dışılık ve çocuk işçiliği
- İnsan ticareti
- Dil bariyeri
- Kendi göç yönetimlerini yapmaları, kendi iradeleriyle bazı sorunlara çözüm bulmaları
- Dolandırıcılık, hak ihlalleri
- Önyargılar, dedikodular ve ayrımcılık
- Serbest dolaşım sorunları
- Sigorta sorunları
- Belirsizlikten kaynaklı atılığın yerel halkta endişe yaratması (Türkiye Sosyal ve Ekonomik Etütler Vakfı- TESEV, 2015)

Bahsi geçen sorunlar, çalışmanın göçmenlerin iş yaşamında karşılaştıkları sorunlar teması altında ele alınan bulgular ile özellikle *çalışma izni olmaması, sigortasız çalıştırılma, çocuk işçiliği, dil engeli ve ayrımcılık* kodları yönünden büyük ölçüde örtüşmektedir.

Bu tema altında daha derin bir analiz yapılması amacı ile, iş yaşamında karşılaşılan sorunların cinsiyete göre de değerlendirilmesi yapılması gerekmektedir. Cinsiyete göre *göçmenlerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar* Çizelge 15'te detaylı olarak verilmiştir. Kadın katılımcıların *dil engeli ve düşük maaş konularında* erkek katılımcılara göre daha fazla görüş bildirdikleri görülmektedir. Bu konular ile ilgili olarak G12 ve G10 kodlu katılımcıların ifadeleri bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Doktor, mühendis, Afganistanlı öğretmen... Şimdi işsiz kaldılar ya da mesleksiz bir alanda çok ucuz bir parayla çalışıyorlar.” (G12, Kadın, 46)

“Dil. Çünkü mesela ben zaten gittim araştırdım. Soruyorlar ‘Türkçe dil var mı?’ Ben böyle kalıyorum.” (G10, Kadın, 24)

Çizelge 15. Cinsiyete Göre Göçmenlerin İş Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar

Göçmenlerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar	Kadın	Erkek
İstihdama hazırlık süreci kategorisi		
Dil engeli	9	4
Denklik alamama	3	1
Eğitimsizlik	3	1
Ayrımcılık	3	1
Toplumsal cinsiyet rolleri- çocuk/yaşlı bakımı	1	1
Doğru bilgilendirilmeme	1	1
İşe giriş süreci kategorisi		
Çalışma izni	4	2
İşverenin kayıtsız istihdamı tercih etmesi	2	1
İşverenin bilgi sahibi olmaması	1	1
İşyeri güvenliğinden emin olamama	1	0

Çalışma süreci kategorisi		
Düşük maaş	9	5
Ayrımcılık	7	5
Sigortasız çalışma	6	4
Kayıt dışı çalışma	5	5
Haklarını bilmeme/savunamama	5	2
Maaş alamama	3	3
Uzmanlığı dışında bir işte çalışma	2	2
Uyumsuz/uzun çalışma saatler	1	3
Görev tanımı dışında iş yapma	2	0
Taciz/istismar	1	1
İzin kullanamama	1	1
Uyum sağlayamama	1	0

Koruma statüsüne göre *göçmenlerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar* Çizelge 16'da detaylı olarak verilmiştir. Geçici koruma sahibi göçmenlerin *düşük maaş ve sigortasız çalışma* konularında diğer koruma statülerine sahip göçmenlere göre daha yoğun görüş bildirdikleri görülmektedir. *Sigortasız çalışma* ile ilgili olarak G2 kodlu katılımcının ifadesi bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Bir sene boyunca normal çalıştım. Sigortam yoktu o dönem. Bir sene boyunca sigortasız çalıştım.” (G2, Kadın, 33)

Çizelge 16. Koruma Statüsüne Göre Göçmenlerin İş Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar

Göçmenlerin İş Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar Teması	Geçici Koruma Sahibi	Uluslararası Koruma Sahibi	Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi
İstihdama hazırlık kategorisi			
Dil engeli	3	3	1
Denklik alamama	2	1	0
Eğitimsizlik	1	1	1
Ayrımcılık	1	1	0

Toplumsal cinsiyet rolleri- çocuk/yaşlı bakımı	0	2	0
Doğru bilgilendirilmeme	0	1	0
İşe giriş kategorisi			
Çalışma izni	1	0	1
İşverenin kayıtsız istihdamı tercih etmesi	1	1	0
İşverenin bilgi sahibi olmaması			
İşyeri güvenliğinden emin olamama	1	0	0
Çalışma yaşamı kategorisi			
Düşük maaş	7	2	1
Ayrımcılık	4	3	1
Sigortasız çalışma	5	2	1
Kayıt dışı çalışma	3	2	0
Haklarını bilmeme/savunamama	2	3	0
Maaş alamama	3	3	0
Uzmanlığı dışında bir işte çalışma	0	2	0
Uygunsuz/uzun çalışma saatler	2	0	0
Görev tanımı dışında iş yapma	2	0	0
Taciz/istismar	0	1	0
İzin kullanamama	0	1	0
Uyum sağlayamama	0	1	0

Son olarak, bu bölümde varılan bulgular, (İşcan ve Çakır, 2019: 221-226) tarafından Türkiye’de 26 kentte ve 2526 birey üzerinde gerçekleştirilen bir saha araştırması ile Türkiye’deki Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Başvuru Sahibi bireylerin, Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısına yönelik etkilerinin araştırıldığı çalışmanın sonuçları da çalışmanın bahse konu bulguları ile paralellik göstermektedir. Buna göre, araştırmaya katılanların çoğunluğunun emek piyasası açısından vasıfsız eleman düzeyinde olduğu ve çeşitli sektörlerde ilgi görmeyen pek çok vasıfsız iş için bir emek arz kaynağı teşkil ettikleri ve bir işte çalışamamanın getirdiği maddi ve psikolojik etkinin çok daha fazla olduğu

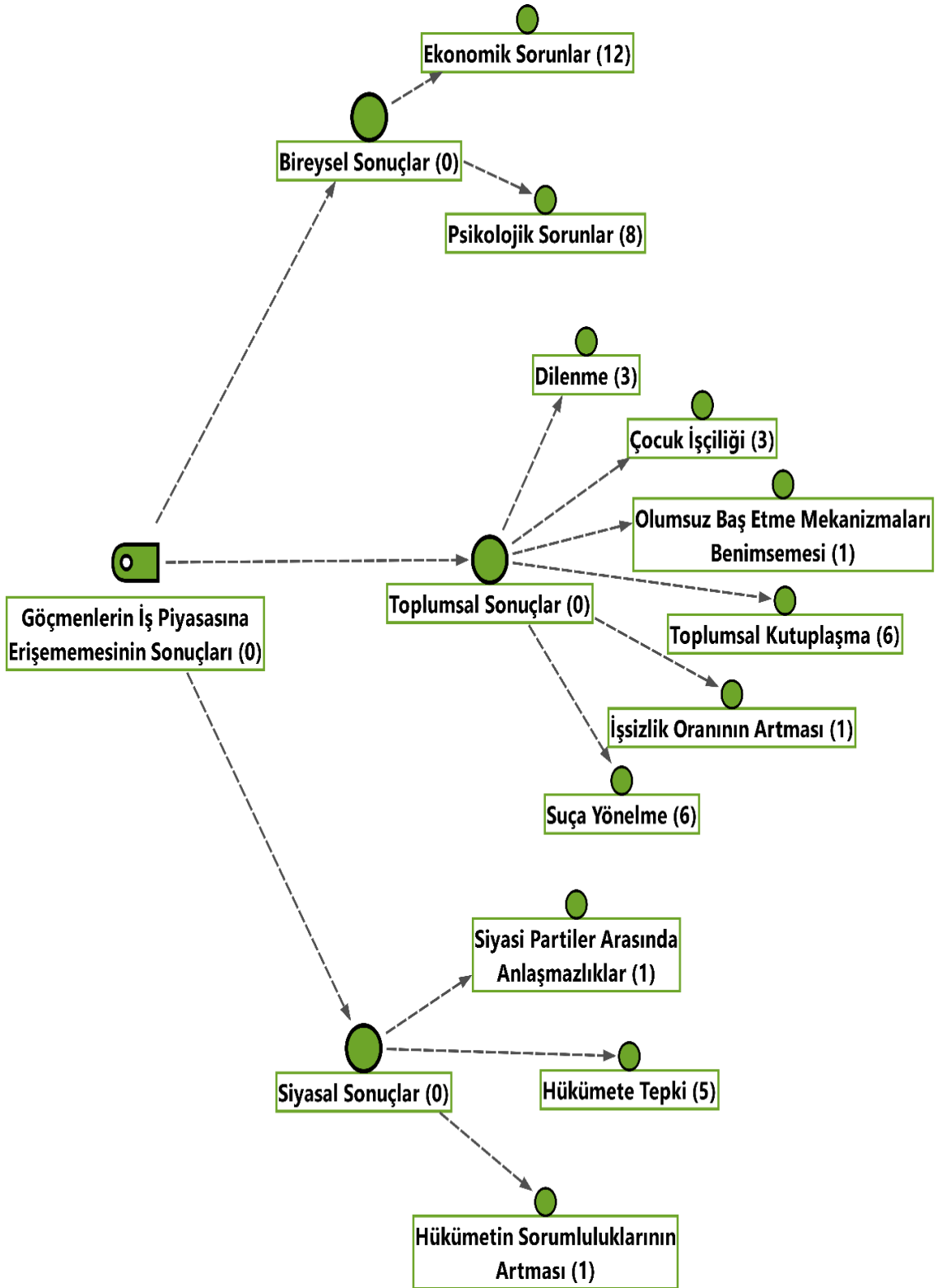
bulunmuştur. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğunun ya bir iş bulamadığı veya niteliğine uygun bir iş bulamadıkları anlaşılma ile birlikte dörtte bir oranında da çalışma izninin olmadığı ve katılımcıların çoğunluğunun (%82,7'sinin) düzenli ve devamlı bir işte çalışmadıkları ve dolayısıyla emek piyasasında bir arz fazlalığı oluşturdukları görülmüştür:

- “Çalıştığınız işyeri/alan, mesleki durumunuza (mesleki tecrübenize) uygun mu?” sorusuna, katılımcıların sadece %27'si evet, %46,8'i kısmen, %26,2'si ise hayır cevabını vermiştir.
- “Çalıştığınız işyerinden aldığınız ücretten memnun musunuz?” sorusuna evet diyenlerin oranı sadece %11,4 çıkmıştır. %44,8 oranında hayır, %43,8 oranında ise kısmen cevabı verilmiştir.
- “Çalıştığınız işyerinde diğer çalışanlarını size karşı yaklaşımları nasıl?” sorusuna çoğunluk olarak (%51,8) olumlu cevap verildiği, ancak %28,1 oranında katılımcının olumsuz yönde, %20,1 oranında da duyarsız olarak nitelediği durumla cevap vermiştir. Bu cevaplar emek piyasasında çalışan yabancılara karşı halkın büyük oranda olumsuz bir tepkisinin olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Bu çalışmanın bulguları çoğunlukla, bahsi geçen bulgular ile örtüşmekle birlikte, yerel halkın tutumu hakkında sonuçlar tam olarak örtüşmemektedir.

3.1.2. Göçmenlerin İş Piyasasına Erişememesinin Sonuçları

Araştırmanın ikinci teması olan *göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin* sonuçları hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli Şekil 33'te görülmektedir. Göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları teması üç kategori altında incelenmiştir. Bunlar *bireysel sonuçlar*, *toplumsal sonuçlar* ve *siyasal sonuçlardır*. Bireysel sonuçlar iki farklı kod ile toplumsal sonuçlar altı farklı kod ile ve siyasal sonuçlar üç farklı kod ile tanımlanmıştır.

Şekil 34: Göçmenlerin İş Piyasasına Erişememesi Kod Gösterim Modeli (MAXQDA20 Kod-Alt Kod-Bölümler Gösterimi)

Katılımcı ifadelerinin yoğunluğa göre dağılımı Şekil 35'te gösterilmektedir. Daha büyük gösterilen kodlar daha yoğun olarak kullanılan ifadeleri gösterirken, daha küçük olan ifadeler, kodların daha az yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir.

Şekil 35: Göçmenlerin İş Piyasasına Erişememesinin Sonuçları Temasına Ait Kod Bulutu (MAXQDA20 Kelime Bulutu Gösterimi)

3.1.2.1. Bireysel Sonuçlar

Göçmen ve uzman katılımcıların ifadeleri doğrultusunda göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları temasında bireysel sonuçlar kategorisinde iki farklı kod tanımlanmıştır. Bunlar *ekonomik sorunlar* ve *psikolojik sorunlardır*.

3.1.2.1.1. Ekonomik Sorunlar

Burada özellikle *ekonomik sorunlar* katılımcılar tarafından yoğun bir şekilde dile getirilmiştir. Ekonomik sorunlar ile ilgili G10 ve U4 kodlu katılımcılar durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

*“Türkiye sadece değil her yer göçmen. Şey hissediyor sanki bir şey eksik içinde. Yani nasıl söyleyeyim yani garip, garip hissediyor kendini, kendilerini. **İş almak ve iş çalışmak gerçekten çok önemli bir şey çünkü iş olmadan parası olmayacak. Güzel bir hayatı olmayacak.** Güçlü bir temel olmayacak yani. Ne tabii ki eğitim falan olmayacak.”*

*“İşe giremezlerse yani baştan ekonomik sorunlar zaten ortaya çıkıyor. **Kişi daha temel giderlerini, kirasıdır, yoludur, yiyeceğidir, faturasıdır... Bunları ödemediği zaman** orada bir şey oluyor. Bir hane varlığını zaten sürdürüyor.” (U4, Erkek, 35)*

Katılımcılar Pandemi sürecinde de *ekonomik sorunlar deneyimlediklerini* dile getirmişlerdir. Pandemi sürecinde *işten çıkarılma ile birlikte devletin sağladığı maddi destekten de yararlanamadıklarını* ifade etmişlerdir. Bu konuyla ilgili G2 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

*“Göçmenler aslında sadece çok mağdur durumda olanlar bazı belediye desteklerini aldılar. Mesela süt paketleri, çocuk bezi, genel gıda paketleri gibi bazı ufak yardımlar ulaştı. Belediye bazında ama o da dediğim gibi yani hani o aileyi tanıyan bilgili donanımlı insanlar ya da STÖ'leri aracılık yaparak o ailelere destek oldu ama Pandemi sürecinde **maddi olarak sosyal yardım hizmetinden hiçbir mülteci ailenin yararlandığını duymadım şimdiye kadar.**” (G2, Kadın, 33)*

Covid-19 etkisi ile iş yerlerinin kapanması, firmalar ve kendi namına çalışanların ekonomik etkinliklerinde önemli problemler getirerek onları iflasa sürüklemektedir. Mal ve hizmetlere olan talepte ve girdi arzındaki düşme, piyasadaki nakit sıkışıklığı ve benzeri problemler, belirsizlik problem ile birleştiğinde iş piyasasındaki sıkıntıları beslemektedir. (Freund & Garcia Mora, 2020). G12 kodlu katılımcı ise, Pandemi döneminde deneyimlediği zorlukları *kendisinin ve çevresindeki bireylerin belirsizlik, işsizlik ve muhtaçlık konusundaki endişelerini* aşağıdaki ifadesi ile belirtmiştir:

*“Bu dönem çok zor geçiyor (Pandemi dönemini kastederek). Daha ne kadar sürecek **belirsiz**. Ben hep düşünüyorum ne yapacağız diye. Arkadaşlarım borç istiyor. Biraz var ama nasıl vereyim? İki -üç ay daha sürerse bu dönem, **benim ailem muhtaç kalırsa?** Bazı aileler borç istediler. Kimse kimseye borç vermiyor. Ne yapsın insanlar? **Altı ay oldu. Kira ödeyemiyorlar. Yemek alamıyorlar. Çok zor günler geçiriyoruz**” (G12, Kadın, 46)*

Bu bulgulara ek olarak, Türkiye özelinde düşünülduğünde; ekonominin günümüzde yaşanan göçmen artışının ortaya çıkaracağı işgücünü telafi edebilecek güçte olmadığı değerlendirilmektedir (Esen ve Binatlı, 2017: 10-11). Özellikle son dönemde ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik olumsuzluklar dikkate alındığında işgücü piyasasının gelecekteki genel görünümüne *belirsizlik* hâkimdir.

Türkiye'deki göçmenlerin sigortasız ve düşük ücretli olarak istihdama razı olmalarının bir sonucu olarak kayıt dışı sektörlerde Türk vatandaşlarının iş bulma olasılıkları azalmıştır. Bunun yanı sıra göçmenlerin yoğun şekilde yaşadığı bölgelerde ekonominin canlandığı ve özellikle kamplara yönelik hizmet ve ürünlerden dolayı kamu hizmetlerinde artış yaşandığı gözlenmiştir. Göçmenlerin ülkedeki yerli vasıfsız işçileri olumsuz etkilediği, emek piyasasının ortalama ücret seviyesine anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir (Gür, 2017: 16).

Göçmenlerin sahip olduğu özellikler açısından düşünülduğünde özellikle nitelikli göçmenler, ekonomi açısından kilit konuma sahip olan işgücünü maliyetsiz bir şekilde gittikleri ülkeye kazandırarak ülkenin kalkınma yarışında avantajlı konuma geçmesini sağlamaktadır. Bir ülkenin nitelikli işgücünü yetiştirebilmesi için ciddi maliyetlere ve zamana ihtiyacı olmaktadır. Dolayısıyla nitelikli göçmenlerin gelmesi ülkeyi bu maliyetlerden kurtararak ekonomisini olumlu etkilemektedir (Gökbayrak, 2006: 145). Bu noktada nitelikli işgücü ihtiyacında mevcut eksikliklerin göçmen politikalarında yapılacak düzenlemelerle giderilebileceği değerlendirilmektedir.

3.1.2.1.2. Psikolojik Sorunlar

Göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları olarak belirtilen bir diğer sorun da *psikolojik sorunlardır*. Psikolojik sorunlar ile ilgili G12 kodlu katılımcının ifadesi *depresyon, intihar düşünceleri ve benzeri* deneyimleri hakkında durumunu şu şekilde anlatmıştır:

*“Ya insan ilk olarak **kendisi ruh olarak, psikolojik olarak vallahi insan ölüme kadar gidebilir.** Ben kendim Türkiye’ye ilk geldim çalışmadım. Dil öğrendim. Ama önce kendim **depresyona** girdim. Hatta **intihara** kadar geldim.”* (G12, Kadın, 46)

G1 kodlu katılımcı ise, *uyku bozuklukları, çaresizlik, ölüm/intihar düşünceleri, depresyon* gibi deneyimlerinden aşağıdaki ifadeleri kullanarak bahsetmiştir.

*“Ben her gece yatmıyorum. **Uyuyamıyorum.** Sürekli geziyorum evde. Sigara içiyorum, geziyorum. Yani ne yapayım? Nereden kaçayım? **Hem ben ölüyorum hem çocuğum ölüyor.** İş yok. Para yok. Başka bir ülke almıyor. Ne yapayım?”* (G1, Kadın, 39)

Göç olgusu bireyin psikolojik durumuna etki eden bir süreçtir. Bu süreç kişinin stres, gerilim ve psikolojik travmaya maruz kalmasına sebep olmaktadır (Alaeddinoğlu ve Yıldız, 2011: 456). Özellikle sığınmacıların ve kayıt dışı göçmenlerin diğer statüdeki göçmenlere kıyasla sınırlı yasal haklara sahip olması bu tür göçmenleri daha yoğun bir psikolojik istismara uğratmaktadır. Göçmenlerin yaşadığı söz konusu fiziksel ve psikolojik travmalar çoğunlukla bu kişilerin iş arama kapasitelerini ve çalışma becerilerini olumsuz etkilemektedir. Bu durum göçmenlerin istihdama erişimlerine engel teşkil etmekte ve bireyin işgücü piyasasından uzaklaşmasına sebep olmaktadır (Ekşi, 2002: 216).

G6 Kodlu diğer bir katılımcı ise *ekonomik sorunları psikolojik sorunlardan ayrı ifade etmemiştir.* Bireyin ekonomik refahının olmaması, günlük sürdürülebilir olmayan yardımlarla yaşamın devam ettirmesi bireyin ruhsal iyilik halini de etkilemektedir:

*“Tamam herkes uzaktan görüyor diyor yazık ya. Tamam bir iş verin, bir destek olun bana! Tamam Türk vatandaş çok var bana yardım ediyor. Elbiseler veriyor. Bazen yemek veriyorlar. **Tamam iyi. Ama bu halimle ne kadar devam edeyim? Doğru düzgün bir iş bir hayat istiyorum.** Bu da çok değil. Yemin ederim çok değil. Diyor UN Zayıflara yardım eder. Hani? Hani? Görmüyorum! Bazen diyorum **İran’da intihar etseydim çocuğumu da öldürseydim rahat olurum.** Burada her gün az, az, az ölüyorum.”* (G6, Erkek, 45)

Statü kaybı, iş yaşamına girememe ve yoksullaşma kişinin toplumdaki işlevselliğini zedelemektedir. Bu durumlar kişiyi kendini gerçekleştirme duygusundan uzaklaştırarak kendisini “faydasız” olduğuna inandırır. Ruh sağlığının bozulmasına sebep olur. İşsizliğin ruh sağlığına etkisi konusunda yapılan araştırmalara göre; işsiz bir kişinin işe girmesiyle birlikte üzerindeki psikolojik baskının azaldığı tespit edilmiştir (Karataş, 1994: 50-51).

Çalışmanın psikolojik sorunlar koduna ilişkin bulgularına paralel olarak, İstanbul’da 76 Suriyeli katılımcıyla görüşülerek yapılan araştırmada, katılımcıların %76’sı çeşitli psiko-sosyal sorunlar deneyimlemediği sonucuna varılmıştır. Bu psiko-sosyal sorunlar kayıp ve travma yaşamak, sosyal izolasyon, olumsuz duygulanım, tükenmişlik, çaresizlik, göçün ne kadar süreceğiyle ilgili belirsizlik, kaçırılma korkusu, suç mağduru olmak, yakın kaybı, akrabalarından uzak kalmak, önyargılı ve yanlış söylemlere muhatap olma şeklinde deneyimlenmiştir. Öncelikle Suriye’den zorunlu göç ederek Türkiye’ye gelen katılımcıların bir kısmı çeşitli kayıp ve travmalar yaşadığı belirtilebilir (Aslan ve Güngör, 2019).

3.1.2.2. Toplumsal Sonuçlar

Göç hareketlerinin ülke üzerinde çeşitli etkileri olmakta ve bu etkilerin ölçeği göçün büyüklüğüne göre değişim göstermektedir. Dolayısıyla kitlesel olarak gerçekleşen bir göç dalgasının ev sahibi ülke üzerinde makro seviyede siyasi, toplumsal sonuçları da bulunmaktadır. Göçmenlerin ev sahibi ülkeye uyumları açısından her alanda hassas dengelere sahip göç olgusunun devlet tarafından iyi yönetilmesi ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılarak göçmenlerin sosyal haklarının güvence altına alınması olası toplumsal çatışmaların önüne geçecektir.

Göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları temasında, göçmen ve uzman katılımcıların ifadeleri doğrultusunda toplumsal sonuçlar kategorisinde beş farklı kod tanımlanmıştır. Bunlar *suça yönelme, toplumsal kutuplaşma, çocuk işçiliği, işsizlik oranının artması, dilenme ve olumsuz baş etme mekanizmalarının*

benimsemesidir. Burada özellikle *suça yönelme ve toplumsal kutuplaşma* katılımcılar tarafından yoğun bir şekilde dile getirilmiştir.

3.1.2.2.1. Suça Yönelme

İnsanlar yaşamlarında karşılaştıkları zorunlu süreçlerde ve ciddi engellerde çeşitli sapma davranışlarına yönelebilmektedirler (Arıkan, 1986: 130-131). Sapma davranışları toplumsal özelliklere ve zamana duyarlı bir olgudur. Suçluluk, alkol bağımlılığı, madde kullanımı ve intihar gibi davranışlar, genel olarak tüm toplumlarca kabul edilen sapma davranışlarıdır (Arıkan, 1986: 124-126). Şiddet suçları gibi bazı sapma davranışları yoksulluk ile yakın ilişki halindedir. Bu çalışmada, *suça yönelme* ile ilgili G2 ve U6 kodlu katılımcılar durumu şu şekilde tanımlamaktadır:

“İşte işe girip çalışmamak, hırsızlığa yol açabilir. Dilencilığe yol açabilir. Ya toplumda ne kadar kötü şey varsa o her şeye yol açabilir aslında işsizlik. Çünkü sonuçta çalışıyorsan hem kendini hem aileni koruyabilirsin. Ama çalışmıyorsan aileni bir şekilde ayakta tutmak için kötü yöntemlerde yol, başvurabilirsin. Ve hem kendi yani sadece bireye zarar vermeyecek topluma da zarar verecek bir etkidir.” (G2, Kadın, 33)

“Eğer iş gücü piyasasına giremiyorsa kendisi gelir elde etmek için farklı diğer yollara başvurabiliyor. Ne yazık ki burada bu farklı yollar işte pek çok konuyu barındırabiliyor. Hani bunların çok detayına girmeye gerek yok belki de hani bu organ satışı da olabilir. Burada çok fazla örnek verilebilir. Bu gibi yollara başvurabilir.” (U6, Erkek, 35)

“Ben buraya geldim işe girmedim. Devlet de bakmadı bana. Ben ne yaparım o zaman? Her iş yaparım, her iş! Yani hırsızlıkta yaparım, dilencilikte yaparım, af edersin kötü şeyler de yaparım. Çevreme yani en basit bir şey komşudan, bir komşudan, alt komşudan, üst komşudan bir şeyler yaparım. Sıkıntılar çıkartırım. Para isterim. Yani bizim için değil bu ülkenin için çok sıkıntı yapar.” (G8, Erkek, 27)

Göçmenlerin maruz kaldığı zorlu süreçlerden kaynaklanan dezavantajlı konumları bu bireyleri belli durumlarda suça karışma, madde kaçakçılığı, seks işçiliği, insan ticareti, organ ticareti gibi durumlara itmektir. Dolayısıyla göçün beraberinde getirdiği söz konusu bu sosyal sorunların toplumda yer edinmiş olan “göçmenlerin yasa dışı bireyler olduğu” algısını daha da derinleştirdiği

görülmektedir. Bu algı, göçmenler ve yerel halkın sosyal uyum süreçlerini olumsuz etkilemektedir.

3.1.2.2.2. Çocuk İşçiliği

Uzman ve göçmen katılımcıların üzerinde durduğu diğer konu, *çocuk işçiliği*, konusudur. Uzman katılımcılar çocukların çalışmaması gereken ortamlarda ve ağır çalışma koşullarında çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Göçmen katılımcılar ise göçmen ailelerde *tüm bireylerin ailenin geçiminden sorumlu olduğunu, bu sebeple çocuklarında ya dilenme ya da çalışma ile bu sorumluluğa dâhil olması gerektiğini* ifade etmişlerdir. Çocuk işçiliği ile ilgili olarak G8, G2 ve U6 kodlu katılımcıların ifadesi şu şekildedir:

“Kız kardeşim 14 yaşında. O da kuaförde çalışıyor haftalık 20TL'ye. Yine herhangi bir sigorta ya da bir şey yok. En küçük erkek kardeşimde o da 11 yaşında. O da bir fırıncıda çalışıyor ve o da haftalık 30TL alıyor. Biz 12 kişilik bir aileyiz. Bu normal!” (G8, Erkek, 27)

“Bir de diğer nokta da çocuk işçi konusu, normalde ağır çalışma koşulları altında çalışmaması gereken ortamlarda çocuk işçilerin çalıştırıldığı gözlemleniyor. Bu da yabancılarda çok büyük, yabancılarda daha yaygın, yabancı çocuklarda ağır çalışma koşullarında gerek iş dolayısıyla gerekse de çalışma saatleri-süreleri dolayısıyla daha fazla çocuk işçinin çalıştırıldığını gözlemliyorum.” (U6, Erkek, 35)

“Ya birincisi zaten genel olarak göçmenlerde herkes aileden sorumludur. Bir tek kendisinden sorumlu olmadığı için o zaten aileye bir ekonomik sıkıntıya sürükleyecektir kesin olarak. Hani o ekonomik sıkıntıyı şey yaptığın zaman, çocukları düşündüğün zaman, çocuklar sokakta ya çalışacak ya dilenecek ya da işte başka bir yola düşecekler. Yani genel olarak birinin bir ailede çalışması tüm aileyi koruması anlamına geliyor.” (G2, Kadın, 33)

Türkiye’de koruma altındaki göçmenler arasında çocuk sayısının yüksek olması çocuk işçiliğini kaçınılmaz bir sorun olarak gündeme getirmektedir. Göçmen ebeveynlerin çocuklarının eğitimlerini bıraktırarak onları çalışma yaşamına sokmaları sıkça karşılaşılan bir durumdur. Çocuk emeğinin sömürülmesi kanunlara aykırı bir durum olmakla birlikte çocukların kayıt dışı istihdam edilmesi

birçok ülkenin sorunu haline gelmiştir. Çocukların çok düşük ücretlerde ve güvencesiz olarak çalıştırılması çocuk işçiliğini işverenler açısından da cazip bir işgücü piyasası haline getirmiştir (Türkmen, 2018: 86).

Karataş ve diğerleri (2016) tarafından yapılan “Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar” isimli araştırmada Suriyeli çocukların yaşadığı hanelerin aylık geliri ortalama 1301,35 TL olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla yaşanan ekonomik zorluklardan dolayı Suriyeli çocukların çoğunluğunun çalıştığı tespit edilmiştir. Ayrıca aynı araştırmada Suriyeli çocukların okullarını terk etme sebeplerinin genellikle çocuk işçiliğinden kaynaklandığı görülmüştür (Karataş, Attepe Özden, Ege, Fırat, Erim ve Arslan, 2016: 58).

Her ne kadar çalışmanın bulgularında yer almasa da Türkiye’de özellikle geçici koruma altındaki Suriyeliler ile ilgili en fazla gündeme gelen vakalar arasında erken yaşta evlilikler de öne çıkmaktadır. Öyle ki bu göçmenler arasında evlilik yaşının 12’ye kadar düştüğü ve çocuk evliliklerinin sıklaştığı görülmektedir. Bu vakalar kız çocuklarının başta eğitim almalarını engellemekle birlikte ulusal mevzuat açısından da uygun değildir. Çocuk evliliklerinin başlıca sebebi olarak ekonomik kaygılar gösterilmektedir (Günel Yılmaz, 2018: 36). Çocuk evlilikleri, kadına şiddet ve cinsel istismar vakalarının altında yatan baş etkenler ise; toplumsal cinsiyet kodları ve eğitimsizlik olarak kabul edilebilir.

3.1.2.2.3. Olumsuz Baş etme Mekanizmaları

Göçmen katılımcılar iş bulamamanın bir sonucu olarak geçinmek için dilenme yolunu tercih etmek zorunda kalabileceklerini ifade etmişlerdir. U4 ve G8 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadesi şöyledir:

*“Hani formal bir işe girmezse çocuğu bu sefer çalıştırmaya başlıyor. İşte **dilencilik** yapıyor veya eldeki varlığını kullanıyor onu tüketmeye başlıyor veya birtakım işte belki **karanlık yollardan** gelir elde etmeye çalışıyor işte suça yöneliyor vesaire. Hem Suriyeli topluluğa hem de yerel toplumu negatif etkileyecek şeyler olduğu için mutlaka ekonomik entegrasyon, sosyal entegrasyonun bunun gibi anahtarı.” (U4, Erkek, 35)*

Bunun yanında göçmenlerin özellikle olumsuz çalışma deneyimleri olanların sosyal yardımlara yönelik iş yaşamından tamamen soyutlandığının altını çizen G2 kodlu katılımcının ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Maalesef göçmenler şeyinde son senelerde çoğu insan yardıma yönelip iş aramayı bıraktı. Özellikle kayıtsız çalışma şeyleri, şartları zor olunca, kötü olunca ve düşük ücretler olunca yardım alıp evde oturmayı tercih eden insanlar var. İş fırsatı gerçekten hem aileyi hem de bireyi koruyacağı, koruyan bir faktör olduğu için iş ortamı önemli yani.” (G2, Kadın, 33)

Göç sürecinin göçmen üzerinde yarattığı baskı belli durumlarda bireyin *baş etme mekanizmalarını olumsuz etkileyebilir*. Göçmen ve ailesinin toplumla bütünleşmesinde temel faktör olan çalışma hakkının sağlanamaması halinde bu sorunlar katlanarak artmaktadır. Göçmenlerin karşılaştığı *bireysel sorunlardan* bazıları aşağıda sıralanmıştır (Aydın, 2017: 309-310):

- Yabancılık duygusu: Aslında tüm göçmenler göç ettikleri yere yabancıdır. Ancak en kısa zamanda gittikleri yere uyum sürecine girmeye çalışırlar. Bunun için en önemli basamak işgücüne katılmalarıdır. Ancak işgücüne dâhil olamayan göçmenlerin yabancılık duygusunun giderek arttığı ve psikolojik dünyasının olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Yabancılık duygusunun ardından bireyin önündeki süreç muhtemelen “ait olma sorunu” olacaktır.
- Boşluk hissi: Birey zaman zaman bilinçli/bilinçsiz olarak gerisinde bıraktığı şeylerin ve insanların yokluğunu hissedebilir. Ortaya çıkan bu boşluk hissi bireyde özlem duygusunu beraberinde getirir.
- Kimlik sorunu: Bireyin kendi ülkesinde sahip olduğu kimlik ile göç ettiği ülkede üzerine oturtulan kimlik çatışabilmektedir. Genellikle bireyin ülkesinde kazanmış olduğu statü, kariyer ve sosyal kimliği, göç ettiği ülkede aşağı yönlü değişim görecektir. Bu noktada birey kimlik çatışması yaşayacak yeni durumu kabullenmekte sorunlar yaşayabilecektir.

Bahsi geçen kimlik sorunu, boşluk hissi ve yabancılaşma duygusu gibi bireysel sorunların, göçmenlerin olumsuz baş etme mekanizmalarına yönelmesine neden olduğu düşünülmektedir.

Her ne kadar çalışmanın bulgularında yer almasa da işsizliğin birey üzerindeki diğer bir diğer olumsuz etkisi ise baş etme mekanizması olan bağımlılıktır. Literatürde intihar ve madde bağımlılığı gibi vakaların işsizlik ile ilişkisini araştıran çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar da aynı şekilde yoksul, genç ve işsiz grupların bu tür sapma davranışlarına yöneldiğini göstermektedir. Dolayısıyla istihdam edilmeyen göçmenlerin aynı şekilde intihar ve madde bağımlılığı gibi sapma davranışları için potansiyel gruplar olduğunu söylemek mümkündür (Karataş, 1994: 47).

3.1.2.2.4. Toplumsal Kutuplaşma

Katılımcılar *suça yönelme* kodu ile birlikte *toplumsal kutuplaşma* kodu ile ilgili de yoğun ifadelerde bulunmuşlardır. Katılımcılar yerel toplum ile göçmenler arasında çatışma olabileceğini, göçmen topluluğa birçok alanda yapılan yardımların yerel toplumu tetikleyebileceğini ve bu sebepler ile önyargının artabileceğini ifade etmişlerdir. Bu konu ile ilgili U5 ve G2 kodlu katılımcıların ifadeleri şöyledir:

“Göçmenlerin çalışmaması, ev sahibi toplumla da karşılıklı zıtlığa sebep olur. Sonuçta çalışmazsa işte alacağı yardımlarla yaşamını sürdürmesi çok daha zor, çünkü ona sadece belli alanlarda yardım alabiliyor verilebiliyor. Ama işte göçmenlere şu an için en azından öyle birçok alanda yardım verilebildiği için ev sahibi toplum tepki gösterecektir.” (U5, Erkek, 50)

“Toplumda ne kadar kötü şey varsa o her şeye yol açabilir aslında işsizlik. Çünkü sonuçta çalışıyorsan hem kendini hem aileni koruyabilirsin. Ama çalışmıyorsan aileni bir şekilde ayakta tutmak için kötü yöntemlerde yol, başvurabilirsin. Ve hem kendi yani sadece bireye zarar vermeyecek topluma da zarar verecek bir etkidir. Kavgaya yol açabilir. Belki sıkıntılara toplumda oradaki komşuluk ilişkilerini etkileyebilir.” (G2, Kadın, 33)

Türkiye'deki göçmenlere yönelik uygulamaların göçmenler ve yerel toplum arasında çeşitli sorunlar doğurduğu görülmektedir. Örneğin geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı illerde, kendi iş yerini açarak işgücü piyasasına katılan göçmenlere yönelik yerel halkın şikâyetlerinden biri; Suriyelilerden vergi alınmamasıdır ki bu göçmen toplulukları hakkında doğru bilinen yanlışlardan biridir. Bu yanlış algı, çeşitli fiziksel saldırılara varan olaylara sebep olmuştur. Bu gibi olaylar toplumda sosyal çatlaklar oluşturmaktadır (Çelik, Alkış, Sayan ve Ekinci, 2014: 25-26). Bu noktada üzerinde durulması gereken nokta; bu tür çatlakların gerekli önlemler alınmadığı takdirde büyük toplumsal kutuplaşmalara sebep olacağıdır.

3.1.2.2.5. İşsizlik Oranlarının Artması

Bir ülkedeki hızlı nüfus artışı işsizliğin yapısal sebeplerinden biridir. Dolayısıyla çocuk ve genç nüfusun fazla olması işsizliği tetiklemekte, bu nüfusa bir de genç göçmen nüfusu eklendiğinde işsizliğin boyutu daha da artmaktadır. Bu noktada genç nüfusun ve son dönemde ülkeye giren göçmen sayısının hızla arttığı dikkate alındığında Türkiye'de oranlarının arttığını görmekteyiz. Genç işsizliğin önlenmesi için alınacak tedbirlerin emek piyasası üzerindeki etkileri 15-20 yıllık orta/uzun vadelerde görülebilecektir. Bu bağlamda başta genç işsizliğini azaltmak ve istihdamı düzenleyebilmek açısından devletin aile planlaması politikalarına ve göçmen politikalarına yönelmesi gerekmektedir (Karataş, 1994: 275).

Buna paralel olarak uzman katılımcılardan U2 kodlu katılımcı *göçmen işsizliğin artması sebebiyle Türkiye'de işsizlik oranının katlanarak artacağını* belirtmiştir. Bunun devlete ek bir yük bindireceğini ifade eden katılımcı U2'nin ifadeleri şöyledir:

“Göçmenlerin çalışmaması durumunda toplumsal sonuçları da yani ülkede zaten büyük bir grup işsiz kalan insan var artı birde göçmen işsizliği bu sefer devlete ekstra yük olacaktır. Onların bakımından sorumlu

olacak ve onlara birtakım imkânlar sunması gerekecek. Bu hem ev sahibi toplumu etkileyecek hem de göçmenleri etkileyecek.” (U2, Kadın, 32)

Uzman katılımcılardan U1 kodlu katılımcı göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin toplumsal sonuçlarından bahsederken, *baş etme mekanizmalarının olumsuz yönde belirlendiğini* ifade etmiştir. Göçmenlerin toplumun bir parçası olarak kendi sorumluluklarının fark etmeleri için farklı yöntemler uygulanması gerekliliğini şu ifadeleri ile dile getirmiştir:

*“Bununla birlikte temelde şöyle bir durum var: **evet yardım alınıyor, yardım veriliyor ama** burada öyle bir ayarlama yapılmalı ki kişi kendini bu toplumun bir parçası ve o topluma karşı bir sorumluluğunun olduğunun da bilincinde olmalı. Bu biraz eksik, yani bu da **toplumsal ve siyasal bağlamda sıkıntılar çıkarıyor**. Yine hepsi birbiriyle çok bağlantılı, aslında göçmenler ile ilgili şöyle çalışmalar çok önemli: Bu toplumun bir parçasıyım ve bu topluma karşı sorumluluklarım var. Bunları yerine getirmem gerekiyor. Bu **bilinç olmadığı zaman toplumun diğer kesimlerinde ve genelinde de göçmenlik ve göçmenler bir problem haline geliyor. Çünkü şöyle bir algı var: Biz sürekli destekliyoruz ve yardımcı oluyoruz. Peki, onlar bu ülke için ne yapıyor? – Hiçbir şey. Gibi bir algı oluşuyor.**” (U1, Kadın, 32)*

Sonuç olarak göçmen istihdamının ülke ekonomisi ve toplum yaşamı üzerindeki etkilerinin yanı sıra bireyin kendisi üzerinde de ciddi etkilerinin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda göçmenlerin yerel toplumla bütünleşmesi sürecinde önemli bir basamak olan istihdama katılım süreçleri önem arz etmekte, yukarıda belirtilen olası olumsuz sonuçların gerçekleşmemesi için bireylerin çalışma yaşamına katılana kadar temel ihtiyaçlarının karşılanması bağlamında desteklenmesinin doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir. Bu açıdan bireyin istihdama geçiş aşamasında psikolojik destek, mesleki eğitim, dil eğitimi, haklar ile ilgili farkındalık çalışmaları programları ve benzeri uygulamaların desteklenmesinin önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

3.1.2.3. Siyasal Sonuçlar

Siyasal katılım toplumun her kesimini siyasal sistemin içine katarak temsiliyet olanağı tanır ve toplumda denge ve uzlaşma mekanizmasının var olmasını sağlar.

Siyasal sistemin bütünleşmesi ve güçlendirilmesi açısından katılım önem arz etmektedir. Siyasal katılımı tutum ve kanaatleri etkileyen cinsiyet, aile, eğitim, meslek, kitle iletişim araçları, gelir düzeyi gibi birçok faktör bulunmaktadır. Çalışmanın bu kısmında *göçmenlerin iş piyasasına girmemesi durumunda siyasal sonuçların neler olduğu* bulgular üzerinden tartışılacaktır.

Göçmen ve uzman katılımcıların ifadeleri doğrultusunda göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları temasında siyasal sonuçlar kategorisinde üç farklı kod tanımlanmıştır. Bunlar, *hükümete tepki, siyasi partiler arasında anlaşmazlıklar ve hükümetin sorumluluklarının artmasıdır*. Burada özellikle hükümete tepki katılımcılar tarafından yoğun bir şekilde dile getirilmiştir. Katılımcılar göçmenlere ayrıcalık tanınması durumunda ev sahibi halkın iktidara karşı tepkili olacağını, iktidarın kendi toplumundan daha çok göçmen topluma önem verdiği algısının oluşacağını ve yerel toplumda huzursuzluklar olacağını ifade etmişlerdir.

3.1.2.3.1. Hükümete Tepki

U5 ve G8 kodlu katılımcılar ise göçmenlerin iş piyasasına erişmemesi sonuçları olarak göçmenlerin sosyal yardımlardan yararlanacağını ve yalnızca devletin kaynaklarından yararlanacağını altını çizerek *hükümete tepki* kodu ile ilgili ifadeleri şu yönden vermişlerdir:

*“Ben bir vatandaş olarak baktığımda, bir göçmen iş piyasasına girmemiş, çalışmadan, bedavadan yaşamını devam ettiriyor ise **buna sebep veren iktidarı suçlarım**. Bir devlet çalışanı olarak değil. Vatandaş olarak baktığımda **ben çalışıyorum, vergi veriyorum, çocuğum işte okuldan faydalanmak için; daha iyisinden faydalanmak için çok çalışıyor, ben her şeyi bu zorlukları yenerek elde ediyorum ama bakıyorum bir göçmen; şu anda mevzu Suriyeliler. Baktığımda bedavadan yaşamını devam ettiriyormuş gibi gördüğümde bu duruma sebep olan iktidardan soğumama, nefret etmeme, ona karşı olmama sebep olur.**” (U5, Erkek, 50)*

*“Millet çıkar der ki **hükümet bunları getirdi bizim başımıza bela ettiler. Çalışmıyorlar etmiyorlar derler yürüyüşe çıkarlar, sıkıntı yaparlar. Dediğim gibi işte her zaman şey olur sıkıntı olur ülke için yani sokaklar için.***

Sokaklarda güven olmaz. O yüzden dediğim gibi işte çok sıkıntılar çıkar.”
(G8, Erkek, 27)

G2 kodlu katılımcı ise göçmenlerin iş piyasasına erişiminin siyasi hiçbir sonucu olamayacağına inanmaktadır. Bu durumun göçmenlerin siyasi yaşama katılımının olmamasından diğer hiçbir konuda etkisi olmadığı gibi siyasi etkisinin de olmayacağını belirten ifadesi aşağıdaki gibidir:

*“Ya siyaseten bence etkisi çok etkisi olmadığını düşünüyorum. **Çünkü zaten bir ülkede bir göçmenin söz hakkı olmadığı için ne kadar etkili olabilir ki siyasal olarak?**”* (G2, Kadın, 33)

3.1.2.3.2. Siyasi Partiler Arasında Anlaşmazlıklar

Siyasal sonuçlar kategorisinin diğer kodu ise *siyasi partiler arasında anlaşmazlıklardır*. G8 kodlu katılımcı muhalif partilerin, göçmen işsizliğini ve yapılan yardımları hükümeti ve ev sahibi halkı kışkırtmak için kullanacağını ifade etmiştir. Konu ile ilgili olarak G8 kodlu katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

*“Bak bir insan şimdi bir evde. Bir insan çalışmazsa etkisi her tarafa olur, her şeye de olur. Şimdi ben kendimden bilirim. Ben çalışmıyorum. Şimdi bu dediğim gibi üç buçuk-dört milyon insan şeye girmez çalışmazsa hep sokaklarda gezerse hırsızlık yapar her şey yapar. Bunu da **Türk hükümeti karşı muhaliflere her zaman bir şeyler olduğu zaman; yabancılar böyle yapmışsın, yabancıları böyle etmişsin o yüzden partiler birbirine girer. Kimin için? Suriyeliler için.**”* (G8, Erkek, 27)

3.1.2.3.3. Hükümetin Sorumluluklarının Artması

Siyasal sonuçlar kategorisinin diğer kodu ise *hükümetin sorumluluklarının artmasıdır*. U6 kodlu katılımcı, göçmenlere yapılan yardımlar sebebiyle hükümetin iş yükünün artacağını ve daha fazla sorun ile baş etmesi gerekeceğini belirtmiştir. Konu ile ilgili olarak U6 kodlu katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

*“Siyasetçilerin görevi aslında toplumdaki sorunlara dönük olarak çözümler üretmek, dolayısıyla bunun tabii ki siyasete yansıyan yönü olacaktır. Siyasetçilerin önüne gelen gündem değişecektir veya gündem maddeleri artacaktır. **Şimdi çözülmesi gereken beş sorun varken çözülmesi***

gereken on sorun olacaktır. Dolayısıyla aslında göçmenlerin istihdama katılmaması noktasında oluşan sorunlarla mücadele siyasetçilerin gündemini de arttıracaktır. Dolayısıyla siyasetçilerin baş etmesi gereken, müdahale etmesi gereken çok daha fazla sorun alanı olacaktır.” (U6, Erkek, 35)

Bu noktada, Türkiye'nin 1960'lardan günümüze kadar deneyimlediği göçlerin sonuçları incelendiğinde sonradan kendi ülkesine geri dönüş yapan göçmen sayısının çok az olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, hükümetin sorumluluklarından biri de Türkiye'deki güncel sürecin benzer sonuçlanacağı gerçeğinin tanınması ve geçici olarak görülen göçmenlerin, Türkiye'de kurdukları iş yaşamı ve varlıkları da dikkate alındığında kalıcı hale geleceği varsayımı ile önlem almasıdır. Bu bağlamda söz konusu göçmenlerin hukuki statülerinin değişmesi gerekliliği ortaya çıkmakta ve başta istihdam politikaları olmak üzere eğitim ve sağlık gibi alanlarda mevcut düzenlemelerin sosyal adalet ve insan hakları temelleri ölçüsünde yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir (Buz ve Uslu, 2019: 52).

Çizelge 17. Katılımcı Uzmanların Çalıştıkları Kurumlara Göre Göçmenlerin İş Piyasasına Erişememesinin Sonuçları

Göçmenlerin İş Piyasasına Erişememesinin Sonuçları	BMMYK	ILO	ATO	MEGM	GİGM
Bireysel Sonuçlar					
Ekonomik Sorunlar	2	1	1		
Psikolojik Sorunlar		1			1
Toplumsal Sonuçlar					
Suçta Yönelme	1	1		1	
Toplumsal Kutuplaşma	1			1	3
Çocuk İşçiliği	1	1			
Dilenme		1			
İşsizlik Oranının Artması			1		
Göçmenlerin olumsuz baş etme mekanizmaları benimsemesi					1
Siyasal Sonuçlar					
Hükümete Tepki			1	1	1
Siyasi Partiler Arasında Anlaşmazlıklar					
Hükümetin Sorumluluklarının Artması	1				

Kurumlara göre göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları Çizelge 18’de detaylı olarak verilmiştir. Çizelge 17’ye göre Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nde çalışan uzman katılımcılar toplumsal kutuplaşma üzerinde yoğun görüş bildirirken Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nde çalışan uzmanlar en fazla ekonomik sorunlar üzerinde durmuşlardır. Toplumsal kutuplaşma ile ilgili olarak U6 kodlu katılımcının ifadesi bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

*“Ev sahibi topluluklarla işte göçmenler arasında olabilir- **çatışmalar bu iki topluluk arasında olabilir veya göçmen topluluklarının kendi içerisinde olabilir.** Dolayısıyla topluluklar arasında bir çatışmayı tetikleyecek bir durum ortaya çıkartabilir.”* (U6, Erkek, 35)

Çizelge 18. Güncel Çalışma Durumuna Göre Göçmenlerin İş Piyasasına Erişememesinin Sonuçları

Göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları	Çalışan	Çalışmayan
Bireysel sonuçlar		
Ekonomik sorunlar	5	3
Psikolojik sorunlar	4	3
Toplumsal sonuçlar		
Suçta yönelme	3	
Toplumsal kutuplaşma	1	
Çocuk işçiliği	1	
Dilenme	2	
İşsizlik oranının artması		
Göçmenlerin olumsuz baş etme mekanizmaları benimsemesi		
Siyasal sonuçlar		
Hükümete tepki	2	
Siyasi partiler arasında anlaşmazlıklar	1	
Hükümetin sorumluluklarının artması		

Göçmenlerin güncel çalışma durumuna göre göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları Çizelge 19’da detaylı olarak verilmiştir. Çizelge 18’e göre güncel olarak çalışmayan göçmen katılımcılar en yoğun ifadelerini ekonomik ve psikolojik sorunlar üzerine vermişlerdir. Güncel olarak çalışmayan G7 kodlu katılımcı psikolojik sorunlar ile ilgili ifadesi şöyledir:

*“Yani bence bizim için buradan gitmek daha iyi oluyor, yani geliyor. Kurs filan biraz evet geliyor biz eğleniyor bizim **iyi geliyor ama** sonra ki yine **depresyon geliyor** bizim için. O yüzden özel benim yedi senedir buradayım **hiç arkadaşım yok.**” (G7, Kadın, 36)*

Çizelge 19. Katılımcı Profiline Göre Göçmenlerin İş Piyasasına Erişememesinin Sonuçları

Göçmenlerin İş Piyasasına Erişememesinin Sonuçları																			
Kod Sistemi	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G9	G10	G11	G12	U1	U2	U3	U4	U5	U6	U7
Bireysel Sonuçlar																			
Ekonomik Sorunlar	●	●	●		●			●		●		●		●		●		●	
Psikolojik Sorunlar	●				●		●	●		●		●	●				●		
Toplumsal Sonuçlar																			
Suçta Yönelme		●			●			●								●		●	●
Toplumsal Kutuplaşma		●											●		●		●	●	
Çocuk İşçiliği		●														●		●	
Dilenme		●						●								●			
İşsizlik Oranının Artması														●					
Göçmenlerin olumsuz baş etme mekanizmaları benimsemesi													●						
Siyasi Sonuçlar																			
Hükümete Tepki		●						●						●	●		●		
Siyasi Partiler Arasında Anlaşmazlıklar								●											
Hükümetin Sorumluluklarının Artması																		●	

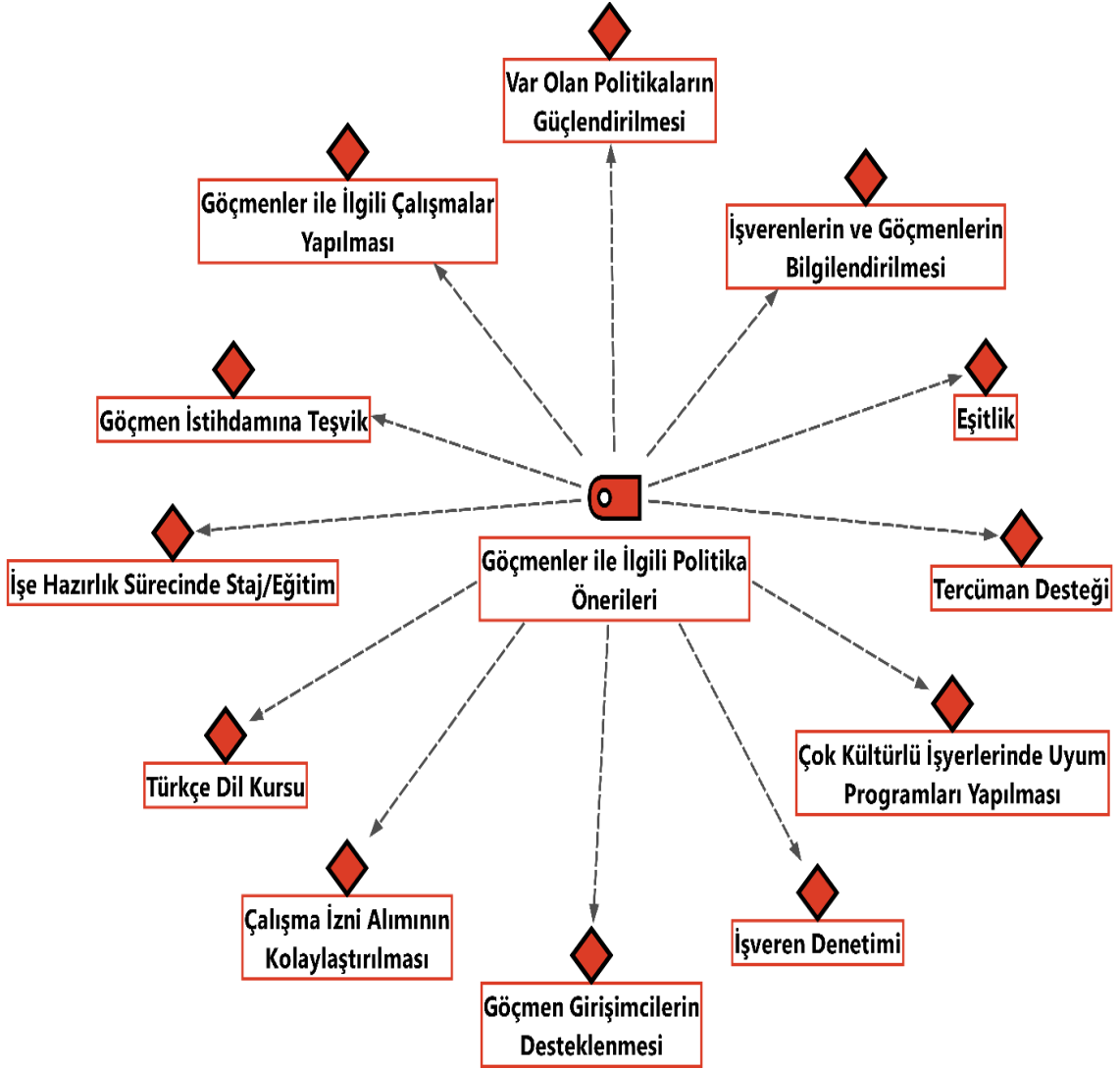
Göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları ile ilgili katılımcı görüşlerini katılımcı bazlı incelediğimizde Çizelge 19'da görüldüğü üzere katılımcılar göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçlarını farklı yoğunluk dereceleri ile değerlendirmişlerdir. Genel olarak, bireysel sorunlar üzerine yoğunlaşmışsa da göçmenler ve uzmanların farklı noktalarda yoğunlaştıkları görülmektedir. Çizelge 19'a göre, uzman katılımcılar, tüm konularda fikir beyan ederken, göçmen katılımcılar daha çok bireysel sonuçlar üzerinde ifadelerde bulunmuşlardır. Ayrıca, göçmen katılımcılardan G2 ve G8 kodlu katılımcılar bireysel sonuçların yanı sıra suça yönelme, dilenme ve hükümete tepki kodları ile ilgili de görüş bildirmişlerdir.

Tüm katılımcıların ifade yoğunluklarına baktığımızda ise en yoğun ifadelerin ekonomik sorunlar ve toplumsal kutuplaşma üzerine olduğu Çizelge 19'da görülmektedir.

Sonuç olarak, işsizliğin oluşturacağı en önemli maliyet; üretim kaybı oluşturması, yani çalışamayan emek faktörü tarafından üretilebilecek çıktının üretilmemesi olarak gösterilebilir (Fischer, Dornbusch ve Startz, 2016: 153). İşsizliğin ekonomik maliyeti olarak adlandırılan bu maliyet bir ülkenin potansiyel milli gelir düzeyine ulaşmasına engel olmakta ve üretim kapasitesini atıl hale getirerek; yoksulluk, yasa dışı işler (merdiven altı üretim, hırsızlık, kaçakçılık vb.), göç, sosyal dışlanma, insanlarda kendine güven kaybı ve yaşam standartlarında düşme gibi problemleri de beraberinde getirmektedir. Ekonomik maliyetinin yanı sıra toplumsal ve bireysel alanda ortaya çıkardığı maliyet ise işsizliğin sosyal maliyeti olarak isimlendirilmektedir (Demir, 2019: 17). İşsizliğin ekonomik ve sosyal maliyetleri göçmenlerin iş piyasasına erişememesinin sonuçları teması altında bireysel, toplumsal ve siyasal sonuçlar kategorilerinde çalışmada ayrıntılı kodlar yolu ile sunulmuştur.

3.1.3. Göçmenler İle İlgili Politika Önerileri

Araştırmanın son teması olan göçmenler ile ilgili politika önerileri, kod alt kod bölümler modeli Şekil 36'da görülmektedir. Göçmenler ile ilgili politika önerileri teması 12 kod ile tanımlanmıştır. Bu kodlar; *işe hazırlık sürecinde staj/eğitim, göçmen istihdamına teşvik, Türkçe dil kursu, göçmenler ile ilgili çalışmalar yapılması, çalışma izni alımının kolaylaştırılması, var olan politikaların güçlendirilmesi, göçmen girişimcilerin desteklenmesi, işveren denetimi, işverenlerin ve göçmenlerin bilgilendirilmesi, çok kültürlü işyerlerinde uyum programları yapılması, eşitlik ve tercüman desteği* kodlarıdır.

Şekil 36: Göçmenler ile İlgili Politika Önerileri Kod Gösterim Modeli (MAXQDA 2020 MAXMaps)

Katılımcı ifadelerinin yoğunluğa göre dağılımı Şekil 37’de gösterilmektedir. Daha büyük puntolu olarak gösterilen kodlar daha yoğun olarak kullanılan ifadeleri gösterirken, daha küçük puntolu olan ifadeler, kodların daha az yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir.

Türkçe Dil Kursu
İşverenlerin ve Göçmenlerin Bilgilendirilmesi
Çalışma İzni Alımının Kolaylaştırılması
Var Olan Politikaların Güçlendirilmesi
Göçmen İstihdamına Teşvik
Göçmenler ile İlgili Çalışmalar Yapılması
Eşitlik İşveren Denetimi
Göçmen Girişimcilerin Desteklenmesi
Çok Kültürlü İşyerlerinde Uyum Programları Yapılması
İşe Hazırlık Sürecinde Staj/Eğitim

**Şekil 37: Göçmenler ile İlgili Politika Önerileri Temasına Ait Kod Bulutu
(MAXQDA 2020 Kelime Bulutu Gösterimi)**

3.1.3.1. İşe Hazırlık Sürecinde Staj ve Mesleki Eğitim Desteği Verilmesi

Göçmenler ile ilgili politika önerileri incelendiğinde katılımcıların farklı noktalarda görüş bildirdikleri Şekil 36 ve 37’de görülmektedir. Katılımcılar göçmenlerin iş yaşamına katılmadan önce meslek ve dil konularında staj veya eğitime tabi tutulmasının istihdam açısından önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar mevcut olarak verilen eğitimlerin içeriğinin göçmenlerin eğitimi açısından yetersiz olduğunu ve geliştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu konuda en çarpıcı yorumlardan birini U5 kodlu katılımcı yapmıştır:

*“Şimdi mesleki becerilerin kazandırılmasına yönelik projeler yapıyoruz Projelerde bir sınır çizmek zorundasınız. İşte şu kadar saat, şu kadar gün ve işte faydalanıcı şu kadar teşvikten faydalanabilir şeklinde. Dolayısıyla bu kıstaslardan ötürü siz **insanlara gerçek anlamda mesleki beceriler kazandırabilecek kurslar veremiyorsunuz**. Ne yapıyorsunuz? Hobi kurslarının mesleki beceriye evrilmesi düşüncesiyle verilen kurslar. Yani kısa kurslar. O kadarlık zamanda gerçekten **meslek öğrenmek isteyen bir insana o mesleği öğretemezsiniz. Ancak temel atabilirsiniz**. Dolayısıyla biz sana mesleki beceriler geliştirmek için bunu verdik. Buradan çıktığında*

*iş piyasasına gir diyebilecek meslekler olmuyor, olamıyor projelerin bu sınırlarından ötürü. Dolayısıyla hani **biz sadece “mı” gibi biraz yapıyoruz** orada. Daha geniş zamanlı, daha uzun kurslara, hakikaten meslek öğrenmeye gelen kişileri çekebileceğimiz kurslara ihtiyacımız var. Öncesinde hep bunu yaşadık. **Profesyonel kursiyerlere kısa süreli kurslar verip onları faydalandırttık ama ne kadar meslek öğretebildik o biraz şüpheli.** Gerçekten içlerinde olup da meslek öğrenmek isteseler bile sürelerin kısalığından ötürü bunu çok yapamadık. Buna dikkat etmek lazım.” (U5, Erkek, 50)*

3.1.3.2. Göçmen İstihdamına Teşvik Yapılması

Göçmenler ile ilgili politika önerileri temasında en sık tekrar edilen diğer ifade göçmen istihdamına teşviktir. Bu ifade katılımcılar tarafından altı defa ifade edilmiştir. Katılımcılar ev sahibi halktan olan işverenlere verilen teşvikler ile göçmen istihdamının artacağını ve hatta maddi durumu iyi olan göçmenlere verilen teşvikler ile kendi işlerini bile kurabilecekleri önerisinde bulunmuşlardır. Bu öneri ile ilgili olarak U7 ve G10 kodlu katılımcıların ifadeleri şöyledir:

*“Göçmenlere iş verebilirler. En önemli şeylerden biri bu, onlara iş verilebilir. **Şans verilebilir. Göçmenler için iş konusunda veya herhangi başka bir konuda bilgi alabildikleri ve şans bulabildikleri alanlar yaratılabilir.**” (G10, Kadın, 24)*

3.1.3.3. Türkçe Dil Kursları Sağlanması

Göçmenlerin istihdam sürecinde yaşadıkları diğer önemli sorunlardan biri ise dil problemleridir. Dil engelini engellemek için katılımcılar Türkçe dil kurslarının seviyesinin artırılmasını ve dil öğreniminin zorunlu hale getirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. U3 ve G12 kodlu katılımcıların Türkçe dil kursu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

*“Yani dil eğitiminin belirli düzeyde verilmesi artık zorunlu bile tutulması gerektiğini düşünüyorum. Hani çok böyle hani ulusalcı bir görüş gibi görünebilir ama dünyanın birçok ülkesinde hani temel anlamda iki dil kullanımı hani zorunlu tutuluyor. Bu anlamda bence bir öncelikle **dil eğitimlerinin zorunlu olarak gerçekleştirilmesi gerekiyor.**” (U3, Kadın, 40)*

“Başka yani Türkçe dil kursları var her yerde. Onlar iyi hizmet veriyorlar. Ama yeterli değil bence. Çünkü bazı kurslar bakmıyorlar yani insanlar gülüyorlar. Hocalar kendi zahmet ediyorlar ders veriyorlar ama maalesef biraz kalitesi düşük.” (G12, Kadın, 46)

3.1.3.4. Göçmenlere Özgü Konularda Kapsamlı Çalışmalar Yapılması

Katılımcılar *politika önerileri* teması altında göçmenlere özgü konularla ilgili çalışmalar yapılması gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Katılımcılar *denetim mekanizmalarının ve uygulamaların daha aktif olması gerektiğini, bilgilendirme ve bilinçlendirmenin artması gerektiğini* ifade etmişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak U2 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

“Politika önerileri hakikaten bu yerel yönetimler belki dâhildir ama hani odalar, işveren sendikaları, örgütleri, birlikleri ya da göçmenlerle çalışan kurumlar işte dernekler, ASAM gibi yerler bu politikaları güçlendirecek çalışmalar, çalıştaylar düzenleyerek güncel politikalar üzerinden revizyonlara giderek daha iyi hale getirebilirler sanırım. Bununla ilgili somut sonuç ortaya çıkaracak bilimsel çalışmaların da artması gerektiğini düşünüyorum.” (U2, Kadın, 32)

“Tamam çalışma şartları, çalışma haklarından bahsediyoruz ama bir sürü kimliksiz insan varken çalışma haklarından bahsedemezsin. Ya oradaki insanların da eksikliklerini görmek lazım diye düşünüyorum. Kimliksiz göçmenler hakkında çalışmalar olmalı.” (G2, Kadın, 33)

3.1.3.5. Göçmen Girişimcilerin Desteklenmesi

Katılımcılar tarafından *göçmenler ile ilgili politika önerileri* temasında belirtilen diğer bir durum göçmen girişimcilerin desteklenmesidir. Katılımcılar, *nitelikli ve girişimci potansiyeli olan kişilerin desteklenmesi gerektiğini* ifade etmişlerdir. Konu ile ilgili olarak U4 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

“Bir de maddi durumu iyi olan geçici koruma altındaki Suriyeliler de var gördüğümüz kadarıyla. Bunların da girişimcilik yoluyla kendi işlerini kurup; ülke ekonomisine katkıda bulunmaları ve kendilerinin kendi yaşamlarını sürdürme yolunu tercih etmeleri sağlanmalı. Hatta yani yanlarında gerekiyorsa kendi vatandaşlarını çalıştırmaları için yani kendi soylarından gelenleri çalıştırmaları için bir teşvik, bir yardımda yapılabilir. Yani imkânı olanların girişimci olması, olmayanlarında becerilerinin

tespit edilmesi, becerileri yoksa onlara beceri ama gerçekten beceri kazandırarak hobi değil.” (U7, Kadın, 48)

*“Adamcağız mesela Halep’te ayakkabı atölyesi varmış. Buraya gelmiş ailecek. Burada ne yapmış işçi olmuş mesela. Bana dedi ki **ben ufak bir yer tutsam, birkaç tane makine alsam, sermayem olsa ben aslında üretim ayakkabıyı ve satarım da. Satmayı da biliyorum. Bu işin ticaretini de biliyorum.** Adamcağızın parası yok. Adam eğitime de geliyor, mentörlüğe de geliyor. Bir yerde hibesini de alsın mesela. **Girişimcilik desteklenmeli.**”* (U7, Kadın, 48)

*“Üniversite mezunu göçmen genç çocuk; Elektrik Elektronik Mezunu. Türkiye’ye gelmiş. Master yapıyor vesaire **çok nitelikli.** Belki kursta başarılı olacak yani bir şeyler başaracak. Yani gerçekten potansiyeli çok yüksek kişiler var. Onu seç mesela. Herkes bir kendi firmasını kursun. Safhalanmalarını yap vesaire. **Bu da iyi bir yöntem yani içerideki nitelikli girişimcilik potansiyeli olan kişileri seçip destek vermek.**”* (U4, Erkek, 35)

3.1.3.6. Çalışma İzni Alımı Sürecinin Kolaylaştırılması

Çalışma izninin kolay bir şekilde alınması katılımcılar tarafından ifade edilen diğer bir politika önerisidir. Katılımcılar çalışma izni alınması esnasında gerekli prosedürlerin daha hızlı bir şekilde yapılması gerekliliğini ve çalışma iznini alana kadar onun yerine geçici bir belge verilmesini önermişlerdir. Bununla ilgili olarak U2 ve G12 kodlu katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

*“Mesela şimdi ben STS sınavına gireceğim mecbur yedi sene tıp vermek zorundayım. Tamam, onu kabul ediyorum. **Yani ben sihirli bir insan değilim. Hiçbir insan yedi sene tıp dört seneden uzak kaldığı için yani yedi sene güven vermek çok zor. Bir de ikinci dil. O da çok yüksek bir puan istiyorsun mesela onu kazanmak zor.** Ne yapabiliriz? Şartları koyalım ama az yani. Bu kadar da sert yapılar. Bu çalışabilir biz çalışmıyoruz. **Çalışma vermediği, izin vermediği zaman hiçbir şeyimiz yok.**”* (G12, Kadın, 46)

*“Bu çalışma izinleriyle ilgili yani zaten bu insanlar bir şekilde kayıtlı. **Bu süreç için daha kolaylaştırıcı bir yol izlenebilir.** Daha kısa sürede çalıştırılacak ama belki ücretler çok dokunmuyordur işverene bilmiyorum ama bu süreç bu insanın hemen işe girmesi gerekiyor. Başvuru yap, ret geliyor bir daha yap. **En azından o değerlendirme kısmını hızlandıracak bir revizyona gidilebilir. Ya da işe başlar iş izni alana kadar geçici bir belge verilir.**”* (U2, Kadın, 32)

3.1.3.7. Tercüman Desteği Niceliği ve Niteliğinin Artırılması

Göçmen katılımcılar tarafından dile getirilen bir öneri ise *tercüman desteğidir*. G12 kodlu katılımcı kendilerine yardımcı olabilecek bir tercümanın olmamasını yaşadığı deneyimi ile şöyle ifade etmiştir:

*“Hastane içinde de mesela tercüman **Farsça tercüman yok**. Hasta gidiyor tedaviye yarın kalacak yanlış yola gidiyor ya da bir şekilde mesela şimdi şey diyeceğim doktor da yardımcı olmuyor. Hastanın da canı sıkılıyor. **Gidersem kimse yardım etmiyor**. Orada kalıyor yani. O da daha kötü olacak.”* (G12, Kadın, 46)

3.1.3.8. İşveren Denetimlerinin Artırılması

İşveren denetimi ve işverenlerin ve göçmenlerin bilgilendirilmesi yine katılımcılar tarafından bahsedilen diğer bir konudur. Göçmen işçi çalıştıran işyerlerinin göçmenler ve göçmenlere ait *çalışma izni, sigorta gibi belgelerin daha sık ve düzenli olarak denetime tabi olması* gerekliliğini ifade etmişlerdir. Ayrıca bu işverenlerin çalışacak olan göçmenlerin bu konular ve süreç ile ilgili bilgilendirilmesini bununla birlikte yönlendirici bilgi merkezlerinin oluşturulması gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu durumu U6 ve G5 kodlu katılımcılar şöyle ifade etmektedir:

*“**İşveren için çok denetimli bir şey olsun**. Yani bir kere mekanizma olsun ki dersin yani Suriyelileri izinsiz çalıştıramasın. Ne olursa olsun. Öyle olursa büyük bir ceza verseler ya da **işte ekip çıksınlar bütün firmalara, bütün şirketlere. Hani çalışabildiğin yerlere her yere birde özellikle Suriyeli bulunan yerlere gitsinler**. İşverenler kayıtsız Suriyeli çalıştırıyorsa ceza versinler. Ya da uyarsınlar. Ceza vermesinler yazık onlarda hani şey yapmıyorlar. Uyarsınlar. Eğer bir daha çalıştırırsa ciddi bir şey olsun. Şimdi dersinler ki yıkılırsa ceza verir ama büyük bir şey değil. Hani mutlaka şey oluyor bir yerden kurtuluyor demek istediğim. İşverene de söylesin artık işte işçi girersen bu **Türkler nasıl SSK’lı oluyor. Suriyelilere artık eğer sayı varsa onunda SSK gibi ya da emekli sandığı var yeşil kart var onlardan yararlınsınlar**.”* (G5, Kadın, 28)

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK) hak temelli yaklaşımı; “haklarla bağlantı, güçlendirme, hesap verebilirlik, katılım, ayrımcılığın önlenmesi ve savunmasız gruplara ihtimam” unsurlarına dayandırmaktadır.

Dolayısıyla hak temelli yaklaşımın göçmenlerin kendine güvenlerini arttırarak güçlü bireyler oluşturacağı değerlendirilmektedir (Mackreath ve Sağnıç, 2017: 15). Bu noktada koruma altındaki göçmenlere yönelik iş piyasasına geçişlerinin sağlanarak geçim kaynaklarına sürekli erişimlerini mümkün kılmak ve iş yaşamına girmeyi başarmış bireylerin iyilik hallerini garantilemek amacı ile düzenli denetimlerin yapılmasının hak temelli uygulamaları güçlendireceği düşünülmektedir.

3.1.3.9. İşverenler ve Göçmenler İçin Bilgilendirilme Çalışmaları Yapılması

İşverenler ve göçmenler için bilgilendirilme çalışmaları yapılması kapsamında katılımcılar tarafından verilen önerilere örnek olarak U6 kodlu katılımcının ifadesi verilebilir. Katılımcı hem işverenlerin hem de çalışanların ilgili süreçleri ve hakları bilmesi gerektiğini savunmaktadır:

*“Türkiye’deki **işverenlerin** yabancı bir çalışana çalıştırması durumunda çalıştırmak için ne gibi- işte onların çalışma izni olabilir **süreçleri bilmesi gerekir**. Bu gibi konularda yönlendirici birtakım materyallerin ve yönlendirici birtakım masaların, bilgi merkezlerinin oluşturulması ve bu hizmetlerin işverenlere sunulması gerekiyor. Bir diğer nokta da **çalışanların haklarının farkında olması gerekiyor. Çalışanlar haklarının farkında olmazlarsa eğer sömürüye açık olurlar**. Dolayısıyla kendileri örneğin: bazı haklarının ihlal edildiğini düşünüyorlar. Bu gibi durumlarda nereye başvurması gerekir? **Veya haklarının ihlal edildiğinin farkında olması için kendi hakları konusunda bilinçlendirilmesi gerekiyor**. Dolayısıyla bütün bu haklar, yükümlülükler, sorumluluklarla alakalı detaylı olarak bilgilendirmeleri, bilinçlendirmeleri gerekiyor diye düşünüyorum.”* (U6, Erkek, 35)

3.1.3.10. Çok Kültürlü İşyerlerinde Uyum Programlarının Yapılması

Çok kültürlü işyerlerinde uyum programlarının yapılması, eşitlik ve tercüman desteği katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kodlardır. U4 kodlu katılımcı ev sahibi halk ile göçmen halkın işyerlerinde birbirlerine uyum sağlayabilmesi adına geliştirilen mevcut programlar olduğunu ancak bu tür programların daha çok uygulanması gerektiğini ve geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Konu ile ilgili ifadesi şöyledir:

“Türk çalışanlar Suriyelileri çok benimsemeyebiliyor. Bununla ilgili belki bir tek bunu ILO yapıyordu: **İş Yeri Uyum Mentörlüğü** diye bir şey çıkarttı. Orada işte bir örneğin diyelim 10 kişinin çalıştığı bir Suriyeli fabrika düşünelim şayet 100 çalışan var. Suriyeli çalışanlar orada azınlık. **İşte pek çok işçi onları dışlayabiliyor vesaire. O durumda ne yapıyoruz en çok özellikle şikâyetçi olan Türk işçiler ile o Suriyelileri patron eşleştiriyor.** Askerdeki badi sistemi gibi. Bunlar yarım günlük bir eğitime geliyor. O yarım günlük eğitimde **Suriyelilerin yaşadığı sorunlar orada hissettiriliyor o kişilere. O kişilerde Türkiye’deki çalışma disiplininin vesairesinden bahsediyor, onu anlatıyor Suriyelilerin eksik olduğu taraf onlar tamamıyor. Ve daha sonra beraber birtakım etkinlikler yapıyorlar.** Hem fabrika üretim alanı içerisinde hem de sosyal yaşamlarında. Hatta öyle bir noktaya geldi ki bazı yerlerde Türk işçi ile Suriyeli işçi ortak eve çıkıyormuş. Genç işçi bunlar bekâr. Öyle şey işte hafta sonu buluşup kahvaltılı yapanlar, halı saha maçlarına gidenler falan. Böyle bir aslında **farklı iki iş gücünü bir şekilde sosyal uyumu sağlamaya yönelik böyle bir program var.** O da bizim gene beğendiğimiz başarılı bulduğumuz bir program. Yaygınlaştırılmalı” (U4, Erkek, 35)

3.1.3.11. Ayrımcılıkla Mücadele Edilmesi ve Eşitliğin Sağlanması

Katılımcılar tarafından dile getirilen diğer bir konu ise eşitlik önerisidir. Katılımcılar, göçmen kişinin kalifiye olsa dahi gerekli prosedürler sebebiyle iş bulmakta zorlandıklarını dile getirmişlerdir. G12 ve U1 kodlu katılımcıların eşitlik politikası ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Göç olarak mesela her insan kendi ülkeden başka ülkeye girdiği zaman göç sayıyor ya. O zaman kurallara hepsi aynı olsa daha iyi olacak yani. **Niye fark içine koyuyorsun?** Geçici ya mesela başvuruyorsa eğer **ikisi aynı kural aynı şartlara uygun olsa o daha mesela adalet bir şekil.** İnsanlar da öfkeli olmuyor. Ben öyle onlara bir daha mesela onlar doktor olduğu zaman kaç tane hastane var **Suriyelilerin hastaneleri var, çalışıyorlar. Diplomaları gösteriyorlar, çalışıyorlar.** Ne sınavı var ne bir şeyi var. Ama biz...” (G12, Kadın, 46)

“Yani ben yanlış bilmiyorsam eğer şöyle ki: Geçici korumada altı ay kaldıktan sonra çalışma iznine başvurulabiliyor. Ama uluslararası koruma için hangi statüde olduğun önemli. Bu statüden kaynaklı sorunlar yaşayan insanlarda oldu. Örneğin: bir danışanım vardı Bilgisayar Mühendisiydi sanırım. İngiltere’de doktora yapmış. Müthiş donanımlı bir danışandı. **Buna rağmen bu prosedürlerden dolayı iş bulamıyordu.** Ama genel algı hem mülteciler arasında biraz daha şey gibi **eşitlik yok hani: Suriyeliler daha kolay buluyorlar. Ya da onlar için daha çok kolaylık sağlıyor gibi bir şey söyleyebilirim.**” (U1, Kadın, 32)

Çalışmanın *ayrımcılıkla mücadele* ve *eşitlik* ile ilgili bulgularına paralel olarak, Kuhlman (1991: 7) göçmenlerin toplumsal yaşama uyumunu aşağıdaki şartların sağlanması durumunda gerçekleşeceğini ifade etmiştir:

- Mülteciler ev sahibi ekonomiye yetenekleriyle orantılı olarak ve değerleriyle uyumlu şekilde katılabiliyorsa
- Kültürel olarak belirlenmiş asgari gereklilikleri karşılayan bir yaşam standardına erişirlerse
- Tabii oldukları sosyo-kültürel değişim, kendilerine ait bir kimliğini korumalarına ve yeni durumlarına psikolojik olarak uyum sağlamasına izin verirlerse
- Ev sahibi toplum üyelerine yönelik yaşam standartları ve ekonomik fırsatlar mültecilerin akını yüzünden bozulmamışsa;
- Ev sahibi nüfus ve mülteciler arasındaki sürtüşme ev sahibi nüfusun kendisinden daha kötü değilse
- Mülteciler daha önce ev sahibi toplumda yerleşik gruplar arasında var olanlardan daha fazla ayrımcılıkla karşılaşmazlarsa

3.1.3.12. Var Olan Politikaların Güçlendirilmesi

Göçmenlere yönelik politika önerileri teması altında verilen önerilerden bir tanesi de *var olan politika ve uygulamaların geliştirilmesi ve güçlendirilmesi* yönündedir.

Bu konuda G2 ve G10 kodlu katılımcıların ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Güncel politikalar var ama bence göçmenlerle bir komite kurulmalı. Yani komite kurularak onların fikirleri alınır. O alanda çalışan insanlarla görüşüp politikada ne gibi boşluklar var, o boşlukları doldurmak için neler yapılabilir onlar görüşülebilir diye düşünüyorum. Yani çünkü tamam yasa var hukuk ama o insanlara uygunluğu da önemli. Bir göçmen komite kurulup tam olarak ne gibi sıkıntılar çünkü yasayı yazdığına mükemmel olduğunu görebilirsin, boşlukları sen göremezsin. Yaşayan görür” (G2, Kadın, 33)

“Şu anki haklar bence yeterli gibi. Ama uygulama çok zayıf diye düşünüyorum. Birincisi denetim mekanizması hiç aktif bir denetim mekanizmasına duymadım ben aslında. Hani iş yerlerine denetim ve cezalar, yaptırımlar, uygulamalar öyle bir şey yok yani yasa da var ama uygulamada çok zayıf olduğunu düşünüyorum. İkincisi de bilgilendirme, bilinçlendirme. Ve şunu da söyleyebilirim belki de Suriyeli çalışanların ya da genel olarak göçmen çalışanların Türkiye ekonomisine katkısıyla alakalı

herhangi bir çalışma yok. Daha da iyileştirilmeli olan hizmetler uygulamalar.” (G10, Kadın, 24)

İş yaşamına katılım ve sosyal uyum süreçlerinde, göçmenlerin sosyal haklarını koruyabilmek ve ev sahibi toplumunun tepkilerini ve algısını dengeleyebilmek amacı ile devletin, sivil toplumun, özel sektörün ve en önemlisi göçmenler ve yerel halk temsilcilerinin iştirakiyle çeşitli düzenlemeler yapılmalıdır. Bu bağlamda; göçmenler ile toplumu kaynaştırıcı ve bilgilendirici toplumsal kabul çalışmalarının gerçekleştirilmesi, işgücü piyasasında çalışma barışını tesis edici uyum faaliyetlerinin düzenlenmesi (Yıldız, 2017: 95) ve toplumla sosyal hizmet uygulamalarının genişletilmesi göç istihdamının toplumsal sonuçlarını olumlu kılabilmek açısından önem arz etmektedir. Diğer taraftan göç olgusunun kentsel işsizliğin başlıca sebepleri arasında olduğu dikkate alındığında göçmenlerin kente uyum ve bütünleşme sürecine ağırlık veren sosyal politikaların düzenlenmesi gerekmektedir (Karataş, 1994: 273).

Çizelge 20. Sigorta Kayıtlılık Durumuna Göre Göçmenler İle İlgili Politika Önerileri

Göçmenlerle ilgili politika önerileri	Var	Yok
İşe hazırlık sürecinde staj/ eğitim		1
Göçmen istihdamına teşvik	1	2
Türkçe dil kursları		1
Göçmenlerle ilgili çalışmaların yapılması	2	
Çalışma izni alımının kolaylaştırılması	1	2
Politikaların güçlendirilmesi		
Göçmen girişimcilerin desteklenmesi	1	
İşveren denetimi	1	1
İşverenlerin ve göçmenlerin bilgilendirilmesi	1	
Çok kültürlü işyerlerinde uyum programlarının yapılması		
Eşitlik		1
Tercüman desteği		1

Sigorta kayıtlılık durumuna göre göçmenler ile ilgili politika önerileri Çizelge 20’de detaylı olarak verilmiştir. Çizelge 20’ye göre sigortaya kayıtlı olan göçmen katılımcılar *göçmenler ile ilgili çalışmalar yapılması üzerinde yoğun görüş bildirirken sigortaya kayıtlı olmayan katılımcılar en fazla göçmen istihdamına teşvik ve çalışma izni alımının kolaylaştırılması* üzerinde durmuşlardır. Çalışma izni alımının kolaylaştırılması ile ilgili olarak G8 kodlu katılımcının ifadesi bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

*“Bir de gidip ilk evrakları yaparken bir sürü para ödeniyor. Bunun bu parayı mesela diyelim ki mesela 500 lira veriyorsa, 50 liraya düşürürlerse herkes gidip yapar. **Hiç kimse kendini sıkıntıya sokmaz istemez. Ne işvereni ne iş alanı, hiç kimse yani. O yüzden kurallar biraz zor olduğu için herkes bundan kaçıyor.** Yani şimdi ben Suriyeliyim. Ben kendim de biliyorum ben yani nasıl diyeyim Türk adam çalışmıyor gidip ben onun işini alıyorum. Niye? Çünkü beni ucuza çalıştırıyorlar. Türk adam aylık en basit en az, en az, en az asgari ücret alacak. Ben gidip ustanın işi yapıyorum 1500, 1600, 2000 lira alıyorum. **O yüzden biraz kuralları kolaylaştırınlar. Millet herkes bak herkes kendi düzene girer. Herkes sigortalı olur. Hiçbir sıkıntıda yaşamaz kimse.** Bence de bu yani, böyle olması lazım yani.”* (G8, Erkek, 27)

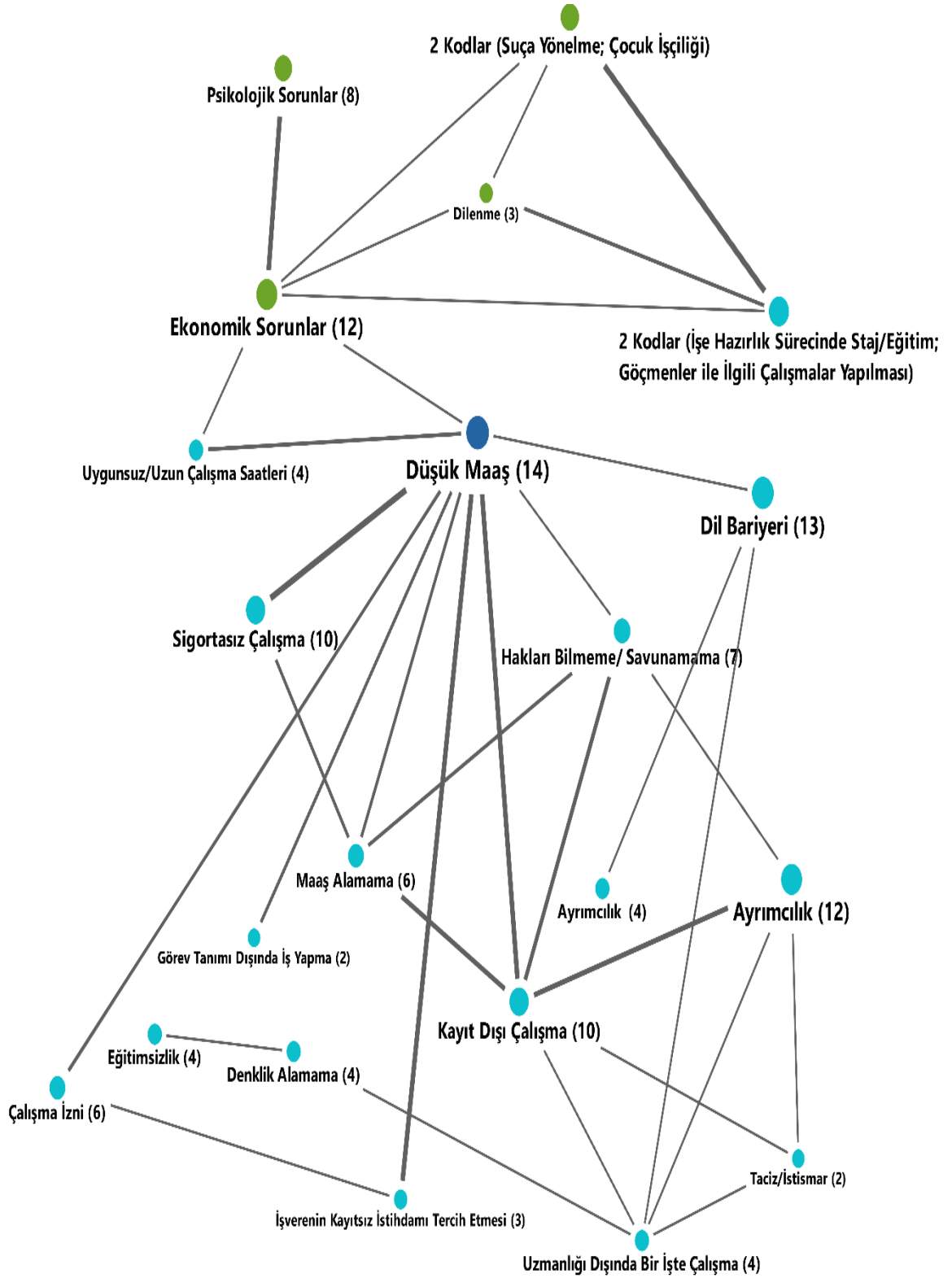
Çizelge 21. Katılımcı Profiline Göre Göçmenler ile İlgili Politika Önerileri

	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G9	G10	G11	G12	U1	U2	U3	U4	U5	U6	U7
İşe Hazırlık Sürecinde Staj/ Eğitim												●				●	●		●
Göçmen İstihdamına Teşvik					●	●				●						●	●		●
Türkçe Dil Kursları												●		●	●	●	●		
Göçmenlerle ilgili Çalışmaların Yapılması		●												●				●	
Çalışma İzni Alımının Kolaylaştırılması		●						●				●		●					
Politikaların Güçlendirilmesi														●	●		●		
Göçmen Girişimcilerin Desteklenmesi		●														●			●
İşveren Denetimi		●			●								●						
İşverenlerin ve Göçmenlerin Bilgilendirilmesi		●																●	
Çok kültürlü işyerlerinde uyum programlarının yapılması														●		●		●	
Eşitlik												●	●						
Tercüman Desteği														●	●		●		

Göçmenler ile ilgili politika önerileri teması ile ilgili katılımcı görüşlerini katılımcı bazlı incelediğimizde Çizelge 21’de görüldüğü üzere katılımcıların göçmenler ile ilgili politika önerilerini çok geniş bir yapıda değerlendirdiği görülmektedir. Çizelge 21’e göre göçmenler ile ilgili politikalar ile ilgili uzman katılımcıların görüş yoğunluğu daha fazladır. Bu anlamda konu *genel olarak işe hazırlık sürecinde staj/eğitim ve işveren ve göçmenlerin bilgilendirilmesi üzerine* yoğunlaşmıştır. Göçmenler ile ilgili çalışmalar yapılmasında ise hem göçmen katılımcıları hem de uzman katılımcılar yoğun ifadeler de bulunmuşlardır.

3.2. BULGULARA YÖNELİK İLİŞKİSEL ANALİZ

İlişkisel analizler, katılımcıların verdiği görüşlerin birbirleri olan yakınsamasından ortaya çıkar. Şekil 38'de belirtildiği üzere *katılımcılar kayıt dışı, sigortasız çalışma ile ilgili görüş bildirdiklerinde aynı zamanda ayrımcılık, maaş alamama, düşük maaş* gibi konular ile ilgili de görüş bildirmişlerdir.

Şekil 38: Türkiye’de Farklı Koruma Statüsündeki Göçmenlerin İşgücü Piyasası Deneyimleri ve İstihdam Politikalarına Yönelik İlişkisel Analiz

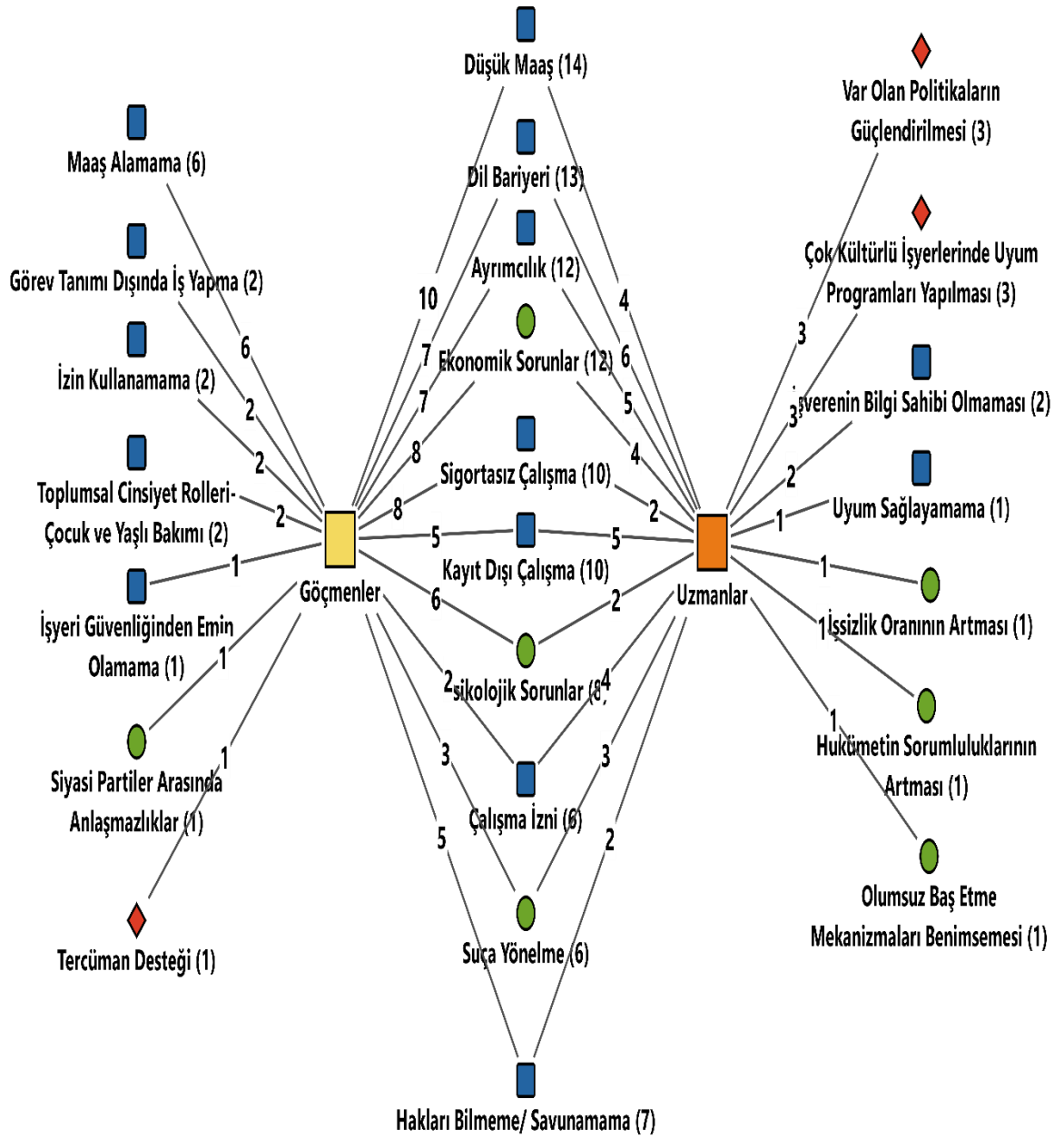
Katılımcılar çalışma sürecinde yaşadıkları sıkıntılardan bahsederken en fazla *düşük maaş* kodu üzerinde durmuşlardır. Düşük maaş ile çalıştırılan katılımcılar bu konudan bahsederken diğer birçok önemli noktadan da bahsetmişlerdir. Düşük maaş ile ilgili görüş bildiren katılımcılar aynı zamanda *dil engeli, sigortasız çalışma, maaş alamama, kayıt dışı çalışma, çalışma izni, işverenin kayıtsız istihdamı tercih etmesi ve hakları bilmeme/savunamama* üzerine de görüş bildirmişlerdir. U4 ve G12 kodlu katılımcıların ifadeleri bu kodlar arasında olan ilişkiyi destekler niteliktedir:

“İşte güvencesiz çalışıyor, düşük ücretle çalışıyor, iş kazası riski daha fazla. Pek çok temel işte haklara erişemiyor vesaire. Suriyeliler de geldiği gibi kitlesel bir şekilde o sektörlerde kendilerini buldular. Türkiye’nin zaten yapısal iş gücündeki, iş gücü piyasalarındaki sorunları olduğu gibi miras aldılar. O yüzden onlarla yüzleşiyorlar ama tabii tek Suriyeliler karşılaşmıyor bu sorunlarla. Türk nüfusu da çok karşılaşmıyor ama Suriyeliler kitlesel bir şekilde o sorunlarla muhatap oluyor diyebilirim.” (U4, Erkek, 35)

“Bazen mesela ben tercümanlık yapıyorum. Bazı kişiler yapamıyorlar. İşsiz geziyorlar. Mesela bir lokanta bir yerde çalışıyorlar. O da kaçak gibi. Çünkü kaçak çalıştığı zamanda onlar ucuz maaş veriyorlar. Az maaş aldığı zamanda mesela eğer bazı kişilere karşılaştım, üç ay dört ay çalışıyorlar kimse para vermiyor. Şikâyet edemezler onlar.” (G12, Kadın, 46)

Bunlarla birlikte katılımcılar, ekonomik sorunlar ile ilgili görüş bildirdiklerinde aynı zamanda psikolojik sorunlar ile ilgili de görüş bildirmişlerdir. Bazı katılımcılar, ekonomik sorunların psikolojik sorunları da beraberinde getirdiğini ifade etmişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak G12 kodlu katılımcının görüşleri şunlardır:

“İnsan ilk olarak kendini ruh olarak, psikolojik olarak... Vallahi insan ölüme kadar gidebilir. Ben kendim geçirdim. Türkiye’ye ilk geldim çalışmadım. Dil öğrendim az fazla. Ama etkisi ilk olarak bana geldi. Kendim depresyona girdim. Hatta şey intihara kadar girdim yani. Sonra beni mesela benim gibi çok kişiler var. Aile var, eşi var, çocukları var. Ben üzgün olmasam, evde mutlu olarak girmesem, onları yardım etmezsem tabii ki ailemde hepsi benim şey onlar da etkileniyor yani. Onlar da beni gördüğü zaman da onlar rahat hissedemiyor. Çocuklar bir şey istediği zaman cebimde bir şey yoksa o zaman ne yapabilirsiniz? Mecbur! Çok zor günlere geçirdim. Hem psikolojik olarak hem sağlık olarak hem de ekonomik olarak çok zor durumda kalacaklar insanlar.” (G12, Kadın, 46)

**Şekil 39: Katılımcı Gruplar-Arası Kod Analizi
(MAXQDA 2020 İkili Vaka Analizi)**

Araştırmaya katılan katılımcılar göçmenler ve uzmanlar olarak iki gruba ayrılmaktadır. Temalar ve kodlar katılımcıların ifadelerinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Göçmen katılımcıların ifadeleri sonucu ortaya çıkan kodlar ile uzman katılımcıların ifadeleri sonucunda ortaya çıkan kodlar karşılaştırılmıştır. Karşılaştırılan kodlar sonucu Şekil 39'da yer alan model ortaya çıkmıştır. Şekil 39'a göre hem uzmanlar hem de göçmen katılımcılar tarafından ifade edilen ortak

kodlar; *düşük maaş, dil engeli, ayrımcılık, ekonomik sorunlar, sigortasız çalışma, kayıt dışı çalışma, psikolojik sorunlar, çalışma izni, suça yönelme ve haklarını bilmeme/savunamamadır*. Tüm katılımcıların hem fikir olduğu kodlar arasında en fazla ifade edilen kod ise *düşük maaş* kodudur. *Düşük maaş* kodunu göçmen katılımcılar 10 defa ifade ederken uzman katılımcılar dört defa ifade etmişlerdir. Daha sonra katılımcıların ortak olarak yoğun bir şekilde ifade ettikleri kod ise *dil engelidir*. *Dil engeli* ile ilgili göçmen katılımcılar yedi defa ifade verirken uzman katılımcılar altı defa ifade de bulunmuşlardır. Katılımcıların ortak olarak en az ifade ettikleri kodlar ise *psikolojik sorunlar ve çalışma izni* kodlarıdır. Göçmen katılımcıları *psikolojik sorunları* iki defa ifade ederken uzman katılımcılar dört kez ifade de bulunmuşlardır. Çalışma izinleri ile ilgili ise hem göçmen katılımcılar hem uzman katılımcılar üçer defa ifade de bulunmuşlardır.

Bu bulgulara ek olarak temel amacı; göçmen, mülteci ve sığınmacı işçilerin iş sağlığı ve güvenliği faktörlerini analiz etmek olan ve 20 çalışmanın incelenerek derlendiği bir araştırmada, yukarıda tartışılan bulgulara paralel olarak;

- Yerlilere kıyasla, göçmen işçilerin daha düşük vasıflı işlerde çalıştığını,
- İşyerinde algılanan ayrımcılığın yaygın olduğunu,
- Daha uzun süreler çalışma talep edildiğini,
- Daha kötü çevresel çalışma koşulları,
- Daha fazla mesleki risklere maruz kaldığını (örneğin, fiziksel, kimyasal, ergonomik ve psikososyal tehlikeler);
- Mesleki yaralanma riskinin daha yüksek olduğunu;
- Daha kötü genel ve zihinsel sağlık durumları olduğunu;
- Ücretlerini gereği üzere alamadıklarını,
- Sağlık hizmetlerine gerektiği gibi erişemediklerini

anlamaktayız. Mevcut inceleme bulguları, göçmen ve sığınmacı çalışanların olumsuz iş sağlığı ve güvenliği faktörlerinin iyileştirilmesini ve sağlık hizmetlerine

adil erişimin garanti edilmesini sağlamak için bütüncül bir küresel uzlaşmaya ihtiyaç olduğunu göstermiştir (Akyıldız ve diğerleri, 2020: 150).

4. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Türkiye’de göç ve mevcut farklı koruma statülerindeki (Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi, Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma sahibi) göçmenlerin iş piyasası deneyimleri ele alınmış olup, bu alandaki yasal çerçeve, yürürlükteki uygulamalar, göçmen ve uzman deneyimleri tartışılmıştır. Göçmen istihdamı; sosyal uyum, toplumsal bütünleşme, ekonomik yaşama katılım ve kültürlenme sürecinde destekleyici bir güç unsurudur.

Bireyin geçim kaynaklarına erişiminin sürekliliği noktasında en önemli gereksinimi çalışma yaşamına katılmasıdır. Nitekim çalışma hakkı insanların sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerin sosyal ve ekonomik tarafını oluşturması açısından öne çıkmaktadır. Bireyin özgür bir şekilde, iş güvenliği ve sosyal güvenliği sağlanarak, uygun şartlarda ve harcadığı emek ile orantılı bir ücret karşılığı çalışarak toplumda yerini alması sosyal devlet anlayışında devletin başlıca görevleri arasındadır (Korkusuz ve Uğur, 2013: 4).

Ülkemizde yaşayan göçmenlerin ekonomik ihtiyaçlarının neler olduğu, nasıl ve ne derece karşılandığı, geçim kaynaklarına ulaşabilme yollarında yaşadıkları sorunlar ve çekincelerin neler olduğunu bilmek konuya özgü çözümlerin getirilmesinde büyük önem taşır. Bu çalışmanın da odağı olan göçmenlerin istihdam alanında deneyimledikleri sorunların derinlemesine incelenmesi ve bu konu ile ilgili göç uzmanları ile yapılan çözümlere odaklanan nitel görüşmeler, göçmenlerin insan onuruna yakışır istihdam ortamlarında çalışmalarına önyak olması umulan birtakım önerileri doğurmuştur. Konuya ilişkin sonuçlar ve öneriler, araştırmanın bulgularını temel alarak tasarlanmış ve aşağıdaki gibi sunulmuştur:

4.1. Göçmenlerin İş Yaşamına Özgü Sonuçlar ve Öneriler

Göçmen işçiler; çalışma şartları, maaş miktarları, çalışma saatleri ve benzeri konularda yerel toplum pratikleri ile karşılaştırıldığında ayrımcı ve adil olmayan durumlarla karşı karşıyadır. Tüm işçilere adil olmayan muameleye karşı yasal

çarelere erişim imkânı sağlanmalıdır. Belgesiz veya düzensiz statüdekiler de dâhil olmak üzere tüm göçmen işçiler, ücretlerin azaltılması veya ödenmemesi, diğer hakların verilmemesi ve işyerinde ayrımcılık dâhil olmak üzere adil olmayan muameleye karşı yasal süreçlere erişim hakkına sahip olmalı ve gerekli durumlarda hukuki danışmanlığa ve tercüme hizmetlerine erişebilmelidir.

Göçmenlerin, insan onuruna yakışmayan ve adil olmaya ortamlarda çalıştığı sonucuna varılmış olup, iş kazaları durumunda haklarını bilmeme, işini kaybetmek istememe, ülkesine geri gönderilme endişesi ve benzeri sebeplerle hizmet ve hak talebinde bulunmadığı görülmüştür. Kayıt dışı istihdam sorunun getirebileceği iş kazaları, insan onuruna yakışmayan iş ortamlarının oluşması gibi tehditler için koruyucu-önleyici çalışmalar yapılması gerekmektedir. Sosyal uyuma dayalı, işveren ve işçi örgütlerinin dâhil olduğu politikalar göçmen işçilerin ulusal önlemlere dâhil olma sürecini güçlendirebilir.

İşverenlerin, göçmen istihdamı konusunda kayıt dışılığı tercih ettiği gözlemlenmiştir. Bu durumun başlıca nedenleri, işverenin konu ile ilgili bilgi sahibi olmaması ve çalışma izni harcı ve benzeri harcamalardan kaçınmasıdır. Göçmenlerin istihdama erişimini kolaylaştırmak üzere, işverenlere kılavuzluk ve teşvik sağlanması ihtiyaçtır. İşverenin göçmen işçi çalıştırmaktan dolayı yaptığı harcamanın minimuma indirilmesi gereklidir. Bu konuda halihazırda, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın başlattığı çalışmaların daha derinleştirilmesi gerekmektedir.

Çalışma izni alınması konusunda işverenlerin ve işçilerin bilgi sahibi olmaması veya işçi ve işverenin kayıtsız istihdamı tercih ettiği için çalışma izni almaktan kaçındıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca, belli durumlarda özellikle küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin, e-imzaları ve benzeri kapasitelerinin olmamasından ve internet kullanmayı bilmediklerinden de çalışma izni olmadan göçmen işçi çalıştırma yolunu seçtikleri belirlenmiştir. Kayıt dışı istihdamın sebeplerinden biri olarak nitelendirilen çalışma izni alımının zorluğu konusunda, bilgilendirme çalışmalarının yapılması, çalışma izni başvuru sürecinin kolaylaştırılması ve

çevrimiçi başvuru sürecine alternatif başvuru yöntemleri tasarlanması dijital okuryazarlığı olmayan kişilerin de sistemden yararlanması açısından gerekli görülmektedir.

Çalışma izni başvuru süreci belli durumlarda iki ila altı ay arasında sürmektedir. Bu süreçte göçmen işçiler işveren ile imzaladıkları belirli süreli iş sözleşmelerinin yükümlülükleri yerine getirilmeden ve maaş almadan sürecin sonlanmasını beklemek zorundadır. Bu durumun, mağduriyet yarattığı ve bireyleri izin olmaksızın kayıt dışı çalışmaya ittiği sonucuna getirmektedir. Artan çalışma izni başvuruları sayısını göz önünde tutarak, konuyla bizzat ilgilenen kamu personelinin niceliğinin artırılması önerilmektedir. Ayrıca, çalışma izni başvuru süreçlerinin Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı personeli yerine, göçmenlerin ikamet ettiği illerin valilikleri tarafından koordine edilmesi, süreci kısaltacak ve mağduriyetin önüne geçecektir.

Göçmenler için çalışma izni almanın, sosyo-ekonomik yardımların kesilmesi gibi çeşitli dezavantajlar getirdiği gözlenmiştir. Bu durum, kayıt dışılığı sadece işveren tarafından değil işçi tarafından da tercih edilmesinin başlıca nedenidir. Çalışma izni alma sürecinin daha açık bir prosedüre dönüştürülmesi ve sadece işverenin kararına bırakılmayacak düzenlemelerin yapılması gerekir. Öte yandan, kayıt dışılığın önüne geçmek için, çalışma izni olanların hastalık, çocuk desteği vb. sosyo-ekonomik yardımlarının kesilmemesi sağlanmalıdır. Göçmenlerin güçlendirilmesi ve desteklenmesi konusunda, yalnızca sosyal yardımlar sağlamak yerine sürdürülebilir çözümlere yönelmesi ve girişimciliğe odaklanması gerekir.

Toplumsal cinsiyet rolleri göçmenlerde belli hak ve hizmetlere erişememe, yoksulluk, belirsizlik, kırılganlıklar nedeni ile daha da derinleşmektedir. Kadınların dil bilmeme, taciz, istismar ve ev içi sorumlulukları gibi sebeplerden yaşama katılımları özellikle ekonomik katılımları örselenmektedir. İstihdam minvalinde göçmen kadınların sorunlarının özel politikalar gerektirdiği gözlenmiş olup, konu

ile ilgili özel ve toplumsal cinsiyet konusunda kayıtsız olmayan düzenlenmelerin yapılması gereklidir.

Bu bağlamda; göçmenler ile kaynaştırıcı ve bilgilendirici sosyal uyum çalışmalarının gerçekleştirilmesi, işgücü piyasasında çalışma barışını tesis edici uyum faaliyetlerinin düzenlenmesi ve toplumla sosyal hizmet uygulamalarının genişletilmesi, göçmen istihdamının sonuçlarını olumlu kılabilmek açısından önem arz etmektedir. Diğer taraftan göç olgusunun kentsel işsizliğin başlıca sebepleri arasında olduğu dikkate alındığında göçmenlerin kente uyum ve bütünleşme sürecine ağırlık veren sosyal politikaların düzenlenmesi gerekmektedir.

4.2. Göç Politikalarına Özgü Sonuçlar ve Öneriler

Göçmenlerin kendileriyle ilgili mevzuata hâkim olmamaları nedeni ile hak ve ödevleri hakkında bilgi sahibi olmadıkları ve kayıt olma, kimlik belgesi edinme, hastane, okul gibi yerlerden kamu hizmeti alma hususlarında çok zorlandıkları sonucuna varılmıştır. Bu noktada, Türkiye'deki göçmen ve ev sahibi topluluklar, hakları konusunda bilgilendirilmeli ve farkındalık artırıcı etkinliklerin sayısı ve nitelikleri artırılmalıdır.

Kayıt dışı ve sigortasız çalıştırılma, çalışma haklarının uygulanmaması gibi konular hem insani hem anayasal hem de uluslararası yükümlülükler bakımından üzerinde önemle durulması gereken hususlardır. Bu hususlar sadece ekonomik değil sosyal anlamda ülkeyi önemli ölçüde etkilemektedir. Çalışma hakları konusunda sektör ve bölge analizine dayalı açık işlere yerleştirmede daha hızlı davranmak gerekmektedir. Aksi halde mevcut durumdan kaynaklanacak pek çok sorun sadece ekonomiyi değil, toplum yapısını da olumsuz etkileyebilir. Çalışma haklarının belirli bir esas üzerinden tanımlanması, sadece ekonomik kayıplar, rekabet, vergi vb. konularda değil, sosyal alanda da son derece önemli etkiler yapacaktır. Bu bağlamda, göçmen istihdamı ile ilgili alınacak önlemler ve uygulamalar devlet koordinasyonunda hızlı çözümler gerektirmektedir.

Göçmenlerin çoğunlukla kendi mesleği dışında farklı bir alanda çalıştığı sonucuna varılmıştır. Bu durumun sebebi, göçmenlerin eğitim durumlarını veya iş tecrübelerini kanıtlayamama, dil sorunu, ayrımcılık ve benzeri nedenlerden kaynaklandığı görülmüştür. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Türkiye İş Kurumu bünyesinde göçmenlerin mesleki profillemesinin yapılması ve böylece ideal işçi işveren eşleştirilmesine ulaşılmamasının uygun olacağı öngörülmektedir. Bireylerin var olan beceri, yetenek ve eğitimleri doğrultusunda, eğitim ve iş olanaklarına yönlendirilmesi hem bireylerin iyilik halleri hem de ülke refahına yapacakları katkı bakımından önemlidir.

Bir grup göçmenin eğitim konusunda yapılan bütün projelere katıldığı bu sayede projeler kapsamında verilen cep harçlıklarından yararlanarak günlük ihtiyaçlarını karşıladığı fakat aldıkları eğitimi kullanmaya yönelik sürdürülebilir eylemlerde bulunmadıkları gözlemlenmiştir. Bu durum uzman katılımcılardan biri tarafından şu şekilde özetlenmiştir. Göç konusunda yapılan projeler kapsamında kurumlar arası iş birliğine önem verilmesi ve mükerrer projelerin önüne geçilmesi önerilmektedir. Ayrıca, göçmen istihdamında ülkedeki piyasanın ihtiyacı olan alanlardaki boşluklar değerlendirilirken, göçmenlerin geçmiş iş tecrübeleri ve eğitim arka planlarını göz önünde tutmak gereklidir. Bu nedenle göçmenlerin öncelikle geldikleri ülkedeki becerilerinin sistematik bir şekilde tespit edilerek, bu becerilerinin geliştirilerek ülke şartlarına uygun hale getirilerek, istihdam çalışmalarının şekillenmesi önerilmektedir.

Göçmenlerin sosyal uyum sürecinde belli noktalarda yerel toplum ile çatışmalar yaşadığı görülmektedir. Bu süreçte önemli bir yere sahip olan medya, göçmen sorunlarının farklı yansıtılarak toplumda yanlış ve olumsuz bakış açılarının oluşturulması açısından söz konusu çatışmaların kaynağında yer alabilmektedir. Mültecilerin ülke ekonomisine bir yük ve/veya zarar olduğu söyleminin değiştirilerek aksine ekonomiye verdikleri katkının vurgulanması konusunda medya mensuplarının konu ile ilgili bilinçlendirilmesi tavsiye edilmektedir. Bahsi geçen vurgunun sosyal barış ortamının sürdürülebilirliği katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Göçmen işçiler; yoksulluk, yaşam koşulları ve etnisite ve benzerinden kaynaklanan, açık veya gizli ayrımcılığı deneyimlemektedirler. Ayrımcılığa neden olan diğer neden ise benzer işi yapan göçmen işçilerle yerli işçiler arasındaki iş rekabeti olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum toplumsal çatışma ve gerilimlere olası ortam yaratmaktadır. Etnik ayrımcılığın önlenmesi için hem ulusal hem de yerel düzeyde etnik ve dini kimlik temelli haklar veya azınlık hakları için yürütülen kampanyalar yapılmalıdır. Aynı zamanda, toplumsal algıların ve tutumların dönüştürülmesi amacı ile medya araçlarından da yararlanılmalıdır. Refah devletinin sorumluluğu olan sosyal adalet ve eşitliğin tesisi, etnik ayrımcılığın önlenmesi için, yapısal reform ve dönüşümler yapılması gerekmektedir.

Göçmenlerin haklarına ve sosyal hizmetlere erişiminde belirli durumlarda kamu personeli veya STÖ personelinden kaynaklanan sorunlar yaşadığı sonucuna varılmıştır. Bu sorunların, genellikle dil engeli, önyargı ve ayrımcı tutumlardan kaynaklanmaktadır. Göç ve istihdam alanında çalışan sivil toplum ve kamu personelinin çok kültürlü ortamlarda çalışma konusunda eğitilmesi ve desteklenmesi ihtiyaçtır.

Göçmenler Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ve farklı STÖ'ler tarafından sağlanan Türkçe dil kurslarına katılım göstermektedir. Belli durumlarda özellikle gün içerisinde çalışmak zorunda olan erkek, kadın ve çocukların bu eğitimlerden yararlanmadığı görülmüştür. Özellikle kadın göçmenler evlerinden uzak olan kurslara gitmeyi tercih etmemektedirler. Türkçe dil eğitim kurslarının sayısının, saat ve yer esnekliğinin artırılması, Türkçe dil eğitiminde materyal ve kaynakların artırılması ve çeşitlendirilmesi önerilmektedir.

Göçmenler haklarına ve sosyal hizmetlere erişimde, hizmetleri sunan kurum ve kuruluşların belli varsayımları nedeni ile sorun yaşayabilmektedirler. Örneğin, bütün Suriyeli göçmenlerin Arapça okur-yazar olduğu varsayımı, belli eğitim ve teşviklerden yararlanmak üzere eğitim geçmişini belgeleme ön şartının koşulması ve benzeri uygulamalar hizmetlere ve haklara erişimde engel olup, ihtiyacı olan bireylerin hizmetlerden dışlanmasına neden olmaktadır. Göçmenlere

özgü dil sorunu, yeteneklerini belgelendirme ve denkliğinin alınması gibi olası sorunların dikkate alınarak sosyal hizmet uygulamalarının ve politikaların yeniden düzenlenmesi gereklidir. Yapılan sosyal hizmet müdahaleleri özellikle kırılğan ve hizmetlere erişimde sorun yaşayan grupları kapsayıcı özellikte olmalıdır.

Türkiye'deki göçmenler konusu siyasi bir konudur. Bu konuda hükümete yakın olan siyasi gruplar ve aktörler ile muhalefette olanların tutumlarında ciddi fark bulunmaktadır. Belli durumlarda göçmenler, dış ve iç siyasette bir tehdit unsuru olarak veya belli toplumsal alanlarda rekabet getirenler olarak nesneleştirilmektedir. Bu nesneleştirme yanlış bilgilendirme ile birleştiğinde sosyal uyum sürecini olumsuz etkilemektedir. Göç konusunun bütün ülkeyi etkileyen sosyal ve insani bir durum olduğu unutulmamalıdır. Göçmenler üzerinden yapılan siyasi söylemler sosyal uyum sürecini doğrudan etkilediğinden, özellikle ayrımcı, damgalayıcı söylemlerden kaçınılması gerektiği savunulmaktadır.

Göçmenlere ilişkin araştırmaların kapsam açısından ve nicelik açısından sınırlı olduğu gözlenmiştir. Bu durum, kanıta dayalı yapılması gereken, göç bağlamında tasarlanan sosyal hizmet müdahalelerini deneme yanılma yöntemine itmektedir. Araştırmalarla desteklenmeyen kanıta dayalı olmayan politika ve uygulamalar, zaman ve imkanların boşa kullanılmasına neden olmaktadır. Göçmenleri odağa alan kapsamlı bilimsel araştırmaların sayısı artırılmalıdır. Türkiye'de işverenlerin ve işveren örgütlerinin göçmen işçi istihdamına ilişkin görüşleri, Covid-19 ve benzeri krizlerin göçmenlere olan etkileri, sağlık, eğitim gibi sektörlerdeki gelişmelerin göç politikalarına etkisi gibi konularda yapılacak kapsamlı araştırmalar; göç sürecinin daha iyi anlaşılması ve sağlıklı, insan haklarını temel alan göç politikaların geliştirilmesi bakımından yararlı olacaktır.

Kimliksizlik ve kayıt dışı istihdam uygulamaları gibi sahada karşılaşılan gerçekliklerin göçmenlere yönelik politika düzenlemelerinde yok sayıldığı sonucuna varılmıştır. Var olan düzenlemeler yalnızca kayıtlı kişi ve gruplar için olduğu sonucuna varılmıştır. Geliştirilecek göç politikalarının başarılı olması için

Türkiye'nin öncelikle önemli bir ulusal sorun olan yaygın enformel ekonomi ve istihdamla mücadelede başarılı olması gereklidir. Bu doğrultuda gösterilen çeşitli çabalara karşın yerli işgücünün hala önemli bir kısmı kayıt dışı olarak çalışmakta, bu durum kayıtsız göçmen işçi istihdamı ve göçmen işçilerin istismarı için elverişli ortam sunmaktadır. Kayıt dışılıkla mücadele denetimler ve cezai yaptırımların yanı sıra, haneleri ve küçük işletmeleri bu tarz istihdama yönlendiren kısıtlılıkları ortadan kaldıracak teşvik politikaları da geliştirilmelidir.

Göçmenlere yönelik hizmetlerde, bireylerin kendilerini sadece nesne olarak gördükleri ve çoğunlukla alıcı ve pasif hissettikleri gözlemlenmiştir. Göçmenlerin seslerini duyuracakları bir alan eksikliği olduğu düşünülmektedir. Göçmenler için ortak yararlanabilecekleri topluluk sözcülerinin katılım gösterebileceği göçmen konseyleri ve paylaşım platformları kurulması önerilmektedir. Konsey toplantılarından meydana gelecek ihtiyaç analizleri, çözüm önerileri ve benzeri çıktılar gerekli kurum ve kuruluşlar tarafından dikkate alınmalıdır.

Türkiye'de özellikle kayıt dışı istihdamda bulunan göçmen işçiler içinde göçmen çocukların yaygın olarak çalıştığı tespit edilmiştir. Çocukların zorlu çalışma koşullarına maruz kaldığı ve ailelerdeki yaygın algının ise hane halkının iyiliği için her aile üyesinin elinden geleni yapmasının normal olduğu yöndedir. Türkiye çocuk işçiliğiyle mücadele kapsamında sistematik mücadeleye 1992 yılında ILO'nun başlattığı Çocuk İşçiliğiyle Uluslararası Mücadele Programı ile başlamış ve deneyim kazanmış bir ülkedir. Bu mücadelenin göçmen çocuklara yaygınlaştırılması ve okul çağı çocukların eğitim hizmetlerine erişiminin sağlanması gerekmektedir. Göçmenler arasında çocuk işçiliğinin sona erdirilmesi amacı ile çocukların eğitime erişimleri için ailelerin bilinçlendirilmesi gereklidir. Aynı zamanda, göçmen çocukların yoğun olarak yaşadıkları yerlerde okul inşası, çok kültürlü bağlamlarda çalışma üzerine uzmanlaşacak öğretmen yetiştirme çalışmalarına yoğunlaşılmalıdır.

Sonuç olarak göçmen istihdamının ülke ekonomisi ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerinin yanı sıra bireyin kendisi ve ailesinin üzerinde de ciddi

etkilerinin olduğu gör÷lmektedir. Bu durumun hem toplumlar hem de bireyler üzerindeki stres yaratan etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda, göçmenlerin yerel toplumla bütünleşmesi sürecinde önemli bir basamak olan istihdama katılım süreçleri önem arz etmekte, yukarıda belirtilen olumsuz deneyimlerin daha da derinleşmemesi için bireylerin çalışma yaşamına katılana kadar temel ihtiyaçlarının karşılanarak desteklenmesinin doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir. Bu açıdan bireyin istihdama geçiş aşamasında mesleki eğitim, dil eğitimi, haklar ile ilgili farkındalık çalışmaları programları ve benzeri uygulamaların desteklenmesinin önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

Bu önerilerin ışığında atılacak adımların tamamında, refah rejimi ve göç politikalarının altını çizilerek, kamu kurumlarının koordinasyonunda sivil toplum, özel sektör, yerel yönetimler, uluslararası kurumların iş birliği ile göçmenlerin ve yerel toplumun karar verme mekanizmalarına dâhil edilerek istenen sonuca varılabileceği düşünülmektedir. Geçim kaynakları desteklerinin göçmenlerle birlikte benzer kırılmalara ve hassasiyetlere sahip yerel topluma da sunulması önemlidir. Aksi, sosyal uyum yerine rekabetin, toplumsal kutuplaşmanın, nefret söylemlerinin artması gibi farklı sosyal problemleri de beraberinde getirecektir. İhtiyaçların ve fırsatların çok hızlı değiştiği günümüz çağında, yapılacak çalışmaların ve düzenlemelerin sürdürülebilir, ihtiyaç odaklı ve hak temelli olabilmesi amacı ile düzenli kanıta dayalı çalışmalarla desteklenerek yapılması çok önemlidir.

KAYNAKLAR

- Abadan Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan-Unat, N. (2007). *Türk Dış Göçünün Aşamaları 1950'li Yıllardan 2000'li Yıllara*. A. Kaya ve B. Şahin (Der.). *Kökler ve Yollar Türkiye'de Göç Süreçleri* (3-18). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan Unat, N. (2015). *Türkiye'nin Son Elli Yıllık Emek Göçü: Yorum, Eleştiri, Öngörü*. M. Erdoğan ve A. Kaya (Ed.). *Türkiye'nin Göç Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- AÇSHB ve İŞKUR. (2018). *2018 İşgücü Piyasası Araştırması Türkiye Raporu*. Erişim: 13 Eylül 2019 <https://media.iskur.gov.tr/22554/2018-yili-turkiye-geneli-ipa-raporu.pdf>
- AÇSHB. (2019a). *Çalışma İzni Başvuru Türleri*. Erişim: 13 Eylül 2019, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm/calisma-izni/basvuru-turleri/>
- AÇSHB. (2019b). *Yabancılara Yasak Meslekler*. Erişim: 20 Eylül 2019, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm/calisma-izni/yabancilara-yasak-meslekler>
- AFAD. (2015). *Geçici Koruma Altındaki Yabancılara İlişkin Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi*. Genelge (2015/8). Erişim: 16 Eylül 2019, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/2311/files/2015_8_Gecici_Koruma_altindaki_Yabancilara_Iliskin_Saglik_Hizmetlerinin_Yurutulmesi.pdf
- AFAD. (2016). *Suriyeli Misafirlerimiz Kardeş Topraklarında*. Erişim: 16 Eylül 2019, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/25332/xfiles/13a-Suriyeli_Misafirlerimiz_Kardes_Topraklarinda_2016_Turkce_.pdf/
- Ağanoğlu, Y. (2013). *Osmanlıdan Cumhuriyete Balkanların Makus Talihi Göç* (2. bs.). İstanbul: İz Yayıncılık.

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (mülga). (2016). *Türkiye de Geçici Koruma Statüsündeki Suriye Vatandaşlarına Yönelik Sosyal Uyum ve Psikososyal Destek Çalışmaları Koordinasyon ve Planlama Çalıştayı*. Erişim: 16 Eylül 2019 <https://docplayer.biz.tr/40178435-Turkiye-de-gecici-koruma-statusundeki-suriye-vatandaslarina-yonelik-sosyal-uyum-ve-psikososyal-destek-calismalari-koordinasyon-ve-planlama-calistayi.html>
- Akalın, U. S. (2003). *Makroekonomik Modeller ve İktisat Politikaları*. İstanbul: Set Yayınları.
- Akbaş Demirel, C. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Statüler ve Hükümet Politikaları*. L. Körükmez ve İ. Südaş (Der.). *Göçler Ülkesi: Akışlar, Göçmenler, Araştırmacılar* (s. 45-68). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aktaş, M. (2015). *Türkiye'nin Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sorunları*. K. Canatan, M. Birinci ve İ. Çağlar (Ed.). *Disiplinler Arası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (s.27-44). İstanbul: İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi Yayınları.
- Akyıldız C., Ekmekçi İ., Başlıgil H. (2020). Göçmen İşçilerin İSG Faktörlerinin İncelenmesi, Sonuçlar Üzerinde Tartışma ve Öneriler: Kapsam Belirleme Derlemesi. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 6(2), s:145-159.
- Akyıldız, S. (2020). *Covid-19 İşgücü Piyasasını Nasıl Etkiledi? Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Değerlendirme Notu*. Erişim Tarihi 08.10.2020 https://www.tepav.org.tr/upload/files/1592555617.COVID_19_Isgucu_Piyasasını_Nasil_Etkiledi.pdf
- Alaeddinoğlu, F., Yıldız, M. Z. (2011). Göç ve Yoksulluk: Hakkâri Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 10(1), 437-462.
- Altınışik, Ç., Yıldırım, M. Ş. (2002). *Mülteci Haklarının Korunması*. Ankara: Ankara Barosu Yayınları.

- Anthias, F., Davis, N. (1992). *Racialized Boundaries: Race, Nation, Gender, Colour, and Class and the Anti-Racist Struggle*, London; New York: Routledge.
- Aren, S. (1989). *İstihdam, Para ve İktisadi Politika*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Arı, K. (2014). *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Arıkan, Ç. (1986). Psiko-sosyal Yönleriyle Sapma. *Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 4(2-3), 123-140.
- Arslan H. (2018). *Suriyeli Mültecilerin İş Bulma Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlar (Adıyaman Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Aslan, G. G., Güngör, F. (2019). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Göç Sonrası Yaşadığı Sorunlar: İstanbul Örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. ISSN: 2528-9527 Yıl: 9, Cilt: 11, Sayı: 18, Haziran 2019.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2015). Göç ve Sermaye İlişkisi ve Türkiye'de Göçmen Çocuk Emeği. *İşçi Sınıfı ve Göç*, 4, 116-125.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2019). *Avrupa'da Refah Devleti Çözünürken Uluslararası Göç ve Yeni Sağın Yükselişi: İsveç ve Almanya Örnekleri*. Çalışma ve Toplum, 2019/2, 943-976.
- Avrupa Sosyal Şartı (Değiştirilmiş Şekli) (1996). Strasbourg, 3.V. Erişim: 19 Eylül 2019, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf>
- Ay, K., Demircioğlu, E., Karatoprak, M., Baykal S. (2005). *İltica ve Göç Mevzuatı*. Ankara: Başkent Matbaası.
- Aygül, H. (2018). *Mülteci Emeğinin Türkiye İşgücü Piyasalarındaki Görünümü ve Etkileri*. Vizyoner Dergisi, 9(20),68-82.

- Aydemir, A., Kırdar, M. G. (2017). Quasi-Experimental Impact Estimates of Immigrant Labor Supply Shocks: The Role of Treatment and Comparison Group Matching and Relative Skill Composition. *European Economic Review*, 98, 282-315.
- Aydın, C. (2017). Göçmenlerin Karşılaştıkları ve Neden Oldukları Bazı Psikolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Analiz. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 305-316. Erişim: 05 Kasım 2019, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/389654>
- Balkan, B.,Tümen, S. (2016). Immigration and Prices: Quasi-Experimental Evidence from Syrian Refugees in Turkey. *Journal of Population Economics*, 29(3): 657-686.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Baş, T., Akturan, U. (2017). *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri (3. baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *DEÜ Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- BBC News. (2020, May 19). *Sunak: No Guarantee Of Quick Economic Bounceback*. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2020, <https://www.bbc.com/news/business-52719230>
- Berker, A. (2015). *Zorunlu Göçün Yol Açtığı Refah Kaybının İncelenmesi: Yaşam Memnuniyeti Yaklaşımı*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Betts, A. (2009). *Forced Migration and Global Politics*. Oxford/UK: Wiley Blackwell.

- Betts, A. (2010). The Refugee Regime Complex. *Refugee Survey Quarterly* 29 (1): 12–37.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- BMESKHS. (2003). *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin Onaylanması Hakkında Karar*. Erişim: 19 Eylül 2019, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/3507--Ekonomik,-Sosyal-ve-Kulturel-Haklara-Iliskin-Uluslararası-Sozlesme.pdf>
- BMMYK Türkiye. (2019). *Türkiye'deki Mülteciler ve Sığınmacılar*. Erişim: 15 Eylül 2019, <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar>
- Borjas, G. J. (1995). The Economic Benefits from Immigration. *Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 3-22.
- Boyatzis, R.E. (1998). *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. Sage Case Western Reserve University, USA.
- Boucher A., Gest J. (2014). Migration Studies at a Crossroads: A Critique of Immigration Regime Typologies. *The Journal of Migration Studies* Volume:1 No: 2 July-December 2015, 152-187.
- Bozkaya, Ö., Kıncal, A. (2018). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Suriyeli Yerinden Edilmiş Kişiler Bağlamında Türkiye'nin Göç Politikasındaki Gelişimin Değerlendirilmesi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 90-126.
- Braun, V., Clarke, V. (2019). Psikolojide Tematik Analizin Kullanımı. S. N. Şad, N. Özer ve A. Atli (Çevirenler). *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2), 873-898.
- Bulut, M. (08 Ekim 2014). *Suriyeli Göçmenler Sorunu Çalışma Yaşamına da Sığıyor*. *Radikal Gazetesi*. Erişim: 30 Eylül 2019, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/dr-mehmet-bulut/suriyeli-gocmenler-sorunu-calisma-yasamina-da-sicriyor-1217608/>

- Buz, S. (2003). Aile Politikalarına Mülteciler Boyutunda Bir Bakış. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 6(6), 1-7.
- Buz, S. (2008). Türkiye Sığınma Sisteminin Sosyal Boyutu. *TBB Dergisi*, 76(1), 120-130.
- Buz, S., Uslu, B. (2019). Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Bireylerin Mesleki Eğitimi ve İstihdamı: Toplumla Sosyal Hizmet Saha Örneği. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 41-54.
- Castles, S., Miller, M. J. (1993). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. London: Macmillan.
- Castles, S., Kosack, G. (1973). *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europa*. Londra: Oxford Universtiy Press.
- Castles, S., Miller, J. M. (2008). *Göçler Çağı- Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. B. U. Bal ve İ. Akbulut (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cenevre Sözleşmesi. (1951). Erişim: 19 Eylül 2019, http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf
- Citi, S. (2018). *Migration and the Economy: Economic Realities, Social Impacts & Political Choices*. Citi GPS: Global Perspectives & Solutions Report. Erişim: 19 Eylül 2019, <https://ir.citi.com/v0eRkSx06ldD%2BA4B0epM7iOlve51pYsj5J9I9Ogduu1GD9KPQ7zB8uo0R3UWa9Jn>
- CNNTÜRK. (01.10.2017). Erişim: 19 Eylül 2019, <https://www.cnnturk.com/son-dakika-fakibaba-suriyeliler-gitmek-istese-de-biz-gondermeyiz>
- Coşkun, E. (2017). Türkiye’de Kâğıtsız Göçmen Kadınlar ve Sosyal Hizmetler. *Çalışma ve Toplum*, 54(3), 1299-1316.

- Çağlar Chesley, M., (2020). *Mülteci Hakederliği ve Toplumsal Cinsiyet Temelli 143 Kırılgnlık Arasındaki İlişkiyi Anlamak: Uluslararası Koruma Altındaki Mülteciler İçin Sosyal Yardımlar Örneği*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU Gender) ve Göç Araştırmaları Derneği (GAR) Yayını. Erişim 25 Kasım 2020 https://sugender.sabanciuniv.edu/sites/sugender.sabanciuniv.edu/files/toplumsal_cinsiyet_perspektifinden_turkiyede_goc_arastirmalari.31.03.2020.pdf
- Çakırer Özservet, Y., Yurtsever B. (2017). Göçmenlere Yönelik Önyargı Araştırması. *Uluslararası Göç ve Toplumsal Uyum Araştırmaları Serisi 1*. Marmara Üniversitesi Kent sorunları ve Yerel Yönetimler Uygulama ve Araştırma Merkezi. Erişim Tarihi 24 Kasım 2020 https://www.researchgate.net/publication/324834708_Gocmenlere_Yonelik_Onyargi_Arastirmasi
- Çelik, A., Alkış, M., Sayan S., Ekinci, Y. (2014). *Gaziantep'te Suriyelilere Yönelik Saldırıları ve Toplumsal Nefretin Sebeplerin Analizine Dair Rapor*. Mazlumder, Gaziantep.
- Çelikel, A., Öztekin Gelgel, G. (2017). *Yabancılar Hukuku* (23. bs). İstanbul: Beta Yayınları.
- Çetin, İ. (2016). Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları ve Entegrasyon: Adana-Mersin Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(4), 1001-1016.
- Creswell J.W. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. M. Bütün, S.B. Demir (Çev.) (4. baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Danış, A. D. (2004). Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye. *Birikim Dergisi*, 184-185.
- Daymon, C. (2002). *Qualitative Research Methods in Public Relations & Marketing Communication*. The USA: Routledge Publications.

- Demir, S. (2019). *Sosyal Yardımların İstihdam ile İlişkisi: Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı. (1990). *Bulgaristan'dan Türk Göçleri*. Ankara.
- Denscombe, M. (2007). *The Good Research Guide*. New York: Open University Press & McGraw-Hill Education.
- Diehl, C., Blohm, M. (2003). Rights or Identity? Naturalization Processes among Labor Migrants in Germany, *International Migration Review*, 37(1): 133-162.
- Dinler, Z. (2016). *İktisada Giriş*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Doğan, V. (2017). *Türk Yabancılar Hukuku* (2. bs). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Dominelli, L. (2002) *Anti-oppressive Practice in Context. Social Work: Themes, Issues and Critical Debates*. Second Edition, Ed: Robert Adams, Lena Dominelli ve Malcolm Payne. Basingstoke, UK Palgrave Macmillan.
- Dönmez Kara, C. Ö. (2015). *Göç Bağlamında Uluslararası İş Birliği ve Türkiye'nin Politikaları*. Doktora tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Ekşi, A. (2002). Sığınmacı ve Göçmenlerde Psikopatoloji. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(3), 215-221.
- Ekşi, N. (2016). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku* (4. bs). İstanbul: Beta Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Toplumsal Kabul ve Uyum* (1. bs). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2017). *Elite Dialogue: Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Akademisyen ve Üniversite Öğrencilerinin Durumu, Sorunları ve Beklentileri Araştırma Raporu*. Ankara.

- Erdoğan, M. M. (2018a). *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2018b), *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, S. (2006), Sosyal Politikada Değişim ve Sosyal Güvenlik Reformu, *Mülkiye Dergisi*, No:252, 211-236.
- Esen, O., Binatlı, A. O. (2017). The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Economy: Regional Labour Market Effects. *Social Sciences*, 6(129): 1-12.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, UK: Polity Press.
- Faist, T. (1995). *Boundaries of Welfare States: Immigrants and Social Rights on the National and Supranational Level*, in R. Miles and D. Thränhardt (eds) *Migration and European Integration: the Dynamics of Inclusion and Exclusion*. London: Pinter Publishers.
- Ferrera, M. (1993). *Modelli di solidarietà: Politica e riforme sociale nelle democrazie*, Bologna, Il Mulino.
- Fıstık, F. (2019). *Suriyelilerin Kaldığı Çadır Kentler Kapatılıyor, Gelecekleri Belirsiz*. Erişim: 16 Eylül 2019, <https://medyascope.tv/2019/05/22/suriyelilerin-kaldigi-cadir-kentler-kapatiliyor-gelecekleri-belirsiz/>
- Fischer S., Dornbusch, R., Startz, R. (2016). *Makroiktisat*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Freund, C., Garcia Mora, A. (2020). *Keeping The Lights on: Supporting Firms And Preserving Jobs Crisis Through Recovery*. Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2020, <https://blogs.worldbank.org/psd/keeping-lights-supporting-firms-and-preserving-jobscrisis-through-recovery>

- Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik. (2016). T.C. Resmi Gazete, 29594, 15 Ocak 2016. Erişim: 19 Eylül 2019, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf>
- Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014). T.C. Resmi Gazete, 29153, 22 Ekim 2014. Erişim: 19 Eylül 2019, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gecicikorumayonetmeligi.pdf>
- Gentles, S. J., Charles, C., Ploeg, J., McKibbin, K. (2015). Sampling in Qualitative Research: Insights from an Overview of the Methods Literature. *The Qualitative Report*, 20(11), 1772-1789.
- GİGM. (2019a). Erişim: 29 Ağustos 2019. <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi>
- GİGM. (2019b). Erişim: 29 Ağustos 2019. <https://www.goc.gov.tr/genel-bilgi45>
- GİGM. (2019c). Erişim: 29 Ağustos 2019. <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumanin-unsurlari>
- GİGM. (2019d). Erişim: 01 Eylül 2019. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- GİGM. (2019e). Erişim: 11.11.2020. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>
- GİGM. (2019g). *Teşkilat Şeması*. Erişim: 16 Eylül 2019. <https://www.goc.gov.tr/teskilat-semasi/>
- GİGM. (2019ğ). *Genel Müdürlüğün Görevleri*. Erişim: 16 Eylül 2019. <https://www.goc.gov.tr/genel-mudurlugun-gorevleri/>
- GİGM. (2019h). *Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler*. Erişim: 16 Eylül 2019. <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler/>
- GİGM. (2019i), Erişim: 30 Eylül 2019, <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>; AÇSHB Çalışma Genel Müdürlüğü, 2017 Çalışma Yaşamı İstatistikleri, Erişim: 30 Eylül 2019. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/3302/calisma_yasami_2017.pdf

- GiGM. (2020). Erişim: 06.11.2020 <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Giorgi, A., Giorgi, B. (2003). *Qualitative Psychology*. London: SAGE.
- Glaser, B., Strauss, A.L. (1967). *Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aidine.
- Goodwin-Gill, G. S., McAdam J. (2007). *The Refugee in International Law*. 3rd ed. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Gökbayrak, Ş. (2005a). *Sosyal Dışlanma Sorunsalına Türkiye Düzleminde Geliştirilen Model Uygulamalar: Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Faaliyetleri. Çalışma Ortamı Dergisi*, Erişim: 04 Kasım 2019. <https://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-dislanma-sorunsalina-turkiye-duzleminde-gelistirilen-model-uygulamalar-fisek-enstitusu-calisan-cocuklar-bilim-ve-eylem-merkezi-vakfi-faaliyetleri-26112005-istanbul/>
- Gökbayrak, Ş. (2005b). Avrupa Birliği'nin Sosyal Koruma Sorunsalı Olarak "Sosyal İçerme Politikaları. *Çalışma Ortamı Dergisi*, 80, 12-13. Erişim: 04 Kasım 2019. https://calismaortami.fisek.org.tr/wp-content/uploads/calisma_ortami80.pdf
- Gökbayrak, Ş. (2006). *Gelişmekte Olan Ülkelerden Gelişmiş Ülkelere Nitelikli İşgücü Göçü ve Politikalar-Türk Mühendislerinin Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gökbayrak, Ş. (2009). *Refah Devletinin Dönüşümü ve Bakım Hizmetlerinin Görünmez Emekçileri Göçmen Kadınlar. Çalışma ve Toplum*, 2(21), 55-82.
- Görmüş, A. (2009). 1990'dan Günümüze Türkiye'de İstihdamın Değişim Trendi ve Ulusal İstihdam Stratejisi İhtiyacı. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 105-133.
- Guba, E.G., Lincoln, Y.S. (1982). *Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry*. *Educational Communication and Technology Journal*, 30(4), 233-252.

- Guba, E.G., Lincoln, Y.S. (1994). Competing Paradigms in Qualitative Research. *Handbook of Qualitative Research*, 2(105), 163-194.
- Gerdin, A., Kolev, A. (2020, April 17). Why protecting informal economy workers is so critical in time of COVID-19. Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2020, <https://oecd-developmentmatters.org/2020/04/17/why-protecting-informal-economy-workers-is-so-critical-in-timeof-COVID-19/>
- Gündoğan, N., Biçerli, M. (2003). *Çalışma Ekonomisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Günel Yılmaz, S. (2018). *Uluslararası Zorunlu Göç Çalışmalarında Feminist Bir Metodoloji: Mardin’de Suriyeli Kadınların Deneyimleri*. Yüksek Lisans tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin.
- Güneş Aslan, G. (2018). *Sığınmacılara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: İstanbul’daki Suriyeli Sığınmacılar Örneği*. Doktora tezi, Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Gür, N. (2017). *Ülke Deneyimleri Işığında Uluslararası Göç Ekonomisi*. SETA Analiz, 224.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2008). *Türkiye’nin Demografik Dönüşümü*.
- Harrison B. (1972). Education and Underemployment in the Urban Getto. *American Economic Review*. S-LXII, December 1972.
- Holloway, I., Wheeler, S. (1996). *Qualitative Research For Nurses*. Oxford: Blackwell Science Ltd.
- ILO 122 No’lu İstihdam Politikası Sözleşmesi. (1976). Erişim: 19 Eylül 2019, https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377278/lang--tr/index.htm
- ILO (2020a). *ILO Monitor: COVID-19 and The World Of Work*. Third edition. Erişim tarihi: 08.10.2020

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf

ILO (2020b). COVID-19 Pandemisinde Göçmen İşçileri Korumak. Politika Bilgi Notu Nisan 2020. Erişim tarihi: 08.10.2020
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_745357.pdf

International Federation of Social Workers (IFSW). (2019). Erişim: 20 Eylül 2019,
<https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

International Organization for Migration (IOM). (2019). *Göç Terimleri Sözlüğü*.

International Organization for Migration IOM (2020). *World Migration Report 2020*. Erişim: 5 Kasım 2020,
<https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr-2020-tu-ch-2.pdf>

İşçiçok, Ö. (2017). *İstihdam ve İşsizlik*. Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd.Şti.

İçağasıoğlu Çoban, A. (2011). *Göçmen Ailelerin Uyum Süreci: Kaynaklar ve Engeller*. Y. Özkan (Ed.). Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı. Ankara: Maya Akademi.

İçduygu, A. (2004). *Türkiye’de Kaçak Göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları Can Ajans ve Matbaacılık.

İçduygu, A. (2010). *Türkiye’de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı: Küreselleşen Dünyada Ulus-Devleti İnşa Etmek ve Korumak*. B. Pusch ve T. Wilkoszewski (Ed.). *Türkiye’de Uluslararası Göç içinde* (s. 17-40). İstanbul: Kitap Yayınevi.

İçduygu, A. (2017). Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar Siyasallaşan Bir Sürecin Analizi. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 140, 27-41.

- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri*. O. Baydar (Der.). *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İHEB (1948). *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*. Erişim: 19 Eylül 2019. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>
- İHH. (2019). *İHH'nin Sektörlerine Göre Suriye Yardımları, "Barınma"*. Erişim: 16 Eylül 2019, <https://www.ihh.org.tr/suriye/>
- İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM). (2019). *Medya 18 Aylık İzleme Raporu-Ulusal ve Yerel Medyada Mülteci ve Göç Haberleri (01.06.2017-30.11.2018)*. Erişim: 17 Eylül 2019. <http://www.madde14.org/images/0/0e/IGAMGocHaberlerilzleme2019tur.pdf>
- İnal, H. (2019). *Kayıt Dışı İstihdam ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- İşcan, İ.H., Çakır M. (2019). Türkiye'deki Sığınmacı Ve Mültecilerin Türk İşgücü Piyasasına Etkisi: Bir Saha Araştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 19 (43), Nisan- Haziran 2019.
- Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK). (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler Raporu*. Ankara.
- Kanca, O. C. (2012). *Türkiye'de İşsizlik ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(2), 1-18.
- Kara E. (2020). *Covid-19 Pandemisi: İşgücü Üzerindeki Etkileri Ve İstihdam Tedbirleri*. ASEAD 7 (5), 269-282.
- Karataş, K. (1994). *Genç İşsizliği Ekonomik, Toplumsal ve Ruhsal Sonuçları*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Karataş, K., Acar, H. (2008). Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Çocuk ve Gençlerin Katılımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(1), 29-44.
- Karataş, K., Özden S. A., Ege, A., Fırat, E., Erim, F., Arslan, H. (2016). *Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar*. Ankara: Anıl Grup Yayıncılık.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Karpat, H. K. (2013). *Osmanlıdan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler* (2. bs). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaya, A. (2017). İstanbul Mülteciler İçin Cennet mi Cehennem mi? Suriyeli Mültecilerin Kentsel Alandaki Halleri. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 140, 42-68.
- Kaya, A. (2019). *Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Geçici Eğitim Merkezleri ve Müfredatları*. Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kaya, M. (2015). Komşuda Misafirlik: Suriyeli Sığınmacılarca Kurulmuş Mülteci Derneklerinin Perspektifinden Türkiye’de Yaşamak. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 39, 263-279.
- Kaygısız, İ. (2017). *Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri*. Dünyadan, Friedrich Eberto Stiftung Yayınları, 1-20.
- Kesgin, S. (2015). *Türk Kamu Yönetiminde Göç Algısı ve Politikaları*. K. Canatan, M. Birinci ve İ. Çağlar (Ed.). *Disiplinler Arası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı içinde* (s. 45-68). İstanbul: İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi Yayınları.
- Koç, M., Görücü, İ., Akbıyık, N. (2015). Suriyeli Sığınmacılar ve İstihdam Problemleri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 63-94.
- Koçtürk, K. (2008). Almanya’ya Göçün Tarihi. *Die Gaste*, 2, 5.

- Korkusuz, M. R., Uğur S. (2013). *Sosyal Güvenlik Hukuku* (3. bs). İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Kuckartz, U., Rädiker: (2019). *Analyzing Qualitative Data with MAXQDA: Text, Audio, and Video*. The USA: Springer.
- Kuhlman, T. (1991). *The Economic Integration Of Refugees in Developing Countries: A Research Model*. *Journal of Refugee Studies*, 4(1), 1-20.
- Kupsky A. (2017) History and Changes of Swedish Migration Policy. *Journal of Geography, Politics and Society*, 7(3), 50–56.
- Kuyumcu, M. İ., Kösematoğlu, H. (2017). The Impacts of the Syrian Refugees on Turkey's Economy (2011-2016). *Journal of Turkish Social Sciences Research*. 2(1): 77-93.
- Loescher, G. (2001). *The UNHCR and World Politics: A Perilous Path*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Mackreath, H., Sağnıç S. G. (2017). *Türkiye’de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler*. S. Özdemir (Çev.). İstanbul: Zer Matbaa.
- Mandacı, N., Özerim, G. (2013). Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa’da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenlikleştirilmesi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(39), 105-130.
- Marx, K. (2013). *Kapital*. M. Selik ve N. Satlıgan (Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
Erişim: 29 Eylül 2019,
<http://www.eatonak.org/bilgiekopol1/styled/index.html>
- Mays, N., Pope, C. (2000). *Qualitative Research in Health Care, Assessing Quality in Qualitative Research*. *BMJ*, 320, 50-52.
- Mazman, İ. ve İzci, L. (2018). Syrian Immigrants Supported by National and International Organizers. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 4(9), 277-293.

- McConnell, C. R., Brue S. L. (1993). *Economics: Principles, Problems and Policies*. McGraw-Hill, Inc.
- MEB. (2018). *Geçici Koruma Kapsamı Altındaki Öğrencilerin Eğitim Hizmetleri*.
Erişim: 16 Eylül 2019,
https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_12/03175027_03-12-2018__Ynternet_BYlteni.pdf
- Menekşe, T. (2018). Türk Uluslararası Koruma Sisteminde Karar Merkezleri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 190-231.
- Merriam, S B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. S. Turan (Çev. Ed.). Ankara: Nobel.
- Mertens, D.M. (2014). *Research And Evaluation in Education And Psychology: Integrating Diversity With Quantitative, Qualitative, And Mixed Methods*. New York: Sage.
- Morris, L. (2002). *Managing Migration Civic Stratification and Migrants' Rights*. London: Routledge.
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme. (1951). Erişim: 27 Ağustos 2019,
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM___/d00/c002/km__00002024ss0053.pdf
- Nathan, M. (2014). The Wider Economic Impacts of High-Skilled Migrants: A Survey of the Literature for Receiving Countries. *IZA Journal of Migration*, 3(1), 4.
- Neuman, W.L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I-II*. Cilt (5. baskı). İstanbul: Yayın Odası.
- Neuman, W.L., Robson, K. (2014). *Basics Of Social Research*. Toronto: Pearson Canada.

- Oğuz, H.Ş. (2013). *Kültürlerarası İletişim Bağlamında Sığınmacılık Deneyimi: Gaziantep Örneği*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okutan, M. Ç. (2009). *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 238-239.
- Önen, S. M., Karatepe, S. (2017). Türkiye'nin "Düzensiz Göç" Yönetimi: Göç Raporları Üzerinden Bir İnceleme. *11. Uluslararası Kamu Yönetimi Kongresi Elazığ KAYSEM Bildiri Kitabı: 28-30 Eylül 2017* (s. 512-528).
- Özgür, Ö. (2014). *Çokkültürcü Sosyal Çalışma*. Ankara: SABEV Yayınları.
- Özkaplan, N. (1999). İşgücü Piyasasına Ait Kavramların Sorgulanması. *Ekonomik Yaklaşım*, 10(32), 61-85.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç-Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama* (1. bs). Ankara: Nobel Yayın.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. London: SAGE.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (3. baskı). London: SAGE.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative Research*. New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Pincus, A., Minahan, A. (1973). *Social Work Practice: Model and Method*. Itasca, IL: Peacock.
- Piore, J. M. (1981). Birds of Passage: Migrant Labour and Industrial Societies. *Population and Development Review*, Vol. 7, No. 3, 527- 529.
- Pirro, A., Van Kessel S. (2017). United in Opposition? The Populist Radical Right's EU-Pessimism in times of Crisis. *Journal of European Integration*, 39(4), 405-420.

- Reynolds, L. (1974). *Labor Economics and Labor Relations*. Prentice-Hall, Inc., 6th Edition, New Jersey, 693s.
- Refugee Rights Turkey. (2019). Erişim: 15 Eylül 2019, <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-4.pdf/>
- Sağiroğlu, A. Z. (2015). *Türkiye’de Merkezi Göç Yönetimi*. A. Esen ve M. Duman (Ed.). *Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler Tespitler Öneriler* (1. bs) (s. 45-70). İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı.
- Sağlık Bakanlığı. (2003). Devlet Memurlarının Özel Sağlık Kurum ve Kuruluşlarına Sevki konulu Genelge.
- Sainsbury, D. ve Songur, W. (2001). *Göçmenler ve Karşılaştırmalı Aydınlatmada İsveç Güvenlik Sistemi/ Invandrarna och det svenska trygghetssystemet i jämförande belysning*. Yayınlanmamış Proje Teklifi.
- Sainsbury, D. (2006). Immigrants’ Social Rights in Comparative Perspective: Welfare Regimes, Forms of Immigration and Immigration Policy Regimes. *Journal of European Social Policy* 0958-9287; Vol 16(3): 229–244; 065594, London: SAGE Publications.
- Savar E., Kedikli U. (2019). Türkiye’de Mülteci Ve Sığınmacılara Sağlanan İmkânlar Ve Uyum Sorunları: Çankırı Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 15, Sayı 4, 2019
- Seifert, W. (2012). *Geschichte der Zuwanderung nach Deutschland nach 1950*. Bundes Zentrale für politische Ausbildung.
- Sert, D. (2013). Turkey’s Integrated Border Management Strategy. *Turkish Policy Quarterly*, 12(1), 173-180.
- Sezik, M. (2017). Sivil Toplum Kuruluşlarının Suriyeli Mültecilere Yaklaşımı: Adıyaman Örneği. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(7), 1-11.

- Silverman, D. (2016). *Qualitative Research*. London: SAGE.
- Smith, D. W. (2004). *Mind World: Essays in Phenomenology and Ontology*. Cambridge ve New York: Cambridge University Press.
- Smith, A. (2012). *Milletlerin Zenginliği*. H. Derin (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Erişim: 29 Eylül 2019, https://media.turuz.com/her_konu-2017/1683-Milletlerin_Zenginligi-Adam_Smith-Xeldun_Derin-1167s.pdf
- Soysal, Y. N. (1994). *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Strabac, Z. (2011). It is the Eyes and not the size that Matters: The Real and the Perceived Size of Immigrant Populations and Anti-Immigrant Prejudice in Western Europe. *European Societies*, 13(4), 559-582.
- Streubert, H.J., Carpenter, D.R. (2011). *Qualitative Research In Nursing*. (5. baskı). Philadelphia: Lippincott Williams ve Wilkins
- Şeker, G., Sirkeci, İ., Arslan, Ç. (2014). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme*. *İnsan Hakları Yıllığı*, 32, 107-129.
- Şenel, D. (2019). İnşaat Sektöründe Kayıt Dışı İstihdamın İncelenmesi: Denizli İli Örneği. *Vizyoner Dergisi*, 10(23), 66-83.
- Şenses, F. (2017). *İktisada Farklı Bir Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şimşek D. (2018). Mülteci Entegrasyonu, Göç Politikaları ve Sosyal Sınıf: Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), s:367-392.
- Tansel, A. (2012). *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış*. İstanbul: Türkiye Sanayicileri ve İş adamları Derneği (TÜSİAD) ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Yayın No: TÜSİAD-T/2012-11/536.

- TBMM. (2012). *Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. Ankara.
- TBMM. (2018). *İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu Göç ve Uyum Raporu*. Ankara.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi* (1. bs). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekelioğlu, M., Doğan, A., Çelebi, F. (2015). *Disiplinler Arası Göç Politikaları Sempozyumu* (26-45). İstanbul: İzu Yayını.
- Türkiye Sosyal ve Ekonomik Etütler Vakfı- TESEV, (2015) *AB'nin Göç Politikaları Çerçevesinde Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Yönetimi*. 20 Ekim 2015 Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Konferans Raporu Erişim 25 Kasım 2020 https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_ABnin_Goc_Politikalari_Cercevesinde_Turkiyedeki_Suriyeli_Gocmenlerin_Yonetimi.pdf
- Timothy J. H. (2016). Immigration, Public Opinion and the Recession in Europe. *Economic Policy*, 31(86), 205-246.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Toksöz, G., Erdoğan S., Kaşka S. (2012). Türkiye'ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları. *Göç Yönetimi Genel Politika Çerçevesinin Düzenlenmesi ve Uygulanması Hususunda Türkiye'nin Çabalarının Desteklenmesi Projesi*, Uluslararası Göç Örgütü (IOM).
- Tomanbay, İ. (2007). *Sosyal Olmak*. Ankara: SABEV Yayınları.
- Tuzcu, A., Ilgaz, A. (2015). Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 7(1), 56-67.

- TÜİK. (2018). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2018*. Erişim: 22 Eylül 2019, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30709>
- TÜİK. (2019a). *İşgücü İstatistikleri Haziran 2019*. Erişim: 28 Eylül 2019, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30686>
- TÜİK. (2019b). *İşgücü İstatistikleri, İstihdam Edilenlerin Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlılık Durumu*. Erişim: 24 Eylül 2019, <http://tuik.gov.tr/OncekiHBARama.do>
- Tümtaş, M.S. (2018). Toplumsal Dışlanmadan Vatandaşlık Tartışmalarına Suriyeli Kent Mültecileri. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (37), 26-47.
- Türk Kızılay. (2019). Erişim: 16 Eylül 2019, <https://www.kizilay.org.tr/NelerYapiyoruz/goc-ve-multeci-hizmetleri>
- Türkmen, E. (2018). *Türkiye’de Mülteci Çocuk Emeği: Şanlıurfa’da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik. (2016). *T.C. Resmi Gazete*, 26 Nisan 2016, 29695.
- Uyanık, Y. (1999). Dualist (İkili) işgücü Piyasası Teorisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (3), 1-8. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziuiibfd/issue/28357/301517>
- Ünsal, E. (2000). *Makro İktisat* (Genişletilmiş 3. bs). Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaşar, T. (2019). *İki Mülteci Kampı: Çınar Fidanlık ve Viyana Mattersburg*. Yüksek Lisans Tezi, Mardin.

- Yeniçağ Gazetesi. (5 Temmuz 2017). Erişim: 15 Eylül 2019, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/kaynak-suriyeliler-olmazsa-fabrikalarimiz-durur-167523h.htm>
- Yıldırım, A. (1999). *Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. Eğitim ve Bilim, 23(112), 7-17.*
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9.baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, C. (2017). *Mültecilerin İşgücü Piyasasına Entegrasyonu Konusunda Çeşitli Ülke Örnekleri ve Türkiye İş Kurumu için Öneriler. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.*
- Yüksel, A., Mil, B., Bilim, Y. (2007). *Nitel Araştırma: Neden, Nasıl, Niçin?* Ankara: Detay Yayıncılık.
- 111 No'lu Ayırıcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi. (1966). Erişim: 19 Eylül 2019, https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377273/lang--tr/index.htm
- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). *T.C. Resmî Gazete, 27 Mayıs 1983, 18059.*
- 5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. (2009). *T.C. Resmî Gazete, 17 Haziran 2009, 27261.*
Erişim: 16 Eylül 2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090617-1.htm>
- 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK). (2013). *T.C. Resmî Gazete, 11 Nisan 2013, 28615.* Erişim: 26 Ağustos 2019, <https://www.goc.gov.tr/gigm-mevzuati>

EK 1 ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 01 /01/2021

Tez Başlığı: TÜRKİYE'DE FARKLI KORUMA STATÜSÜNDEKİ GÖÇMENLERİN İSTİHDAM DENEYİMLERİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 242 sayfalık kısmına ilişkin, 01.01.2021 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezim benzerlik oranı % 8'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Büşra USLU
01.01.2021
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Büşra USLU AK

Öğrenci No: N14267174

Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet

Programı: Sosyal Hizmet

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

R. Karataş
Prof. Dr. Kasım KARATAŞ
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

EK 2 ARAŞTIRMA AMAÇLI ÇALIŞMA GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Sizi Prof. Dr. Kasım KARATAŞ ve doktora öğrencisi Büşra USLU AK tarafından yürütülen “Türkiye’de Farklı Koruma Statüsündeki Göçmenlerin İş Piyasası Deneyimleri ve İstihdam Politikaları” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de göçmenlerin iş arama, işe giriş süreci ve iş yaşamlarında deneyimledikleri sorunları irdelemek ve çözüm önerileri geliştirmektir. Bu çalışmada “Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu’ndan etik açıdan uygunluk izin alınmıştır.

Araştırma için sizden tahminen 1 saat ayırmanız istenmektedir. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Çalışmada sizden alınan bilgileri eksiksiz olarak yazıya dökmek ve bu bağlamda sadece araştırmanın amacı doğrultusunda kullanabilmek amacıyla ses kaydı kullanılmaktadır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına sahipsiniz. Bize kkaratas@hacettepe.edu.tr ve busraodtu@gmail.com e-posta adresleri ve 05059464931 numaralı telefonda ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen bize iletiniz.

Katılımcının Beyanı

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Tarih:

Katılımcının;

Adı ve Soyadı:

Adres:

Tel:

İmza

Araştırmacının;

Adı ve Soyadı: Büşra USLU AK

Adres: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Tel:05059464931

İmza:

EK 3 GÖÇMENLER İÇİN YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Araştırmacının kendini tanıtması, gerekli durumlarda tercümanın tanıtılması, araştırma hakkında bilgi verilmesi ve araştırma gönüllü katılım formlarının verilmesi

Isınma soruları:

Kendinizi tanıtır mısınız? Nereden göç ettiniz? Ne zamandır Türkiye’desiniz? Kaç yaşındasınız? Eğitim bilgileriniz ve mesleğinizi öğrenebilir miyim? Gelir durumunuz nedir? Bakmakla yükümlü olduğunuz kimse var mıdır? (Kaç kişi?)

- Şu anda çalışıyor musunuz?
 - *Evet → İş arama, işe giriş ve çalışma yaşamı sürecinizi anlatır mısınız? Bu meslek geldiğiniz ülkede yaptığınız meslekle aynı mıdır? Açıklar mısınız?
 - *Hayır → İş arıyor musunuz? --Evet ise→ Ne zamandır iş arıyorsunuz? Ne gibi yöntemler kullanıyorsunuz? Açıklayabilir misiniz? İş arama sürecinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Hayır ise (İş aramıyor ise) → Nedenin paylaşır mısınız? Alternatif geçim kaynaklarından, sosyal yardımlardan yararlanıyor musunuz (SED, Kızılay Kart, ŞEY vb.)?
- Çalışma yaşamı ile ilgili haklarınızı biliyor musunuz?
 - Evet ise→ Nasıl öğrendiniz? Haklarınızı bilmek sizi nasıl etkiledi?
 - Hayır ise→Haklarınızı bilmemek sizi nasıl etkiledi? Haklarınızı öğrenmek ister misiniz? (Bilgilendirme ve ısınmanın ardından)

Geçiş Soruları ve Diğer Sorular:

Göçmen İstihdamının Önemi

- Sizce göçmenlerin Türkiye’de iş piyasasına erişimleri önemli ve gerekli midir? Neden? Açıklayınız.

Göçmen İstihdamında Karşılaşılan Sorunlar

- Göçmenler iş arama sürecinde hangi sorunlarla karşılaşmaktadırlar?
(*Bireysel deneyimler irdelenmelidir.*)
- Göçmenler işe giriş sürecinde ne gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar?
(*Bireysel deneyimler irdelenmelidir.*)
- Göçmenler iş yaşamlarında ne gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar?
(*Bireysel deneyimler irdelenmelidir.*)

(*Kayıt dışılık konusu açılmadığı durumlarda → Kayıt dışı istihdam bir sorun mudur? Göçmenler ve işverenler kayıt dışı istihdamı kayıtlılığa tercih ederler mi? İşçi ve işverene yönelik avantaj ve dezavantajı nedir?*)

Göçmen İstihdamının Sonuçları

- Göçmenlerin işe girmelerinin veya girmemelerinin bireysel sonuçları nelerdir?
- Göçmenlerin işe girmelerinin veya girmemelerinin toplumsal sonuçları nelerdir?
- Göçmenlerin işe girmelerinin veya girmemelerinin siyasal sonuçları nelerdir?

Çözüm Önerileri

- Bahsi geçen sorunlara önerebileceğiniz çözümler var mıdır?
- Türkiye’de göçmenlerin iş piyasasına erişim hakları, bu bağlamdaki uygulamalar ve hizmetler yeterli midir? Açıklayabilir misiniz? Nasıl daha da iyileştirilebilir?

- Türkiye'nin göçmenlerin istihdamına yönelik politikalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Daha iyi bir güç ve istihdam politikası için neler nerebilirsiniz?

EK 4 GÖÇ KONUSUNDA ÇALIŞAN UZMANLAR İÇİN YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Araştırmacının kendini tanıtmayı, araştırma hakkında bilgi verilmesi ve araştırma gönüllü katılım formlarının verilmesi

Isınma soruları:

- Göç konusunda yaptığınız çalışmalarınızdan, tecrübelerinizden bahsedebilir misiniz?

Geçiş soruları ve diğer sorular:

- **Göçmen İstihdamında Güncel Durum ve Uygulamalar**

Farklı Koruma Statüleri gözetilerek; “Yasalar, İstatistikler, Hizmetler, Uygulamalar” minvalinde Göçmen İstihdamında Güncel Durumdan bahsedebilir misiniz?

- **Göçmen İstihdamında Karşılaşılan Sorunlar**

Göçmenlerin iş yaşamına hazırlık aşamasındaki sorunlar nelerdir?

Göçmenlerin işe giriş esnasında karşılaştığı sorunlar nelerdir?

Göçmenlerin çalışma yaşamında karşılaştığı sorunlar nelerdir?

(Dil, Kayıt dışılık, Sömürü/İstismar, Ev Sahibi Toplumun Tutumu, Diploma Denklik vb. konulara dikkat çekilmelidir.)

- **Göçmen İstihdamının Önemi**

Göçmenlerin iş piyasasına erişmeleri neden önemlidir?

- **Göçmenlerin İş Piyasasına Erişme ve Erişmemelerinin Sonuçları**

İş piyasasına erişimin olması ve olmaması durumunda bireysel sonuçlar nelerdir?

İş piyasasına erişimin olması ve olmaması durumunda toplumsal sonuçlar nelerdir?

İş piyasasına erişimin olması ve olmaması durumunda siyasal sonuçlar nelerdir?

- **Göç ve İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi**

Türkiye’de Göç ve İstihdam Politikalarını nasıl değerlendirmektesiniz?

- **Çözüm ve Politika Önerileri**

Bahsi geçen sorunlara olan çözüm önerileriniz paylaşır mısınız? Göçmen istihdamı konusundaki politika önerileriniz nelerdir?

EK 5 GÖRÜŞME ÖRNEĞİ

+ Bana kendinizi tanıtır mısınız? Ne zamandır Türkiye’desiniz? Kaç yaşındasınız? Eğitim bilgileriniz vs.

-Üniversite mezunuyum; Hukuk mezunuyum. Suriye’den geliyorum. 2012’nin Eylül ayında Türkiye’ye giriş yaptım. Başka ne soru vardı?

+ Mesleğinizi öğrenebilir miyim?

-Hukuk mezunuyum aslen. 2011’de mezun oldum. Hakimlik sınavlarına katıldım ama tamamlayamadım maalesef. Yazılı sınavı geçtikten sonra zaten 2012 (Duraksadı) Nisan ayıydı, ondan sonra mülakatlar vardı, biz Ağustos’ta Halep’ten ayrılmak zorunda kaldık savaştan dolayı.

+ Anlıyorum. Şu anda yaptığınız iş nedir? Gelir durumunuz nedir? Yalnız mı yaşıyorsunuz?

-Ailemle yaşıyorum. Ailem dediğim yaklaşık oniki kişiden oluşuyor. İşte anne, baba, çocuklar ve torunlar var. Aynı evde yaşıyoruz. Gelir durumum iyi. İyi bir gelir kazanıyorum şu anda, tabii ki çalıştığım meslekten dolayı; proje sorumlusuyum bir yabancı kuruluştta, Alman bir kuruluştta.

+ Peki bana iş arama, işe giriş ve çalışma esnasındaki süreci biraz daha detaylı anlatabilir misiniz? İş ararken nasıldı mesela?

-Aslında ben şanslı sayarım kendimi gerçekten bu konuda. Hani iş (Duraksadı) iş konusunda kendimi şanslı sayarım çünkü tesadüfen tanıştım. Türkiye’ye ilk geldiğimde bir elektronik mağazasında çalıştım; oda zaten tanıdıklar olduğu için elektronik mağazasında çalıştım.

+ O süreçte kayıtlı mıydınız?

-O süreçte kayıtsız çalışıyordum.

+Evet

-Kayıtsız çalışıyordum ve diğer Türk çalışanlardan daha düşük bir ücret alıyordum.

+Şartlar?

-Çalışma şartları uzun saatlerdi, baya uzun saatlerdi. Yani ben Suriye'deyken çalışırdım ama böyle zor şartlarda hiç çalışmamıştım. İlk defa bu kadar zor şartlarda çalışmıştım. İkincisi zaten hani üniversite mezunu olarak hani elektronik mağazasında işte temizlikten tut satışı kadar sorumlu olmak biraz benim için (Duraksadı) benim açımdan kötü bir deneyimdi. Yani böyle psikolojik baskı altında hissediyordum. Böyle bir şeye alışkın değildim. Ama çalışmakta zorundaydım. Aylık 500TL ye çalışıyordum. Sigorta filanda yoktu zaten. Ya hem tercümanlık yapıyordum hem satış yapıyordum hem de dediğim gibi yeri geliyordu temizlik yapıyorduk, çay servisi yapıyorduk ve kültür olarak böyle bir şeye alışkın değildim. O biraz zor gelmişti bana. Orda sekiz ay dayanabildim. Sekiz aydan sonra artık bırakmak zorundaydım çünkü bazen hafta sonlarında çalışıyorduk; Sabah 8'den akşam 8'e kadar çalışıyorduk. Alışverişe zamanın yok, marketler kapanıyordu, çarşı kapanıyordu. Herhangi bir şey, aktivite yapamıyorsun zaten. Dediğim gibi zaten kötü bir psikolojik geçiş sürecinde olduğu için katlanamamıştım. İhtiyacımız olmasına rağmen. Diğer kardeşlerimizde çalışıyorlardı. Onlar da yani (duraksadı) onlara girmeme gerek var mı? Yoksa?

+Tabii ki lütfen. Sizin yaşadığınız süreçle ilgili, onları görünür hale getirmeye çalışıyorum.

-Tamam. Kız kardeşim 19 yaşındaydı. O da kuaförde çalışıyordu haftalık 20TL'ye. Yine herhangi bir sigorta ya da bir şey yoktu. En küçük erkek kardeşimde o da 18 yaşındaydı. O da bir fırıncıda çalışıyordu. o da haftalık 30TL alıyordu. Öyle bir şeydi galiba. 30-35TL.

+ Bu sene 2013-2012?

-Sene 2013. 2012 ile 2013. Yani 2012'nin sonu ve 2013'tü.

-Zaten o zamanda iş kanunu yoktu. Şey, mültecilerle alakalı iş kanunu 2016'da çıktı biliyorsunuz. İşte o dönemde erkek kardeşim öyle çalışıyordu. Diğer en yüksek maaşı en büyük erkek kardeşim alıyordu. O da evliydi zaten, yeni evliydi. Onun da maaşı 800TL filandı aylık. Ailem evde şey ayakkabıcılıkla uğraşıyordu. Yani hani masraf büyük olunca, aile de büyük olunca ayakkabı yüzleri filan yapıyorlardı. Tanesi 25Krş'a filan yapıyorlardı herhâlde. Yani tüm aile çalışıyordu. (Gülümseme) Geçim sağlamak için. Diğer kız kardeşimde pastanede çalışıyordu. O da haftalık 50TL filan alıyordu. (İç Çekiş) Öyle geçimimizi sağlıyorduk o dönemde dediğim gibi. Sonra ben ...'de çalışırken benim bir müşterim vardı Fransız. UNHCR'da çalışıyordu. Ve ben o dönem zaten UNHCR'yi çok çok tanıımıyordum. Sadece nerede çalıştığını sordum, UNHCR demişti. En son bayağı bir şey olmuştu aramızda; muhabbet olmuştu falan. Çünkü İngilizce biliyordum ve o çok sevinmişti "Aaa pek de İngilizce konuşan birisi yaşasın" diye (gülüşmeler)

O baya sürekli tüm ev eşyasını filan yanımdan almıştı. Orda şey konuşmuştuk onunla: Dedim "Ya ben senin gibi bir kurumda nasıl çalışabilirim?" O da dedi ki işte: "Yabancı dil bilmen gerekiyor, Üniversite mezunu." Dedim: "Hepsi var bende tüm kriterler uyuyor." Bana kartını vermişti. CV'ni gönder dedi. Açıkçası umutlu değildim ben. Yani hani herhangi bir iş çıkacağına onunla. CV'mi gönderdim ama o dönemde de ayrıldım. Evde oturdum 3 ay filan. Bir arkadaşım vardı benim dedi: "... ya sen Türkçe biliyorsun. Türkçe dersleri versene Suriyelilere. Zaten ihtiyaçta var, talepte var." Bende yani Türkçe tamam biliyorum ama okuma yazmayı, hiçbir

şekilde okumadım yani. Sadece konuşmayı biliyorum. Yazılıda iyi ama kurallar filan hiç gramer hiçbir şekilde.

+Türkçeyi nasıl öğrendiğinizden alalım.

-Türkçeyi ben küçüklükten beri konuşuyorum. Ailecek konuşuyoruz biz Türkçeyi zaten. Hem Türkmen hem anneannem Türk. Evde de Türk televizyonu takip ettiğimiz için o aksanı aldık yani, okumayı da zaten televizyondan çözdüm. Seviyordum böyle öğrenmeyi. Öyle çözdüm. Türkiye’den akrabalar gelirdi, tanıdıklar gelirdi. Onlar da yardım ederlerdi. Yok bunu yanlış yazdın böyle düzelt diye filan. Aynı zamanda Üniversite okurken Türkçe Tercümanlığı ’da yaptım Suriye’deyken özel sektörde. O dönemden sonra işte Türkçe dersi ver dedi arkadaş. Dedim yapabilir miyim filan. O da 2014’tü galiba. 2010.. Pardon 2013’tü. 2013’ün Kış zamanında Türkçe dersi vermeye başladım. Bayağı da popüler oldum yani. (gülüşmeler) Antep’te baya öğrencim oldu. Hatta dershanedeki arkadaşlar şey dediler: “... sana dershaneyi devredelim” filan diye şey yaptılar, şakasını, dalgasını bile geçtiler. Çünkü birincisi hem küçük, düşük ücretle veriyordum Suriyeliler diye zaten herkes yeni gelmiş, kendi sistemini kuruyor. Dedim yani insanları tartaklamanın anlamı yok. İkincisi seviyordum. Güzel de ilişki kuruyordum insanlarla. (iç çekiş) Öyle yavaş yavaş Türkçe dersleri vermeye başladım. Bir sene filan öyle Türkçe dersi verdim. Sonra UNHCR’deki arkadaş beni aradı. UNHCR’deki arkadaş beni aradı, dedi: “... bir kahve içelim mi?” Dedim: “Olur, içeriz.” Dedi ki: “Bir arkadaşımız daha gelecek. Senin için sıkıntı olur mu?” Dedim: “Yok, olmaz.” Kahve içmeye gittiğimizde bir arkadaş katıldı. Ben tanıımıyordum kendisini. İşte oturdu, işte ben “bizimle çalışan birisini arıyoruz” filan. Bende direk atlardım: “Bende iş arıyorum aslında.” Filan. (gülüşmeler) Kartını verdi. Öyle iletişime geçtim. Hemen hemen dört ay sonra filan işe başladım. İşe başlamada şanslı dediğim gibi zaten başta da şanslıydım. Birincisi işyerimle tanışma yöntemim bir şans ya da Vestel’de çalışma aracılığıyla zaten tanışmış oldum. İkincisi zaten yasalara uygun; yasalara, prosedürlere uygun olan bir organizasyondur. Onun için direk çalışma iznine başvurdular. Hatta, ha yok bir sene boyunca danışman olarak çalıştım. Ama en azından yasal bir şekilde vergim

ödeniyordu. Sigortam yoktu o dönem. Bir sene boyunca sigortasız çalıştım. Maaşım hesabıma yatıyordu. Yani düzgün bir şekilde maaşımı da alıyordum. Herhangi bir sıkıntı yaşamadım bu konu hakkında.

+Ben de tam size şeyle ilgili soracaktım: Çalışma haklarınızla ilgili bilginiz var mı? Haklarınızı biliyor musunuz? Diye bir soru olacaktı ama?

-Evet

+Buyurun lütfen

-Başlarda Türkiye'ye geldiğimde o konu hakkında çok araştırma yapmadım açıkçası. İkincisi bu işyerimde bile gelip bana işte sen bir çalışan olarak hakkın bir iki üç dört demedi. Birincisi yabancıyız burada. İkincisi o çalışma haklarıyla alakalı zaten danışman olarak çalıştığım için hani öyle bir görev belki üstlenmedi. Üçüncüsü bizde buraya geçici olarak düşündük, geldiğimizi düşündüğümüz için öyle bir hak arayışına girmedik. Yani geçici olarak, zaten kartlarımız misafir kartıydı. Misafir kartıyla zaten herhangi bir hak arayışın olmuyor. Benim aslında misafir kartım yoktu. Ben pasaportla giriş yaptım. Herhangi bir yabancı gibi muamele görmem gerekiyor. Ama dediğim gibi o hak arayışına girmedik. Hem durumumuz müsaade etmiyor yani psikolojik olarak. Hem de zaten biz birkaç ay sonra döneceğiz psikolojisiyle hiç o hak arayışına girmedik zaten.

+Anladım. Peki şu an da 5-6 yıldır Türkiye'desiniz. Şu anda haklarımı tamamen biliyorum diyebilir misiniz?

-Tamamen biliyorum diyebilirim açıkçası. Birincisi benim hani hukuksal şey bir altyapım olduğu için onu ben biraz didikleyip araştırıyorum ben arada. İkincisi zaten kanunu gözden geçirdiğim için biliyorum. Ama belki yine de bazı boşluklar vardır. Ben farkında değilimdir. Genel olarak birisi gelip bana bu senin hakkın, bu senin hakkın diye bir şey yapmadı ama genel olarak evet diyebilirim.

+Peki ... Hanım Şu anda yani avukatsınız siz. Hukuk mezunusunuz ve Avukatlık yapmıyorsunuz. Bu size ne hissettiriyor?

-Kötü hissettiriyor. (duygusal gülümseme)

Kötü hissettiriyor çünkü Şöyle bu kadar zamandır emek sarf ettiğiniz bir Şeyi yapamamak kötü bir Şey. (duygusallaŐma ve ağlama)

+Daha sonra devam edebiliriz?

-Yok devam edebiliriz sıkıntı yok. (duygusal)

Ya bu konu bana biraz acı veriyor.

+Evet

-Hani bu kadar emek sarf ettin ve sonuç olarak (SES TİTRİYOR) bir dönemden sonra hayal kuruyorsun. Ve o hayallerini gerçekleŐtirmiyorsun. O çok kötü bir Şey. Kötü bir duygu. Ya bu konu belki benim için biraz daha fazla hassas. İkincisi Hukuk alanı zaten bildiğiniz gibi biraz daha spesifik bir alan olduğu için o konu hakkında hani alanında işini yapmak biraz daha da zorlaŐıyor. Yani denklik almak bilmem ne yani zaten buranın vatandaşı olman gerekiyor. Belki mühendislik ya da başka bir alan olsa o konu hakkında daha rahat hissedebilirim belki. Orda denkliği alırsın tamam çalıŐırsın. Ama burada vatandaş olman gerekiyor, denkliği alman gerekiyor bilmem ne. Biraz daha uzun bir süreç, daha zorlu bir yol.

+Evet

-Onun için o biraz bana koyuyor açıkçası.

+Anlıyorum. ... hanım peki sizce göçmenlerin Türkiye'deki iş piyasasına erişimleri önemli ve gerekli mi?

-Bence gerekli ve önemli. Birincisi insanlar burada baya uzun zamandır biliyorsun ya, bayağı uzun zamandır burada yaşıyor.

+Evet

-Onun için bu insanların artık başkalarına bir, başkalarından yardım bekleyerek yaşama şeyleri kalmadı artık. Birincisi hem entegrasyon düşünüyorsak entegrasyon açısından; ikincisi onlara karşı sürekli işte yardıma muhtaç gözüyle bakılması hem de onların kendilerine güvenip iş piyasasına giriş yapmaları gerekiyor diye düşünüyorum. Çünkü sayı olarak çok fazla. Suriyeli ya da mülteci, göçmen Türkiye de mevcut. Yasallaştırılırsa zaten ekonomik olarak da ülkeye katkısı olacak. Ya bir sürü vergi kaçakçılığı bu şeyde. Ekonomik olarak baktığınızda da bir sürü vergi kaçakçılığı işte yasa dışı işçilik filan birde ikincisi sigortalı çalışmama adına çok büyük tehlikeler mesela benim dayım üç tane parmağını kaybetti sigortasız çalışırken. Ve ona hiçbir kimse hiçbir şekilde tazminatını filan ödemedi. Anlatabildim mi yani bunlar, bunların önüne geçilmesi için bence yapılması gereken bir şey diye düşünüyorum.

+Anladım. Peki göçmenler iş ararken hangi sorunlarla karşılaşıyorlar?

-Ah birincisi düşük maaş. İkincisi iş sahiplerinin yasal yollarla çalışma iznini ya da herhangi bir çalışma hakkıyla alakalı bir teklif sunmaması. Üçüncüsü sektör olarak düşünmüyorum. Sektör olarak zaten çok benziyor Suriye ile Türkiye özellikle baktığımda. Diğer göçmenleri bilmiyorum ama sektör olarak çok fark yok mesela Tekstil sektörü işte ayakkabıcılık Suriye'de de çok yaygın olan sektörler. Sanayide de öyle. Soru tam olarak neydi pardon?

+İş ararken, iş arama sürecindeki karşılaşılan sorunlar göçmenler tarafından.

-Dil bariyeri aslında en büyük sıkıntılardan birisi. Çoğu insan bunun önüne geçti ama mesela hala özellikle eğitim alan kesimde dil bariyeri çok çok yüksek bir sıkıntı. Mesela STÖ'lerinde çalışan Suriyeliler mesela Türkçeyi hiç çözemedi. Çünkü sürekli İngilizce ya da Arapça konuşma şeyindeler. Onun için Türkçeyi hiç kullanmadıkları için öyle bir bariyer var. İkincisi dediğim gibi Eğitim gören kesimde mesela denklik olayı. İşte diploma olayı var. Orda da sıkıntı oluyor. Üçüncüsü dediğim gibi işte haklarla alakalı. Dördüncüsü yine şey oluyor benim ya bildiğim kadarıyla ve arkadaşlardan, etrafımdan duyduğum kadarıyla iş sektöründe de işte genelde ayrımcılığa uğrama, maruz kalma şeyinde var. Veya aslında şu an şimdilik aklıma gelenler bunlar.

+Sizde zaten bireysel olarak iş ararken karşılaştığınız şeyler zaten denklik, denklikle ilgiliydi genelde. Nitekim bunu alamadınız.

-Evet

+İşinizin doğası gereği Hukuk olduğundan. Dil bariyeri aslında bir sorun ama bireysel olarak siz bu sorunu yaşamadınız. Şanslıymışsınız o açıdan. Peki göçmenler işe giriş sürecinde ne gibi sorunlarla karşılaşılıyor?

-Çalışma izni. En büyük sorun, sıkıntılardan birisi çalışma izni. Yani yasal olarak çalışılacaksa ve farkındaysanız bazı iş ilanlarında işte Türk olması gerekiyor. Buranın vatandaşı olması şartını koyuyorlar kota olayından dolayı. Onlar mesela çok etkiliyor iş fırsatlarını ve iş bulma imkanlarını.

+Anlıyorum. Peki iş yaşamına girince o iş yaşamı esnasında karşılaşılan sorunlar neler?

- birincisi sanırsam hani haklarını tanımak. O iş ortamında senin hakların nelerdir? Ne gibi hakların vardır? İkincisi bazı Suriyelilerde de dediğim gibi yani ben hani Hukuksal bir geçmişim olduğu için haklarımı az çok biliyorum. Ama çoğu

insan bunun farkında bile değil. Ne tür hakları olduğunu. Çünkü zaten Suriye'deyken bizim SGK diye bir sistemimiz yoktu. Sigorta diye bir sistemimiz olmadığı için böyle bir şey akıllarına bile gelmiyor. Hani o Hukuk haklarını tanıma süreci diyebilirim en büyük sıkıntılardan birisi. İkincisi de iş şartları bizim oraya göre biraz daha farklı. Bizim çalışma şartlarımız daha rahattı. Daha uyumluydu.

+Bir örnek verebilir misiniz? Şu an ki çalışma şartlarınızla oradaki.

-Mesela devlet memurları bizim orda 8'den – 3'e kadar çalışır sadece ondan sonra mesai biter bizde. Mesela burada çok farklı. 8'den işte 5'e kadar filan ya da işte 9'dan 5'e kadar. İkincisi işte öğle araları daha rahat. Mesela ben özel sektörde çalışırdım. Özel sektörde özellikle çok farklı. Çok daha katı burada çalışma saatleri en azından. Mesela ordayken özel sektörde ben 10'da başladım 6'da bırakırdım işi. Mesela örneğin veriyorum. Mesela bizde orda yine özel sektörde mağazalar geceye kadar açık. Burada 8'de her şey kapanıyor her yer. Sekizde sabah başlıyorlar. Bizim mağazalar orda 12-1 gibi açar. Sekize kadar akşam 11'e kadar sürer mesela. Yani daha genel olarak çalışma şartları ortamı diyebilirim şartlardan fazla daha rahattı. Ama sigorta gibi filan burada hak temelli daha çok yönelim varken orda daha rahat çalışma şartları vardı. Hak olarak mesela hak temelli şeylerimiz çok yoktu Suriye'de. Onun için buradaki insanlar bunu kavrayamıyorlar. Mesela buraya geliyorsun; senin hakların nelerdir, görevlerin nelerdir. Onun ayrımını çok yapamıyor insanlar bazen.

+Anlıyorum. Kayıt dışı olmak. Türk sistemini artık anladınız. Onun getirdiği zorluklar neler oluyor?

-Kayıtlı olmak mı?

+Kayıt dışı olmak.

-Kayıt dışı olmak. Ya birincisi düşük maaşla çalışıyorsun. İkincisi haklarını savunamıyorsun. Mesela bir kazaya maruz kaldığında gidip iş sahibine diyemiyorsun mesela.

+Evet

-Yine benim duyduğum ve gözlemlediğim çok şeyde var mesela çalışıyor bir hafta, iş sahibi diyor ki senin hakkın bende yok. Yani herhangi bir ödemeye erişemiyorlar. Öyle bir sıkıntılar da var. Zorunlu çalışma saatleriyle alakalı. Daha uzun çalışma saatleri olabiliyor. Kayıtsız aslında çok sıkıntıyı sağlık olayı. İzin alamıyorsun. İzinlerini kullanamıyorsun sağlıklı bir şekilde. Mesela SSK'lı olsan, kayıtlı olsan 15 gün iznin var ama normal şartlarda o izin hakkın doğmuyor.

+Evet

-E işte saatlik izin dediğimiz sağlık, sağlık problemlerini takip etmek. Kayıt dışı çalışırken işte SSK'dan mahrum kalıyorsun. Ya birçok sıkıntısı var aslında.

+Peki, göçmenlerin işe girmelerinin ya da girmemelerinin bireysel sonuçları nelerdir?

-İşe girip girmemesinin. Hangi yönden?

+Bireysel anlamda nasıl sonuçlar doğurur işe girmemiz veya çalışmıyor olmamız?

-Ya birincisi zaten genel olarak göçmenlerde herkes aileden sorumludur. Bir tek kendisinden sorumlu olmadığı için o zaten aileye bir ekonomik sıkıntıya sürükleyecektir kesin olarak. Hani o ekonomik sıkıntıyı şey yaptığın zaman, çocukları düşündüğün zaman, çocuklar sokakta ya çalışacak ya dilenecek ya da

işte başka bir yola düşecekler. Yani genel olarak bir bireyin bir ailede çalışması tüm aileyi koruması anlamına geliyor.

+Evet

-Yani o çok önemli bir faktör aslında. Bir kişinin çalışıp çalışmaması on kişiyi etkileyebiliyor. İkincisi hani sürekli dışarıdaki yardımlara muhtaç kalmadan ayakta durabilir. Yani orda yardım var oraya koşayım, orda yardım var oraya koşayım değil. Maalesef bir göçmen şeyinde son senelerde çoğu insan belki yardıma yönelip iş aramayı bıraktı. Özellikle kayıtsız çalışma şeyleri, şartları zor olunca, kötü olunca ve düşük ücretler olunca yardım alıp evde oturmayı belki tercih eden insanlar var. Hani onun önüne geçebilmek için o iş fırsatı gerçekten o hem aileyi hem de bireyi koruyacağı, koruyan bir faktör olduğu için iş ortamı önemli yani.

+Peki göçmenlerin çalışmamasının toplumsal sonuçları ne olabilir?

-Dediğim gibi yani toplumsal birincisi, en önemlisi nasıl desem hem kavgaya yol açabilir. Belki sıkıntılara toplumda oradaki komşuluk ilişkilerini etkileyebilir. İşte hırsızlığa yol açabilir. Dilencilığe yol açabilir. Ya toplumda ne kadar kötü şey varsa o her şeye yol açabilir aslında işsizlik. Çünkü sonuçta çalışıyorsan hem kendini hem aileni koruyabilirsin. Ama çalışmıyorsan aileni bir şekilde ayakta tutmak için kötü yöntemlerde yol, başvurabilirsin. Ve hem kendi yani sadece bireye zarar vermeyecek topluma da zarar verecek bir etkidir.

+Anlıyorum. Çok teşekkürler. Peki, yine aynı soruyu soracağım ama bu sefer siyasal sonuçlarını soracağım. Göçmen işsizliğinin siyasal sonuçları ne olabilir? Siyaseten etkisi var mıdır?

-Evet. Ya siyaseten bence etkisi çok hani göçmenlerin kendilerine çok etkisi olmadığını düşünüyorum. Çünkü zaten bir ülkede bir göçmenin söz hakkı olmadığı için ne kadar etkili olabilir ki siyasal olarak.

-Ya onun için o yönde çok etkisi göçmenlerin kendisine çok etkisi olduğunu düşünmüyorum.

-Ama belki yerel halk ya da Türk, Türklere etkisi olabilir. Oradaki herhangi bir şey olursa Hükümetin neden bu konuda bir şey yapmadığını ya da Ülkenin neden bu konuya değinmediğini kendileri öne sürerse belki bir şeyler olabilir siyasal olarak. Mesela şu yönden de olabilir: hani ülkenin kendi siyaset göçmenlerin sürekli seçimlerde dile getirilmesi gibi. Kullanılması adına evet.

+Peki o konuda ne hissediyorsunuz? Göçmenlerin seçim malzemesi olması mevzusu.

-Çok kötü bir duygu. Genel olarak kötü bir duygu. Ve aslında Türkler kadar da Suriyeliler de strese giriyor seçim süreçlerinde. Çünkü sürekli dile getiriliyor işte Suriyeliler gönderilecek, göçmenler gönderilecek filan ülkelerine diye. İnsanlar ister istemez strese giriyor o süreçte. Kutlayanlarda oluyor bazen seçimlerden sonra. Çünkü insanlar dediğim gibi bir korkuyla endişeyle takip ettikleri için onun için o süreçte çok stresli ve gerçekten kaygılı bir süreç olarak geçiyor.

+Son seçimlerde kutlayanlar mı oldu göçmen toplulukları arasında?

-Tabii ki.

+Bir anlatabilir misiniz o kısmı?

-Yani mesela ben hatırlıyorum Antep'te balkona çıktığımda insanlar sokakta yürüyor, aralarında Suriyelilerde rahat rahat görebilirsiniz mesela.

- Şu anki hükümetin partisinin kazanmasıyla alakalı. Çünkü dediğim gibi yani insanlar hatta beni arkadaşlarımda sormuştu iş arkadaşlarım. İşte ... sen kimi tutarsın? Olsa yani sen mesela Türk vatandaşlığını alırsan kime oyunu verirsin?

Ya aslında yüzeysel olarak baktığında tabii ki şu anki hükümete oyumu veririm çünkü sürekli onlar savunuyor şeyinde duruyor.

- En azından savunuyor gibi durduğu için en azından oraya veririm oyumu. Yani çünkü sonuçta beni koruyan kişiye oyunu verirsin. Beni destekleyen kişiye oyunun verirsin. Tabii ki göçmenleri sınır dışı edeceğim diyen kişiye gidip oyumu vermem.

-Ya anlatabildim mi? Oradaki zaten benim çıkarlarımı koruyan, zaten politika hep öyle değil mi? Benim çıkarlarımı koruyan kişiye desteklerim ya da oyumu veririm diye. Ya da en azından beni koruyan kişiye. Onun için dediğim gibi yani şu anda Suriyelilere gidip sorduğunuzda kimi desteklersiniz hepsi aynı cevabı yani hepsi olmasa da yüzde doksanı aynı cevabı verecek.

-Çünkü sonuçta politikada dönen şeyleri çok anlamadıkları için yine aynı şekilde hani sadece yüzeysel bilgileri ya da yüzeysel, yüzeyselde dönen şeyleri destekleyip; "Aaa bu bizi destekliyor. Tamam biz bunu destekleyelim." Konusunda görüşecekler.

+Peki ... Hanım bir sürü sorunlardan bahsettik. Göçmenlerin işe girişinde, çalışma yaşamında, iş ararken ki sorunlarına değindik. Bu bahsi geçen sorunlara önerebileceğiniz çözümler var mıdır?

-Aslında iş sahiplerinin iş yerlerinde bunun neden gerekli olduğunu ve çünkü şöyle bir şey oradaki iş sahibi hani Suriyelileri çalıştırmayı tabii ki ekonomik olarak ucuz işçiliğe yönelecekler. Ama burada sadece o kişiye zarar vermiyor. Topluma da zarar verdiğini anlaması lazım. Kavraması lazım o kişinin. Çünkü sen sigortasız çalıştırdığında hem aralarındaki ne derler ona tension...

+Tansiyon?

-Tansiyonu yükseltiyorsun. Hem Türkün işte göçmen ile arasındaki Tansiyonu yükseltiyorsun hem de zaten Hazineye giden vergiden filan onları da şey nasıl ne derler, onlara da zarar veriyorsun. Ama şunu önerebilirim: belki şu kota işlemini iptal edebilirse yasa, kota çalışma sistemini çünkü çok Suriyeli şirketler de var, Şirket sahipleri de var. İşte Antep'te, Adana'da ya da İstanbul'da. Onlar da Türk ekonomisine katkı sağlıyor ve onların çalışanlarının çoğu Suriyeli. Onlara da çalışma izni çıkarmak için o kota işlemini iptal etmesi yasanın bence yararına olur diye düşünüyorum. Hem daha çok yasal çalışan desteklenir. İkincisi Suriyelilerle alakalı zaten birçok STÖ işte hak, hak tanıtım şeyinde çalışıyor. O hak tanıtım şeyinde bence özel şirketlerin içerisinde yapılması gereken bir aktivite olduğunu düşünüyorum. Sadece STÖ'lerde işte gelen bilgiyi alsın değil. Oradaki insanlara gidip o bilgiyi aktarmak iyi olur diye düşünüyorum. Kadın işçiliği bizde çok fazla yaygın değil.

-Kadın işçiliği ile alakalı bir şeyler yapılabilir diye düşünüyorum. O kadın işçilik, kadınlar zaten çalışıyor bir şekilde ama yine izinsiz işte bir şekilde çalışıyorlar. Onlarla da alakalı bir şeyler yapılır diye düşünüyorum ama nasıl bir şey tam olarak şu anda aklıma gelmiyor. Yasal olarak aslında dediğim gibi kota en önemli olay. İkincisi de işte iş sahiplerinin verdiği zararı görmesi anlamında yani kendi o.

+Bilinçlendirme

-Aynen bilinçlendirme olayı da olabilir diye düşünüyorum.

+Anladım. ... hanım peki şu anda Türkiye'deki göçmenlerin istihdama girişleriyle ilgili haklar, uygulamalar sizce yeterli mi? Şu an ki haliyle kota konusunu anladım.

+Ama genel bir değerlendirme yapabilir misiniz?

-Haklarla alakalı.

+Hem haklar hem de uygulamalar.

-Ya haklar bence yeterli gibi. Ama uygulama çok zayıf diye düşünüyorum. Birincisi denetim mekanizması hiç aktif bir denetim mekanizmasına duymadım ben aslında. Hani iş yerlerine denetim ve cezalar, yaptırımlar, uygulamalar öyle bir şey yok yani yasada var ama uygulamada çok zayıf diye olduğunu düşünüyorum. İkincisi aslında sadece uygulama diyebilirim. Denetim yani genel olarak denetim ve bilgilendirme, bilinçlendirme. Ve şunu da söyleyebilirim belki de Suriyeli çalışanların ya da genel olarak göçmen çalışanların Türkiye ekonomisine katkısıyla alakalı herhangi bir çalışma yok.

-Onunla alakalı belki bir çalışma olsa; o rakamları o şeyleri gösterse biraz belki insanlar olaya daha değişik bir şekilde bakabilir diye düşünüyorum.

+Anlıyorum. Peki ... hanım son olarak göçmen istihdamına yönelik Türkiye'nin politikalarını değerlendirmenizi isteyeceğim. Daha iyi bir göç ve istihdam politikası için neler önerirsiniz?

-Ya bence göçmenlerle bir komite kurulabilir. Ya komite kurularak onların fikirleri işte hukuk alanında belki çalışan insanlarla görüşüp onlarla alakalı ne gibi bir boşluklar var, o boşlukları doldurmak için neler yapılabilir onlar görüşülebilir diye düşünüyorum. Yani çünkü tamam yasa var hukuk var ve Uluslararası Hukuk'a uygun. Ama o insanlara uygunluğu da önemli o hukukun, yasanın. Onun için hani göçmenlerle alakalı biliyorum Türkiye'de sadece Suriyeli göçmen yok. Bayağı bir diğer iller şey ülkelerden de var hani onlarla alakalı bir komite kurulup tam olarak ne gibi sıkıntılar çünkü yasayı yazdığında mükemmel olduğunu görebilirsin, boşlukları sen göremezsin. Yaşayan görür.

-Onun için o yaşayanlarla oturup o yasayı ya da boşlukları görüşmek belki mantıklı olur diye düşünüyorum. Çünkü mesela tamam çalışma şartları, çalışma haklarından bahsediyoruz ama bir sürü kimliksiz insan varken çalışma

haklarından bahsedemezsin. Ya oradaki insanların da eksikliklerini görmek lazım diye düşünüyorum.

+Başka eklemek istediğiniz bir şey var mı ... hanım?

-Yok teşekkürler.

+Ben çok teşekkür ederim.

-Umarım başarılı bir tez olur sizin için. (gülümseme)

+Teşekkür ederim, sağ olun.

EK 6 ETİK KOMİSYON İZİNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 28/01/2020
Sayı: 35853172-300-E.00000974470

Sayı : 35853172-300
Konu : Büşra USLU AK (Etik Komisyon İzni)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 03.01.2020 tarihli ve 12908312-300/00000937582 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Bütünleşik Doktora programı öğrencilerinden **Büşra USLU AK**'ın **Prof. Dr. Kasım KARATAŞ** danışmanlığında hazırladığı "**Türkiye'de Farklı Koruma Statüsündeki Göçmenlerin İşgücü Piyasası Deneyimleri ve İstihdam Politikaları**" başlıklı tez çalışmasının Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **21 Ocak 2020** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-izmalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden b16ba40d-d854-4da3-9391-2715a79bfa60 kodu ile erişebilirsiniz. Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Sevda TOPA1

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Büşra USLU AK

Doğum Yeri ve Tarihi : Manisa/ Gördes

Tarihi : 23.04.1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri

Bilimsel Faaliyetleri : Göç, Sosyal Hizmet, İnsani Yardım, Kalkınma Eğitim, İstihdam

Yayın: (Araştırma Makalesi) Uslu Ak, B., Başçılar M. & Taşci A. (2020). Empowerment of Humanitarian Workers in the Context of Migration and Conflict: A Case Study from Izmir, Turkey. Turkish Journal of Applied Social Work, 2020; 3(1): 1-10

Kitap Editörlüğü: Modern Sosyal Hizmet Kuramı, Nika Yayınevi 1. Baskı: Mart 2020 ISBN: 978-605-9386-41-8 Editörler: Prof. Dr. Kasım Karataş, Büşra Uslu Ak, Mehmet Başçılar, Asuman Aktaş (Modern Social Work Theory Malcolm Payne 4th Edition, Oxford University Press, 2014)

Yayın: (Araştırma Makalesi) Uslu, B. (2019) Kenya Cumhuriyeti'nde Çocuk Koruma Sistemi: Makimei Çocuk Evi Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi 19 / 42 (Mart 2019): 127-152 <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.546734>

Yayın:(Derleme Makale) Buz, S., Uslu, B. (2019). Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Bireylerin Mesleki Eğitimi ve İstihdamı: Toplumla Sosyal Hizmet Saha Örneği. CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 41-54.

Bildiri: Uslu, B. ve Şentürk, T. (2018) Sivil Toplum, Savunuculuk ve Sosyal Pazarlama, Current Debates on Social Sciences, Bilgin Kültür Sanat Publications ISBN: 978-605-9636-55

Sözlü Sunum: “Göç Temel Kavramları ve Ankara ilinde Suriyeli Mülteciler” Değişen Kentler: Yerellik, Kimlik ve ‘Yer’in Deneyimi- Hızla Ortaya Çıkan Kentsel Gelişmeler ve Tipolojiler Işığında Göçmenler ve Azınlıkların Sorunları Çalıştayı Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Nisan 2017

İş Deneyimi

Projeler

Proje Danışmanı, “Toplum Merkezleri ve Yerel İnisiyatifler Projesi” (Alman Uluslararası İş Birliği Kurumu) Ankara, 2019- ...

Proje Uzmanı, “İş Karşılığı Nakit Sosyal Uyum için Eğitim ve İstihdam Desteği Projesi” (Türkiye İş Kurumu- Ankara Ticaret Odası- Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu- Bahçeşehir Üniversitesi) Ankara, 2018

Proje Koordinatörü, “Suriyeli Mülteciler için Eğitim Merkezi Kurma Projesi” (Fransız Büyükelçiliği- Mülteci Destek Merkezi) İzmir, 2016- 2017

Proje Yazarı, “Madde Bağımlısı Denetimli Serbestlik Yükümlüsü Bireylerin Toplumsal Uyumunu Projesi” (İzmir Kâtip

Çelebi Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi-Adalet Bakanlığı
İzmir Denetimli Serbestlik Ofisi) 2017

Eğitici Eğitimci, “Mülteci Çocuklar İçin Matematik-Tales
Mobil Matematik Müzesi Projesi” (AFAD ve Yunus Emre
Enstitüsü) Ankara, 2018

Proje Danışmanı, “Yabancı Öğrencilerin Okul Ortamlarına
Uyum Sürecine Desteği hk. Proje” (Ankara Sosyal Bilimler
Üniversitesi ve Türk Diyanet Vakfı) Ankara, 2017

Proje Danışmanı, “Genç Paylaşım İnisyatifi Projesi”
(Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Mülteci
Destek Derneği ve Toplum Gönüllüleri Vakfı) Ankara, 2016
https://www.youtube.com/watch?v=bt3EX6MiX_4

Çalıştığı Kurumlar : Alman Uluslararası İş Birliği Kurumu, Türkiye İş Kurumu,
Mülteci Destek Derneği (MUDEM), İpek Üniversitesi, Bilkent
Üniversitesi

İletişim

E-Posta Adresi : busra.uslu@giz.de

